

NL.Trend – watch

Gebruikersmarkt uitgaansdrugs
in Nederland

2004–2005

NL.TRENDWATCH

NL.TRENDWATCH

GEBRUIKERSMARKT UITGAANSDRUGS IN NEDERLAND

2004-2005

Ton Nabben, Larissa Quaak & Dirk J. Korf

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Criminologisch Instituut 'Bonger' van de Universiteit van Amsterdam, met subsidie van het ministerie van VWS.

Colofon:

© 2005, de auteurs

Omslagontwerp: Caroline Nugteren

Foto's: Angel

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Ton Nabben

NL.Trendwatch; Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2004-2005

T. Nabben, L. Quaak & D.J. Korf

Met lit.opg.

Amsterdam: Rozenberg Publishers

ISBN: 90 5170 460 7

Trefw.: drugsmarkt, dancecultuur, jongeren, trends

INHOUD

1	INTRO	9
	Dance-industrie en drugs	10
	Trendwatch en bestaande monitorsystemen	10
	Trends, geruchten, signalen en hypes	13
	Opbouw van het rapport	14
2	THEORIE	17
	Culturele context	18
	Gezamenlijke beleving in uitgaanscircuit	19
	Leefstijlen	21
	De innoverende rol van trendsetters	22
	Popularisering en trends	25
3	METHODE	27
	Selectie regio's en steden	27
	Selectie van panelleden	29
	Interviews met panelleden	31
	Etnografische verdieping	33
	Internetverdieping	34
	Update: telefonische belronde	35
	Secundaire data	35
4	HET UITGAANSCIRCUIT	41
	Uitgaanscentra	42
	<i>West</i>	43
	<i>Noord</i>	46
	<i>Zuid</i>	48
	<i>Oost</i>	49
	Trends in de uitgaanscentra	49
	Clubs, discotheken en lounges	50
	Trends in clubs, disco's en lounges	54
	Party's en subscenes	56
	Trends in party's en subscenes	68
	Fotoloog	71
5	ALCOHOL	81
	Setting en scenes	81
	<i>West</i>	81
	<i>Zuid</i>	83
	<i>Oost</i>	84
	<i>Noord</i>	85
	Risico's alcoholgebruik	85
	Trends in alcoholgebruik	87
6	CANNABIS	91
	Prevalentie en markt	91
	Setting en scenes	92
	<i>West</i>	92
	<i>Zuid</i>	93
	<i>Oost</i>	94

	<i>Noord</i>	94
	Risico's cannabisgebruik	94
	Trends in cannabisgebruik	95
7	ECSTASY	97
	Prevalentie	97
	Markt: prijs en zuiverheid	98
	Setting en scènes	99
	<i>West</i>	99
	<i>Zuid</i>	101
	<i>Oost</i>	102
	<i>Noord</i>	102
	Risico's ecstasy	103
	Trends in ecstasygebruik	104
8	COCAÏNE	107
	Prevalentie	107
	Markt: prijs en zuiverheid	108
	Setting en scènes	109
	<i>West</i>	109
	<i>Zuid</i>	112
	<i>Noord</i>	113
	<i>Oost</i>	113
	Risico's cocaïnegebruik	114
	Trends in cocaïnegebruik	116
9	AMFETAMINE	119
	Prevalentie	119
	Markt: prijs en zuiverheid	119
	Setting en scènes	120
	<i>West</i>	120
	<i>Zuid</i>	123
	<i>Oost</i>	123
	<i>Noord</i>	124
	Trends in amfetaminegebruik	124
10	NARCOSEMIDDELEN	127
	Prevalentie	128
	Markt: prijs en zuiverheid	128
	Setting en scènes	129
	<i>West</i>	129
	<i>Zuid</i>	131
	<i>Oost</i>	132
	<i>Noord</i>	133
	Risico's narcosemiddelen	133
	Trends in narcosemiddelen	135
11	PSYCHEDELICA	137
	Trends in psychedelica	139
12	OVERIGE MIDDELEN	141
	Trends in overige middelen	144
13	COMBIGEBRUIK	147
	Combigebruik in uitgaanssettings	149

Populaire combinaties	151
Overige combinaties	155
Trends in combigebruik	156
14 EXPLOSION	159
Internetanalyse	159
Concluderend: drie fasen in een hype	171
15 CONCLUSIES	175
Trends op de uitgaansmarkt	175
Trends op de alcohol en drugsmarkt.....	176
Overige middelen	180
Drugstrends in het Nederlandse uitgaanscircuit	181
BIJLAGE I	183
BIJLAGE II	187
LITERATUUR	191

1 INTRO

Een week voor Koninginnedag 2005 gonst het van berichten over drugs. Dick Bruna spant een proces aan tegen het Belgisch satirische blad *Deng*, dat zijn geesteskind Nijntje prominent op de cover afdruckt met een bloedneus onder de kop: ieder zijn lijntje. Volgens de schrijver Hafid Bouazza, die zich in hetzelfde blad afvraagt waarom de genotschuwe mens altijd de genotzuchtige mens moet bedillen, is nuchterheid een illusie. In Heerenveen worden op een hardcoreparty 46 jongeren aangehouden wegens het in bezit hebben van ecstasy, speed en GHB. In Limburg vechten de ministers Donner (CDA) en Pechtold (D66) een bestuurlijk conflict uit over de status van coffeeshops en hun niet-gedoogde leveranciers. En tenslotte beraadt het Ministerie van VWS zich over haar positie jegens *Explosion*, dat zich eerst als cyberhype ontpopte en vervolgens daarna als 'room odorizer' kortstondig verkrijgbaar was in tientallen Nederlandse smartshops.

Deze voorbeelden sluiten nauw aan bij onze bevinding dat de drugsmarkt een dynamische sector is, die ook voortdurend reacties ontlokt in de sfeer van handhaving, gezondheid en moraal. In dit rapport staan echter niet de beleidsmakers centraal, maar de mensen die actief zijn binnen de drugsmarkt, met name de consumenten. We beschrijven de belangrijkste trends in uitgaan en drugs in Nederland. Dat doen we vooral op basis van kwalitatief onderzoek. Concreet betekent dit dat we vooral aandacht hebben voor sociale processen en niet zozeer allerlei statistische gegevens zullen presenteren. Trendwatch is een kwalitatieve monitor die trends in drugsgebruik plaatst binnen de context van (ontwikkelingen binnen) het uitgaansleven en de sociaal-culturele achtergronden en beleveniswerelden van druggebruikers. Dit is de tweede Trendwatch, waarin we zo getrouw mogelijk in gecondenseerde vorm het actuele uitgaansleven in Nederland weergeven, met nadruk op die circuits waarbinnen zich trends in middelengebruik manifesteren. We pretenderen nadrukkelijk niet een representatieve weergave van wat zich in het algemeen afspeelt in het uitgaansleven. Onze blik is selectief gericht op de voor alcohol en drugs belangrijkste trendsettende en trendvolgende segmenten.

In diverse grote steden en regio's verspreid over het land hebben we interviews gehouden met een landelijk panel van op grass-root niveau opererende uitgaans-experts, bestaand uit gezondheidswerkers, politiemensen, club- en partyorganisatoren én uitgaanders. Hun verhalen en observaties worden vergeleken met de resultaten uit actuele lokale panelstudies en cijfermatige gegevens over de drugs- en gebruikersmarkt. Ter aanvulling en verdieping hebben we observaties gedaan binnen enkele trendy uitgaanscircuits (hardcore, hardstyle en urban) en hebben we een analyse gemaakt van een de opkomst en verspreiding van een nieuwe drug (*Explosion*) die eind 2004 vrij plotseling op de markt kwam.

Dance-industrie en drugs

Zo'n vijftien jaar na de eerste (illegale) acid-housefeesten is de Nederlandse dance-industrie een sector die inmiddels goed is voor duizenden arbeidsplaatsen en een omzet genereert van naar schatting tenminste 500 miljoen euro per jaar.¹ Jaarlijks worden er tegenwoordig meer dan een miljoen bezoekers verwelkomd aan de toegangspoorten van grote dancefestivals. De indoor uitschieter is Inner City, dat meer dan 45.000 bezoekers trekt. Outdoor-festivals als Dance Valley en Mysteryland trekken in de zomer de meeste bezoekers. Net als de partycultuur is ook het medialandschap sinds de jaren negentig aanzienlijk veranderd. Dance is te horen en te zien op populaire muziekzenders als MTV, TMF en Musicbox. En ID&T heeft inmiddels een eigen radiofrequentie weten te bemachtigen waarop non-stop dance en urban muziek wordt uitgezonden.

Naast de forse groei van het dancegenre is ook de drugsmarkt ingrijpend veranderd. Ook voor beleidsambtenaren, politie, preventiewerkers en hulpverleners kwam de vrij plotselinge doorbraak van housemuziek eind jaren tachtig en het aanverwante gebruik van nieuwe synthetische middelen grotendeels onverwachts.² Sinds de opkomst van ecstasy eind jaren tachtig zijn er telkens nieuwe, of varianten van reeds bestaande middelen op de markt geïntroduceerd. Explosion is het voorlopig laatste middel in de synthetische rij (zie hoofdstuk 14).

Trendwatch en bestaande monitorsystemen

Er zijn verschillende landelijke, regionale en lokale monitorsystemen. De gegevens van al deze monitorsystemen worden, samen met onder andere cijfers uit de drughulpverlening en de in beslaggenomen drugs, samengevat in de vanaf 1999 eens per jaar verschijnende Nationale Drug Monitor (NDM).³ Daarnaast worden allerlei lokale onderzoeken uitgevoerd naar drugsgebruik – de laatste jaren opvallend vaak in de vorm van eenmalige quickscans, die bovendien veelal onderling moeilijk vergelijkbaar zijn. In het nu volgende overzicht kijken we vooral naar de gegevensbronnen die (mede) zicht geven op uitgaansdrugs.

Landelijke monitoring

De onverwacht snelle opkomst en verspreiding van ecstasy (MDMA) in Nederland en Europa heeft er mede toe geleid dat er in de loop van de jaren negentig ver-

---

¹ KPMG (2002).

² Spruit (1997).

³ NDM (2005).

schillende onderzoeksinstrumenten zijn geïnitieerd om ontwikkelingen op de drugsmarkt te kunnen volgen en veranderende fenomenen van druggebruik in een vroeg stadium te signaleren. Door de snelle ontwikkelingen in de dancecultuur en de daarmee verweven gebruikersmarkt ontstond zowel bij de overheid als bij preventie-instellingen een groeiende behoefte om veranderingen door middel van monitoringsystemen consequent(er) te volgen en in de juiste context te kunnen plaatsen. Met behulp van periodieke en systematisch verkregen informatie kan de dynamiek van de drugsmarkt worden gevolgd en is het beter mogelijk om adequaat op te treden indien de situatie dit vereist. De belangrijkste landelijke monitorsystemen zijn: Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS), Peilstationsonderzoek en het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO).

Binnen DIMS wordt de kwaliteit van drugs gemonitord die consumenten laten testen of die bij de ingang van clubs in beslag worden genomen⁴, alsmede de prijs en kwaliteit van cannabis die verkocht wordt in coffeeshops.⁵ In het Peilstationsonderzoek wordt sinds 1984 met tussenpozen van enkele jaren de schoolgaande jeugd van 11 tot 18 jaar ondervraagd naar onder andere roken, drinken en druggebruik.⁶ Het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) behelst een grootschalige enquête naar middelengebruik onder de bevolking van 12 jaar en ouder. Deze monitor is tot nu toe tweemaal uitgevoerd (1997 en 2001)⁷ en wordt in 2005 herhaald.

Lokale en regionale monitoring

Naast de landelijke monitoring vindt er lokale en regionale monitoring plaats. In Amsterdam is in reactie op de turbulente ontwikkelingen op de drugsmarkt en in het uitgaanscircuit in 1993 de basis gelegd voor Antenne ten einde veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jongeren op een empirisch controleerbare wijze te kunnen volgen.⁸ Antenne surft sinds die tijd mee met hypes, en rages in het continu veranderende uitgaansleven, met als doel om de verzamelde kwalitatieve en kwantitatieve gegevens in een trendmatige context te plaatsen. Een vast onderdeel van Antenne is de panelstudie, waarbij op systematische wijze insider-experts regelmatig worden geïnterviewd over de stand van zaken en ontwikkelingen binnen een bepaald segment van de gebruikersmarkt (een setting of scene). Ook 'Tendens' van de Grift in Gelderland 'Uit (je dak) in Den Haag' van Parnassia hebben een panelstudie als vast onderdeel geworden van hun regionale, respectievelijk lokale monitor. In hoofdstuk 3, waar de onderzoeksmethode uiteen wordt gezet, gaan we hier dieper op in.

---

⁴ DIMS (2005).

⁵ Niesink e.a (2004).

⁶ Monshouwer e.a. (2004).

⁷ Abraham e.a. (2002).

⁸ Korf en van der Steenhoven (1994).

In deze panelstudies ligt de nadruk op uitgaansdrugs. Daarnaast heeft het IVO met haar Drugs Monitor Systeem (DMS) lange tijd met name de ontwikkelingen in de Rotterdamse (problematische) harddrugsscene op de voet gevolgd. En in het kader van MAD (Monitor Alcohol en Drugs) zijn tot nu toe verschillende lokale studies verricht, eveneens met name binnen de problematische harddrugsscene,⁹ hoewel deze monitor zich van oorsprong tevens richt op de algemene bevolking vanaf 16 jaar.

Trendwatch in vergelijking met andere monitorsystemen

Activiteiten van verschillende organisaties leveren bruikbare informatie op, maar hun reikwijdte is beperkt, bijvoorbeeld doordat zij met name zicht hebben op (problematische) gebruikers van heroïne en crack; voornamelijk signalen opvangen uit de preventiehoek; zich meer op middelen dan op gebruikers richten; uitsluitend regionale informatie verschaffen; of er een minder gestructureerde aanpak op na houden.

Monitorsystemen over middelengebruik leveren tot nu toe vooral cijfers op. Bij school- en bevolkingssurveys gaat het meestal om prevalentiecijfers: hoeveel mensen hebben een bepaald middel ooit, het afgelopen jaar of de afgelopen maand gebruikt. Verder komen we te weten wat de gemiddelde leeftijd is waarop men voor het eerst een bepaald middel neemt. Daarnaast leveren cliëntenregistraties vooral cijfers op over waar men primair en secundair aan verslaafd is. Het testen van pillen (DIMS) levert vooral kwantitatieve informatie op over welke middelen er op de markt zijn, nauwelijks over wie deze gebruiken. Los van het feit dat de cijfers meestal meer over middelen dan over gebruikers gaan, is een beperking vaak dat de cijfers over afzonderlijke middelen gaan. Dit terwijl in de praktijk vaak sprake is van gecombineerd gebruik waarbij bijvoorbeeld cannabisgebruikers ook alcohol drinken en ecstasygebruikers ook blowen of andere middelen nemen.¹⁰

Al deze monitorsystemen dragen ieder voor zich bij aan het inzicht in trends in middelengebruik. Wanneer we echter de systemen naast elkaar leggen, wordt duidelijk dat met name op het terrein van de uitgaansdrugs een kwalitatieve blinde vlek bestaat en er behoefte is aan meer gegevens die relatief snel beschikbaar en tevens goed onderbouwd zijn. Tevens kan het gedrag van het uitgaanspubliek systematischer onderzocht worden om zo het beeld over drugsgebruik op uitgaanssettings te completeren.¹¹ Ook in Europees verband wordt sinds het eind van de jaren negentig steeds meer belang gehecht aan kwalitatieve methodes die

---

⁹ Graaf e.a. (2000) Coumans en Knibbe (2002).

¹⁰ Nabben en Korf (2000b), Leccese e.a. (2000).

¹¹ Pijlman (2003: 74).

in een vroeg stadium nieuwe ontwikkelingen op de recreatieve gebruikersmarkt signaleren.¹²

Positionering van Trendwatch

Trendwatch is bedoeld om (1) op landelijk niveau systematische informatie te geven over trends in de gebruikersmarkt van uitgaansdrugs en (2) daarbij dient deze informatie bruikbaar te zijn voor beleid en preventie.

Het is essentieel dat de monitor zich richt op groepen waar met de bestaande systemen geen of onvoldoende zicht op bestaat. Het is echter een illusie om te denken dat hiermee ook alle scenes en groepen drugsgebruikers in het land zijn gespot. Het accent ligt op het gedifferentieerde uitgaansleven met een speciale focus op de positie van trendsetters of intermediairs die contacten onderhouden met trendy stappers waarbinnen zich nieuwe drugs of nieuwe manieren van gebruik voor het eerst (opnieuw) manifesteren.

De deelnemende panelleden zijn bij voorkeur personen die niet reeds periodiek of incidenteel landelijk rapporteren over trends. De achterliggende gedachte is dat er in het land experts op 'grass-root' niveau zijn die waardevolle informatie hebben over wat er zich in het uitgaanscircuit afspeelt, maar niet in de reguliere structuren/kanalen zitten om deze informatie te rapporteren.

Trendwatch relateert de resultaten aan wat andere systemen over de gebruikersmarkt registreren en plaatst deze in een landelijk kader. Enerzijds is Trendwatch bedoeld om de reeds bestaande maar summiere kwalitatieve gegevens uit te bereiden en in een breder perspectief te plaatsen. Anderzijds kan Trendwatch ook gezien worden als cement om relevante kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksgegevens met elkaar te verbinden.

Trends, geruchten, signalen en hypes

Een centraal begrip in deze studie is: trend. Dit moet duidelijk onderscheiden worden van drie andere begrippen: signalen, geruchten en hypes.

- We spreken van een *trend* wanneer van elkaar onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen.
- *Signalen* zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen in middelengebruik.
- Bij *geruchten* gaat het om berichten die niet verifieerbaar, soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

---

¹² Griffith e.a. (1999); Alvarez e.a. (2003); Calafat (2004).

- *Hypes* zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat toch doorgaans vooral om anekdotische verhalen die vaak worden opgeklopt in de media.

De G-spot hype

Een voorbeeld van een gecreëerde hype betrof een artikel van het Parool op de voorpagina in de zomer van 2004 met de vraag op welke buitenlocaties ‘hippe Amsterdammers’ het liefst vertoeven deze zomer. De journalist belde verschillende als hip geïdentificeerde personen op om te vragen naar hun favoriete of coole plekken. Onder andere Micha Klein, een bekende Amsterdamse mediakunstenaar, liet zich lovend uit over de ‘G-spot’, een plek die hij onlangs had ontdekt en die in tegenstelling tot het Bloemendaalse strand nog een puur natuurlijke enclave was van rust, reinheid en ruimte. Als oorspronkelijke Bloemendaal pionier heeft hij de afgelopen jaren met lede ogen moeten toezien hoe de sfeer op het kleine stukje strand, mede ook vanwege toenemende commerciële interesse, drastisch veranderde.¹³ De G-spot was een nieuwe onverwachte en verrassende openbaring en ook nog eens heel erg dicht bij huis. In de dagen na de plaatsing van het artikel ging het gerucht van de G-spot als een lopend vuurtje door het hippe Amsterdamse uitgaanscircuit. Klein werd onder andere uitgenodigd in een talkshow op het dakterras van het Nemo museum om de G-spot te onthullen en hij werd zelfs door de RTL Boulevard redactie benaderd met de vraag of ze met een camerateam opnamen mochten maken van de geheime plek. Ook na enig aandringen van de media wilde hij de locatie niet onthullen. Intussen was ook zijn vriendennetwerk (dj’s, vj’s, fotomodellen en veelzijdig creatief talent) nieuwsgierig geworden naar de geheime plek. Iedereen bleek aangenaam verrast te zijn over de groene rust en ongekeerde potentie van het plekje. Kort erna krijgt Klein ongezouten kritiek op zijn arrogant hippe gedrag, in het ID&T magazine van de koning van de mainstream: Duncan Stutterheim. Klein wordt verweten dat hij denigrerend doet tegenover de mainstream en massavermaak op het Bloemendaalse strand waar ID&T’s Bloomingdale een grote strandtent had geopend. Stutterheim onthult dat de G-spot gewoon het oude Floriadeterrein is aan de Gaasperplas. Hiermee werd de mythe van de G-spot ontzenuwd.

Opbouw van het rapport

In het theoretisch getinte *hoofdstuk 2* wordt ingegaan op de (sub)culturele betekenis van uitgaan en de positie die trendsetters en media innemen in de popularisering van muziekstromingen en druggebruik. Hypes, rages en trends uit de praktijk worden hier uitgebreid besproken. In *Hoofdstuk 3* komen verschillende methoden van dataverzameling en verwerking aan de orde. We maken gebruik van triangulatie; gekeken wordt of de uitkomsten van kwantitatief monitoronderzoek

---

¹³ Het succes bijvoorbeeld van de breezers en rosé is deels te verklaren door het Bloemendaalse trendy strandpubliek die de commerciële lancering van ‘nieuwe’ producten moeiteloos weet te assimileren.

ook worden ondersteund door kwalitatieve informatie die verkregen is uit diepte-interviews, vergelijking met andere panelstudies en veldobservaties. In *hoofdstuk 4* komen de set en settings aan bod. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen de verschillende settings in het uitgaanscircuit zoals clubs, party's, lounges en horecagebieden. Met de setfactoren wordt bedoeld etniciteit, leeftijd, sekse, opleiding en leefstijlen. Er wordt vooral gekeken naar de diversiteit van de scenes in het uitgaanscircuit. Naar aanleiding van de verkregen data zijn er ook twee verdiepende studies verricht naar de hardcore/hardstyle en urban muziekstijlen die beide thans zeer populair zijn in Nederland.

In de *hoofdstukken 5 en 6* worden alcohol en cannabis behandeld, gevolgd door de *hoofdstukken 7, 8 en 9* over de stimulerende middelen: ecstasy, cocaïne en amfetamine. In *hoofdstuk 10 en 11* worden de narcosemiddelen respectievelijk psychedelica onder de loep genomen. In *hoofdstuk 12* kijken we naar de overige drugs en in *hoofdstuk 13* komt het gecombineerde gebruik aan bod. In de hoofdstukken over afzonderlijke middelen worden, tenzij anders vermeld, tevens prevalentiegegevens uit andere bronnen bekeken en wordt ingegaan op de risico's van gebruik. Ook de regionale, respectievelijk landelijke trends komen per specifiek hoofdstuk en dus drug aan de orde.

In *hoofdstuk 14* is een internetanalyse verricht naar de opkomst van Explosion, een nieuw synthetisch middel dat in korte tijd furore maakte. *Hoofdstuk 15* ten slotte sluit af met een samenvatting en de conclusies.

2 THEORIE

De snelle opkomst en verspreiding van ecstasy aan het eind van de jaren tachtig loopt nagenoeg synchroon met de snelle opkomst en verspreiding van house muziek in het uitgaansleven.¹⁴ De 'elektronische revolutie' in de muziek heeft grote invloed gehad op de ontwikkeling van de dancescene. Door nieuwe technologische ontwikkelingen is het mogelijk geworden om op elke willekeurige lokatie in te pluggen, muziek te draaien en genotsmiddelen te gebruiken.¹⁵ In de afgelopen twee decennia heeft house zich geëvolueerd en getransformeerd in allerlei uiteenlopende substromingen die nu tot het overkoepelende begrip dance worden gerekend.¹⁶ Inmiddels zijn er enige, soms lijvige, publicaties verschenen die de stormachtige opkomst en ontwikkeling van de Nederlandse dancescene belichten.¹⁷ Ook andere muziekstijlen hebben hun weg gevonden in het (trendy) uitgaansleven. De globalisering van muziek heeft mede door de technologisering een hoge vlucht genomen en een proces van hybridisatie (door kruising ontstaan, versmelting, heterogeen) gestimuleerd waarmee geïmporteerde consumptiegoederen worden doordrenkt of beziel met alternatieve betekenissen.¹⁸

Robertson heeft betoogd dat deze ontwikkeling noch een proces van homogenisering of van heterogenisering is, maar van beide. Dit proces heet glocalisatie, dat een versmelting is van globaal én lokaal.¹⁹ Glocalisatie is belangrijk in de beschouwing en duiding van (nieuwe) muziekstijlen, mode en druggebruik. Op lokaal niveau wordt de betrokkenheid en deelname van clubbers, hiphoppers etc. gearticuleerd en gereflecteerd tot de keuze voor een muziekstijl, club of event, maar tegelijkertijd gebeurt dat op een eigen unieke wijze en onder lokale omstandigheden.²⁰ Zelfs in jeugdculturen waar de dance of urbanscene nog een betrekkelijk recent fenomeen is, zal de ontwikkeling van de scene worden gereflecteerd door de mate van aanpassing aan het globale door de lokale praktijk en de wijze waarop de jeugdcultuur zich nieuwe ruimtes toeigent en er een unieke draai aan geeft. De consequentie van globalisering is dat er dus enerzijds sprake is van een toenemende homogeniteit, maar evengoed van heterogeniteit door een voortschrijdende differentiatie van sociale praktijken, inclusief drugs, muziek, dans etc.

---

¹⁴ Fromberg (1991), Korf e.a. (1991), Collin (1997), Reynolds (1997), Van de Wijngaart e.a. (1997) Adelaars (1991).

¹⁵ Reynolds (1998).

¹⁶ Van Veen (1996).

¹⁷ Terphoven en Beemsterboer (2004); Van Veen (2004).

¹⁸ Howes (1996:5).

¹⁹ Robertson (1995).

²⁰ Bennett (2000).

Het punt waar het hier om draait is dat muziek ook een belangrijke factor speelt bij trends in middelengebruik. In dit hoofdstuk plaatsen we middelengebruik in een wat breder theoretisch kader van jeugd(sub)culturen en leefstijlen. Speciale aandacht is er voor de rol van trendsetters.

Culturele context

De ontwikkeling van het gebruik van genotmiddelen onder scholieren, de algemene bevolking of uitgaande jongeren wordt in veel trendstudies uitgedrukt in cijfers (prevalentie, incidentie). Zulk kwantitatief trendonderzoek geeft cijfermatig het algemene verloop van een ontwikkelingslijn aan die het verleden en het heden verbindt en idealiter zicht geeft op de te verwachten ontwikkeling in de nabije toekomst. De cijfers zeggen veel over de omvang, maar minder over de aard van het gebruik, laat staan de betekenis die gebruikers aan middelen toekennen. Juist die betekenis is van belang voor het begrijpen van trends. Daarentegen zijn trends in kwalitatief onderzoek veel minder gemakkelijk in nauwkeurige cijfers uit te drukken. Tegenover dit nadeel staat de aandacht voor de context en betekenis van middelengebruik. Hier betekent een trend namelijk ook de nieuwe mode of een heersende toon. Het gaat hier veel meer over sociologische en culturele ontwikkelingen. En ook hier geldt in feite dat in elke culturele trend een zelfcorrigerend mechanisme aanwezig is. Onderzoekers hebben voor jeugdculturen altijd een sterk etnografische belangstelling gehad. Mede onder invloed van het symbolisch interactionisme wordt binnen (kwalitatief) jeugdsociologisch onderzoek naar deviant gedrag Westerse jeugd(sub)culturen, net als in het klassieke antropologische veldwerk, opgevat als aparte culturele entiteiten met eigen uiterlijkheden, rituelen, codes, normen en waarden.²¹

We kunnen nieuwe leefstijlen, nieuwe scenes of nieuwe muziekstromingen wel omschrijven en verbeelden, maar het is veel moeilijker nauwkeurig cijfermatig de hand te leggen op symbolen, betekenissen en waarden. Vanuit trendperspectief is duidelijk dat de aanschaf en consumptie van waren (drugs) leidt tot, of onderdeel is van een bepaalde leefstijl die consumenten van elkaar onderscheidt. Maar het wordt gecompliceerder wanneer ook de invloed van mode, muziek, media en deelname van jongeren aan partyforums op het internet wordt bekeken. In een hoogindustriële consumptiemaatschappij zijn de smaakculturen zeer gedifferentieerd naar inkomen en opleiding en ook religie, leeftijd en etnische afkomst spelen een rol.²²

Naast cijfers over de gebruikersmarkt is dus ook de cultureel-maatschappelijke context van belang. Drugtrends zijn mede de resultante van de wisselwerking tus-

---

²¹ Wester (1991).

²² Gans (1974).

sen de consumenten binnen een bepaalde culturele context waarbinnen het gebruik plaatsvindt.²³ Er is een duidelijke samenhang tussen muzieksoorten en de consumptie van genotmiddelen.²⁴ Het middelengebruik is daarbij ingebed in jeugdculturen, muziek en leefstijlen. Kennis hierover draagt bij tot het begrijpen en verklaren van trends, alsmede van het vaak achterwege blijven van (een bredere) verspreiding van een middel.²⁵

Gezamenlijke beleving in uitgaanscircuit

In studies over jeugd(sub)culturen is in toenemende mate aandacht voor stilistische non-conformiteit. In plaats van zulke (sub)culturen te fixeren en ze een identiteit te geven, zoals in de onderzoekstraditie van het *Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS)*, definieert Maffesoli ze aan de hand van tribes.²⁶ Deze 'neo tribes' zijn niet-gefixeerde groepen zoals we ze kennen van de 'classic tribes' als de tegencultuur (counterculture) of de studentenbeweging uit de jaren zestig. Eigentijdse tribale formaties worden juist getypeerd door hun fluiditeit. Malbon spreekt van 'transitoire tribes', omdat zij constant in beweging en onderweg zijn, waarbij continu wordt hergegroepeerd en sociale interacties tijdelijk worden aangegaan.²⁷ Het sociale, sensuele en emotionele aspect is daarbij van groot belang. Party's, feesten en clubs scheppen deze gelegenheid en bieden mogelijkheden om de eigen unieke creativiteit in een gedeelde ruimte te exposeren en tegelijkertijd consument te zijn van de opgewekte clubsfeer door middel van muziek, licht, decor, etc. De totaalervaring van Sensation van ID&T, dat tweemaal per jaar plaatsvindt in de Amsterdamse voetbaltempel Arena, is hier een uitgesproken voorbeeld van. Clubbers van verschillende pluimage, consumeren elkaar omdat ze zowel consumenten als producenten zijn geworden op dezelfde dansvloer. Zodoende wordt het feest gevierd op een locatie waar iedereen tegelijkertijd deelnemer en toeschouwer is. Jongeren gaan niet alleen voor de muziek, maar voor het hele belevenisconcept. Daarbij draait het om de emotionele beleving van het moment en om de specifieke ervaring die het oproept.²⁸

Malbon ziet de zin- en betekenisgeving van het clubben als een unieke mix van muzikaal, tactiel, sensueel, emotioneel, en seksueel getint plezier.²⁹ Het delen van dezelfde ruimte en op hetzelfde moment met honderden, zelfs duizenden gelijkgestemden is een unieke ervaring. De euforische ervaring kan nog worden vergroot

---

²³ Mc Donald (1994).

²⁴ Van Gelder e.a. (2003 en 2004); Reynolds (1998); Forsyth e.a (1997); Forsyth (1996).

²⁵ Shapiro (1988).

²⁶ Maffesoli (1996).

²⁷ Malbon (1998).

²⁸ Pine en Gilmore (1999).

²⁹ Clubben kan ook worden aangeduid als uitgaan in een club.

en versterkt door het gebruik van genotmiddelen. Vanovermeire plaatst deze collectieve euforie tegen de achtergrond van de radicalisering van het plezier door het gebruik van ecstasy.³⁰ Een gedeelde ervaring die collectief wordt beleefd en een groepsatmosfeer opwekt heeft Goffman al eerder omschreven als: een “standardised set of emotional attitudes (...) A temporarily adopted set of sentiments towards the rest of the world”.³¹

Door het tijdelijk participeren in een emotionele gemeenschap (community) wordt in een club of op een party een groepsethos gegenereerd, die wordt gekenmerkt door een efemere kwaliteit en het ontbreken van een vaste routine. Zo'n vaste routine is juist typerend voor het alledaagse leven op het werk of op school. Het uitgaansleven staat hier niet zozeer haaks op, maar bestaat juist naast het alledaagse bestaan. Drugs kunnen de beleving van tijd intensiveren. Door het wegvallen van tijdsdruk, verveling en haast bestaat de 'horlogetijd' niet meer. Het collectieve en individuele opgaan in de roes geeft een gevoel van lichtheid en inspanning, als tegenhanger van dagelijkse verplichtingen en deadlines.³²

De stadsantropoloog Polhemus, die vanuit leefstijlperspectief onderzoek verricht, signaleert allerhande subculturele bricolage leefstijlen - ooit door de punk geradicaliseerd - die zich niet meer tegen, maar juist midden in de mainstream positioneren.³³

Met name de popularisering van 'dance drugs' als ecstasy heeft er sterk toe bijgedragen dat de jeugdcultuur in de jaren negentig ook deels een drugscultuur is geworden. De Britse onderzoeker Parker constateert een fors toenemend drugsgebruik onder jongeren vanaf de jaren negentig en spreekt over een normalisering van drugsgebruik.³⁴ Drugsgebruikende jongeren worden tegenwoordig, in elk geval door hun leeftijdsgenoten, niet persé meer als outcasts beschouwd. Parker ziet een substantieel verschil met de jeugdculturen uit voorgaande decennia. Met normalisering wordt niet automatisch bedoeld dat het voor de hand ligt dat jongeren illegale drugs gebruiken.³⁵ Parker wijst eerder op een ontwikkeling waarbij de van oorsprong marginale en deviante subculturele populaties groter worden en steeds meer assimileren binnen de mainstream cultuur. Vooral geëngageerde (sub)culturen in stedelijke gebieden –zoals de dancescene- kunnen het tot dan toe

---

³⁰ Vanovermeire (2004:201).

³¹ Goffman (1963:97).

³² De Cauter (1995).

³³ We zagen laatst in een grote trendsettende club enkele tip-top geklede fashionpunks in gescheurde Dolce & Gabana kleding dansen op urbanmuziek. Vanwege deze paradox vallen zij juist meer op in het verhipte mainstreamcircuit, dan in een underground punkbolwerk.

³⁴ Parker (1998:152).

³⁵ Prevalentieonderzoek laat immers zien dat zelfs in de leeftijd van 20-24 waar jongeren de meeste ervaring met illegale drugs hebben, verreweg de grootste groep in deze leeftijdperiode geen ervaring met drugs heeft.

geldende uitgaansgedrag en de normen beïnvloeden en uiteindelijk verschuivingen veroorzaken in de uitgaanscultuur.³⁶ De aard van de adolescentie is niet radicaal, maar wel het opgroeien van adolescenten in een riskante samenleving.³⁷ Het in de afgelopen decennia toegenomen drugsgebruik onder jongeren ligt in een voortschrijdend sociaal-cultureel proces besloten, waarbij jongeren kennelijk meer risico's durven nemen om met drugs te experimenteren, terwijl druggebruik ook gezien wordt als een time-out om te kunnen ontspannen in een prestatie maatschappij.³⁸ Hij stelt dat een aanzienlijk deel van de jonge 'drugwise' gebruikers in staat zijn om een kosten-baten afweging te maken tussen verkrijgbare drugs met positieve en negatieve effecten.

Leefstijlen

Een leefstijl, tegenwoordig vrijwel onvermijdelijk in het Engels aangeduid als 'lifestyle', kan worden opgevat als een set van praktijken en symbolen die tezamen de sociale status van iemand belichamen. Sociale status is echter alleen maar van belang in relatie tot anderen, waardoor leefstijlen als verschillende collectieve identiteiten ten opzichte van elkaar opereren.³⁹ Sikkema laat zien dat de jeugdige generatie in de jaren negentig is geëvolueerd naar een fase die hij aanduidt als MOBIEL: Mobiel Online Bezig Innovatief Evenwichtig en Luxe.⁴⁰

Er is tegenwoordig een grote variatie aan leefstijlen, maar daarbij gaat het niet zozeer om, zich tegen de hoofdcultuur afzettende, gearticuleerde jeugdsubculturen zoals we die kennen uit de jaren zestig, zeventig en tachtig (mods, rockers, teds en skinheads).⁴¹ Het gaat veeleer om accentverschillen. De Britse cultuurantropoloog Polhemus, die etnografisch onderzoek doet naar zeer uiteenlopende subculturen van jongeren, stelt dat identificatielabels en traditionele scheidslijnen tussen klasse, opleiding, geslacht en ras steeds diffuser en minder dominant worden. Hij verklaart de accentverschillen als volgt: "it is only differences of style that are capable of expressing the complex - yet increasingly significant - differences of personal 'wavelength' which really matters in today's world."⁴²

Jongeren hanteren tegenwoordig eerder de taal van de stijl om vorm te geven aan hun eigen persoonlijke identiteit die in wezen paradoxaal blijft. Enerzijds willen ze zich juist onderscheiden van ouders en andere jongeren, maar anderzijds identifi-

---

³⁶ Vance (1991).

³⁷ Furlong en Cartmel (1997).

³⁸ Parker (1998: 151).

³⁹ Wermuth (2002).

⁴⁰ Sikkema (2001).

⁴¹ Hall en Jefferson (1977).

⁴² Polhemus (1996: 11).

ceren ze zich sterk met de eigen groep of scene waardoor er juist weer sprake is van een uniformiteit.

De juiste smaak en consumptie die leidt tot een tijdelijke identiteit - die class, sexy, urban, ordi, chique, cyber, grunge of punkfunk wordt genoemd - speelt zich ook nog eens tegelijkertijd af in dezelfde stad. De stad belichaamt ook de beweeglijkheid in de artificiële paradijzen van de consumptie; waarin mensen hun identiteit samplen in een eeuwigdurende transit van hotspot naar hotspot. Alles verloopt hip en cool: de look, het design, de lifestylemagazines... Het verleidelijke warenfetisjisme viert hoogtij.⁴³ Dit wordt duidelijk weerspiegeld in het voortschrijdend Amsterdamse panelonderzoek van Antenne. Het uitgaansgedrag van het kritische uitgaanspubliek is deels onvoorspelbaar geworden. Bezoekers doen meer aan *clubhopping* waarbij ze bij wijze van spreken tot het laatste moment alle uitgaansopties open willen houden. Ze zijn slechts tijdelijk trouw aan een concept en switchen makkelijk als het elders leuker en avontuurlijker is.⁴⁴ Hip is hier wellicht het meest van toepassing op, aangezien hip in het moment leeft en dus ook hype gevoelig is, improviseert en nauwelijks stil staat bij het verleden en de toekomst.⁴⁵ Alhoewel hip een feilloze neus heeft voor stijl, imago en mode weet ze als geen ander dat dit slechts een tijdelijke bevestiging is. Hoewel hip individualistisch is, klontert ze ook vaak samen in een scene die dusdanig groot kan worden dat een setting, straat of zelfs een buurt het predikaat hip krijgt. Juist de ongekende keuzevrijheid dwingt jongeren tot profilering omdat iedereen een eigen gevoel voor smaak ontwikkelt en daar vorm en bestaansrecht aan ontleent.⁴⁶ Deze stijlkeuze is slechts tijdelijk en kan ook weer moeiteloos worden getransformeerd in een hele andere uitingsvorm die beter past bij een andere setting. In deze supermarkt van stijlen, die ook wel als *style surfing* wordt gedefinieerd, ontmoeten individuen elkaar op basis van hun uiterlijke stijl en hun culturele praktijken die in de smaakcultuur gestalte krijgt.

De innoverende rol van trendsetters

Ruwweg kunnen we bij trends een indeling maken in trendsetters, trendvolgers en mainstream. Op z'n laatst, wanneer een trend beland is bij de mainstream, is het voor de trendsetters tijd om met iets nieuws te beginnen.

De trendsetters in ons onderzoek zijn niet alleen consumenten van alcohol en drugs, maar ook van CD's en DVD's, kleding en nieuwe technologische snufjes. Ze zijn, in vergelijking met andere consumenten, vaak extra gespist op nieuwtjes, gadgets, speciale feesten, premières etc. In onze expanderende markteconomie

---

⁴³ De Cauter (2004: 45).

⁴⁴ Korf e.a. (2004a).

⁴⁵ Leland (2004).

⁴⁶ Polhemus (1996).

worden nieuwe innovaties vaak verspreid en gestimuleerd door aanbieders en nichemediën. Maar de concurrentie is groot en elke introductie van een nieuw product moet ook een potentieel hebben om succesvol te worden geadopteerd door een avant-garde, een voorhoedegroep, die ook wel *innovators* of *early adoptors* wordt genoemd.⁴⁷

De verspreiding van vernieuwing verloopt in het begin vaak traag. Degenen die eerst willen afwegen welke voordelen en nadelen een nieuwe innovatie met zich meebrengt gaan zich eerst informeren hoe het werkt. Hoe geringer de onzekerheid, hoe eerder de vernieuwing aanslaat. Mede onder invloed van de *early majority* zal in deze nieuwe fase de verspreidingsgraad explosief stijgen. De verzadiging van een product op de consumptiemarkt treedt pas in werking wanneer de acceptatiecurve af begint te zwakken. De consumenten die in dit stadium het product aanschaffen ervaren het als nieuw, maar behoren in zijn tijdsverloop gezien tot de *late majority*.

Behalve dat het succes van een nieuw product kan worden beïnvloed door een uitgekende marketing en reclame, kent het ook een eigen dynamiek van mond-tot-mond reclame. Wanneer tien mensen ieder steeds weer tien anderen aan weten te steken met een lovend verhaal over een film, boek, gadget, evenement of drug kunnen binnen afzienbare tijd duizenden 'aangestoken' worden. De rol en positie van degene die de boodschap verkondigt moet niet onderschat worden.⁴⁸ Het is belangrijk hoe de informatie verteld wordt, maar misschien nog wel belangrijker is *wie* het doet.⁴⁹ Met andere woorden: een trendsetter heeft het magische vermogen om een *look* te creëren die anderen kan infecteren. De look is uniek en eigenzinnig en niet eenvoudig te imiteren omdat er nieuwe stijlelementen in verwerkt zijn die alleen opvallen als je er oog voor hebt en de outfit ook kan duiden. Na willen bootsen kan. Er hip uit willen zien wordt al moeilijker, want het is nog niet gezegd dat een brede haarband en een poloshirtje met een trainingsbroek eronder en een paar sleazy instappers van een getthochic geïnspireerde ontwerper ook bij iedereen goed staat. Trouwens de Italiaanse instappers blijken uit Milaan te komen, waar ze misschien al twee jaar voorlopen op onze schoenenmode. Waarschijnlijk is het alleen de haarband die aanslaat en tot een nieuwe trend leidt.⁵⁰

---

⁴⁷ Rogers (1995).

⁴⁸ Gladwell (2000).

⁴⁹ Is deze persoon een expert, met veel credits, die na jarenlange ervaring de hoofd- van de bijzaken weet te onderscheiden en goed aanvoelt wat er gaande is. Of is het een napper of fantast die nieuwtjes weet van horen zeggen en de informatie niet in de juiste context weet te plaatsen.

⁵⁰ Een rage is een kortstondig enthousiasme dat op zeker ogenblik sterk in de mode is. Het is een vluchtig fenomeen en heeft betrekking op producten en stijlen. Er is sprake van een impulsieve consumptiedrift.

Maar op welk moment wordt een fenomeen een trend? Het is juist deze fascinatie voor de explosie van klein naar groot die Gladwell in zijn boek *The tipping point* fascineert.⁵¹ De dynamiek van een trend kan worden beschreven en gevolgd in de tijd door middel van monitoring, maar kan ook herleid worden naar zijn aanvang, het momentum, de geboorte van een nieuwe trend. De *tipping point* als hét omslagpunt waar je de vinger op kunt leggen, het kookpunt dat kritische massa genereert en aan de wieg staat van popularisering van een fenomeen.

Gladwell onderscheidt drie typen trendsetters: de *maven*, de *connector* en de *salesman*. Deze personen hebben een bijzondere positie en specifieke rol in de verspreiding van een trend.

- De *mavens* oftewel de bollebozen zijn de kennisvervaarders die precies weten wat er speelt in een scene of op een locatie, maar niet de overtuigingsdrang hebben om ook anderen hiervan op de hoogte te brengen, tenzij je er direct naar vraagt. In dat geval zal hij geduldig en zeer gedetailleerde uitleg kunnen geven en zijn kennis etaleren over drugs. Maar hij loopt er niet mee te koop wanneer hij bijvoorbeeld onlangs nog 5-meo-DIPT (een tryptamine) heeft gebruikt, dat hij via een Zwitserse internetsite heeft besteld. Wellicht is het type van de psychonaut hier wel het meest op van toepassing. Hij zoekt liever met gelijkgestemden de intimiteit op van een privé-setting dan de spotlights van een drukke trendsettende club.
- De *connectors* spelen een cruciale rol in het verspreiden van de boodschap onder gelijkgestemden. Ze zijn in tegenstelling tot de *mavens* eerder extrovert en hebben een sterke drang om deelgenoten van een scene met elkaar in contact brengen. Ze zijn goed op de hoogte en koesteren het netwerk waarvan ze deel uitmaken. De *connector* voelt vanwege zijn uiteenlopende contacten en grote actieradius feilloos aan wie wat voor elkaar kan betekenen. Een zekere vorm van onbaatzuchtigheid is eveneens van toepassing op de *connector*.
- De *salesmen* hebben de gave en de vaardigheid om een boodschap uit te dragen die bij anderen geloofwaardig overkomt. Ze kunnen sceptici overtuigen en hun aanvankelijke twijfels wegnemen. Doordat ze een sterke drang hebben om een boodschap, waarin ze ook zelf geloven, te verkondigen, worden ze ook wel eens geassocieerd met evangelisten. Het is het woord dat van mond op *mind* gaat. Herman Cohen heeft dit type als eerste beschreven en aangeduid als proseliteerders.⁵² Zij fungeren als katalysatoren en duiken telkens op bij de verspreiding van nieuwe middelen als bijvoorbeeld de 'ecstasy-jehova'.⁵³ De verspreiding van het woord heeft door de partysites en drugsforums een nieu-

---

⁵¹ Gladwell (2000).

⁵² Cohen (1975) introduceerde in de jaren zestig het begrip proseliteren. Letterlijk betekent dit: bekeerlingen (proselieten) maken. Door verhalen van gebruikers worden potentiële gebruikers voor een nieuw middel geënthousiasmeerd.

⁵³ Korf e.a. (1991: 109).

we dimensie gekregen, wat er mede toe bijgedragen heeft aan de verspreiding van bijvoorbeeld GHB.⁵⁴

Popularisering en trends

Trendwatch is geïnteresseerd in verspreidingsmechanismen en popularisering van drugs onder gedifferentieerde gebruikerspopulaties. Popularisering kan opgevat worden als het proces dat zich voltrekt als er een verandering in de populariteit van een fenomeen optreedt.⁵⁵ Dat fenomeen kan een nieuwe muziekstroming zijn maar net zo goed een nieuwe drug die zich op de markt positioneert. De omvang (in aantallen liefhebbers) en populariteit van een subcultuur hebben invloed op de ontwikkeling die zij doormaakt. Volgens Wermuth werkt popularisering op twee niveaus: het bereiken van de kritische massa omdat er anders sowieso geen sprake kan zijn van een subcultuur en de inbedding in een groter cultureel geheel dan de subculturele scene. Het verlies van het subversieve karakter van subculturen wanneer deze exponentieel groeien, wordt door Hebdige gezien als een proces van commodificatie als gevolg van onder andere berichtgeving door de media. Deze zaait paniek door de subcultuur als een vorm van afwijkend gedrag te beschouwen.⁵⁶ De subcultuur wordt vervolgens geneutraliseerd en de uiterlijke stijl commercieel geëxploiteerd. Een dergelijk proces heeft zich voltrokken met de opkomst en teloorgang van de gabbercultuur.⁵⁷ Na een wat onsamenhangende beschrijving van gabbers in de media begin jaren negentig, verschijnt het beeld van de agressieve, racistische veelslikker bij een structureel groeiende media-aandacht tussen 1992 en 1997.⁵⁸ Halverwege 1996 stijgt de berichtgeving exponentieel maar worden gabbers gekenschetst als mainstreamjongeren, die het primair om een gezellige tijdsbesteding te doen is.⁵⁹

Thornton laat zien dat ondanks de commercialisering van de housecultuur in de jaren tachtig en negentig er altijd netwerken en scenes blijven bestaan die het 'subculturele kapitaal' willen behoeden voor mainstreaming. De subculturele techno- en Goa scene voldoen hier in zekere zin aan. Ze vertonen een aversie tegen mainstreammuziek en commercieel gewin. Feesten worden vaak buiten het reguliere club- en partycircuit georganiseerd onder de vlag van de DIY (do it yourself) gedachte die door de opkomst van punk weer nieuw leven werd ingeblazen. Met

---

⁵⁴ Korf e.a. (2002).

⁵⁵ Wermuth (2002:25).

⁵⁶ Hebdige (1979:94).

⁵⁷ Van Veen (2004) schetst een toenemende afkeer van gabbers sinds de commerciële gabberhit van Hakkûhbar 'Gabbertje'. Door de ridiculisering van de leefstijl en het muziekgenre haken de fans massaal af.

⁵⁸ Wal en Bleeker (1997).

⁵⁹ Verhagen (2000).

minimale middelen en op organische wijze worden er feesten zonder sponsors georganiseerd.⁶⁰ De dichotomie tussen 'wij' en 'zij' (als mainstream) doet zich nog steeds voor in actuele discussies over de positie van underground en mainstream binnen de dance.⁶¹

---

⁶⁰ Korf e.a. (2003: 39).

⁶¹ BG-magazine (2003); Van Veen (2002).

3 METHODE

Centraal in dit onderzoek staat de panelmethode, waarbij in totaal 26 insider-experts zijn geïnterviewd aan de hand van een semi-gestructureerde vragenlijst. De informatie van het panel hebben we gelegd naast en gecombineerd met gegevens uit andere, zowel kwalitatieve als kwantitatieve bronnen. Ook hebben we veldobservaties verricht en een analyse gemaakt van enkele internetsites. Door verschillende bronnen met elkaar te combineren (triangulatie) trachten we een zo valide mogelijk beeld van trends in middelengebruik onder (trendy) uitgaanders in Nederland te schetsen.

Selectie regio's en steden

Bij de uiteindelijke selectie van steden en regio's is rekening gehouden met de volgende factoren:

- a) geografische spreiding;
- b) culturele variatie en verdieping;
- c) urbanisatiegraad;
- d) positie in het (nationale) uitgaanscircuit;
- e) beschikbaarheid van bestaande monitorsystemen.

Geografische spreiding

Er is gekozen voor een zo optimaal mogelijke landelijke spreiding. De geografische spreiding is in de volgende regio's onderverdeeld⁶²:

- West: Rotterdam, Den Haag e.o., Amsterdam, Zaanstad, Haarlem;
- Noord: Groningen;
- Oost: Twente en Gelderland: o.a. Nijmegen en Arnhem;
- Zuid: Eindhoven e.o. en Venlo e.o.

Voor deze geografische spreiding is gekozen om enerzijds een zo landelijk mogelijke dekking te hebben en anderzijds voldoende variatie te hebben om zicht te krijgen op (het tempo) van de verspreiding van nieuwe fenomenen, zoals de opkomst van urban muziek en nieuwe drugs. Worden zulke fenomenen elders eveneens populair of juist niet? De geografische verspreiding werpt verder ook licht op

---

⁶² In sommige regio's hebben we naast de panelleden ook gebruik gemaakt van aanvullende informatie van veldwerkers die goed zicht hebben op een lokaal of specifiek fenomeen. Ook onderzoek kan hier toe behoren. De betreffende gemeenten worden apart vermeld tussen haakjes.

specifieke regionale fenomenen in het uitgaanscircuit zoals schuurfeesten, plattelandsdisco's en tunnelfeesten.

Culturele variatie en verdieping

Grote steden als Rotterdam, Amsterdam en Den Haag zijn niet alleen vanwege hun grootte vergelijkbaar, maar zijn ook etnisch zeer gemêleerd en cultureel gedifferentieerd. In Eindhoven, Groningen en Enschede is de deelname van de studenten in het uitgaanscircuit duidelijker te onderscheiden dan in de drie andere grote steden. Zaanstad is enigszins atypisch in dit rijtje. Zaanstad speelt een belangrijke rol in het uitgaansleven aangezien er uiteenlopende feesten worden gegeven die een landelijke aantrekkingskracht hebben. Er is dus enerzijds sprake van steden met een zeer gevarieerd en rijk cultureel klimaat. Amsterdam, Rotterdam en Den Haag doen wat dat betreft niet veel onder voor elkaar en kunnen, met Den Haag in mindere mate, worden gezien als de trendsettende Nederlandse steden. Anderzijds is het uitgaanscircuit in de kleinere steden minder gedifferentieerd en eerder trendvolgend te noemen. Overigens zijn er in deze steden wel dezelfde typen uitgaanslocaties aanwezig als in de grote steden. Wat geografische ligging betreft zijn Enschede, Groningen en Venlo enigszins vergelijkbaar. Ze liggen betrekkelijk geïsoleerd en dicht tegen het grensgebied aan. Party's van nationale allure worden hier zelden georganiseerd. Groningen heeft echter het meest bruisende lokale uitgaansleven met zeer gevarieerde (studenten)scenes. Zaanstad profiteert onder andere vanwege zijn ligging nabij Amsterdam en er worden ook veel grote landelijke party's georganiseerd.

Urbanisatiegraad

Deze factor hebben we mee laten wegen om de eventuele verschillen tussen dicht- en dunbevolkte regio's te schetsen. Actieve stappers in dunbevolkte regio's zoals Enschede en Groningen vertonen eerder de neiging om in het weekend naar het dichterbevolkte Westen (Randstad) te gaan vanwege het gevarieerde culturele aanbod. Het zijn juist deze dynamische stappers die in hun eigen regio vaak aangemerkt kunnen worden als trendsetters.

Positie in het (nationale) uitgaanscircuit

Afgezien van de regionale verschillen, worden grote landelijk georiënteerde dansparty's vaker in grote steden als Rotterdam, Amsterdam en Eindhoven georganiseerd. Het aantal feesten ligt in deze steden hoger dan bijvoorbeeld in Enschede en Groningen. Actieve partygangers uit dunbevolkte regio's zijn dus genoodzaakt om vaker en verder te reizen. Dit regio-overschrijdende partyfenomeen is een ontwikkeling die gelijk oploopt met de toename van landelijke party's sinds de jaren negentig.

Vergelijking met reeds bestaande monitorsystemen

Bij de selectie en keuze van panelleden in steden en regio's is rekening gehouden met de reeds bestaande (deels) kwalitatieve panelstudies in Amsterdam (Antenne), Den Haag (More) en Gelderland (Tendens) die ook worden uitgevoerd in het uitgaanscircuit. Gegevens van deze panelstudies uit de desbetreffende stad of regio worden eveneens op systematische wijze uitgevoerd en vormen zodoende een waardevolle aanvulling op de Trendwatchmonitor. De kwalitatieve gegevens kunnen onderling goed met elkaar worden vergeleken.

Op grond van de bovengenoemde vijf factoren zijn er keuzes gemaakt. Daarbij is ook gekeken naar het regio-overschrijdende perspectief dat bovengenoemde factoren deels overstijgt. In Trendwatch 2003 constateerden we al dat er sprake is van een hoge regionale en landelijke mobiliteit. De verplaatsingsdrift van stappers die grote party's en bekende clubs bezoeken wordt niet of nauwelijks meer gehinderd door regionale grenzen.⁶³ Dit is een belangrijke constatering omdat tevens gekeken wordt naar de invloed, ontwikkeling en verspreiding van hypes en trends op de gebruikersmarkt. Daarom is het interessant om te zien in welke mate en hoe deze zich voltrekken in de onderling verschillende regio's. In de analyse en beschrijving van trends komen we hier nog uitgebreid op terug.

Selectie van panelleden

Nu we aan de hand van selectiecriteria een keuze hebben gemaakt voor verschillende steden en regio's, is de volgende stap om geschikte panelleden te vinden die goed op de hoogte zijn en ingevoerd in het uitgaanscircuit. Gezien de aard en doelstelling van Trendwatch is het niet de bedoeling om een superpanel te vormen waar minimaal honderd panelleden afkomstig uit het hele land deel van uitmaken. De uitgebreide en verfijnde panelopzet zoals die gestalte heeft gekregen in Amsterdam, Den Haag en Gelderland is zeer arbeidsintensief en daarom ook niet geheel vergelijkbaar. Het uitgaanscircuit is ruimschoots vertegenwoordigd in de longitudinale monitoring, maar er wordt daarentegen weer weinig gebruik gemaakt van actuele politie-informatie.⁶⁴ Ook de omvang en dynamiek van de groot-schalige party's worden slechts sporadisch genoemd omdat ze een transregionaal karakter hebben.

Panelleden in de reeds bestaande lokale of regionale panelstudies kunnen een gedetailleerde beschrijving geven van uitgaansnetwerken waarvan zij deel uitmaken. De informatie van deze paneldeelnemers is waardevol voor het Trendwatch onderzoek. De gedetailleerde kwalitatieve micro-informatie van netwerken enerzijds en

---

⁶³ Nabben en Korf (2004: 62).

⁶⁴ Met uitzondering van de panelstudie van de Grift (Tendens) waar verschillende politiemensen panellid zijn.

de grove kwalitatieve macro-informatie van nationale ontwikkelingen anderzijds vullen elkaar aan en geven een zo compleet mogelijk beeld van de verschillende dimensies die betrokken zijn bij de gebruikersmarkt en het uitgaanscircuit.

Zoals gezegd kiezen we voor een geïntegreerde aanpak bij de selectie van Trendwatch panelleden. Ons methodische uitgangspunt is om naast de eerder genoemde geografische spreiding en culturele differentiatie, panelleden te vinden die in elke stad en/of regio een vergelijkbare expertise hebben ten aanzien van de gebruikersmarkt. Er zijn verschillen tussen het Trendwatchpanel en de panelstudies in Amsterdam, Den Haag en Gelderland. Desalniettemin is (bijna) elke indicator in de verschillende dimensies (stad, nationaal regionaal) vertegenwoordigd. Voor een selectie van de panelleden van Trendwatch hebben we in elke stad gestreefd naar een optimale dekking van drie clusters: uitgaanscircuit (**U**), gezondheidswerk (**G**) en politie en portiers (**P**). Wij hebben juist voor deze clusters gekozen omdat ze verschillende perspectieven op de gebruikersmarkt vertegenwoordigen en hierdoor samen een completer beeld schetsen van actuele ontwikkelingen en gebeurtenissen van het uitgaanscircuit en de gebruikersmarkt.

Tabel 1: Trendwatchpanelleden

	Stad/ regio Trendwatchpanel							Stad/regio Panelstudie		
	Rotterdam(west)	Eindhoven (zuid)	Enschede (oost)	Zaanstad (west)	Groningen (noord)	Venlo (zuid)	Nationaal	Amsterdam (west)	Den Haag (west)	Gelderland (oost)
Politie & Portiers	X	X	X	X			X	X	X	X
Uitgaanscircuit& partyorganisator	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Gezondheidswerk & Preventiewerk	X	X	X		X	X	X	X	X	X

X = aanwezig

Uit interviews met partyorganisatoren, preventiewerkers, EHBO-ers en politiemensen blijkt dat de wens bestaat om intensiever met elkaar samen te werken. In geval van calamiteiten, zoals destijds in Zaanstad is voorgevallen nadat er in korte tijd ongelukken met GHB gebeurden, weten de belanghebbenden elkaar overigens prima te vinden. Maar deze samenwerking is meestal niet blijvend van aard en slechts van korte duur, waardoor actuele uitwisseling van informatie nogal eens te wensen overlaat. Ook de gevoeligheid van gegevens en belangentegenstellingen zorgen er voor dat men lang niet altijd tegelijkertijd op de hoogte is van vroegtijdige signalering van een nieuw fenomeen.

Interviews met panelleden

Na de selectie van steden en regio's en benoeming van de drie hoofdclusters is een volgende stap om capabele panelleden te vinden die vanuit hun specifieke expertise goed zicht hebben op lokaal, regionaal en/of nationaal niveau. Zij moeten op de hoogte zijn van de gebruikersmarkt en tevens actuele kennis hebben van trendsettende publieksgroepen. Niet iedereen die in het uitgaansleven actief is of bij de politie werkt komt hiervoor in aanmerking. Onze voorkeur gaat vooral uit naar panelleden die het lokale uitgaansleven kennen en indien mogelijk ook contact onderhouden met het trendy segment. Zoals we al eerder betoogden verwachten we hier de meeste dynamiek in het gebruik van 'nieuwe' middelen. We onderscheiden drie hoofdclusters van deelnemende panelleden die interacteren in het uitgaanscircuit:

intervenierend: politie en portiers, gezondheidswerkers; **(13)** panelleden

participerend: uitgaanders, dj's en dealers; **(7)** panelleden

producerend: partyorganisatoren en clubuitbaters. **(6)** panelleden

Interveniërende panelleden: politie en portiers

In eerder onderzoek is geconstateerd dat de politie, in geval van calamiteiten, niet zelden als eerste op de hoogte is van lokale en regionale fenomenen. Zij kan een belangrijke rol spelen in het vroegtijdig signaleren van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven en op de gebruikersmarkt van partydrugs. De toenemende verspreiding van GHB in Nederland bijvoorbeeld werd in een vroeg stadium door de politie en ambulancediensten onderkend.⁶⁵ Zij hadden eerder zicht op het GHB fenomeen dan de preventie-instellingen. De narcotica in Zaanstreek signaleerde daarbij als een van de eerste politiekorpsen een toenemend gebruik van GHB in het Zaanse uitgaansleven. Voor het Trendwatchpanel zochten we naar geschikte politiemensen in de betreffende regio's die op 'grass-root' niveau opereren, goed op de hoogte zijn van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven en een heldere reflectie hebben op het druggebruik van verschillende publieksgroepen.

Onze zoektocht heeft, met uitzondering van Groningen waar tijdens onze interviewperiode een beschikbare vacature nog niet was ingevuld, in elke geselecteerde regio geleid tot een geschikt contact met een (narcotica)agent uit het politiekorps. Alle deelnemers hebben zicht en professioneel contact met club-, party- en cafégängers, horecamedewerkers en portiers. Een aantal heeft tevens contact met club- en partyuitbaters. Zij zijn onder andere goed op de hoogte van de party's in de regio en zijn tevens bekend met de genotmiddelen die in omloop zijn op de gebruikersmarkt. Enkele politiemensen zijn ook vertegenwoordigd in het NND.⁶⁶ Naast de regionale politiemensen hebben we op nationaal niveau een portierscoördinator van de dance en horeca tak van WWS (World Wide Security) bereid ge-

---

⁶⁵ Adviesbureau de Loor (1999), Korf e.a. (2002).

⁶⁶ Het Nationaal Netwerk Drugsexpertise.

vonden om deel te nemen aan het panel. Deze organisatie, die professionele portiers aanbiedt, is bij ongeveer 70% van alle grootschalige party's in Nederland betrokken.

Interveniërende panelleden: gezondheidswerkers

Het gezondheids- en preventiewerk is eveneens interveniërend van aard.⁶⁷ Met uitzondering van Zaanstad is er in elke regio een geschikt panellid bereid gevonden om deel te nemen aan Trendwatch. De preventiewerkers bleken allen redelijk tot goed op de hoogte te zijn van het lokale en soms regionale uitgaanscircuit. Sommigen zijn ook actief met voorlichtingsactiviteiten op grote landelijke party's in de eigen regio en zijn dus goed op de hoogte van de partydynamiek en het bijbehorende druggebruik. Sommige panelleden hebben ook potentiële kandidaten uit het uitgaanscircuit aangedragen voor het Trendwatchpanel. De gezondheidswerkers zijn deels actief in clubs en op party's. Een gezondheidswerker bestiert een ambulante EHBO post (Educare) op grote dansfeesten dat optimale gezondheidsservice en zorg biedt en ambulancezorg en ziekenhuisbezoek tracht te voorkomen.⁶⁸ Geschat wordt dat het EHBO team op ongeveer driekwart van alle grote dansfeesten actief is. Twee gezondheidswerkers zijn van de EHBD (eerste hulp bij drugs) en zijn elk weekend aanwezig in twee trendy Rotterdamse clubs.

Participerende panelleden: uitgaanders

Naast informatie van politie, portiers, preventiewerkers en gezondheidswerkers zijn uitgaanders onontbeerlijk voor een goed begrip van de gedifferentieerde uitgaanscultuur. Het zoeken naar geschikte panelleden is niet zo eenvoudig. We zochten kandidaten die een sterke interesse hebben in en een breed overzicht van het (trendsettende) uitgaansleven in een stad of regio, dan wel van een bepaald landelijk georiënteerd partycircuit. We hebben de geschikte panelleden onder andere gevonden door in de betreffende stad/regio contact te zoeken met lokale experts van het uitgaanscircuit die ons dan weer doorverwezen naar andere potentiële kandidaten. Soms is er ook via lokale preventiewerkers contact gelegd met potentiële panelleden. De uitgaanders zijn in tegenstelling tot de interveniërende panelleden niet beroepsmatig betrokken bij het uitgaansleven. In hun vrije tijd zijn ze echter zo betrokken bij de dance- en uitgaanscultuur dat ze hun brede kennis over muziekstromingen en druggebruik binnen de uitgaanscontext kunnen plaatsen. Op grond van hun informatie kunnen we het uitgaanspubliek differentiëren in contrasterende en vergelijkbare scenes, netwerken en leefstijlen.

---

⁶⁷ In de praktijk onderscheiden we gezondheidswerkers en preventiewerkers. In de uiteindelijke verslaglegging spreken we alleen van gezondheidswerkers.

⁶⁸ Pijlman (2003:45).

Producerende panelleden: partyorganisatoren en clubuitbaters

Uitgaanders, gezondheidswerkers en politie hebben, op enkele uitzonderingen na, doorgaans alleen zicht op locale en regionale ontwikkelingen in het uitgaanscircuit. Het dancevirus heeft zich sinds de jaren negentig echter zo snel weten uit te breiden, dat er ook in de minder verstedelijkte gebieden een grote variatie aan clubs, discotheken en (dans)cafés is. Daarnaast zijn er evenementen die in sporthallen, loodsen, filmstudio's, etc. worden georganiseerd. Deze liggen niet zelden in de periferie van de stedelijke bebouwing. Vooral de grootschalige party's trekken publiek uit het hele land. Zij zijn qua ligging minder plaatsgebonden dan clubs, omdat het om incidentele feesten gaat die hooguit eenmaal per kwartaal worden georganiseerd. Op grond van de verhalen van de producerende panelleden krijgen we meer inzicht in de dynamiek van de regio-overschrijdende clubs en grote party's. Met behulp van hun informatie kunnen we nieuwe regionale en landelijke trends in het uitgaanscircuit traceren.

Etnografische verdieping

Op basis van interviews met panelleden en analyse van de kwalitatieve data is besloten om twee verdiepingen te verrichten naar respectievelijk hardcore & hardstyle party's en urban clubs & urban party's. Ook is er een internetverdieping naar de opkomst van de nieuwe drug methylone, in gebruikers kringen ook wel Explosion genoemd.

In de twee eerste verdiepingen staat een muziekfenomeen centraal waarover menig panellid met enthousiasme sprak. Veel panelleden signaleerden een flinke toename van dit type feesten en clubavonden. Ook de media schonken relatief veel aandacht aan de toenemende populariteit van hardcore/hardstyle en urban. Om meer inzicht te krijgen in de drijfveren en sociaal culturele achtergrond van de bezoekers, alsmede het druggebruik binnen de beide uitgaansculturen, is er besloten om met een veldwerkteam naar verschillende clubs of feesten te gaan. Deze nachten - vier in totaal - vonden plaats in de maanden januari en februari 2005. Hoewel er gewerkt werd aan de hand van een van tevoren opgestelde lijst met veldwerktopics, ging het op de avonden zelf vooral om gesprekken met de bezoekers en eigen observaties, impressies en sfeerbeelden. Het selecteren van de locaties waar het etnografisch onderzoek zou plaatsvinden was relatief makkelijk. Als eerste bezochten we de club die als één van de eerste in Nederland was begonnen met R&B/urban avonden. Ons panel had al vele malen naar deze club verwezen, en ook in de media werd er met betrekking tot het fenomeen 'urban' vaak naar verwezen. In de club hebben we met veel bezoekers gepraat, alsmede met portiers en toilet dames. Na sluitingstijd hebben we tevens gesprekken gevoerd met de aanwezige resident d.j., de eigenaren en het barpersoneel. Uit de meeste gesprekken kwam naar voren dat als we nog een kijkje wilden nemen op een urban-feest, we het best naar een feest georganiseerd door de *Partysquad* konden gaan.

Dit kwam mooi uit, want twee weken na ons bezoek aan de club vond een dergelijk feest plaats in Zaandam. De kaartjes waren al bijna uitverkocht, maar na wat belletjes verleende de organisatie volledige medewerking, en konden we op het feest met iedereen praten en overal meekijken, inclusief op het aanwezige Vipgedeelte en bij de EHBO-dienst.

Voor de keuze van een representatief hardcore feest hebben we ons laten leiden door aanbevelingen van het panel en diverse forums op het internet. Dit resulteerde in het feest *Hellbound*, waar zo'n 3500 mensen uit het hele land op af kwamen en wat wederom van tevoren volledig uitverkocht was. Op het internet gonsde het al weken lang van de hooggespannen verwachtingen, en blijkbaar zou de crème de la crème van d.j's in dit genre hun draaikunsten komen vertonen.

De laatste nacht tenslotte moest een zogenaamd hardstyle feest worden, omdat we ondertussen van het panel, maar vooral ook het publiek op *Hellbound*, al wel hadden begrepen dat hardstyle en hardcore absoluut niet te verwarren zijn en 'mijlenver' uit elkaar liggen. Dit feest in de categorie hardstyle was makkelijk gevonden, gezien wij de man achter het *woord* hardstyle, en de hierbij passende organisatie, in ons panel hebben. Ook dit grote feest was immens populair op internet, en ook hier kwamen weer mensen van heinde en verre op af. Een uitgebreid verslag van ons veldwerk op hardcore- en hardstylefeesten en de urbanfeesten is te lezen in hoofdstuk 4.

Internetverdieping

De derde verdieping betreft een internetanalyse van twee bekende en drukbezochte dancesites⁶⁹ over de opkomst van de nieuwe partydrug Explosion. De directe aanleiding was een tip van een panellid die, behalve dat hij een grote interesse voor de dancecultuur heeft, ook actief is bij een dancesite. Twee maanden na ons interview liet hij begin januari 2005 per e-mail weten dat er een cyberhype onder de forumleden was uitgebroken. Er was grote belangstelling voor de werking van een zekere 'room odorizer' die aan ecstasy deed denken. Het middel was verkrijgbaar via smartshops en kon ook per internet worden besteld. Besloten werd om de twee sites na de eerste posting over methyloone een maand lang te volgen en te analyseren. Daarbij werd gekeken welk type vragen en informatie bij de leden van belang was. Er werd ook gelet op de werking, risico's en imago van Explosion en welke indicatoren bijdragen aan een succesvolle verspreiding van een nieuw middel. Een verslag van deze internetverdieping is te lezen in hoofdstuk 14.

---

⁶⁹ De populaire dancesites zijn respectievelijk: www.partyflock.nl en www.phono.nl.

Update: telefonische belronde

In Trendwatch 2003 zijn alle panelleden eenmalig face-to-face geïnterviewd in de betreffende regio. Ter afsluiting zijn de panelleden na deze interviewperiode een jaar later een keer als groep uitgenodigd voor een focusgroepsbijeenkomst op de Universiteit van Amsterdam. Aan de hand van de voorlopige conclusies, naar aanleiding van de voorgaande interviewronde, werd er gediscussieerd met elkaar over o.a. actuele drugstopics, verspreiding van nieuwe drugs en culturele ontwikkelingen in het uitgaanscircuit. Panelleden uit de verschillende regio's konden ook onderling vragen stellen en op elkaar reageren. Het doel van de focusgroep was tweeledig. Enerzijds kon er specifieke informatie worden geverifieerd bij panelleden en anderzijds was er tevens de mogelijkheid om actuele en nieuwe ontwikkelingen in het uitgaanscircuit te toetsen en te gebruiken voor de eindrapportage.

In Trendwatch 2004 is wederom uitgegaan van face-to-face interviews met panelleden, maar is de focusgroepsbijeenkomst achterwege gelaten. In plaats daarvan is er gekozen voor een telefonische update kort voor de rapportage. Een voordeel van deze aanpak is dat de telefonische belronde minder arbeidsintensief is en de panelleden, waarvan een aanzienlijk deel niet uit professionals bestaat, niet hoeven af te reizen naar Amsterdam. Verder bleek dat de focusgroep niet direct leidde tot zeer relevante nieuwe informatie in de betreffende regio's. In de telefonische update is er gekozen voor een beperkt aantal topics aangezien het gesprek met desbetreffend panellid niet langer mocht duren dan 15 a 20 minuten.

Secundaire data

Naast het verzamelen van primaire data is er ook gebruik gemaakt van bestaande relevante kwantitatieve en kwalitatieve data, met name wanneer deze betrekking hebben op het uitgaansleven. Een belangrijk uitgangspunt van Trendwatch is dat de monitoring het cement moet zijn tussen de kwantitatieve en kwalitatieve trends op de gebruikersmarkt.

De reeds bestaande kwantitatieve monitoring gegevens van de gebruikersmarkt worden vergeleken met nieuwe en actuele kwalitatieve informatie. Door resultaten van deze verschillende onderzoeksinstrumenten met elkaar te vergelijken ontstaat een beter inzicht van de gebruikersmarkt en de laatste ontwikkelingen die zich voordoen op lokaal, regionaal en nationaal niveau. In het onderstaande schema zijn de gegevens over de gebruikersmarkt gesplitst in kwantitatieve en kwalitatieve data.

Tabel 2: Eigenschappen van Trendwatch

Trendwatch drugs- en gebruikersmarkt 2004-2005	
<p>Kwantitatieve monitoring</p> <p>Drugs- en gebruikersmarkt</p> <p>DIMS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Door consumenten aangeleverde drugsmonsters (DIMS-deelnemers) • In beslag genomen securitymonsters (uitgaanslocaties) <p>Prevalentie (nationaal)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Algemene bevolking (NPO: 2001) • Scholieren (Peilstation: 2003) <p>Prevalentie (lokaal, regionaal)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lokale bevolking (NDM: 2002-2003) • Trendy uitgaanders (A'dam: 2003) • Uitgaanders (Den Haag: 2003) • Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, (Regio noord A&B 2004-2005) <p>Risico's</p> <ul style="list-style-type: none"> • NVIC (intoxicatie) gegevens 	<p>Kwalitatieve monitoring</p> <p>Uitgaanscircuit (clubs, party's, horeca etc)</p> <p>Trendwatch leden (regionaal & landelijk)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Portiers & politie • Uitgaanders & partyorganisatoren • Preventie- gezondheidswerkers • Update: alle panelleden <p>Panelstudies</p> <ul style="list-style-type: none"> • Amsterdam (Antenne) • Den Haag (Uit je dak) • Gelderland (Tendens) <p>Etnografische verdieping</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hardcore/hardstyle party's • Urban club/party's <p>Internet analyse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cyberhype: Explosion <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none"> • regionale, landelijke en nichemedia

Kwantitatieve monitoring

De kwantitatieve data geven grotendeels inzicht in trends aangaande de omvang van het middelengebruik. Er wordt voornamelijk gekeken naar de prevalentiegegevens van scholieren en uitgaande jeugd. Ook wordt er gekeken naar de verschillende drugsmarkten. We bespreken in het kort de verschillende meetinstrumenten.

DIMS: consumentenmonsters en securitymonsters

- De resultaten van de door de consumenten aangeleverde drugsmonsters worden door het DIMS elk jaar gepubliceerd. In totaal zijn er in 2004 aan de DIMS-deelnemers **4495** monsters aangeboden.⁷⁰
- Als aanvulling op de consumentenmonsters stuurt het DIMS-bureau ook securitymonsters ter analyse naar het laboratorium. Deze drugsmonsters zijn bij de ingang van uitgaanslocaties door het beveiligingspersoneel (security)

⁷⁰ DIMS (2005).

in beslag genomen. Het gaat hier om zogenaamde 'blackboxen'. In 2004 ontving het DIMS van zes deelnemende instellingen in totaal **5923** security-monsters.⁷¹

Prevalentie (nationaal)

- Het algemene bevolkingsonderzoek (NPO) wordt elke vier jaar herhaald. De data leveren gegevens over gebruikerstrends, maar geven geen zicht op actuele ontwikkelingen op de gebruikersmarkt.⁷² We kijken alleen naar prevalentiegegevens in de leeftijdscategorie tot en met 29 jaar.
- Het landelijk onderzoek scholieren voortgezet onderwijs (Peilstations)⁷³ wordt elke drie jaar herhaald. De data leveren gegevens over gebruikerstrends, maar geven geen zicht op actuele ontwikkelingen op de gebruikersmarkt. De scholieren zijn over het algemeen ook te jong om deel te (mogen) nemen aan het (trendy) uitgaansleven.

Prevalentie (lokaal, nationaal)

- De leeftijdscategorieën van de diverse lokale bevolkingsonderzoeken⁷⁴ lopen uiteen van 18-24 jaar. Omdat de gebruikerscijfers hierdoor moeilijk met elkaar te vergelijken zijn wordt er uitgaan van het gemiddelde.
- Lokaal prevalentieonderzoek vindt, met uitzondering van Gelderland, in Amsterdam (Antenne)⁷⁵ en Den Haag (More)⁷⁶ periodiek plaats onder participerende sub- en risicogroepen (o.a. café-, coffeeshop-, club- en partygangers of uitgaanders in het algemeen) in het uitgaanscircuit. Nieuwe ontwikkelingen op de gebruikersmarkt geven een actueel beeld van het lokale en regionale uitgaansleven.
- Er vindt ook lokaal onderzoek plaats onder uitgaande jongeren in gemeenten die participeren in een eenmalig uitgevoerde quickscan. In de regio Noord Holland is gebruik gemaakt van twee quickscans die een beeld schetsen van het alcohol en druggebruik onder jongeren in het lokale uitgaansleven. In overleg met de Brijder Stichting, die het quickscan onderzoek heeft uitgevoerd, is besloten om de beide gemeenten te anonimiseren. De gemeenten worden vermeld als regio noord A en regio noord B.⁷⁷

Kwalitatieve monitoring

Kwalitatieve data geven voornamelijk informatie en inzicht in de aard en geografische verspreiding, alsmede de culturele context waarbinnen trends plaatsvinden in

---

⁷¹ DIMS (2005).

⁷² Abraham e.a. (2002).

⁷³ Monshouwer et al. (2004).

⁷⁴ NDM (2004).

⁷⁵ Korf e.a. (2004a).

⁷⁶ Van Gelder e.a. (2004).

⁷⁷ Grin (2005).

het uitgaanscircuit. We bespreken hier alleen de andere drie panelstudies aangezien we al eerder in dit hoofdstuk een uitgebreide toelichting hebben gegeven over de dataverzameling van Trendwatch. Dat geldt ook voor de etnografische verdieping en de internetanalyse.

Panelstudies: lokaal en regionaal

In de Amsterdamse, Haagse en Gelderse panelstudies worden, net als in de Trendwatch panelstudie, panelleden geïnterviewd vanwege hun specifieke expertise over een segment van de gebruikersmarkt en/of uitgaanscircuit. In beide typen panelstudies gaat het niet primair om het drugsgebruik van individuen. Bij de landelijke studie is er echter een duidelijk verschil met de manier waarop de lokale/regionale panelstudies worden uitgevoerd. In laatstgenoemde studies wordt gedetailleerd per panellid ingezoomd op een specifiek segment van het uitgaansleven en het druggebruik daarbinnen. Terwijl in de landelijke Trendwatch van panelleden juist een breder inzicht wordt verlangd in het (trendsettende) uitgaansleven in hun stad, regio en wat zich afspeelt op bepaalde soorten feesten die door het hele land plaatsvinden. Signalen en trends uit de lokaal/regionale panelstudies worden vergeleken met de Trendwatch panelstudie. Trends in de panelstudies zijn voornamelijk gericht op de lokale en regionale gebruikersmarkt en het uitgaanscircuit.

- Amsterdam

Antenne is het jaarlijks terugkerende signaleringsinstrument van het Criminologisch Instituut 'Bonger' (UvA) en de Jellinek dat inmiddels voor de elfde keer is uitgevoerd in Amsterdam. De laatste panelstudie in de Amsterdamse monitor bestaat uit **33** sleutelinformanten die zicht hebben op **41** netwerken waarvan het merendeel bestaat uit trendsettende scènes in het uitgaanscircuit. Clubmedewerkers bekleden functies als: glazenophaler, portier, barbediende etc. De club-, café- en partygangers vertegenwoordigen scènes in lounges, trendy cafés en clubs alsmede de VIP, urban en homoscenes. De partyscene bestaat uit stappers die naar grootschalige feesten gaan of die deel uitmaken van kleine subculturele muziekscenes zoals: goa-trance, hip-hop, urban, tekno, techno en hardcore. Verder zijn er professionals (veldwerkers en jongerenwerkers) die contacten onderhouden met buurtjongeren en probleemjongeren waaronder dak- en thuisloze jongeren en hoerenjongens.

- Den Haag

'Uit (je dak) in den Haag' (2003)⁷⁸ is het signaleringsinstrument van Parnassia dat inmiddels voor de tweede keer is uitgevoerd in Den Haag. De panelstudie in de Haagse monitor bestaat uit **19** sleutelinformanten die zicht hebben op **23** zeer gedifferentieerde Haagse uitgaansscenes. De sleutelpersonen zijn enerzijds pro-

---

⁷⁸ Van Gelder e.a. (2004).

professionals: coffeeshopmedewerker, barkeeper en -eigenaar, clubmanager, portier en iemand die een organisatiebureau runt. Anderzijds maken zij onderdeel uit van scenes als: drum 'n bass, urban, dance, beachparty, club, kak, gay en underground.

- Gelderland

Tendens (2004)⁷⁹ is een jaarlijks terugkerend signaleringsinstrument van de Grift dat inmiddels voor de tweede keer is uitgevoerd in de regio Gelderland. De panelstudie dat het grootste gedeelte van de monitoring beslaat bestaat uit **24** deelnemers die **26** netwerken vertegenwoordigen. De panelleden zijn verdeeld in drie clusters: het uitgaanscircuit, de straatjongeren en de probleemjongeren. De meeste panelleden zijn vertegenwoordigd in het lokale en regionale uitgaanscircuit. In Nijmegen en Arnhem is er zicht op horecagelegenheden en trendy clubs in de binnenstad. Maar ook in kleine gemeenten als Beesd, Groesbeek, Varsseveld, Culemborg en Dinxperlo zijn de grote plattelandsdiscotheken door panelleden vertegenwoordigd. De panelleden die het uitgaanscircuit vertegenwoordigen zijn enerzijds professional (gastheren, politiemensen, jongerenwerker, portier) maar bovenal stappers die deel uit maken van uitgaans (sub)culturen als: dance, hardhouse en hardcore, tekno, krakers, metal, urban en hokers.

Media

De media kunnen onderverdeeld worden in drie verschillende typen: de massa-, niche- en micromedia.⁸⁰

Massamedia kunnen worden beschouwd als grootschalige media zoals dagbladen, tijdschriften, radio en televisie. Deze media worden een grote rol toegekend in het creëren van morele paniekverhalen en hypes. We willen zelf nog een onderverdeling maken tussen media met een landelijk of een regionaal karakter. Het stadsnieuws van het Parool besteedt na de herprofilering beduidend meer aandacht aan het stads- en culturele nieuws in de breedste zin van het woord. Het stap- en uitgaansblad NL20 richt zich grotendeels op de stad en nieuwe trends op het gebied van uitgaan, horeca, culinair, mode etc.

Nichemediën kunnen ook worden opgevat als special interestmedia. Het ID&T magazine richt zich op dance-, Muziekrant Oor op rock en pop en het nog prille blad Vibe op de zwarte muziekcultuur. De Face is eerder lifestyle met veel mode en het blad MTV bestrijkt meerdere muziekstijlen. Ook allerlei partyforums kunnen tot nichemediën worden gerekend. Deze media richten zich doorgaans op jongeren, mode, muziek en uitgaan. Volgens Wermuth dragen deze nichemediën bij aan de verticale popularisering van een (nieuwe) muziekstroming of drug, omdat zij zich richten op een muziekminnend publiek dat groter is dan één specifieke subcultuur.

---

⁷⁹ Roomer en Poelmans (2005).

⁸⁰ Wermuth (2002); Thornton (1995).

Micromedia tenslotte worden gemaakt en gebruikt door deelnemers uit een subcultuur: sms partymailing, flyers, radiopiratenstations, fan(maga)zines. Micromedia dragen vooral bij aan horizontale popularisering van een muziekgenre. De media spelen vanwege haar vroegtijdige signalering een belangrijke rol in de opkomst van een nieuwe drug.⁸¹ De ultrasnelle opkomst en verspreiding van ecstasy is hier een duidelijk voorbeeld van.

De berichtgeving en beeldvorming van drugs in de media worden in Trendwatch niet stelselmatig op de voet gevolgd. We volgen alleen de specifieke, op het uitgaanscircuit gerichte lifestyle bladen, en richten ons daarbij vooral op de highlights en verhalen over nieuwe fenomenen en (nieuwe) drugs.

---

⁸¹ Diemel en Blanken (1999).

4 HET UITGAANSCIRCUIT

Voordat we ingaan op het middelengebruik, schetsen we eerst in grote lijnen een beeld van het gevarieerde uitgaanscircuit en het uitgaanspubliek. De pluriforme gebruikersmarkt van uitgaansdrugs is onlosmakelijk verbonden met de uitgaanswereld die een groot scala biedt aan lounges, cafés, clubs, party's en grote events. Uit de gesprekken met ons panel blijkt hoe dynamisch het uitgaansleven in Nederland is. Pret, plezier en spektakel zijn structurerende principes geworden in de vrije tijd. De verplaatsingsdrift en de bereidheid om te reizen is zo groot dat een flink deel van de vrije tijd buiten de eigen woonplaats wordt doorgebracht.⁸² De feestecconomie draait elk weekend op volle toeren. En vanaf elk voorjaar tot in de late nazomer komen daar nog de buitenevenementen bij. Bekende danceorganisaties als ID&T, UDC, Extrema en Q-dance lanceren dan de landelijke en inmiddels ook internationaal bekende feesten als Dance Valley – dat inmiddels al haar eerste lustrum in de vorm van een meerdaags festival viert - Mysteryland en Sensation. Recreatieparken, voetbalstadions en braakliggende terreinen worden voor maximaal 24 uur omgetoverd in een tijdelijke psychedelische Efteling waar weken, zo niet maanden van voorbereiding aan voorafgaan. Maar ook de clubs in de grote steden laten zich niet onbetuigd. Nieuwe dj's en clubformules worden aan de danslustige en muziekminnende jeugd gepresenteerd. Want jongeren kiezen niet alleen voor de grote feesten in de provincie, ze gaan ook speciaal naar trendsettende clubs die upcoming dj's programmeren. De dancescene is sinds haar stormachtige opkomst eind jaren '80 uiteengewaaierd in een palet van populaire tot obscure substromingen. Scenes identificeren zich met dance (hardcore, techno, trance etc.) of scharen zich onder urban (R&B, dance hall, garage, hip hop etc.) dat aan gene zijde van het muzikale spectrum ligt.

Welke invloed hebben muziekstromingen op de wijze waarop jongeren uitgaan? In de partycultuur blijkt het uitgaan vaak samen te gaan met druggebruik.⁸³ De favoriete muziekstroming en het daaruit voortvloeiende specifieke druggebruik zijn essentiële elementen van de uitgaanscultuur. Er is, vergeleken met andere muziekstromingen, van begin af aan een sterke relatie geweest tussen 'rave' muziek en druggebruik.⁸⁴ Het maximaliseren van genot en plezier door middel van ecstasy is onderdeel van het spektakel in de dancecultuur.⁸⁵ Ontwikkelingen in het uitgaansleven hangen in sterke mate samen met het alcohol- en druggebruik en an-

---

⁸² Metz (2001).

⁸³ Van de Wijngaart e.a. (1997); Ter Bogt e.a. (2001).

⁸⁴ Forsyth e.a. (1997:1317).

⁸⁵ Vanovermeire (2004).

dersom. Rite, ritme en roes zijn vaste ingrediënten die de popularisering van een muziekstroming en daarmee verbonden uitgaanscultuur beïnvloeden. Het uitgaansleven is een dynamische en economisch omvangrijke branche waar hypes elkaar in snel tempo afwisselen en trends moeilijk voorspelbaar en nog moeilijker vast te houden zijn.

Reden genoeg dus om dit hoofdstuk specifiek te wijden aan het caleidoscopische uitgaanscircuit. Om meer inzicht te krijgen in de boeiende verwantschap tussen set en setting, hebben we panelleden uitvoerig gesproken over uiteenlopende segmenten van de uitgaansmarkt. Maar we zijn zelf ook op stap gegaan, om met eigen ogen te zien, te horen en te proeven hoe de meest significante ontwikkelingen in uitgaansland de nacht kleuren. Dit heeft er onder andere toe geleid dat we aan urban en hardstyle/hardcore, twee van de huidige snelst groeiende stromingen binnen het uitgaan, extra aandacht besteden in dit hoofdstuk. Verder maken we ook gebruik van bestaande monitorsystemen en literatuur, in zoverre deze betrekking hebben op jongeren en uitgaan.

Om een helder overzicht te krijgen hebben we uit de verzamelde data drie uitgaansclusters gedestilleerd. In het eerste cluster zijn de uitgaanscentra in de grote steden vertegenwoordigd. Het tweede cluster bestaat uit clubs, discotheken en lounges. Tenslotte zijn de kleine en grootschalige events, party's en hieraan gelieerde subscenes met elkaar verenigd. Per cluster wordt aandacht besteed aan de landelijke overeenkomsten en regionale verschillen. In het derde cluster bevinden zich ook de twee verdiepende veldstudies naar hardcore/hardstyle en urban, die in de hedendaagse jeugdcultuur een sterke popularisering doormaken.

Aan het eind van elk cluster worden, op grond van de gegeven data, landelijke en of regionale trends in het uitgaanscircuit gedestilleerd.

Uitgaanscentra

Hoe spreekwoordelijk klein Nederland ook moge zijn, de verschillende regio's kunnen onderling aanzienlijke verschillen tonen, zeker met betrekking tot de uitgaanscentra. Uitgaan in Enschede heeft een heel andere connotatie dan uitgaan in de Zaanstreek. De Korenmarkt van Arnhem daarentegen verschilt weer niet zo heel erg veel van het Stratumseind in Eindhoven. Welke overeenkomsten en verschillen er precies zijn, geven de panelleden aan die over 'hun' regio vertellen. Hoewel we beseffen dat het uitgaanscentrum van bijvoorbeeld Groningen onmogelijk kan staan voor de hele Noordelijke regio, denken we wel dat het een beginpunt kan zijn voor een vergelijking met steden in andere regio's. Steden bezitten per slot van rekening meer economisch en cultureel kapitaal, en zullen eerder trendsettend zijn.

Wij hebben het land verdeeld in vier regio's: *West* met Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en de Zaanstreek; *Noord* met Groningen-stad; *Zuid* met Eindhoven en Venlo; en tenslotte *Oost* met Enschede, Nijmegen en Arnhem.

West

Deze regio beslaat bijna de hele Randstad, die een hoge bevolkingsdichtheid heeft en voor veel jongeren het brandpunt vormt op stapgebied. Uit de interviews blijkt dat de uitgaanscentra in de verschillende steden onderling zeer gevarieerd zijn, zowel met het oog op het publiek als op het aanbod. Om deze reden zullen we ze apart behandelen.

Hoewel **Den Haag** bekend staat als een stad waar je voor uitgaan niet zou moeten zijn, is daar de laatste tijd wel verandering in gekomen. Zo is na een jarenlange verbouwing het Paard van Troje, poppodium van Den Haag en omstreken, weer open gegaan, en heeft zelfs de in april uitgekeerde nachttempel prijs van 2004 gewonnen. Ook club Asta werd heropend, en in deze oude bioscoop worden weer zeer gevarieerde club- en feestavonden georganiseerd. Voor de danceliefhebbers is de club van feestorganisatie Silly Symphonies een goede aanwinst, net als de nieuwe club One-Four. Het lijkt of er met deze uitbreiding van het uitgaanscircuit weer een boost wordt gegeven aan de aantrekkelijkheid van het Haagse uitgaansleven.

Revival van het uitgaansleven

Hoewel het een stad is waar je volgens ons plaatselijk panellid vooral 'moet weten waar de feesten zijn', lukt het steeds meer jongeren uit de regio om hun weg te vinden naar de hofstad. Ook de verschillende conglomeraties van cafés, zoals de Grote Markt of het Plein, zijn vaak tot een uur of twee 's nachts afgeladen. En uiteraard zit Den Haag aan Scheveningen vast, en heeft Scheveningen het strand. In de zomer heeft ook dit strand een grote aantrekkingskracht op jongeren uit zowel de stad als de regio. De gemeente heeft onlangs wel besloten om de feesten op het strand te beperken: per strandtent worden er nog maar vijf nachtvergunningen per jaar verstrekt. Dat deze nachtvergunningen goed gebruikt worden, mag duidelijk zijn, en hoewel het Scheveningse strand qua hipheid zeker geen Bloemendaal is, wordt dit door de bezoekers vooral positief uitgelegd. De 'echte gezelligheid' zou hierdoor beter bewaard blijven, en "het hoeft ook helemaal niet zo'n opgeklopte bende als dat zogenaamd hippe, volle Bloemendaal te zijn."

Toch is het niet allemaal rozengeur en maneschijn in de regio Den Haag. Uit de lokale panelstudie blijkt dat niet iedereen onverdeeld tevreden is over het uitgaanscentrum van de stad. Jongeren stellen dat het aantal 'tenten' en de diversiteit nog steeds 'te beperkt' zijn. Zo is er in de kraakscene nooit echt goede vervanging gekomen voor het krakersbolwerk De Blauwe Aanslag dat na jarenlange strijd eind 2003 tegen de vlakte moest. En ook het grote dance-zomerfestival

Sound/Vision kreeg na een relatief succesvolle eerste editie om onduidelijke redenen geen nieuwe vergunning van de gemeente.

Wat overigens opvalt aan het uitgaanscentrum in Den Haag is de relatief hoge dichtheid van grote cafélounges. Overdag doen deze plekken dienst als bijvoorbeeld lunchgelegenheid voor de vele zakenmensen en ambtenaren die er komen, en 's avonds nipt hip Den Haag er van hun glaasje rosé of wodka lime.

In **Rotterdam** ligt het muziekculturele aanbod, vergeleken met het kneuterige Amsterdam, veel meer verspreid. De grote clubs trekken een gedifferentieerd publiek maar liggen, evenals de trendy cafés, vaak geïsoleerd van elkaar. Er zijn wel concentraties van cafés in bijvoorbeeld de Oude Haven, het Stadhuisplein of de Binnenweg, waar trendy stappers elkaar feilloos weten te vinden. De Fast Forward Danceparade is hét jaarlijks terugkerende spektakel dat inmiddels 450.000 bezoekers uit binnen én buitenland trekt. De parade met in haar kielzog tientallen sound systems, slingert zich als een kleurrijke dansende slang door de brede straten van Rotterdam. De danceparade heeft zich in de laatste jaren ontpopt als een van de grootste straatfestivals van Europa en steekt de Berlijnse Loveparade serieus naar de kroon. Maar schreven we in Trendwatch 2003 nog dat Rotterdam als enige stad geen last leek te hebben van teruglopende belangstelling en bruiste als nooit tevoren. Nu lijkt ook Rotterdam, ondanks het grote succes van de parade, volgens ons panel niet meer te ontkomen aan de economische en culturele malaise.

Etnische gemêleerdheid

Omdat Rotterdam en Amsterdam qua uitgaanspopulatie vaak met elkaar worden vergeleken, spiegelen we ze hier even aan elkaar. Volgens onze Rotterdamse panelleden is het grootste verschil met Amsterdam de etnische gemêleerdheid in het uitgaansleven van hun stad. Rotterdam trekt meer hippe en kapitaalkrachtige allochtone jongeren die deel uitmaken van het nachtleven, en het aanbod is dan ook meer op hun smaak afgestemd dan in de hoofdstad het geval is. Dit zorgt ervoor dat een succesvolle, hippe, grote club als Now & Wow als een van de eerste clubs in het land begon met de combinatie van urban en house onder één dak. Ook nu nog zien we jongeren uit het hele land afkomen op de grotere evenementen die er op dit urbanvlak georganiseerd worden. Toch horen wij van onze panelleden dat ook voor Rotterdam geldt dat de hoogtijdagen van het uitgaan voorbij zijn. Waar twee jaar geleden zelfs Amsterdammers de weg naar de bruisende clubs als Now & Wow, Off Corso, Las Palmas en Nighttown in de Maasstad wisten te vinden, lijkt het huidige uitgaanscircuit "niet vernieuwend en flets" te zijn aldus party- en clubpromotor (U9). Het succes van een club kan soms helaas van korte duur zijn en de avontuurlijke stapper er pijnlijk op wijzen hoe weinig innoverende locaties en clubformules er in feite zijn. Tekenend hiervoor is club Las Palmas die

in haar korte bestaan al diverse prijzen⁸⁶ heeft ontvangen maar in maart 2005 haar deuren definitief moet sluiten vanwege een tijdelijk bestemmingsplan dat overigens in een eerder stadium met de gemeente is afgesloten.

Het uitgaanscentrum van **Haarlem** is qua sfeer en aanbod wel een beetje te vergelijken met dat van Den Haag, hoewel deze vergelijking meer opgaat voor de cafés. Volgens de panelleden ligt het vooral aan de gemeente dat er niet zoveel clubs zijn, en het geven van feesten in de stad helemaal moeilijk is. Het hippe, iets oudere publiek is het meest terug te vinden op plekken als De Lichtfabriek, Club Delirium en de Stalker.

De rol van de **Zaanstad** in het uitgaanscircuit is een apart en enigszins atypisch verhaal. De soepele regelgeving met betrekking tot vergunningen en openingstijden, alsmede de gunstige geografische ligging hebben ervoor gezorgd dat de Zaanstreek een populair uitgaansgebied is geworden waar mensen uit het hele land naar afreizen.

Urban en kinky in Zaanstad

Toch lijkt het erop dat de gouden dagen voorbij. Of in de woorden van dancepromotor (U8): "de levendige scene van toen is dood." Zij legt ons uit dat de horeca in de Zaanstreek zwaar te lijden heeft gehad in de afgelopen jaren. De concurrentie uit de hoek van andere organisaties en evenementen neemt toe, wat vooral in de zomer met zijn vele festivals voor een grote leegloop zorgt. Afgelopen zomer moest de grootste club in de regio, de Hemkade, zelfs voor het eerst in de zomermaanden dicht. Ook blijken stappers kieskeuriger te worden want de oude succesformule met kwalitatief goede clubmuziek trekt niet vanzelfsprekend meer een volle zaal. De redding lijkt te liggen in de nieuwe koers die uitbaters zijn ingeslagen: meer urban, kinky en hardcore avonden. Vooral de urban voldoet goed aan de vraag van de Burgemeester om meer variatie in het muziekaanbod te brengen. Zowel de Hemkade, Lexion als Club U verhuren hun ruimtes aan externe urban organisaties, of experimenteren ondertussen zelf met een vaste urban programmering.

Omdat horeca in de Zaanstreek zo'n gedifferentieerd karakter heeft, is het moeilijk aan te geven wat de kenmerken van de bezoekers zijn. Het hangt er maar net van af naar welke club, feest of kroeg er gekeken wordt. De gemiddelde leeftijd op een hardcore feest ligt rond de 19-20 jaar. Op een kinky feest in de Hemkade daarentegen is de leeftijd van de gemiddelde bezoeker eerder 30-plus. De grote feesten weten zeker een landelijk publiek aan te trekken. De kleinere gelegenheden moeten het meer van hun regionale functie hebben. Hierbij is de geografische ligging van de Zaanstreek belangrijk: veel Amsterdammers zien het als een extra

---

⁸⁶ Las Palmas heeft in tweeënhalf jaar na de opening al diverse prijzen in de wacht gesleept waaronder de BG award, een Gouden Kabouter en de Revu Nachttempel prijs van 2003.

optie om nog even naar toe te gaan omdat er nèt even wat langer doorgedaan kan worden dan in de eigen stad.

Het **Amsterdamse** uitgaanscircuit heeft zeker de naam en de faam, maar is dit ook terecht? Zoals we in de Amsterdamse *Antenne* kunnen lezen was er de afgelopen jaren toenemende onvrede over de commercialisering van het Amsterdamse uitgaansleven en de strengere regelgeving en bemoeizucht van stadsbestuurders. Mede als reactie hierop is in 2003 de Amsterdamse variant van de Rotterdamse Nachburgemeester in het leven geroepen. Dit keer onder de naam Nachtwacht, en niet bestaand uit één persoon maar uit een achtkoppige formatie kritische en creatieve geesten die allerlei initiatieven doen om het uitgaansleven weer bruisend te maken. Het lijkt erop dat de nacht hierdoor weer iets meer bruisend is geworden in de hoofdstad. Weliswaar heeft de steeds hoger wordende mate van mobiliteit ervoor gezorgd dat bij weinig clubs meer echt sprake is van een vast publiek, het zorgt er ook voor dat jongeren vanuit het hele land de weg weten te vinden naar de wat 'specialere' avonden, clubs of feesten.

Groeiende vervipping

De tijd van grote, massale feesten is volgens Amsterdamse trendsetters over haar hoogtepunt heen, en de vraag naar kleine, intieme settings neemt toe. Mogelijkerwijs is dit ook deels te verklaren door de VIP-cultuur die hier welig tiert, in tegenstelling tot de rest van het land. Traditiegetrouw wil de zogenaamde 'grachtengordel' het liefst in stijl bijeen komen, op exclusieve plekken zonder de 'dakdekkers-uit-Diemen' erbij. Dit zijn veelal nog steeds de lounges, of kleine clubs met een hoge status en trendgevoeligheid, zoals de Jimmy Woo, Zebra Lounge, Supperclub of Cineac.

Amsterdammers die zoveel hipheid maar blasé vinden gaan liever naar intieme laagdrempelige locaties waar ze, zonder overigens lastig te worden gevallen door 'brallende ballen' of 'siliconen en anabolen', op de nieuwe eclectische muziek kunnen dansen. Voorbeelden hiervan zijn club BitterZoet, Arena en de Winston.

Omdat Amsterdam simpelweg een grote, heterogene uitgaanspopulatie kent en ook veel toeristen trekt, is er een zeer specialistisch aanbod ontstaan. Je kan het zo gek niet bedenken, of er is wel minstens één speciaal plekje in de stad te vinden waar een subcultuur samenkomt. Internationale comedy cafés; homosauna's, een absint bar; live jazz kroegen; avonden voor singles; kraakcafés; rookvrij swingen; SM in een kelder onder de kerk; pussylounges: in Amsterdam is het allemaal te vinden.

Noord

Het uitgaanscentrum van **Groningen**-stad heeft een uniek karakter. Er wonen relatief veel studenten, in een betrekkelijk geïsoleerde stad die tjokvol met cafés zit die vrije sluitingstijden hanteren. Hoewel Groningen-stad meer dan 400 cafés heeft, vallen er maar weinig onder de noemer 'hip'. De laagdrempelige cafés zijn

beter in te delen naar leeftijd dan op basis van specifieke scènes. Er wordt in de meeste cafés aan 'kroeghoppen' gedaan, waardoor de sfeer als 'open en gezellig' wordt ervaren. Hippe en trendsettende loungeplekken zullen we niet snel tegenkomen. Hier geen champagne, cocktails en doorbitches voor de deur en geen D&G en Armani types die de VIP-ruimtes bevolken. In de woorden van gezondheidswerker (G5) is het motto in Groningen eerder: "doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg". Natuurlijk zijn er altijd volhardende pioniers die de Groningers wat luxer vermaak aan willen bieden, maar vooralsnog blijkt dit niet echt succesvol. Wél succesvol is het gevarieerde alternatieve horecacircuit. De cafés, waaronder de beruchte Benzinebar, kunnen als rommelig en aftands getypeerd worden. Peuken worden net zo makkelijk op de vloer als op de tafeltjes uitgedrukt. In menig interieur hangt de rook laag, is de aankleding een ratjetoe en zijn de wc's ondergekalkt met gevatte oneliners. En als de muziek het toelaat wordt het huidige politieke leefklimaat luidkeels besproken en betwist onder het genot van een biertje of wodka met ijs.

Studentenfeesten

De studentenfeesten zijn hier allicht een beetje een vreemde eend in de bijt, omdat het hier meer gaat om studentenverenigingen die nu eenmaal soms zuipfestijnen organiseren, maar toch willen we ze nog even noemen. Vooral in Groningen vertelden de panelleden daar ons al dat het nogal een specifieke subscene is, met een geheel eigen karakter en stijl. De feesten worden meestal gegeven in het gebouw waar de studentenvereniging zich toch al bevindt en de bar en toiletten operationeel zijn. Hoewel de meeste feestjes puur voor de leden zijn, vinden er tevens een aantal malen per jaar grote drinkgelagen plaats waar ook 'outsiders' mogen komen. De muziek die gedraaid wordt is meestal een ratjetoe van stijlen, in de woorden van panellid (U14) "als ze er maar bier op kunnen drinken tot ze omvallen." En na een kleine denkpaauze: "Gezien ze altijd wel bier kunnen drinken maakt het dus eigenlijk niet uit, als het maar niet te moeilijk is en ze af en toe een beetje vals kunnen meezingen." Omdat het studerend publiek in Groningen toch nog altijd overwegend blank is, en de studerende Moslims en Moslima's niet echt voor het heersende alcoholmisbruik in deze subscene gaan, ziet het er qua etnische verdeling allemaal erg wit uit.

Vrije sluitingstijden

Omdat Groningen-stad vrije sluitingstijden kent, is er zelfs voor morgensterren altijd nog wel ergens iets open. En op deze plekken is het echt niet alleen op zaterdag druk. Sterker nog, de donderdagavond is waarschijnlijk de drukste avond omdat menig student in het weekend weer met de waszak naar huis gaat. De uitgaansleeftijd ligt globaal tussen de 18 en 28 jaar en loopt vrijwel parallel met de studentenleeftijd. De sekse verdeling is ongeveer gelijk. Wat dat betreft is Groningen één van de meest 'geëmancipeerde' steden. Maar er is weinig etnische diver-

siteit in de uitgaansscenes, uitgezonderd dan enige specifieke cafés waar de uitbater inspeelt op urban en relatief meer Turkse en Marokkaanse jongeren trekt.

Zuid

In Zuid-Nederland zijn panelleden vertegenwoordigd uit Venlo, Den Bosch en Eindhoven. Net als in Enschede zien we in **Venlo** veel jongeren die in het weekend de Duitse grens oversteken, omdat er in de eigen stad weinig is te doen. De hardcore scene in Venlo is vrij groot en deze jongeren bezoeken, naast het nabijgelegen Venray, ook veel feesten in andere regio's. Venlo telt ook relatief veel 'lummeljeugd' die in de omringende dorpen woont waar vaak weinig te doen is. Onder de dorpsjongeren is het ketenfenomeen erg in trek: dit zijn ontmoetingsplekken, los van de gereguleerde horeca. Volgens een panellid (G6) zijn er genoeg cafés in Venlo, "maar dan meer functioneel om er te drinken." De modieuze horeca en kledingwinkels die inspelen op de allerlaatste modegril zijn op een hand te tellen.

Dit geldt in mindere mate voor **Den Bosch**, waar panellid (G4) meer associaties maakt met een Bourgondische en verfijndere culinaire sfeer en dito modewinkels. Maar de stad van Sint Jan en wijlen Jeroen Bosch wordt ook getypeerd als een 'gezellige kroegenstad' waar meer studenten wonen dan in Venlo. Er wordt hier ook nog wel eens geëxperimenteerd met clubachtige cafés en dance muziek. Maar wie echt in de regio wil stappen en de dj's uit de Randstad wil zien moet daarvoor naar Eindhoven.

700 meter Stratumseind

Eindhoven heeft als vijfde grote stad van Nederland een rijk en gevarieerd cultureel uitgaansklimaat dat ook goed bezocht wordt door studenten van de Technische Universiteit en de Design Academy. Ook feestjes van Extrema, de party organisatie onder de rivieren, worden steevast goed bezocht, evenals de als hip en trendy aangeduide Rechter en Danssalon.

Maar het Stratumseind trekt veruit de meeste bezoekers. Het stukje straat van 700 meter in het centrum van de stad telt 43 cafés en 12 eetgelegenheden. Elk weekend trekt het zo'n 35.000 bezoekers uit de hele regio, waarvan de meeste niet ouder zijn dan 23 jaar. Hoewel alle cafés laagdrempelig zijn, zien we toch vaak een vaste kern in elk café. Deze bezoekersclan identificeert zich met de muziek, de sfeer en de medebezoekers die er komen. De meeste bezoekers 'hoppen' echter van kroeg naar kroeg, en een aanzienlijk deel van de gezelligheid speelt zich, zeker in de zomer, dan ook op straat af. Het is in het Stratumseind bepaald geen uitzondering om groepjes stomdronken meisjes te aanschouwen die gekleed in minuscule hemdjjes de vrieskou trotseren en luid giechelend de jongens uitdagen. Mede door de nog steeds groeiende aanwas van jonge meiden is de seksverdeling volgens panelleden nagenoeg gelijk.

Oost

Voor Oost-Nederland hebben wij gesproken met panelleden in Enschede en gebruik gemaakt van een monitorsysteem in Gelderland. Volgens de verhalen ontlopen Enschede, Arnhem en Nijmegen elkaar niet zoveel als het gaat om uitgaanscentra. Het uitgaansleven in alledrie de steden wordt niet als bijzonder trendy getypeerd, maar wel als 'voor ieder wat wils'. De invloed van studenten in **Enschede** is niet zo groot als in Groningen. Toch biedt Enschede op kleinere schaal een uiteenlopende muziekmelange van hip hop, R&B, hardcore, rock en platte skihutdeuntjes. Sommige genres worden op verschillende avonden in dezelfde clubs gedraaid. Het bekendste uitgaanscentrum in Gelderland is de Korenmarkt in **Arnhem**, waar zowel restaurants, coffeeshops, clubs, bioscopen en cafés zijn gevestigd. De schattingen van het aantal stappers op een doorsnee zaterdagavond lopen uiteen van vijftien tot twintig duizend. Het leeuwendeel hiervan komt uit Arnhem of uit de directe omgeving.⁸⁷

Frans Bauer, house en R&B

In de hele provincie **Gelderland** zien we dat de grote mainstream getypeerde discotheken veelal zijn gevestigd buiten de stedelijke uitgaanscentra. De jongeren die hier naar toe gaan zijn doorgaans jonger dan in de clubs, waar ze onder de 18 jaar niet naar binnen mogen. Een ander kenmerk van een mainstream uitgaansgelegenheid is dat die zich op een breed publiek richt met een minder complexe muzieksmaak. In de praktijk komt dit neer op een disco bestaande uit verschillende zalen waar populaire top 40 wordt gedraaid die varieert van Frans Bauer en house tot R&B. Een polonaise tussendoor is geen uitzondering volgens een gastheer van de Korenmarkt.

Er zijn ook clubs in de regio zoals The Matrixx en The Level in **Nijmegen** of de Mythe in **Arnhem**, die overwegend dance programmeren. Ook het Gelredome is een favoriete plek voor houseparty's die tot de grootste van ons land gerekend worden. Jongeren in Oost-Nederland bezoeken ook feesten en clubs in Duitsland. Maar wie op hoogte wil blijven van de allerlaatste trends zal daarvoor af moeten reizen naar Randstad.

Trends in de uitgaanscentra

- Jongeren gaan steeds later 'de stad in'. Er wordt vaker en langer van tevoren, vooral onder de jeugdigen, **thuis ingedronken**, dit "omdat uitgaan alsmear duurder is geworden terwijl mijn portemonnee echt niet is mee gegroeid" (U15), of simpelweg omdat het private uitgaan als gezellig wordt beschouwd.

---

⁸⁷ Roomer en Poelmans (2004: 21).

- Er lijkt een nieuwe hang naar **kleinschaligheid** te ontstaan die in de diverse uitgaansgebieden wordt gereflecteerd. Lounges kunnen hier wellicht als voorloper worden gezien. Dit zien we ook terug in de diverse uitgaanscentra: minder grote feesten en meer kleine, intieme nachtclubs en specifieke soms thema gerichte feestjes.
- Er is sprake van een steeds hogere transregionale en landelijke **mobilititeit**. De zogenaamde generatie 'mix' van nu is grillig in haar uitgaansgedrag, en wil alle opties voor de komende nacht het liefst zo lang mogelijk open houden. Vooral uitgaanscentra die zich meer op een hip publiek richten hebben hierdoor hun vaste bezoekersschare veelal verloren. Uitzonderingen zijn de grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag waar sowieso sprake is van een groter uitgaanspotentieel. Vooral in Amsterdam is er sprake van een groei van het luxe uitgaanssegment.

Clubs, discotheken en lounges

In dit tweede cluster hebben we ervoor gekozen om clubs, discotheken en lounges bij elkaar te plaatsen. Nederland telde in 2002 bijna 400 clubs en discotheken. Gezamenlijk trekken deze uitgaansplekken elke week meer dan 1,5 miljoen stapers, en bieden ze werk aan meer dan 15.000 jongeren.⁸⁸

Het is niet eenvoudig om aan te geven wat precies de verschillen zijn tussen een *discotheek* en een *club*. Soms wordt er hetzelfde mee bedoeld maar dat is lang niet altijd het geval. Voor (dans)cafés en lounges geldt eigenlijk hetzelfde. Kan een café met relaxte banken ook als een lounge worden gezien of is het juist de chique en comfortabele ambiance van een lounge die het verschil typeert? We realiseren ons dat het heikel is om de hybride uitgaansmarkt zo in hokjes te stoppen. De observaties van onze panelleden gaven de doorslag omdat in hun beleving van de uitgaanscultuur clubs, discotheken en lounges goed bij elkaar passen. Het verschil tussen een club en een discotheek is vooral een kwestie van gevoelswaarde. Elke poging tot definiëring werd onmiddellijk gevolgd door een hele opsomming van uitzonderingen op de regel. In grote lijnen kunnen we stellen dat een discotheek meestal gezien wordt als een wat grotere uitgaanslocatie buiten de stedelijke gebieden. Per zaal of ruimte wordt er meestal verschillende muziek gedraaid. Deze muziek is in de regel laagdrempelig en zogenaamd 'mainstream', of in de woorden van panellid (U16) "zo'n beetje alles wat je bij de Free Record Shop kunt kopen door elkaar heen." Clubs daarentegen worden eerder geassocieerd met een hip publiek, de grote steden en in eerste instantie met dance muziek, hoewel dit in de praktijk zeker niet altijd het exclusieve geval is. Vergeleken met

---

⁸⁸ De Discotheek in de Maatschappij, een uitgave van Koninklijk Horeca Nederland en Nightlife Magazine (2003).

discotheken zijn clubs meer 'upscale' en heeft het publiek een complexere muzieksmaak die doorgaans meer innoverend is. Een ander herkenbaar verschil is de programmering waarmee discotheken en clubs zich willen onderscheiden. Waar de ene club een herkenbare programmering heeft die voornamelijk op house is gericht, streeft een andere club juist meer naar een wisselende programmering dat een zeer uiteenlopend publiek aan moet spreken. Muziek kan bij deze laatste clubs variëren van trance tot salsa, R&B tot techno, en van gothic tot hip-hop. En dit geldt zeker niet alleen voor clubs binnen de Randstad. Welbeschouwd zien we dit in alle grote steden van het land.

De bezoekersaantallen kunnen per clubs of disco enorm variëren. Zo trekt een kleine club ongeveer 500 bezoekers, terwijl grote clubs met een landelijke reikwijdte wel tot 4.000 bezoekers kwijt kunnen. Dit kan ook voor discotheken gelden, hoewel deze dus in de regel groter zijn. Zoals al eerder gezegd: de begrippen club en discotheek worden vaak door elkaar gebruikt, en sluiten elkaar niet uit.

Nog een ander begrip, en één die zeker gelieerd is aan clubs en discotheken, is het **poppodium** fenomeen. Deze gesubsidieerde plekken zijn er lang niet meer alleen voor concerten. Ook trance, techno, drum 'n bass, electro, urban, hip-hop en vrijwel alles wat we ook in clubs tegenkomen, vinden we in de programmering van de poppodia terug. Overigens wordt hier door de commerciële organisaties vaak met een scheef oog naar gekeken; het zou oneerlijke concurrentie opleveren. Als we naar het jaarverslag van het Nationaal Pop Instituut kijken, dan zien we dat in 2003 zogenaamde clubavonden een minder groot aandeel in het assortiment zijn gaan innemen.⁸⁹ Dit terwijl KPMG in 2002 nog sprak over het muziek-aanbod van de 43 gesubsidieerde poppodia die voor de helft uit dance avonden zou bestaan, met een resultaat van 325.000 bezoekers per jaar.⁹⁰

Loungegelegenheden zijn een ander verhaal. Met deze plekken bedoelen we eigenlijk de meer op luxe gerichte 'onthaastingsplekken' waar een sociaal en zakelijk zeer drukke generatie elkaar kan ontmoeten onder het genot van een chique cocktail, champagne en een klein hapje. Deze lounges sluiten goed aan bij de wens van uitgaanders om zich, naast het hectische clubleven, ook even in een intiemere setting af te zonderen. De muziek is eerder 'easy listening', met veel trage baslijnen en etnische invloeden, en moet vooral niet te nadrukkelijk aanwezig zijn. Maar hoe verhouden deze clubs, discotheken en lounges zich regionaal en landelijk tot elkaar?

Hipheid en extravaganza

Onze panelleden wisten veel te vertellen over de verschillende soorten clubs, disco's en lounges die over het land zijn verspreid. In het algemeen kan worden ge-

---

⁸⁹ www.popinstituut.nl (2003).

⁹⁰ KPMG-rapport (2002).

steld dat het grootste gedeelte van het clubcircuit zich in de Randstad bevindt, en dan vooral in de grote steden Rotterdam en Amsterdam, evenals in het conglomeraat van clubs in Zaanstad. We treffen hier relatief veel zogenaamde 'hippe', trendsettende (middel)grote, op dance gerichte clubs. Blijkbaar heerst buiten de Randstad toch meer het idee van "doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg", zoals panellid U13 al uit Eindhooftse hoek laat weten. Stappers die dringend behoefte hebben aan hipheid en extravaganza reizen wel af naar locaties in Rotterdam en Amsterdam. In 'de provincie' lijkt de behoefte groter aan meer laagdrempelig vermaak; een plek waar 'gezellige', herkenbare muziek gedraaid wordt; waar het bier rijkelijk vloeit temidden van vrienden. Overigens geldt dit ook vaak voor typische studentensteden als Eindhoven, Enschede en Groningen. Hoewel uitbaters ook hier geregeld de hippere, luxe of andere nieuwe concepten uit proberen, lijkt het in de woorden van panellid (G5) "verdoemd om hippe clubs in Groningen succesvol te krijgen." Dit terwijl onze panelleden uit de Randstad gelijktijdig aangeven dat het publiek van de meer trendsettende clubs - naast de evidente creatievelingen - ook voor een groot gedeelte bestaat uit jongeren die bezig zijn met hun HBO of universitaire opleiding. Het lijkt erop dat in de studentensteden buiten de Randstad, waar trendsettende clubs niet of nauwelijks aanwezig zijn, jongeren die niet kiezen voor het mainstream aanbod eerder terecht komen in de als alternatief bekendstaande cafés, underground feestjes en/of culturele kraakcentra. We komen hier later nog op terug. Naast de zojuist getypeerde settings zijn het vooral de setvariabelen als etniciteit, leeftijd, geslacht en sociaal economische positie die de distinctieve smaakculturen binnen het uitgaanscircuit kruiden.

Qua bereik vervullen bijna alle clubs en lounges een lokale functie. Hiernaast hebben clubs een regionale aantrekkingskracht omdat zij tevens mikken op het jonge uitgaanspubliek uit omringende gemeenten. Dit geldt voornamelijk voor de plattelandsdisco's, waar jongeren uit de wijde omgeving naar toe reizen omdat er verder eigenlijk weinig te doen is, en zoals eerder gezegd voor de clubs in de grote steden. Sommige van de ècht grotere clubs - of de meer gespecialiseerde, zoals we in de casestudy van de urban discotheek verderop in dit hoofdstuk kunnen lezen - weten naast mensen uit de regio, publiek uit het hele land naar zich toe te trekken. In het algemeen geldt hierbij: hoe unieker de avond, hoe eerder mensen die specifiek daarvan houden bereid zijn ver te reizen. Flyers en zeker ook het internet maken het hiernaast mogelijk om net zo makkelijk bij te houden wat er gebeurt in die ene club in Zaandam als in het lokale circuit van bijvoorbeeld Maastricht. Veel clubs hanteren in dit opzicht mailinglists (vooral digitaal, maar soms ook nog analoog) om de - potentiële - bezoekers op de hoogte te houden van de programmering.

Net als duidelijk mag zijn dat het soort publiek dat een club bezoekt sterk samenhangt met de muziek die er gedraaid wordt, geldt dit ook voor de leeftijd van de bezoekers. Hoewel het panel aangeeft dat de leeftijdsrange soms moeilijk is in te

schatten, kunnen ze toch een aantal treffende verschillen benoemen. Zo geldt bijvoorbeeld in de regel dat het hippere publiek vaak iets ouder is, zo tussen de 21 en de 30 jaar, wat vooral geldt voor Rotterdamse en Amsterdamse clubs. Het gros van het publiek is hier ouder dan 25 jaar. De meer mainstream locaties trekken doorgaans een iets jonger publiek, gemiddeld van 17 tot ongeveer 26 jaar. Voor plattelandsdisco's ligt dit nog lager, en is de leeftijdsrange nog kleiner: de meeste jongeren zijn onder de 21 jaar.

Een belangrijke factor die bijdraagt aan de sfeer tijdens het uitgaan is de verhouding mannen : vrouwen. Althans, dit doet het binnen uitgaansgelegenheden voor hetero's. Binnen (hetero) clubs, discotheken en lounges is de sekse verdeling in de meeste gevallen redelijk gelijk, hoewel er vaak iets meer mannen dan vrouwen zijn. Vooral buiten de grote steden liggen de verhoudingen vaak iets schever. De meeste clubs anticiperen hier al op door voor de deur meer vrouwen naar binnen te laten. Ook zien we vaak dat vrouwen goedkopere entree hebben, of een gratis cocktailtje krijgen, of hun vriendin gereduceerd kunnen meenemen etc. Ook de keuze voor muziek wordt vaak actief afgestemd op die dj of muziekstijl die waarschijnlijk de meeste vrouwen zal trekken. Hierbij geldt in de regel dat hoe meer vocalen er in de muziek zitten, hoe meer vrouwen dit trekt. We hebben het hier bijvoorbeeld over de wat warmere, 'soulvolle' house, R&B, (speed)garage of funk muziek. Een nog immer geldende clubwet is, dat hoe meer vrouwen er zijn, hoe beter de sfeer in de club is. De invloed van de dancescene op het uitgaansgedrag van meisjes en jonge vrouwen is duidelijk. Er heeft zich –zeker bij het clubbezoek en de openluchtfestivals- sluipenderwijs een revolutie voltrokken, waarbij steeds meer meisjes en jonge vrouwen participeren in het uitgaansleven. De dancescene geeft hen letterlijk de ruimte en ze claimen deze ook. Zij hebben het gevoel dat ze hier meer zichzelf kunnen zijn en durven vanwege de intieme en veilige sfeer zich ook sensueel en sexy te gedragen en kleden.⁹¹ Teveel mannen op een kluitje, roept eerder een agressieve, opgefokte sfeer op, wat vrouwen niet leuk vinden waardoor ze de volgende keer helemaal wegblijven. Onnodig te zeggen dat de uitbater deze neerwaartse spiraal zal proberen te vermijden. Met betrekking tot sekseverschillen binnen clubs en discotheken geldt overigens vaak dat in de onder- en bovenmarges van de leeftijden, minder vrouwen vertegenwoordigd zijn.

Hoe sneller de muziek hoe jonger en witter het publiek

Als we spreken over de etnische verdeling van het uitgaanspubliek geeft het panel al aan dat het publiek nog steeds overwegend 'wit' is. Dit geldt vooral in de clubs die zich puur op dance richten. Maar het tij lijkt te keren. Onder invloed van de opkomende populariteit van urban avonden en clubs zien we dat het publiek wat hier op afkomt veel meer etnisch gemêleerd is. Deze tendens zien we niet alleen in Rotterdam en Amsterdam, maar ook in andere (studenten)steden. Overigens

---

⁹¹ Wesselink (2002).

blijft een andere regel ook van kracht: hoe sneller de (elektronische) muziek, hoe jonger en witter het publiek. Uitzondering hierop zijn overigens nog steeds de drum 'n bass en jungle avonden. Hoewel niet meer zo populair als voor het urban tijdperk, worden deze avonden nog steeds bezocht door een vaste schare fans. De genadeloos snelle breakbeats zijn vaak erg populair onder donkere jongeren die elkaar aftroeven met de beste, soepelste 'spins' en 'moves'.

Trends in clubs, disco's en lounges

Uit verschillende hoeken berichten onze panelleden dat clubs te kampen hebben met teruglopende bezoekersaantallen. Het lijkt erop dat mensen de geijkte house avonden in hun vaste club een beetje zat zijn. Een club moet tegenwoordig veel meer uit de kast trekken om nog te kunnen concurreren met de grote feesten en 'partycentra' waar wèl genoeg geld is voor een gerenommeerde dj line-up, glanzende flyers en mooie aankleding. Toch geven sommige panelleden ook aan dat het daaraan niet altijd ligt. Ze zien dat de hele dancemarkt tot op zekere hoogte verzadigd is. Het gat tussen clubs en party's blijft net zolang tot clubs het kritische en verwende publiek weer aan zich weten te binden met innoverende clubconcepten. Een ervaren feestpromotor uit Rotterdam (U9), laat weten dat de creatieve vernieuwing, het idealisme en de wilde plannen die jarenlang het beleid van de meest trendsettende clubs hebben gedictieerd, plaats gemaakt hebben voor een nuchtere bedrijfsvoering met een commerciële, zakelijke aanpak. Als de spoeling dun wordt, treedt namelijk een ander scenario in werking. Zolang de zaal vol is met standaard jongens en meisjes en de bieromzet hoog, zal er voor onzekere experimenten geen ruimte meer zijn. Toch lijken er juist in Rotterdam genoeg uitzonderingen op deze stelling aan te dragen. Zo is de in het havengebied gesitueerde, postindustriële club Las Palmas⁹², een plek waarvan de programmering vaak gedurfd en experimenteel te noemen is. Van clubs van dit formaat kan de clubscene in Amsterdam slechts dromen. Club Now & Wow staat ook nog steeds als trendsettend te boek, met zijn grote urban zaal en succesvolle avonden als de Lolita Club en Flirt. En ook Off Corso weet vaak mensen van heinde en verre te trekken met o.a. electro avonden en aandacht voor de nieuwe minimal techno stroming uit Berlijn.

Maar vernieuwende of 'playsafe' concepten ten spijt, het clubcircuit ontkomt niet aan de inmiddels al jaren aanhoudende economische malaise. In de vette jaren negentig stroomde het geld en de champagne nog rijkelijk en was het zelfs door de week bomvol met publiek. Deze tijd is voorbij, want stappers zijn meer calculerend omdat ze simpelweg minder geld hebben te besteden. Het entreegeld voor een club is dan al vaak te veel gevraagd. En wie een paar rondjes durft te geven

---

⁹² Las Palmas in Rotterdam is uitgeroepen tot de beste club van 2003.

gaat niet zelden berooid naar huis. Dit laatste element wordt, zoals we later zullen zien, vaak genoemd als reden waarom het geven van feestjes thuis steeds populairder wordt. Toch zijn er ook clubavonden waarop bezoekersaantallen juist exponentieel gestegen zijn of waar juist wordt ingezet op de lucratieve markt van de clubelite die is uit gelounged.

Ons panel geeft unaniem aan dat zowel urban als hardstyle en hardcore de snelst groeiende segmenten van de uitgaansmarkt zijn op het moment. Hoewel deze muziekstijlen meer thuishoren in de volgende paragraaf over party's en subscenes, willen we ze hier toch alvast introduceren omdat de beide muziekfenomenen ook in het clubcircuit voorkomen. Vooral urban avonden worden steeds vaker in clubs georganiseerd. Qua trendy urban avonden in clubs was de al eerder genoemde Now & Wow één van de eerste die oog had voor het economische en culturele potentieel van jonge succesvolle allochtone stappers. Eigenaar Ted Langebach schatte goed in dat er in zijn stad Rotterdam een hele onontgonnen markt van hippe allochtone jongeren was die nog geen vaste plek hadden gevonden in de doorgaans witte clubbolwerken. Hij deelde de nieuwe locatie, een schitterend verbouwde graansilo, op in twee zalen, waarbij één zaal puur diende als ruimte waar urban muziek gedraaid werd. In Rotterdam bleek dit concept meteen al een groot succes. De hele club weet elk weekend zo'n 5000 bezoekers te trekken, en geeft een goed beeld van de etnische diversiteit van Rotterdam. Veel andere clubs in de Randstad, met Amsterdam dit keer als trendvolger, traden al snel in de voetsporen, en ook hier blijken de urban getinte avonden een groot aantal – etnische gemêleerde – bezoekers te trekken. Tegenwoordig is het urbanconcept al lang niet meer beperkt tot de Randstad. Door het hele land staan urban avonden garant voor een succesvolle manier om clubs vol te krijgen. Veel van onze panelleden menen dat hiermee een mooi bruggetje geslagen wordt tussen het oude R&B wereldje, dat vaak nog door agressiviteit omgeven werd, en de overwegend blanke housescene. Typerend is overigens wel dat de bredere Vipcultuur in Amsterdam ook weer heeft geleid tot een paar kleinere clubs die een urban chic concept hanteren en met een hoge drempelwaarde aan de bovenkant van de markt zitten. Volgens Rotterdammers past dit eerder in de Amsterdamse clubtraditie waar een 'nieuw' concept direct gehypt wordt en gefortuneerde stappers aantrekt die geen enkele exclusieve première willen missen.

Hardstyle/hardcore ontwikkelt zich eerder in tegenovergestelde richting. Groot geworden in het partycircuit ontdekken clubeigenaren het potentieel van dit muziekfenomeen en worden er van Enschede tot Zaanstad hardcore/hardstyle clubavonden georganiseerd. Q-dance gaat zelfs een eigen hardstyle club exploiteren in Rotterdam.

Toename thuisfeestjes

Bijna alle panelleden constateren een opkomst van zogenaamde thuisfeestjes. Deze toename heeft verschillende redenen. Hiervan lijkt de hoofdreden economisch: mensen hebben het gevoel minder geld te besteden te hebben, terwijl uitgaan alleen maar duurder is geworden. Het verschil tussen een literfles wodka die bij de slijter 16 euro kost en dat 3,5 cl glaasje wodka aan de bar die makkelijk vier euro kan kosten, is groot. Een andere belangrijke reden ligt in de verzadiging van de feestcultuur. Na jaren waarin het niet op kon met alle houseparty's en clubavonden lijkt er nu een soort van 'creatieve bloedarmoede' (U9) te heersen. Het potentiële uitgaanspubliek is een beetje blasé geworden, en het lijkt erop dat de jaren van massale evenementen in veel mensen een hang naar kleinschaligere settings heeft opgeleverd. Thuis hoeft niet zo moeilijk gedaan te worden over dresscodes, en aan de deur geweigerd worden zit er ook niet in. Aan de andere kant biedt het juist meer ruimte om te experimenteren met specifieke thema's en verkleedpartijtjes in een vertrouwde omgeving. Sowieso geeft ons panel aan dat het een goede manier is om alle strenge controles die met uitgaan samenhangen te omzeilen. Je hoeft geen identiteitsbewijs te tonen; geen zakken leeg te halen; niet door een metaaldetector te gaan, en geen drugs te verstopten. Het komt volgens een aantal panelleden voor dat thuisfeestjes rond een specifiek middel draaien. Van tevoren wordt bepaald wat dit gaat zijn. Vervolgens haalt iemand het en wordt het in de loop van de avond simultaan door iedereen ingenomen. Panellid (U15) zegt dat dit in zijn netwerk als een goede methode geldt om met zijn allen op hetzelfde niveau te zitten en te blijven. Hierdoor is dit soort avondjes "altijd heel gezellig omdat iedereen heel open is naar elkaar toe en er lekker gekletst kan worden zonder dat er zoals in de club keiharde muziek in je oor tettert." (U15)

Party's en subscenes

Door het hele land worden party's georganiseerd, met een nogal uiteenlopend publiek. Deze feesten zijn meestal niet op vaste locaties. Een klein deel ervan speelt zich af in illegale sferen. Het is moeilijk om te bepalen om hoeveel party's het precies gaat. Zeker is wel dat de bezoekersaantallen nog verder uiteen liggen dan bij de clubs. Zo hoort een 'Goa trance' feestje met vijftig bezoekers en een dj al in dit cluster thuis, maar ook een evenement als Dance Valley dat in 2004 rond de 65.000 partygangers trok.

Voor de feesten geldt in belangrijke mate dat ze een landelijke, en soms zelfs internationale, aantrekkingskracht hebben. Feesten hebben een veel groter budget ter beschikking en kosten noch moeite worden gespaard om gerenommeerde dj's als Tiësto al geruime tijd van tevoren te contracteren. Op Mysteryland werd hij speciaal met een helikopter op het podium gedropt. Ook voor promotie (posters, flyers en tv-zendtijd) worden vaak enorme bedragen uitgegeven om de aanhangers in het hele land met een mediabuzz op te warmen en te mobiliseren. Party-

gangers gedragen zich vaak als consumentengroepen die zich in hoge mate identificeren met 'hun' favoriete organisatie, of dit nu Extrema, Q-Dance, ID&T of Masters of Hardcore is. Het internet helpt ook mee aan de binding en het gevoel van saamhorigheid.

Het groepsgevoel en –gedrag zijn belangrijk elementen waarvan de panelleden vinden dat ze onderscheidend werken voor het partysegment. Partygangers zijn dan ook veel minder dan clubbezoekers geneigd om in een klein gezelschap intimi of zelfs alleen met de partner te gaan stappen. Omdat een party vaak als iets wordt ervaren dat 'meer bijzonder' is dan een gewone clubavond, wordt de hele groep vrienden opgetrommeld om mee te gaan. De kaartjes worden vaak al weken van tevoren gehaald, en de verwachtingen zijn hooggespannen. Tegenwoordig kunnen we dit groepsgegedrag ook duidelijk terugzien op veel digitale partysites. Veelal hebben die forums waar, naarmate het feest dichterbij komt, steeds actiever gepost wordt over vervoersmogelijkheden, line up, locatie en vooral de enorm positieve anticipatie op het komende feest. Op populaire sites als 'Partyflock' (vooral gericht op de hardere varianten van housemuziek) worden voor de grotere feesten zelfs negen van de tien keer meetings georganiseerd op een specifieke tijd en plaats, waar tientallen feestgangers zich dan voor inschrijven.

Na deze algemene schets gaan we nu wat specifiek in op subscenes en hun kenmerken. Wat namelijk geldt voor de bezoekers van een hardcore feest in Venlo, geldt immers niet voor het publiek op een kinky feest in Amsterdam, en vice versa.

Dancescene

De verdeling van house- of danceparty's over het land is niet bepaald evenredig. De meeste feesten vinden plaats in en rond Amsterdam en Utrecht, Zuid Holland en Brabant (Eindhoven en Den Bosch). Hoewel er elders in het land nog wel eens wat geprobeerd wordt, zijn de meeste feestjes toch amateuristische substituten. In Zeeland worden momenteel wel bijvoorbeeld de Zeelandhallen verbouwd, dus de hoop dat hier dan wat professionelere feesten gegeven gaan worden leeft weer onder de houseliefhebbers aldaar. Het feest dat in oktober 2004 werd aangekondigd als 'Sensation in Zeeland' bleek in ieder geval niet echt een doorslaggevend succes, maar dit was dan ook voor de verbouwing.

De sterke groei van houseparty's halverwege de jaren negentig is nu zo langzamerhand wel over het hoogtepunt heen. Net als bij de puur op housemuziek gerichte clubs klinkt hier bij diverse insiders het woord verzadiging. Mensen hebben het allemaal wel zo'n beetje gezien, en de waardering voor feesten lijkt op basis van andere criteria plaats te vinden. Waar mensen het vroeger nog als positief zagen om tot zeven uur 's ochtends in een collectieve hypnose met de handjes in de lucht de dj helden toe te juichen, ontstaat er ook behoefte aan kleinere en meer onderling bijzondere feestjes. Op een verzadigde markt wordt de meerwaarde van een feest steeds belangrijker. Partyorganisatoren kunnen niet automatisch meer rekenen op een uitverkocht complex puur en alleen omdat er dance wordt

gedraaid. Een tendens naar kleinschalige, intieme feestjes worden ook door Amsterdamse panelleden opgemerkt.

Publiek dat de grote commerciële feesten nog wel en masse bezoekt is meestal jonger, hoewel dit minder opgaat buiten de Randstad. Zowel in Oost als in Noord en Zuid Nederland zijn de bezoekers van danceparty's in de regel iets ouder, met een bredere leeftijdsrange van tussen de 18 en 28 jaar.

Het vrouwelijke publiek is goed vertegenwoordigd. Net als in de clubs houden danceorganisaties de sekseverhouding scherp in de gaten. De invloed van de dancescene op het uitgaansgedrag van meisjes en jonge vrouwen lijkt onomkeerbaar. Zij participeren steeds meer en claimen letterlijk de ruimte die zij menen dat hen toekomt in de dancescene. Vooral evenementen van UDC, ID&T en Extrema ervaren vrouwen als plekken waar ze zichzelf kunnen zijn temidden van alle mannelijke aandacht. Nadat het housepubliek zich vele jaren eigenlijk voornamelijk wilde onderscheiden van de 'niet housers', gaan mensen binnen de scene nu ook onderling weer wat meer op zoek naar unieke stijlen. Ook dit hoort beter bij de kleinere feestjes die vaak werken met thema's, dresscodes en specifieke verkleedattributen. Zoals panellid (U15) laat weten, is het pure housepubliek meer verschillende richtingen opgegaan en uitgewaaierd over een eindeloze reeks sub-subscenes. Wat dat betreft is het er niet overzichtelijker op geworden: voor de leek is het vaak een hele opgave om de verschillende muziekstromingen en bijbehorende kledingstijlen binnen de wereld van de dance uit elkaar te houden.

Kinky Feesten

Het erotische getinte feestcircuit maakt de laatste jaren een stormachtige ontwikkeling door. Waren er in 2000 welgeteld 16 erotische feesten in heel Nederland, in 2004 waren dit er al bijna negentig.⁹³ Het aantal organisaties is gegroeid van twee naar ongeveer twintig. Sommige van deze organisaties geven slechts één maal per jaar een feest, anderen hebben op maandelijks of soms zelfs wekelijkse basis avonden en feesten. Per keer komen hier tussen de 80 en 3.500 bezoekers, wat neerkomt op meer dan 45.000 bezoekers per jaar.⁹⁴ En de groei lijkt voorlopig nog niet voorbij. Vooral onder het wat oudere, meer ervaren partyvolk van 30+ is de belangstelling voor meer erotiek binnen het uitgaan al een poos aan het groeien. Er is in deze netwerken en scenes eerder sprake van expliciet seksueel gedrag en daaruit voortvloeiende promiscue omgangsvormen. De seksuele wensen en verlangens zijn meer uitgekristalliseerd dan op de standaard party's die hoofdzakelijk worden gedomineerd door twintigers. Het publiek is vaak goed opgeleid en heeft relatief veel geld te besteden.⁹⁵ Bezoekers van kinky feesten zijn na jarenlang stappen een beetje uitgekeken op de housefeesten. Deze worden nu als te

---

⁹³ Stip (2004).

⁹⁴ Rochemont (2003).

⁹⁵ Ibid. (2003).

tam en gewoon ervaren, alhoewel de behoefte aan een goede dj en geluid blijft bestaan. Aan deze groeiende vraag wordt tegenwoordig ruimschoots voorzien. ID&T Magazine laat zien dat de erotische feesten van nu in grofweg drie varianten zijn op te delen⁹⁶. De grotere clubs houden het voornamelijk bij mild erotisch, met bijvoorbeeld stripacts en paaldansen. Deze milde variant is vooral gericht op een jonger publiek vanaf begin twintig. Hiernaast komen we de meer erotische varianten tegen, met darkrooms en vrij expliciete acts op het podium. Het publiek is meer volwassen (in de regel 25+) en is bereid zelf ook wat verder te gaan. Als derde variant zijn er de extreem harde feesten die meer fetisj gericht zijn. Het verschil tussen darkroom en dansvloer lijkt hier soms weg te vallen, en veel smachtige acts vinden zowel op het podium als in de zaal plaats.

De muziek is bij uitstek nog altijd club, trance en deephouse. Dance en erotiek vormen een gouden combinatie, waarbij professionele dj's het publiek alleen maar meer proberen op te zwepen. Het blijven dan ook in eerste plaats danceparty's en geen orgiën. Naast deze grote, commerciële feesten zien we ook een toename van erotische getinte private feesten, niet alleen in de grote steden maar ook in bijvoorbeeld privé-huizen in Roosendaal. Panellid (U9) vertelt dat zowel bezoekers als dj's uit het clubcircuit deze plekken al uitstekend weten te vinden.

Binnen Rotterdam, Amsterdam en de Zaanstreek gooien veel feestorganisaties zich op dit segment van de markt, maar de erotisering van het partyleven is zeker ook een landelijk fenomeen. Suggestieve namen van feesten als Wasteland, The Clinic, Bitch, Kinky Dreams, Pussy Lounge, Pervert, Erotixx, Crazyland en Orgasm treffen we ook buiten de Randstad aan.

Illegale/Underground/Kraakparty's

Hoewel er een micro trend gaande lijkt om underground feestjes op kleine schaal op 'normale', gereguleerde locaties te geven, richten wij ons hier toch voornamelijk op illegale locaties. Illegaal betekent hier: zonder toestemming en vergunning van de gemeente en politie. In de praktijk zijn het vaak feesten in leegstaande kraakpanden; oude loodsen; bunkers; in onbruik geraakte hangars, tunnels, fabriekshallen enzovoort. Mensen die hier op af komen, voelen zich meestal niet thuis binnen het commerciële uitgaanscircuit, en zullen we dan ook niet snel aantreffen op andere feesten buiten hun eigen subscene. De leeftijd van de bezoekers ligt rond de 26 jaar en is in de regel wat hoger dan op de reguliere danceparty's. Omdat deze scene zich veelal underground afspeelt is het moeilijk te zeggen wat de omvang nu precies is. Wel is zeker dat de meeste bezoekers van deze landelijke feesten uit de grotere steden komen. Tegenwoordig lijkt er een trend gaande om feesten net over de grens in België plaats te laten vinden, vooral omdat in Nederland de politie steeds strenger optreedt. De muziek waar het letterlijk en figuurlijk om draait op deze feesten is meestal 'tekno met een K', niet te verwarren met de langzamere en meer 'upperground' variant 'techno'. Het tempo van tekno

---

⁹⁶ Stip (2004).

muziek ligt hoog, meestal zo rond de 180 BPM. De muziek heeft vaak een industrieel karakter, alsof je jezelf in een operationele fabriek waant die allerlei onbestemde geluiden uitspuugt die versterkt worden door de galm van betonnen constructies. Bezoekers die hierop af komen zijn meestal duidelijk identificeerbaar als 'krakers', hoewel dit niet altijd daadwerkelijk het geval is. De kleding is voor 99% zwart, en de dragers ervan onderscheiden zich met piercings en tatoeages van de rest van de maatschappij die zij meestal verwerpen.

Het is zeker niet alleen tekno waar het in de underground hoek om draait. Ook drum 'n bass, jungle en psychedelisch trance vormen specifieke scènes die elkaar soms overlappen. De underground scene is in de regel groter in de studentensteden, en het aanbod van feesten blijft hier ook vrij stabiel. Voor de Randstad gaat dit niet helemaal op. Vooral in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag voert de politie met betrekking tot illegale feesten al enkele jaren een beleid dat steeds meer richting 'zero tolerance' gaat. In Rotterdam horen we van een organisator dat de undergroundfeesten zich steeds meer verplaatsen naar gereguleerde plekken zoals *Waterfront* en *Nighttown* basement. In de zomer van 2004 reden er zelfs tekno wagens mee op de jaarlijkse FFW (fast-for-ward) tocht door de stad: de zogenaamde 'Love Parade' van Rotterdam. De echte 'undergrounders' vinden dit al snel te commercieel, en reizen dan ook flink wat af naar feesten op tijdelijk autonome locaties elders in het land. De scènes op zichzelf zijn niet al te groot, en binnen de eigen muziekstijl is het vaak een kwestie van 'ons kent ons'. Dit maakt het makkelijk om bij te houden waar de beste feesten dat weekend nou weer zijn en, ook niet onbelangrijk, hoe het in de loop van die nacht staat met politie ont-ruimingen.

Omdat de feesten een illegaal karakter hebben, houdt men vaak tot het allerlaatste moment de locatie geheim. Op de dag zelf is er dan een telefoonnummer dat gebeld kan worden voor info, of er worden sms'jes verstuurd. Het feest draait meestal om een specifiek 'soundsystem'; een geluidsinstallatie in bezit van een aantal personen die hier feesten mee geven. Op deze manier staat een soundsystem vaak gelijk aan een organisatie, zoals in de kraakwereld bijvoorbeeld Schorriemorrie, ZMK, Mononom of AA. Zodra de politie weer een dergelijk soundsystem in beslag neemt zijn er het weekend daarna direct benefiet feestjes om geld in te zamelen voor de gedupeerde 'organisatie'.

Illegale brand

Het kan ook wel eens fout gaan op locaties waar geen vergunningen voor zijn afgegeven. In november 2004 ging het in Amsterdam mis in een lege fabriekshal waar wel vaker kraakfeestjes gegeven werden. Om acht uur 's ochtends brak er op een 'psychedelisch trance' feest brand uit, en binnen een paar minuten heerste er volledige paniek onder de nog circa 400 overgebleven bezoekers die niet gelijktijdig door het kleine deurtje naar buiten konden. Wat de situatie nog erger maakte was het feit dat er binnen veel fietsen stonden. Deze stonden er zodat de politie buiten niet zou kunnen zien dat er een feestje aan de gang was, maar in de run op de uitgang

bemoeilijkte het de doorgang aanzienlijk. Het stalen rolluik - waar het kleine deurtje 'inzat' - wilde ook niet omhoog, de brandslangen bleken niet operationeel, en nergens in het pand was een nooduitgang. Het uiteindelijke resultaat bestond, naast alle schade, uit zes gewonden in het ziekenhuis, en één dode. De innig verbonden psychedelische trance scene reageerde verslagen. Tot op heden is het aanbod van feestjes niet meer op het oude peil gekomen, zeker niet meer in de gekraakte gebouwen waar ze vanouds plaatsvonden.

Hardstyle & Hardcore

De hardere stromingen van housemuziek hebben ondertussen door het hele land een enorme schare jongeren aan zich weten te binden. Logischerwijs in de Randstad, omdat daar nu eenmaal veel clublocaties zijn waarin feesten gegeven kunnen worden, maar juist ook tot diep in het land trekken hardstyle en hardcore feesten ieder weekend tienduizenden bezoekers. Volgens een organisator van feesten in dit genre zijn er elk weekend ongeveer dertig hardstyle-georiënteerde feesten. In totaal worden die volgens hem door 200.000 jongeren regelmatig bezocht. De bezoekers zijn in het algemeen erg jong. Globaal gezien geldt de regel: hoe sneller de muziek, hoe jonger het publiek. Op feesten 'in de provincie' waar niet zo gelet wordt op leeftijdsseisen komen volgens ons panel al hele 'volksstammen' 14 tot 16-jarigen. Op hardstyle feesten of simpelweg op feesten waar de ingangscntrole scherper is komen jongeren er onder de 18 meestal niet in. Hier ligt de leeftijd dan ook tussen de 18 en 28, met een gemiddelde leeftijd van zo rond de 21 jaar. Hoewel de snelheid van tekno en hardcore voor de buitenstaander helemaal niet zoveel lijkt te verschillen, het publiek onderling is qua leeftijd en uiterlijke kenmerken wel degelijk observeerbaar verschillend. Blijkbaar wordt de keus voor de 'eigengemaakte' scene nog gemaakt op basis van andere kenmerken dan muziek en BPM alleen. Aan etnische kenmerken zal het niet echt liggen, want beide stromingen zijn in ieder geval overwegend wit. Ook dit is weer gelieerd aan de muziek: hoe sneller, hoe witter. Voor hardcore betekent dit dat letterlijk 99% van de feestgaanders wit is. Op de hardstyle feesten ligt dit iets minder gechargeerd, maar het aandeel allochtone bezoekers komt hier ook niet boven de tien procent uit.

Eveneens geldt: hoe sneller de muziek, hoe minder vrouwen. Op de hardcore feesten die al richting terror en speedcore gaan levert dit een verdeling van maximaal één meisje of jonge vrouw per twee mannelijke bezoekers op. Kijken we naar de wat mildere vormen van bijvoorbeeld hardstyle of oldskool dan ligt het percentage vrouwen zo rond de 40 procent.

In het algemeen heerst er een enorm groepsgevoel onder de aanhangers van deze hardere stromingen in de elektronische muziek. De verbondenheid is sterk, en dit zien we ook terug in uiterlijke kenmerken. In de woorden van panellid (P5), die tijdens menig hardcore feest als portier bij de deur staat, hebben de jongens eigenlijk bijna alleen maar Lonsdale shirtjes en spijkerbroeken aan, en kleden de meisjes zich massaal in korte schotse rokjes met blousjes. Ook haardracht,

schoenen en dansstijl zijn vrij uniform, met kale koppen voor de jongens of boven de oren weggeschoren met vlechtjes voor de meisjes; kisten of vooral gympen aan de voeten en de vrijwel identieke gabberdansjes.

De hardere stromingen binnen de housemuziek hebben ondertussen door het hele land een forse schare jongeren aan zich weten te binden. Waar menigeen had gedacht dat de gabbercultuur, na de eerste bloeiperiode rond 1995, de 21ste eeuw niet meer zou halen, heeft het mis. Tien jaar later is de muziekstroming van toen weer springlevend in de gemuteerde vormen van old-skool, hardcore, terror, jump en hardstyle.

Ook het feit dat de gabbercultuur in de jaren negentig onlosmakelijk verbonden leek met Rotterdam, en toen zelfs het antwoord zou zijn geweest op de extravagantie van de hoofdstad⁹⁷, is achterhaald. Tegenwoordig treffen we door het hele land feesten aan waar grofweg dezelfde snelle en harde muziek wordt gedraaid als toen het geval. Over deze muziek wordt in de krant treffend geschreven: "In de glorie tijd van de disco, eind jaren zeventig, was het ritme geïnspireerd op de menselijke hartslag, zeiden haar makers. Als dat de menselijke hartslag was, dan baseert hardcore zich op de harteklop van de duivel."

Hardcore party

The Rapist, Dr. Macabre, Leviathan, Evil Activities en *Deathmachine*. Namen van illustere dj's die draaien in zalen die *The Morgue, The Graveyard of Deathrow* heten. Niet vreemd als bovenstaande namen op affiches van de Hellbound *frozen hardcore edition* nietsvermoedende voorbijgangers enige vrees inboezemt. Voor ons een uitgelezen kans om te kijken hoe de hardcore muziek anno 2005 door aanhangers van dit genre wordt beleefd.

In de pendelbus die vanaf het treinstation Zaandam naar het feest rijdt, spreken wij drie jongens rond de twintig jaar die enthousiast hun ervaringen van vorige feesten uitwisselen. Zoals zoveel bezoekers reizen ze met het openbaar vervoer. De jongens, afkomstig uit Leiden, zijn duidelijk liefhebber van 'hard-harder-hardst' en verwachten vanavond nog een tandje bij te schakelen. "Dit is echt underground", zegt er een. "Er zal geen zaal onder 160 bpm (beats per minute) komen. Ik ga voor de terror, dat is ruim boven de 200." Een snelle rekensom leert ons dat we dus gedurende de hele avond tussen de drie en vier basdreunen per seconde te verwerken zullen krijgen.

Streng fouillering

Bij aankomst van het feest valt de strenge ingangscntrole op. Iedere bezoeker wordt op zijn ID gecontroleerd. Wie jonger dan 18 jaar is, komt er beslist niet in. We schatten dat de leeftijd van de meeste bezoekers niet heel veel hoger ligt dan dit. De gemiddelde leeftijd van de bezoekers zal zo rond de 20/21 jaar liggen, met nauwelijks uitschieters naar boven. De fouillering is zeer grondig en langdurig. Sommigen moeten hun schoenen uittrekken en bij anderen wordt in sigarettenpakjes en mintdoosjes gesnuffeld. Het publiek ondergaat het lijdzaam. Eenmaal binnen lijkt de grondige controle qua inperken van drugsgebruik zijn

---

⁹⁷ Fros en Jongerden (1996).

uitwerking te hebben gemist, want we komen vrijwel onmiddellijk jongeren tegen met vrijwel zwarte pupillen en klapperende kaken. Het niet gebruikende bezoekersaantal lijkt in de minderheid te zijn. Veel bezoekers vertonen in meer of mindere mate tekenen van drugsgebruik. Samenzweerderige grijzen is ons deel als we ons afvragen hoe ze de drugs het feest binnenloodsen. Wie creatief is verstoppt de drugs in intieme lichaamsholtes en zones of in geheime vakken in tasjes en jassen. Opvallend is dat jongens bij de ingang het strengste gecontroleerd worden, maar het niet zelden de meiden zijn die de drugs naar binnen smokkelen. Dit is mede opvallend omdat er binnen tweemaal zoveel jongens rondlopen.

Een rondgang door de zalen bevestigt het genadeloze tempo van de muziek. De muziek klinkt in de ene zaal nog harder dan in de ander en komt tot een apocalyptisch hoogtepunt in de terror-zaal die ons door fans al warm was aanbevolen in de bus. Het lijkt wel een kakafonisch slagveld: mitrailleurvuur, granaatinslagen, gegil van soldaten en zo hier en daar een gesimuleerde atoomontploffing. Dit alles in zo'n nietsontziend tempo dat het zelfs de liefhebbers nauwelijks lukt om er op te dansen. Slechts een enkeling doet nog een verwoede poging het tempo bij te houden door razendsnel met zijn benen te trappen. Het gebruik van stimulantia om dit moordende tempo te volgen lijkt opeens erg logisch. Gek genoeg lijkt de herrie niemand ervan te weerhouden juist deze zaal als een chill-out ruimte te gebruiken want overal zitten keuvelende gabbertjes. Het lijkt haast oer-Hollands gezellig, want het vrijwel geheel blanke publiek met kledingmerken als Lonsdale en - meer creatief - Von Dutch vertonen een enorme onderlinge verbondenheid, die mede gevoed lijkt te worden door de verbazingwekkende algemeenheid van drugsgebruik.

Grote sociale cohesie

De grootste groep bezoekers lijkt van onder de rivieren te komen, maar ook andere regio's zijn ruim vertegenwoordigd. Overal begroeten jongeren elkaar alsof het oude vrienden zijn. Veel bezoekers komen in groepjes vanuit het hele land om de hardcore te vieren. Ook wij als buitenstaanders worden getrakteerd op knipogen, opgestoken duimen, schouderklopjes en hartelijke praatjes. De militaristische muziek, de kale koppen en de soms morbide teksten op kleding kunnen makkelijk agressief overkomen, maar ondertussen is de sociale cohesie enorm. Hier, temidden van snel lawaai lijkt een algemeen gevoel te heersen van 'wij tegen de wereld'. Volgens een van de weinige zwarte jongens die we spreken, krijgen we te horen dat het racisme wel mee valt. "Een keer was er een gozer die me vertelde dat ik niet thuishoorde op het feest. Ik heb hem er toen uitgehakt. Op de dansvloer welteverstaan. Ik ben zo heftig voor zijn neus gaan dansen, dat ik direct zijn respect had gewonnen."

Clubtribalisme

Andere bezoekers vertellen ons dat door de strenge dresscode, symbolen als Nederlandse vlaggetjes, of witte schoenveters verboden zijn. Pech voor de echte skinheads die hun eigen feestjes maar moeten organiseren, zo wordt er geredeneerd. Ook wordt er gelet op voetbalshirtjes. Uit de verhalen maken we op dat dit clubtribalisme vaak een oorzaak is van ruzie en geweld tussen rivaliserende supportersgroepen op hardcorefeesten.

Een portier van WWS (World Wide Security) die met ruim zestig man aanwezig zijn, vertelt dat ze de grootste moeite hebben om de harde kern van voetbalsupporters uit het hele land ervan te weerhouden naar binnen te glijpen. Veel bezoekers zijn zich hier inmiddels zo van bewust dat zelfs een van hun helden, dj Dano, ongezoeten kritiek krijgt dat hij deze avond in een Ajax shirtje achter de draaitafels staat. Zijn provocerende actie wordt enige dagen later in een verwoede discussie op de site 'partyflock' door veel bezoekers veroordeeld omdat het 'de sfeer niet ten goede komt.'

Grote pupillen en strakke kaken

Naarmate de avond vordert worden de visuele gevolgen van het drugsgebruik steeds zichtbaarder. Lettend op gedrag, gebruik en grote pupillen schatten we in dat ongeveer driekwart van de bezoekers op een of ander stimulerend middel is. De hardcorescene praat bovendien erg gemakkelijk over hun drugsgebruik. Er heerst een cultuur dat drugs onder gabbers wordt gedeeld. We krijgen zelf ook regelmatig een pilletje aangeboden. Ecstasy is de favoriete drug, op de voet gevolgd door speed. Over het algemeen houden de meeste gebruikers het op een pilletje of twee. En degene die zwaar verdwaasd rondloopt wordt meestal vergezeld door oplettende vrienden. Cocaïne blijkt weinig populair. Het is te duur en past niet bij de scene, zo wordt ons vaak meegedeeld. Wel wordt er redelijk veel geblowd. Navraag leert dat dit vooral bedoeld is om het onrustige effect van ecstasy en speed te stabiliseren.

Onze indruk dat de bezoekers redelijk hun eigen grenzen kennen wordt bevestigd door twee EHBO-ers die we enige keren opzoeken die avond. Ze draaien al tien jaar mee en mogen gerust oude rotten in het vak genoemd worden. Ze hebben het rustig deze avond. "Een gast had teveel geblowd en gedronken en het was hem psychisch allemaal wat teveel. Een andere jongen had gewoon teveel gedronken en heeft hier twee uurtjes liggen pitten. We hebben nog een verzoek om Rennie's gehad, en iemand met ademhalingsprobleempjes. Als we de gevallen op twee handen kunnen tellen is het veel vanavond. Zo nu en dan komt er iemand een glaasje suikerwater halen als hij een pilletje teveel op heeft, maar ze kennen de weg en pakken het zelf." Ondanks het feit dat er op deze feesten, vergeleken met andere feesten, veel wordt gebruikt, zien de EHBO-ers het niet somber in. Ze zijn ervan overtuigd dat 'de kids van tegenwoordig' beter met pilletjes omgaan. "Vroeger op een vergelijkbaar feest was het een stuk drukker." De oudste rot kan zich nog herinneren dat hij een keer 25 bezoekers in een tijdsbestek van twintig minuten binnenkreeg die out waren gegaan. "Maar dat was omdat de stroboscoop te lang achter elkaar had aangestaan. Kijk nu maar eens rond binnen, ze staan allemaal keurig met een flesje water in de hand."

Hakken en zagen

Een nacht lang hardcore, zweten, feesten, beesten en 'hakken en zagen' gaat algemeen gepaard met het gebruik van stimulerende middelen. De snelle ritmes, de hardcore, het collectief gedeelde ritueel, de ontspanning van het weekend, lekker loos gaan met gelijkgestemden die van dezelfde dope houden. Er is gewoon niks dat leuker is om te doen in het weekend. Velen hebben het er voor over om deze undergroundachtige feesten te bezoeken. Ook al is het aan de andere kant

van het land. De meeste clubs willen deze muziek niet draaien en zijn bovendien bang dat ze geheibel krijgen. Na 'beluistering' van hun verhalen valt het vooral op dat het bezoek van dergelijke feesten in het weekend vooral een uitlaatklep is, vrij van sociale verplichtingen, de school of het soms zware lichamelijke werk (velen werken als tuinder, in de bouw en industrie) door de week. Veel jongeren vinden deze feesten juist een goede aanleiding om met behulp van stimulantia te ontspannen, samen met vrienden even helemaal los te gaan en het feest te vieren op een hardcorebeat die samenbindt: hakken en zagen, hakken en zagen.....

Urban

Hoewel we het hiervoor bij de clubs al over de urban clubavonden hebben gehad, vinden we voor de volledigheid dat ook de landelijk georiënteerde urbanfeesten apart genoemd moeten worden. Om er een beter beeld van te krijgen zijn we zelf naar enkele urbanfeesten gegaan. De leeftijdsrange op urbanfeesten is vrij groot, zo tussen de 16 en 30 jaar. De man-vrouw verdeling is niet helemaal evenredig. Het aandeel mannen ligt hierbij zo rond de 60 procent. Ook in de urbanscene wordt rekening gehouden met de voordelen die meer vrouwen betekenen voor de sfeer. Door wat meer de dansbare, 'sensuele' nummers te draaien in plaats van de harde beats van hip-hop, vullen de vrouwen al snel de danszaal, en volgen de mannen vaak vanzelf.

De etnische samenstelling kan per feest ontzettend verschillen. Hoewel urban avonden zeker ook een gekleurd publiek trekken, wisselt de exacte mix en diepte van deze kleur aanzienlijk. Zo zijn er op feesten waar urban meer genoemd wordt in een context van 'raw, urban, sexy, house (zoals op de populaire RUSH avonden in Amsterdam) nog heel veel autochtonen aanwezig. Daarentegen ligt op feesten zoals Partysquad het percentage autochtonen niet hoger dan 20 procent - bijna geheel bestaand uit blanke meisjes. Geen house invloeden op deze feesten, maar inderdaad meer 'puur zwarte' muziek zoals dancehall, hip-hop, bubbling, R&B etc. Er is veel bling-bling⁹⁸ op urban feesten. Zowel mannen als vrouwen kleden zich hierbij in de nieuwste outfits en zien er vaak uit om door een ringetje te halen. De juiste merken zijn belangrijk, en ook de accessoires en het haar zijn bij zowel jongens als meisjes meestal helemaal 'af'. Er heerst doorgaans een afstandelijke, ingetogen sfeer wat als 'coolness' wordt omschreven. In dit licht bezien kunnen ook de wederzijdse emoties en onderlinge codes worden begrepen. Imago is zeer belangrijk, evenals het afdingen en verdienen van respect. Het familiegevoel zoals we dat wel zien op danceparty's is er simpelweg niet en dit gaat gepaard met andere omgangsvormen. Knuffelen en ander tactiel contact lijken 'not done'. Hoewel de omgang tussen mannen en vrouwen vaak ronduit uitdagend en suggestief is, zien we niet heel veel lichamelijk contact tussen de seksen.

---

⁹⁸ Blingbling: 1) jewelry, 2) material showoff, 3) the glitter of diamonds. Uit: Westbrook (2002).

Urban vibes

Urban staat, kort door de bocht gezegd, voor alle vormen van 'zwarte' muziek. Zoals dance vaak als verzamelnaam voor allerlei vormen van elektronische dansbare muziek gebruikt wordt, zo is urban de nieuwe verzamelnaam waaronder bestaande muziekstromingen als hiphop, dancehall, R&B, new soul en ragga vallen. Eén ding is zeker: anno 2004 is urban hot! Of cool, het is maar wie je erover spreekt. De urban stroming is in ieder geval booming business in de Nederlandse uitgaanswereld. Omdat de populariteit van dance zijn limiet bereikt lijkt te hebben, oriënteren clubs en organisaties zich steeds vaker op de zogenaamde urban muziek. Waar vroeger nog met een vergrootglas gezocht moest worden naar een R&B feestje in het weekend, struikelen organisatoren en uitbaters nu over elkaar heen om urbanfeesten en avonden te organiseren. Maar wat houdt urban nu precies in? Welk publiek komt erop af en zijn de uitgaanscodes en omgangsvormen zoveel anders dan bij dance? Panelleden noemen als distinctieve kenmerken: het hoge bling-bling gehalte, de overheersend allochtone bezoekers, het te verwaarlozen drugsgebruik en de eclectische muziekstijl.

Om dit te toetsen hebben we veldwerk gedaan op twee typische 'urbanfeesten'. De beide nachten moesten een getrouwe afspiegeling zijn van de huidige urbancultuur. Onze keus viel op een populaire urbandiscotheek en een door de scene aanbevolen urbanparty. Beide locaties bevonden zich in de periferie van Amsterdam waarbij de club meer een regionale functie vervulde en het feest een overwegend landelijk karakter had. Op beide nachten voerden we informele gesprekken met bezoekers, maar ook met organisatoren/clubeigenaren, dj's, portiers, bar- en toilet personeel en in het geval van het feest ook met de dienstdoende EHBO medewerkers.

Urbanclub

Het is een druilerige winteravond als we met de trein richting de club vertrekken. Het is nog vroeg, dus de kansen zijn klein dat er medebezoekers bij ons in de coupé zitten. Als we later binnen de club met mensen aan de praat raken, blijken zij bijna altijd met de auto te komen. Hoewel de discotheek een sterk regionale functie heeft, zijn de bezoekers (op de 'Urban Fridays' ligt dit aantal zo rond de 1200) zeker niet alleen jongeren uit de regio. Zo spreken wij met mensen die speciaal voor deze avond uit Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Delft, Mijdrecht, Lelystad en Den Bosch zijn gekomen. Het feit dat deze club ruim tien jaar geleden als eerste begon met een overwegend 'urban' programmering – toen nog onder de naam 'R&B - en nog steeds veel populaire dj's weet te boeken, draagt zeker bij aan deze bovenregionale allure.

Vanaf de balustrade kijken goed geklede mannen naar de overwegend heupwiegende vrouwen op de dansvloer waar een prominent middengedeelte is vrij gemaakt voor de dj. De leeftijd van de vrouwen ligt aanzienlijk lager dan die van de mannen, velen vrouwen zijn onder of begin twintig, de meeste mannen liggen hier zo'n vijf jaar boven. Volgens de dj mikt het succesvolle urbanconcept op herkenbare muziek die dagelijks valt te beluisteren op *MTV* en *Musicbox*. Van de bezoekers is globaal een derde Turks of Marokkaans, een derde Surinaams of Antilliaans en een derde blank. Van de laatste groep is het grootste gedeelte vrouwelijk en relatief jong. Volgens de eigenaar is het aantal Turkse en Marokkaanse jongens onder de bezoekers de laatste tijd explosief gestegen. Als gevolg hiervan blijven vaste

Surinaamse en Antilliaanse bezoekers vaker weg. De onderlinge omgang tussen de bezoekers is respectvol maar er is weinig interactie. Vooral de Marokkaanse en Turkse bezoekers klitten bij elkaar.

Naast de 'klerenkasten' bij de deur loopt er binnen veel bewaking rond om op te treden als de situatie daarom vraagt. Deze strategie reflecteert volgens de eigenaar het streetstyle 'urban' concept. De algehele verharding binnen de scene is een factor dat het management enige zorgen baart. Portiers letten op kleding en attitude die teveel 'gangsta' is. Jongens met van die typische strakke mutsen mogen niet naar binnen.

In contrast met deze geluiden van de 'harde' kant van het urbanpubliek, lijkt het drugsgebruik een marginale rol te spelen. Er wordt zo hier en daar een 'jonco' (joint) gerookt, en de portiers vinden sporadisch een leeg cocaïnewikkeltje op het toilet. Niemand is zichtbaar onder invloed. Naarmate de nacht vordert merken we dat imago een grote rol speelt. Rondlopen met klapperende kaken en grote pupillen is simpelweg 'not done'. De meeste bezoekers staan ronduit afwijzend tegenover druggebruik. Misschien ligt dit aan het feit dat het hier een 'doorsnee' vaste clubavond betreft. Om dit te verifiëren begeven we ons twee weken later naar een landelijk urban feest genaamd 911.

Urbanparty

Hoewel er overeenkomsten zijn tussen de clubavond en het feest zijn er ook nuance verschillen. De inmiddels vierde editie van het feest wordt al geruime tijd van tevoren aangekondigd op internet. Er is ook veel reclame gemaakt met flyers en posters die een *line up* aankondigen die crème de la crème moet zijn op urban gebied en gemiddeld 3500 bezoekers trekt. In de gesprekken met het publiek komt duidelijk naar voren dat veel mensen op basis van goede verhalen van vrienden en via internetforums⁹⁹ nieuwsgierig zijn geworden. Vergeleken met de cliëntèle van de urbanclub ziet het publiek er fantastisch uitgedost uit. Er is duidelijk meer aandacht besteed aan de kleding, make up en funky accessoires: de pulserende ambiance is bling-bling ten voeten uit. Boven het podium bevindt zich een prominente VIP-ruimte waar de champagne rijkelijk vloeit en jongemannen getooid in dure merkkleding worden geflankeerd door mooie schaars geklede dames. De belichting is er subtiel maar effectief om een glimp op te vangen van de foto-shoots en wulpswiegende koidanseressen. In de verschillende zalen wordt dancehall, hip-hop en bubbling gedraaid. Er wordt enthousiast gedanst en met elkaar geflirt. Herkenbare 'top 40' muziek van urban iconen als Beyoncé en Missy Elliot heeft hier plaatsgemaakt voor meer complexe zwarte ritmes en rauwere beats. De sfeer is goed alhoewel niemand echt los gaat. Zien en gezien worden is net zo belangrijk als *'being cool and in control'*. De sekseverhouding is licht in het voordeel van mannen en de leeftijd ligt voornamelijk tussen 20 en 30 jaar. Blanke bezoekers vormen slechts een vijfde deel van het publiek dat dominant Surinaams en Antilliaans is en ook minder Turken en Marokkanen telt dan in de urbanclub. Er wordt waarneembaar meer geblowd, voornamelijk door mannen die net buiten de dansvloer in de luwte staan. Cocaïnegebruik op dergelijke feesten wordt slechts incidenteel geconstateerd. Het gebruik van ecstasy lijkt nog uitzonderlijker te zijn. Behalve een blowtje op zijn tijd is het niet echt stoer om met drugs bezig te zijn,

---

⁹⁹ Een populaire urbansite is: www.partypeeps2000.com.

zo blijkt uit de reacties. Een dienstdoende portier: "Uit ervaring weten we dat bij urban de meegenomen hoeveelheid harddrugs nihil is."

De EHBO'ers, die in een belendende ruimte van de danszalen werken, bevestigen dat druggerelateerde incidenten weinig voorkomen op urbanfeesten. De organisator die we na afloop spreken blijkt tevreden terug op een succesvolle nacht. Ze voorspellen een rooskleurige toekomst voor urban, dat vanwege de toegankelijke muziek en stijl ook witte stappers aanspreekt die eens wat anders dan dance willen horen. De urbancultuur biedt steeds meer tegenwicht tegenover de housecultuur die toch grotendeels wit is gebleven. Urban vormt hiermee wellicht een getrouwere afspiegeling van de multiculturele jongerenculturen in de grote steden.

Trends in party's en subscenes

De markt van dancefeesten en evenementen lijkt haar hoogtepunt voorlopig te hebben bereikt. Na jarenlange groei werd er in 2003 voor het eerst een **afname** geconstateerd in het aantal dancefeesten en het totale aantal bezoekers. Ook het aantal bezoekers *per feest* is voor het eerst in drie jaar afgenomen.¹⁰⁰ Maar, party's hoeven niet alleen *danceparty's* te zijn. Zo worden er steeds meer pluriforme party's gegeven, met een hoge meerwaarde door een brede programmering of juist specialisme, die een groeiend aantal bezoekers weten te trekken. Een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en trends:

- De groei van **grote events** is gestabiliseerd en lijkt zelfs licht te dalen. Jongeren hebben een toenemende belangstelling voor kleinere, intiemere gespecialiseerde settings of juist pluriforme settings waar ook andere muziekstromingen aan bod komen.
- **Hardstyle**, **hardcore** en **urban** feesten groeien nog steeds in populariteit, waarbij urban doorgaans meer aanhangers kent in de stedelijke gebieden, en hardcore liefhebbers veelal afkomstig zijn uit de kleinere provinciesteden, dorpen en groeikernen buiten de Randstad. Bovendien wordt urban inmiddels ook op grote events apart geprogrammeerd.
- **Underground feesten** trekken een specifiek publiek dat wars is van commercie, hoge toegangsprijzen en vergunningen. Het organiseren van dergelijke feesten in en rond de grote steden wordt steeds lastiger door alert politieoptreden. Nieuwe feesten vinden vaker buiten de Randstad plaats, of worden zoals in Rotterdam geassimileerd door 'upperground' locaties.
- Er is een toenemende **erotisering** gaande in het Randstedelijke trendset-tend georiënteerde uitgaanscircuit. Specifieke kinky- en fetisjfeesten nemen

---

¹⁰⁰ Gegevens hierover zijn afkomstig van de BVD (Bond Van Danceorganisaties).

numeriek toe en worden doorgaans bezocht door een ouder publiek dat deels is uitgekeken op de 'normale' party's.

- Het fenomeen van de '**afterparty's**' lijkt op zijn retour. Stappers kiezen er na afloop van de club of party eerder voor om verder te feesten op een private setting.

Tabel 3: Eigenschappen bezoekers uitgaanscircuit.

Uitgaanscircuit	Omvang	Leef-tijd	Etnici-teit	Sexe	Typering
West	± 4000 cafés; landelijk bereik	18-35	70% wit	40% vrouw	trendy, gemêleerd, dj-cafés, ge-differentieerd, hybride: eten-drinken-club, dynamisch
Oost	± 1500 cafés; regionaal bereik	16-30	80% wit	45% vrouw	mainstream, jeugd, doe-maar-gewoon-dan-doe-je-gek-genoeg
Noord	± 900 cafés; lok/regio bereik	18-28	90% wit	50% vrouw	voornamelijk student, vrije slui-tingstijden, gemengde scènes
Zuid	± 3200 cafés; regionaal bereik	16-28	75% wit	45% vrouw	mainstream, jeugd, concentratie horeca
Clubs/ disco's					
West	Gevarieerd aan-bod; ± 115 club/disco	25+	70% wit	50% vrouw	trendsettend, luxe, innovatief, eclecticisch, hedonistisch, dyna-misch, fluctuerend, hip
Oost	stabiel aanbod; ± 60 club/disco	20-25	85% wit	40% vrouw	mainstream, volks en perifeer hip, top-40, alles-onder-een-dak, gezelligheid
Noord	stabiel aanbod; ± 60 club/disco	20+	95% wit	50% vrouw	geconcentreerd, laagdrempelig, anti-lounge
Zuid	stabiel aanbod ± 90 club/disco	18-25	90% wit	45% vrouw	grote mainstream clubs o.a. in periferie, na west meest hip
Party landelijk					
dance	stabiel/afname ± 85 party's > 1500 bez.	20-30	90% wit	45% vrouw	o.a trance, techno, house, spek-takel, massaal, 'nooit meer sla-pen', verbondenheid, nadruk op licht, geluid en beeld
kinky	toename in West; ± 90 par-ty's per jaar; 100-3500 bez.	28+	95% wit	50% vrouw	fetisj, kinky, leer, lak, etc. ero-tisch getint, gefortuneerd, post dance generatie, decor & show, soft-extreem, poliseksueel, hoge drempel, zelfexpressie
illegaal	Verplaatsing van westen naar rest v/h land en over de grens; 50-1000 bez.	20-30	95% wit	35% vrouw	tunnelfeesten, tekno, goa-trance, kraaklocaties, underground, a-commercieel, anti-hip, solidair, maatschappijkritisch, stedelijke komaf
hard-style/core	Landelijke toe-name (vooral buiten west); 500-30.000 bez.	18-24	99% wit	40% vrouw	loodsen, partyhallen, snellere muziek, uniform, groeikernen, volks, laag opgeleid, saamhorigheid, massaal
urban	Landelijke toe-name (vooral in west); 500-3.500 bez.	18-28	65% zwart	45% vrouw	Verzamelterm van 'zwarte' mu-ziek: R&B, dancehall, ragga, hip-hop; bling-bling; eclecticisch; cool; respect; streetstyle; clipgeneratie

Fotoloog

De beelden op de volgende pagina's zijn een vluchtige, maar intense glimp van heterogene uitgaans(sub)culturen die deel uitmaken van de omvangrijke Nederlandse urban & dancecultuur.

De foto's zijn geschoten door Angel, die uitgaan en fotografie met elkaar combineert. Het zijn caleidoscopische beelden, impressies, flitsen, snapshots van een feestende jongerencultuur ergens in Nederland.

Het bindende element tussen de beelden is het samen beleven van muziek in een atmosfeer van individuele vrijheid en collectieve verbondenheid. Zonder ritme geen genot! Dansen is immers een oeroude expressie van genot in ritmische beweging. De magie van ritme, rite en roes blijft van alle tijden.

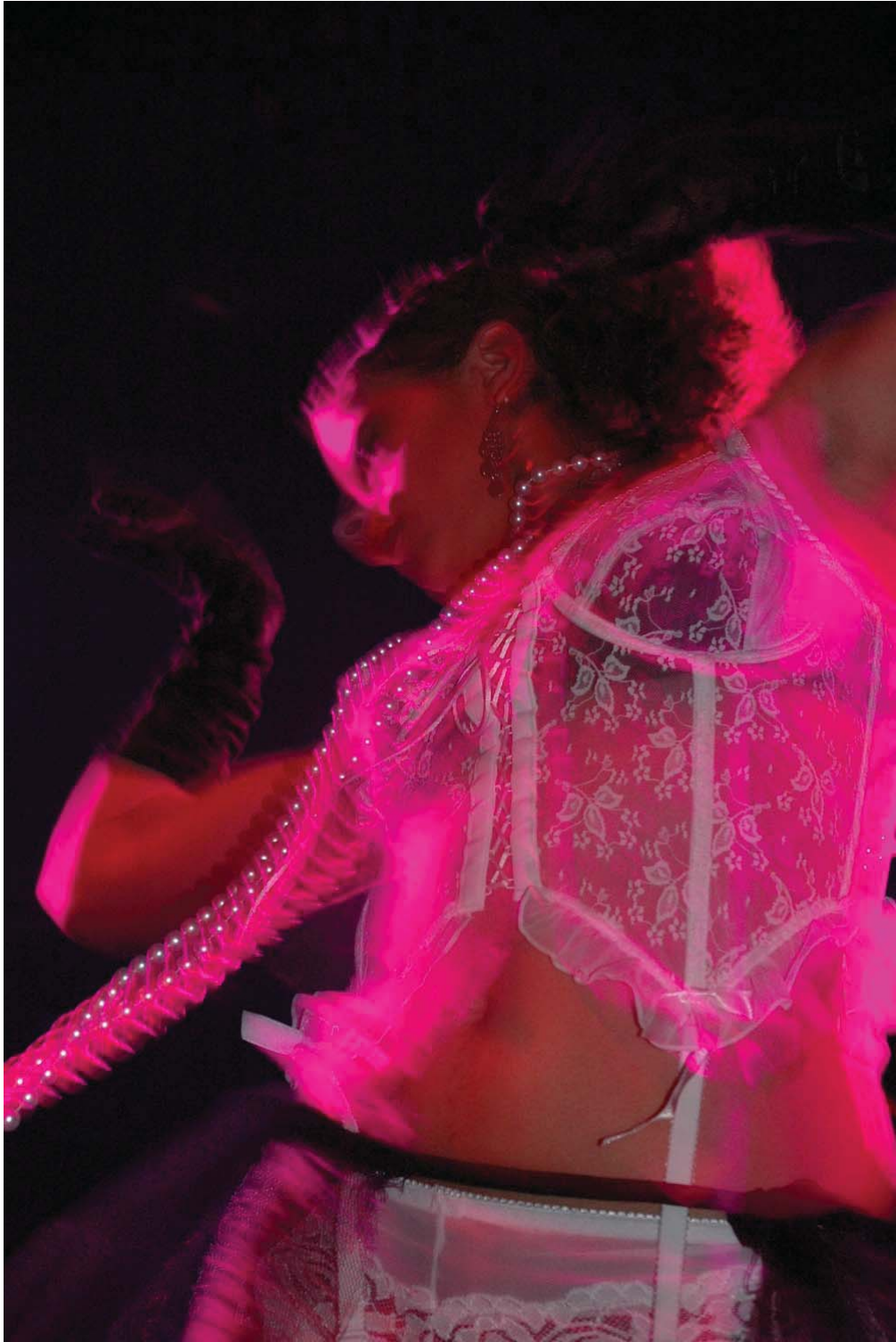
Jazz introduceerde de eerste repeterende geluidsritmes en ook de urban & dancecultuur laat zich inspireren door (elektronische) ritmes die worden verklankt in subgenres als house, bossa, trance, urban, latin, electro, techno, disco en acid.

Uren achter elkaar veel zintuiglijke input krijgen kan leiden tot een extatische flow, een trance-ervaring. Het individu komt lossen van zijn persoonlijke begrenzing en wordt één met zijn omgeving. Noem het desnoods een vorm van neotribalisme: de dj is de sjamaan, het kampvuur is vervangen door het laserlicht en de trommels zijn getransformeerd tot speakers.

De beelden lokken ook nieuwsgierigheid uit. "Who are these kids? And what are they doing?" zijn klassieke etnografische vragen die we proberen te duiden in een culturele en contemporaine context. De beelden zijn verstillend en bieden een unieke mogelijkheid om ze te lezen en te interpreteren. We kijken naar dezelfde beelden, maar iedereen haalt er weer andere elementen uit.

Wat zien we eigenlijk? Zijn ze onder invloed van alcohol of drugs- of zijn het uitsluitend de ritmes die hen in trance brengen? En is het congruent met onze eigen ervaring of ideeën over jongeren op urban & dancefeesten? Of zien we toch iets atypisch dat ons beeld van de werkelijkheid nuanceert. De beelden drukken een paradoxale verbondenheid uit tussen de massa en individuen en groepjes die zich daarvan willen onderscheiden door middel van kleding, dans, erotiek, haardracht, houding... Ook de settingkeuze waar jongeren met hun vrienden vertoeven is een complexe uitdrukking van fluïde smaakculturen die elkaar binnen en buiten, alleen en samen, overdag en 's nachts, in loodsen, clubs, recreatieparken en op het strand ontmoeten.

Maar de beelden stralen vooral plezier, passie en onbezorgdheid uit. Deze positieve beleving staat haaks op de culturele clashes en huidige angstcultuur die Nederland in de ban houdt. De urban & dancecultuur transformeert het multiculturele drama in een panorama, waarin de onherroepelijke vermenging van culturele en etnische identiteiten als uitgangspunt dient in plaats van als probleem.

5 ALCOHOL

In uitgaansland zetelt koning alcohol nog altijd hoog en nat op zijn troon. Door het hele land krijgen we te horen dat uitgaan en alcohol onlosmakelijk verbonden zijn. Het gebruik is algemeen geaccepteerd. Jongeren vinden niet drinken eerder raar dan het wèl en veel drinken. Toch wil dit niet zeggen dat er binnen het gebruik van alcohol geen trends & ontwikkelingen zijn, of dat de vraag overal in Nederland hetzelfde is. Juist bij de consumptie van alcohol zien we krachtige trends in populariteit en smaakbeleving. Een algemene conclusie van ons panel is dat het er voorlopig bepaald niet op lijkt dat jongeren minder gaan drinken. 'Suffe' drankjes maken een comeback; nieuwe mixjes bestormen de markt; cocktails worden hip, en ga zo maar door. Ook de manier van drinken verandert door de tijd heen. Er wordt vaker thuis al ingedronken, jongeren beginnen op steeds jongere leeftijd met het drinken van alcohol, en 'binge'¹⁰¹ drinken is in veel gevallen tot norm verheven. Wat er gedronken wordt verschilt nogal per scene. Zo geldt eigenlijk bijna landelijk dat er op een hardcore avond aan alcohol eigenlijk alleen maar bier wordt verkocht, terwijl er op een typische urban avond relatief veel cognac, whisky en champagne wordt geschonken. De alcoholische voorkeur van het trancepubliek richt zich voornamelijk op flesjes bier (longnecks) voor de jongens en flesjes met mixdrankjes (breezers, smirnoff ice) voor de meisjes. Naast de setting zijn ook leeftijd, geslacht en etniciteit van invloed op de keuze voor een bepaald merk of soort alcohol. Vaak geldt hoe jonger, hoe zoeter de smaak. En bier blijft meer voor mannen, zeker in clubs. Op urbanfeesten zien we onder het grotendeels allochtone publiek meer een voorkeur voor de wat chiquere drankjes, zoals Courvoisier cognac, champagne en luxe whisky. Het imago van een drankje speelt een grote rol in de al dan niet bestaande populariteit. Verschillende drankenfabrikanten zoeken dan ook actief het uitgaansleven op om door middel van sponsoring positieve associaties bij de potentiële doelgroep op te roepen.

Setting en scenes

West

In **Rotterdam** zien de panelleden dat de kroegen vol zitten met mensen die nog niet zo lang geleden frequent naar clubs gingen. Stijgende entreprijzen en verzaaging van het clubcircuit dragen hier zeker aan bij. Maar ook de jongere generatie weet de weg naar de kroeg tegenwoordig goed te vinden:

---

¹⁰¹ Met binge drinken bedoelen we het in korte tijd excessief veel alcohol nuttigen.

“Vroeger hielden stimulantia mensen op de been, maar dat lijkt steeds minder aan de orde te zijn. De huidige generatie ziet minder de lol in van drugsgebruik en focust zich meer op alcohol. Na het drinken druipen ze af naar huis.” (U9)

In de Maasstad wordt het fenomeen van thuis indrinken genormaliseerd, maar volgens ons panel komt dit toch voornamelijk voor bij jongeren met een beperkt uitgaansbudget. Onderzoek onder jeugdige stappers in Maassluis bevestigt dit: jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar doen hier al veel aan indrinken voor ze naar de speciale ‘jongerendisco’ gaan.¹⁰² Oudere stappers bestellen flesjes wijn, sterke drank en bier. Overigens valt wel op dat er minder rondjes worden gegeven. Deze zuinigheid staat weer tegenover de cocktailcultuur zoals gezien in bijvoorbeeld Rotterdam. Sommige populaire clubs hebben een al goed lopende cocktailbar. Zo laat panellid (U11) weten dat de mensen in de rij staan voor de cocktailbar van de Las Palmas, “waar je voor zes euro een geweldige margarita te pakken hebt.” Een ander panellid (U9) vermoedt dat drankenfabrikanten bezig zijn om het oubollige imago van bijvoorbeeld cognac, sherry, whisky etc. op te vijzelen door deze dranken op een nieuwe manier aan te bieden onder een nieuwe generatie. Dit zien we terug in de cocktails die geserveerd worden en waar deze dranken in verwerkt zijn: er zijn V.S.O.P. cognac feestjes, en ook de whisky barretjes doen het goed. In het etnische gemêleerde Rotterdam zijn allochtone stappers gevarieerder gaan drinken en zijn vooral de meer luxe dranken, zowel puur als gemixed, in trek.

Het panel vindt unaniem dat de mierzoete voorgemixte flesjes passé zijn, en eigenlijk alleen nog maar door ‘pubers’ en ‘ordinaire Anita’s’ worden gedronken. Panellid (U9) merkt op, “dat een flesje zoetigheid van vijf euro veel te duur is.” Volgens hem zijn alternatieve zoete bieren als Zinizz en Desperado gelijk met de te loorgang van de (kortstondige) zoettrend ten onder gegaan. Een scene waar al deze breezers, cocktails en champagne nooit in trek zijn geweest is die van de illegale feesten. Deze scene is minder qua alcohol een stuk minder trendgevoelig dan veel andere scenes. In eerste instantie wordt hier voornamelijk bier gedronken, maar panellid (U10), goed bekend in deze scene, komt ook sterke drank als wodka en whisky tegen.

Als we naar **Den Haag** kijken, dan zijn er eigenlijk niet echt schokkende verschillen. Ook hier staat alcohol van alle genotmiddelen bovenaan, en ook hier blijkt uitgaan zonder alcohol haast onvoorstelbaar voor het panel.

In **Amsterdam** observeert het panel dat er op de chique, hippe en vipfeesten minder bier en meer cocktails en alcoholmixen zoals gin-tonic en wappelsap (wodka met appelsap) wordt gedronken. De hiphoppers onderscheiden zich met ‘Southern Comfort’. Het kleine champagneflesje met dito piccoloretje is al een paar jaar populair. Het is afwachten of deze trend ook zal doorbreken in de rest

---

¹⁰² De Mik (2004b).

van het land, maar zeker is dat stappers in het luxueuze horecasegment geregeld aan de 'bellen zitten', oftewel: champagne drinken. Ook cocktailbars verschijnen steeds vaker in het trendsettende horecasegment. De doorbraak van de CJ (cocktail jocky) lijkt hiermee een feit.

Ook in de **Zaanstreek** zijn de wat meer luxe drankjes in opmars. Vooral op urbanavonden zijn bijvoorbeeld Rémy Martin en Courvoisier erg populair. Het blijft hier vaak bij drinken voor de smaak en het imago: dronkenschap wordt niet echt geambieerd, en komt ook niet zo vaak voor. Ook bij het oudere gefortuneerde Zaanse publiek vallen de cocktails volgens een clubeigenaresse (U8) net als champagne en (rode) wodka in de smaak.

In **Edam-Volendam** daarentegen grijpt de uitgaande jeugd vooral naar bier. In een onderzoek van het IVO wordt geconcludeerd: "Dat het alcoholgebruik in het Volendamse uitgaansleven hoog is, beschouwt (bijna) iedereen als normaal. Niemand lijkt er een probleem mee te hebben. Voor veel mensen in de gemeenschap is alcoholgebruik een volkomen geaccepteerd verschijnsel. Met name voor mannen is drinken de voornaamste reden om naar het café te gaan. [...] Drinken is de norm op een uitgaansavond: 'alleen als je ziek bent, drink je niet'." ¹⁰³

De feestcultuur op zaterdag waarbij veel alcohol wordt gedronken is zeker niet exclusief voorbehouden aan Volendam. Ook in het zuiden van het land zien we soortgelijke bevindingen terug.

Zuid

Uit gesprekken met ons panel blijkt dat het cliché van de 'Brabander die wel een biertje lust' niet helemaal onterecht is. Vooral op het Stratumseind te **Eindhoven** lijkt openbare dronkenschap zo'n beetje de norm. Maar ook op diverse evenementen en feesten in de regio vloeit het bier rijkelijk. Eindhoven kent het verschijnsel van indrinken ook. Een preventiewerkster:

"Alcohol buiten de deur is nu eenmaal duur, zelfs nog duurder dan vroeger, dus het loont voor de jeugd als ze wat vroeger thuis beginnen met drinken." (G4)

Wie als jongere de eerste schreden zet in het Eindhovense uitgaanscircuit begint traditioneel op het Stratumseind. Hier treffen we doorgaans een jong publiek, waarvan de jongens voornamelijk aan het bier zitten, en de meisjes meer naar zoetere drankjes als Breezers, Bessen en Apfelkorn grijpen. Het is vaak niet de meest kapitaalkrachtige groep die hier in het weekend op stap gaat. Dat neemt niet weg dat de "zogenaamd gezellige dronkenschap en met z'n allen in een stee-gie kotsen" volgens panellid (U13) haast vanzelfsprekend is. De preventiewerker (G4) schetst een beeld waarin de jongens van rond de 18 haast allemaal standaard met twee biertjes in de hand staan, en de veelal erg jonge meisjes verre

---

¹⁰³ Stoele e.a. (2004: 78-79).

van nuchter rondlopen. Overmatig 'bier gieten' lijkt er voor jongens bij te horen tijdens het stappen.

Dat Brabant niet alleen maar staat voor bier maakt een party-organisatrice (U12) wel duidelijk. Zij benadrukt dat er op de 'onder de rivieren' populaire feesten van Extrema ook standaard een cocktailbar staat. Vodka, rum en Martini worden hier eveneens gedronken. Het publiek dat in de regel ouder is, heeft zeker ook meer geld te besteden dan de 'bierjeugd' op Stratumseind.

Ook in de omstreken van **Venlo** is bier veruit het populairst onder de dorpsjongeren. Net als in Eindhoven wordt de Venlose binnenstad in het weekend door veel jongeren uit de omringende dorpen bezocht.

Oost

In **Enschede** is men ook niet vies van een drankje, maar het is niet opvallend meer of minder dan elders in het land, zo laat panellid (P2) weten. Het uitgaanscentrum bestaat voornamelijk uit cafés, en zoals in zovele cafés wordt ook hier voornamelijk bier gedronken. Toch hangt ook in Enschede gebruik van alcohol sterk samen met de scene waarbinnen jongeren zich begeven. In het hardcore en hardstyle wereldje speelt alcohol helemaal niet zo'n rol. Het past niet bij de muziek, want er moet op deze snellere housemuziek wel stevig gedanst kunnen worden. Meestal geldt hierbij ook: hoe sneller de muziek, hoe minder er gedronken wordt.

"Alcohol maakt je loom en zorgt er ook voor dat je het helemaal niet vol houdt tot in de ochtend. Er worden nog wel wat biertjes achterover geslagen, maar dat is meer voor 'het vocht' en de dorst dan voor het alcoholpercentage." (U16)

Dit contrasteert met het beeld dat veldwerker (G8) schetst van de populaire après-ski feesten in Enschede, waar 'BIERTJE!!!' rijkelijk vloeit onder de beschonken meute. Ook hier wordt indrinken geconstateerd, evenals een verschuiving naar later uitgaan. Niet zelden betreden jongeren al in beschonken toestand het café.

In de oostelijke regio zijn tevens nogal wat grote plattelandsdisco's waar veel jongeren bij elkaar komen. In de woorden van panellid (U16) komen hier vooral 'boeren'. In de **Gelderse** panelstudie lezen we dat het gebruik van het woord boeren in deze context vooral staat voor een geuzennaam, "voor een publiek uit de Achterhoek, dat niet trendgevoelig is en van 'zuipen' houdt."¹⁰⁴ Onder jongens is het drinken van meer dan 30 glazen bier per avond hier bepaald geen uitzondering, maar ook baco'tjes (bacardi met cola) en vieux-cola zijn gewild. De meisjes drinken eerder wijn, bessen of breezers. Het drinken van alcohol, hoe veel dat ook mag zijn, concentreert zich hoofdzakelijk in de weekenden. Door de week wordt er

---

¹⁰⁴ Roomer en Poelmans (2004:24).

vaak hard gewerkt en is er geen plaats voor dronkenschap. In het weekend wordt deze schade ingehaald.

Ook in het oosten van het land drinken de dance liefhebbers doorgaans minder alcohol. Hoewel de avond wel met alcohol wordt ingeluid, gaan bezoekers van danceparty's of clubs vaak in de loop van de nacht over op fris of Red Bull. Reden hiervoor kan zijn dat er nog naar huis gereden moet worden. Of dat mensen drugs hebben genomen en dat liever niet met alcohol combineren. Dit geldt vooral als jongeren op de ecstasy zijn. Met cocaïne daarentegen wordt er vaak juist meer gedronken.

Noord

Alcohol speelt in het uitgaanscentrum van **Groningen** een grote rol. Groningenstad is een typische studentenstad waar, alle clichés ten spijt, er nogal stevig op los wordt gedronken.

"Het lijkt op een gegeven punt van de avond soms wel of iedereen dronken is op straat en in de vele kroegen. Het is gewoon bijna de norm geworden hier om 's avonds dronken te zijn en 's ochtends katerig. Er zijn natuurlijke ook wel serieuze studenten, maar die zie je gewoon niet." (U6)

Binnen het uitgaansleven is alcohol totaal genormaliseerd. Op ladderzat zijn wordt niet direct neergekeken, althans, in ieder geval niet echt van opgekeken. Hierbij is bier het meest verkochte vocht. En ook in Groningen liggen aan dit feit vooral economische motieven ten grondslag. Bier is nu eenmaal het goedkoopste; zeker als er meerdere avonden per week doorgedronken wordt, is deze 'geldbesparing' essentieel.

Overigens geeft panellid (U15) aan dat haar netwerk steeds vaker thuis blijft met vrienden, juist om de 'al teveel aanwezige brallende studenten in de stad' te mijden. Bij zo'n samenkomst thuis horen dan lekkere flesjes wijn, bijzondere biertjes, en mixjes die in een kroeg niet te betalen zijn. Het intieme karakter van een avond thuis wordt gewaardeerd, vaak kunnen mensen blijven slapen zodat de Bob ook een avondje mee kan doen, en het is niet zo belachelijk duur als in de kroeg of club.

Risico's alcoholgebruik

Thuis indrinken

In alle regio's wijzen panelleden op het 'indrinken', dat meestal thuis voor aanvang van het stappen plaatsvindt, "want vier euro voor een wodka is niet mis" (U7). Over het algemeen zijn het vooral de jeugdigen die voor het stappen gaan indrinken om kosten te besparen. "Het valt gewoon op dat jongeren tegenwoordig pas later en al half lam aankomen in de uitgaansgelegenheden." (G5)

Toename van alcoholgebruik door cocktailcultuur

Door de opkomende cocktailcultuur in trendsettende clubs in de Randstad zijn cocktailbars aan een gestage opmars bezig zijn. Diverse panelleden wijzen erop dat er hierdoor meer sterkere alcohol wordt gedronken. Het gevaar bestaat dat stappers niet weten hoeveel alcohol er in een cocktail zit. Ook drinken ze vaak verschillende cocktails door elkaar heen.

'Binge drinking'

Ook het binge drinken (veel alcohol in een korte periode) is een fenomeen dat panelleden zorgen baart. Excessief drinken komt vaker voor in cafés dan in clubs en op party's. Er worden meer jongeren met black-outs gezien (G4). Zogenaamde 'happy hours', waar bijvoorbeeld gedurende enkele uren per avond twee biertjes voor de prijs van één gekocht kunnen worden, doen dit excessieve drinken geen goed.

Excessief mono-gebruik

Gezondheidswerker (G1) staat met een team vrijwel elk weekend op een grote party ergens in Nederland. Hij observeert dat de ongelukken naar verhouding steeds meer alcohol gerelateerd worden. Vooral op de après-ski hut feesten is alcohol veruit dominant. Het ecstasy gebruik is er minimaal. Er is relatief veel agressie en hiermee gepaard gaand letsel. Sommige jongeren zijn volledig out door het mono-gebruik.

Openbare dronkenschap

In het uitgaanscentrum van Zaandam ziet de politie meer openbare dronkenschap, ook onder meiden tussen de 14 -18 jaar. De Eindhofse politie zegt in het weekend eveneens haar handen vol te hebben aan de alcoholproblematiek in de twee uitgaansgebieden in het weekend. "Welbeschouwd heeft de politie meer last van de alcohol excessen dan van drugsgebruik" (P3). Vooral aan het eind van de nacht als de cafés sluiten en mensen nog niet naar huis willen, gaat het vaak mis. Ook de politie in Rotterdam signaleert in het weekend veel openbare dronkenschap (sommigen liggen zelfs lamlendig op straat) in het uitgaanscentrum.

Steeds jonger

Het aantal tieners dat met een overdosis alcohol in het ziekenhuis belandt, neemt de laatste jaren sterk toe. Steeds vaker drinken jongeren onder de achttien zo veel, dat ze op de spoedeisende hulp moeten worden behandeld voor alcoholvergiftiging. Sommige ziekenhuizen rapporteren stijgingen van meer dan honderd procent. Landelijke cijfers van het aantal alcoholvergiftigingen bij jongeren ontbreken. Een deel van de afdelingen Spoedeisende Hulp (SEH) houdt echter zelf bij hoeveel jongeren met een alcoholvergiftiging ze binnen krijgen. Op de SEH van het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam kwamen in 1997 32 jongeren tussen

15 en 20 jaar binnen met alcoholvergiftiging. In 2000 was dit aantal gestegen tot 68 en in 2003 tot 126¹⁰⁵.

Allochtone jongeren en alcohol

Elk weekend staan gezondheidswerkers (G2) in twee verschillende trendsettende clubs in Rotterdam. Het valt hen op dat er tussen 2 en 5 uur 's nachts relatief veel allochtone jongeren met alcohol in de problemen komen. Uit gesprekken blijkt dat ze doordeweeks weinig tot geen alcohol drinken en in het weekend worden verrast door het alcoholpromillage. Ook een lege maag tijdens het stappen kan eerder leiden tot misselijkheid.

Trends in alcoholgebruik

In het uitgaanscircuit regeert de alcohol. Het betekent hier veelal fors drinken. Uit diverse Trendwatch gegevens komt bovendien naar voren dat het gebruik van alcohol onder jongeren landelijk alleen maar aan het stijgen is, dit ondanks de heersende recessie of landelijke cijfers die al jaren een relatief stabiele lijn in alcoholgebruik onder de totale Nederlandse bevolking tonen. Hoewel alcohol een dermate genormaliseerd middel blijkt dat 'uitgaan zonder drinken al geen uitgaan meer is', zijn er hierbinnen toch zeker wel bepaalde trends en ontwikkelingen aan te geven. Hieronder de meest significante.

Consumptie

- Er wordt door het hele land weer meer **bier** gedronken. Niet onbelangrijk hierbij zijn economische motieven: bier is een stuk goedkoper dan bijvoorbeeld een wodka-Red Bull, waar op sommige plekken zo acht euro voor neergelegd moet worden.
- De zogenaamde **pre-mixed drankjes** zijn minder in trek, behalve voor de zeer jeugdigen. Wat oudere stappers associëren de flesjes breezers tegenwoordig vaak met pubers, 'ordinaire Anita's', of simpelweg met een slechte smaak. In de meeste hippe plekken zijn flesjes als Breezer en Smirnoff Ice al uit het assortiment gehaald.
- De opkomst van de **cocktailcultuur** lijkt niet te stuiten. De zogenaamde CJ (cocktail jockey) geniet steeds meer status. Omdat cocktails vaak duur zijn, is de meerwaarde van cruciaal belang: de manier van presenteren; glas;

---

¹⁰⁵ <http://drugsweb.phono.nl> (2004).

rietje; vers fruit; zelfs levende tropische visjes¹⁰⁶ maken de cocktail een spannende, exclusieve aanvulling op een avond uit.

- **Binge-drinking** lijkt steeds populairder te worden onder studenten. Bijna alle panelleden geven aan dat deze vorm van alcoholgebruik steeds normaler wordt gevonden door veel jongeren.
- Meiden lijken zich qua alcoholgebruik steeds meer met jongens te meten. Vooral in de leeftijdscategorie 14-18 jaar lijkt het er af en toe op dat meisjes aan een flinke **inhaalslag** bezig zijn.
- De **hoge prijzen** hebben nogal voor wat nieuwe trends gezorgd. Zo wordt er vaker thuis ingedronken; tijdens het uitgaan worden dure drankjes gereserveerd voor de 'piek' van de avond; en de uitgaanscentra zijn aanzienlijk drukker de eerste dagen van de maand, omdat dan het geld net weer binnen is.

Regelgeving

- Het lijkt moeilijk om de nieuwe **Drank- en Horecawet** na te leven als het gaat om het niet schenken van bier aan jongeren onder de 16, en het niet schenken van sterke drank aan jongeren beneden de 18. Veel discotheken en clubs hebben al geprobeerd hier oplossingen op te vinden, bijvoorbeeld door het opschroeven van de minimum leeftijd, het controleren van identiteitsbewijzen aan de deur, het werken met een pasjessysteem, verschillende kleuren polsbandjes voor verschillende leeftijden etc, maar het blijft een lastig gegeven. Er gaan dan ook geluiden op om in de toekomst niet alleen de uitbater verantwoordelijk te stellen, maar ook de jeugdige zelf.
- Onder druk van concurrentie doen steeds meer uitgaansgelegenheden aan **direct marketing** en andere manieren om klanten te binden. Zo zijn er mailinglijsten, worden er sms'jes verstuurd, krijgen klanten een pasje en verjaardagscadeautjes enzovoort. De Baja Beach Club in Rotterdam heeft helemaal een primeur: daar kan je sinds een half jaar een speciale Baja-chip in je bovenarm laten implanteren. Met deze chip kun je, mits je er een tegoed op hebt, je entree en drankjes betalen.

---

¹⁰⁶ In maart 2003 konden we in het Utrechts Nieuwsblad lezen over de nieuwe rage in cocktail land: het levend visje die, nadat de cocktail geschud en ingeschonken was, in het glas werd gegooid en levend doorgeslikt moest worden. De Dierenbescherming kwam in opstand en sindsdien hebben we niets meer vernomen van het verschijnsel. (www.zonnet.nl).

Keten op het platteland

Een verschijnsel dat breed is uitgemeten in de media, is de zogenaamde keet, en de vooral 'zorgwekkende' hoeveelheid alcohol die hier gedronken zou worden door de overwegend zeer jonge plattelandsjeugd. Tussen mei en december 2004 heeft de Stichting Alcoholpreventie (STAP) veldonderzoek gedaan onder 51 van de "tenminste 1500 keten" die ons land zou tellen. Deze keten bevinden zich voornamelijk in plattelandsgemeenten en -regio's. Omdat er in deze woonomgevingen vaak weinig vertier is voor de jeugd, kiezen veel jongeren ervoor om zelf een plek te creëren waar ze samen kunnen komen, de zogenaamde keet. Deze keten bestaan uit oude caravans, schuren, hokken, kelder- of zolderruimtes. De leeftijd van de jongeren, overigens overwegend man, ligt zo tussen de 13 en 23 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 18 jaar. Omdat er geen leeftijdsgrens geldt, en controleurs van bijvoorbeeld de Drank- en Horecawet niet langs zullen komen, is het ook voor jongeren onder de 16 geen probleem om mee te drinken. Hoewel 25% van de onderzochte keten elke avond geopend is, wordt er vooral op vrijdag- en zaterdagavond stevig ingedronken door de jeugd. Een conclusie van STAP is dan ook dat "alcoholgebruik en keten onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn."¹⁰⁷ Dat blijkt onder andere uit de constante aanwezigheid van drank in de koelkast, het aantal lege opgestapelde kratten en de aanwezigheid van reclamemateriaal van alcoholmerken. De drank wordt gewoon bij de slijterij of supermarkt gehaald en in sommige gevallen zelfs bezorgd. Het draait hier meestal om bier, en een veel gehoorde uitspraak in de keten is dan ook dat "een keet zonder bier geen keet zou zijn". Keetjongeren drinken per avond zo een half kratje weg, wat neerkomt op ongeveer twaalf flesjes of vijftien glazen de man. Prijzen liggen tussen de 50 eurocent en 1 euro per flesje bier.

Hoewel het ketenfenomeen de afgelopen tien jaar gestaag steeg, werd er vooralsnog weinig aandacht aan geschonken door de bewuste gemeenten. Daar lijkt nu verandering in te komen. Zo is de gemeente Steenwijkerland van plan om juridische stappen te gaan ondernemen. Burgemeester H. Apotheker wil onderzoeken of de keten op grond van de Horecawet of via de Wet op de ruimtelijke ordening aan te pakken zijn. "Keten bevinden zich in een grijs gebied en onttrekken zich zodoende aan de huidige regelgeving."¹⁰⁸

In de vele discussies die zijn losgebarsten op het internet, geven jongeren aan dat de keten met rust gelaten moeten worden, en er juist gekeken moet worden naar de "belachelijk hoge" prijzen van de huidige horeca. "Horeca NL heeft zelf het ontstaan van deze 'gelegenheden' veroorzaakt door de torenhoge consumptie- en toegangsprijzen. Jongeren gaan nu eerst 'indrinken' alvorens naar de kroeg of discotheek te gaan, spaart ze vele euries..... What's next: mogen we dalijk ook niet meer een biertje thuis drinken zonder dat de horecapolitie je van je kratje bier komt beroven?!...¹⁰⁹"

---

¹⁰⁷ STAP (2005).

¹⁰⁸ <http://frontpage.fok.nl>.

¹⁰⁹ www.nieuws.geenstijl.nl.

- De verandering van de nieuwe tabakswet heeft gevolgen gehad voor het uitgaanscircuit. Het is voor sigarettenfabrikanten niet meer mogelijk om feesten en party's te **sponsoren**. Als gevolg hiervan heeft de organisatie van het jaarlijks zeer succesvolle Drum & Rhythm festival in Amsterdam een belangrijke inkomstenderving. Ook de populaire Lucky Strike en Chesterfield feesten waren niet meer mogelijk. De grote alcoholfabrikanten zijn in het vrijgekomen gat gesprongen, waardoor de focus nog sterker op alcoholreclame en sponsoring is komen te liggen.
- De bierbrouwerijen zijn over hun initiële paniekaanval heen nu de Breezers die een paar jaar geleden nog niet aan te slepen waren, hun hippe imago kwijt zijn.

Tabel 4: Alcohol trends in de verschillende regio's

ALCOHOL	Uitgaanscena- tra/ Cafés	Clubs/disco's /lounges	Party's regio- naal	Party landelijk
West	= (+)	= (+)	= (-)	= (+) dance
Oost	=	=	=	= kinky
Noord	+ (=)	=	= (+)	= illegaal
Zuid	+ (=)	=	=	+ hardstyle/hardcore = (+) urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   -Afname   + Toename

Sommige kleine en grote scènes hebben een transregionale dynamiek en zijn daarom ondergebracht in de kolom 'party landelijk'.

Als er één teken (0 = - +) in de kolom staat dan duidt dit op een zelfde trend in de gehele regio of in het land. Staan er twee tekens, dan staat eerst de heersende trend en daarna tussen haakjes de hiervan afwijkende trend op kleinere schaal, binnen specifieke subgroepen.

6 CANNABIS

Het gebruik van cannabis in Nederland is al jaren vrij stabiel, en in tegenstelling tot bijvoorbeeld alcohol veel minder aan trends onderhevig. De coffeeshop blijft nog steeds de uitgelezen plek, maar ook op feesten en soms in clubs wordt geblowd. Veel jongeren verkiezen wiet boven hasj. Wiet zou hierbij iets minder stoned en goedkoper zijn, en bovendien makkelijker te draaien en doseren. Hiernaast blowen mannen in de regel meer dan vrouwen, zowel qua frequentie als hoeveelheid. Vooral vrouwen in de dancescene vinden het stoned effect vaak niet lekker, en drinken liever een drankje meer. Jongeren tot 25 jaar blowen gemiddeld meer tijdens het uitgaan dan de oudere bezoekers. Hoe ouder en hipper het publiek is, hoe minder cannabis gerookt wordt. Ook de waardering voor cannabis lijkt vooral in de wat chiquere, hippe clubs af te nemen. We horen van ons panel dat de bezoekers jointjes maar vinden stinken en liever hebben dat ze buiten worden opgerookt. In veel clubs mag er überhaupt niet geblowd worden, en wordt diegene die dit toch doet vriendelijk verzocht de joint te doven of het establishment te verlaten. Een type gebruiker waaraan panelleden vaak refereren is de 'gelegenheidsblower'. Deze blowt doordeweeks niet of nauwelijks, maar vindt het in het weekend tijdens het uitgaan wel gezellig om mee te doen. Vooral ecstasygebruikers zouden vaker blowen vanwege een intensievere roes. In deze context zien we ook dat er soms na het uitgaan thuis nog geblowd wordt tijdens zogenaamde nazitjes. Een joint kan hier dan puur voor de gezelligheid of als praktisch slaapmutsje dienen. Dit laatste om te vermijden dat "je nog een paar uur zo strak en wappie als wat met klapperende kaken in bed tegen je plafond loopt aan te staren" (U14). Ook is het roken van een joint populair onder het alternatieve publiek, op underground en kraakfeesten. Op deze feesten wil, naast de normale joints, nog wel eens spacecake rondgaan en chillums¹¹⁰ gerookt worden.

Prevalentie en markt

Er zijn geen recente trendgegevens over cannabisgebruik in de algemene bevolking. De piek in ooit gebruik lag in 2001 bij 20-24 jarigen; hetzelfde geldt voor het huidige gebruik (= laatste maand). Onder scholieren in het voortgezet onderwijs lijkt het cannabisgebruik zich te stabiliseren. Bij bezoekers van trendy clubs in Amsterdam is het cannabisgebruik de afgelopen jaren gedaald (zie tabel 5).

---

¹¹⁰ Een chillum is een soort kegelvormige pijp waarmee grote hoeveelheden THC in één keer naar binnen gezogen kunnen worden.

Tabel 5: Prevalentie gegevens cannabis

Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Huidig
Landelijk onderzoek scholieren voortgezet onderwijs (Peilstations) ¹¹¹	2003	12-18	18.7%	8.6%
Landelijk onderzoek algemene bevolking 12 jaar en ouder (NPO) ¹¹²	2001	12+	17.0%	3.0%
		16-19	28.4%	8.6%
		20-24	41.9%	11.2%
		25-29	33.8%	6.6%
Lokale bevolkingsonderzoeken ¹¹³	2002-04	~ 18-24	16-50%	4-14%
Bezoekers trendy clubs Amsterdam ¹¹⁴	2003	med. 26	82.2%	39.2%
Uitgaanders Den Haag ¹¹⁵	2003	15-35	57%	37%

Het gemiddelde THC-gehalte in de meest populaire nederwiet is toegenomen van 18,0 procent in 2003 naar 20,3 procent in 2004. Voor buitenlandse wiet en hasj bleven deze aantallen respectievelijk tussen de 7% en 18% THC schommelen.¹¹⁶ Het DIMS constateerde tevens dat hoewel de prijzen van cannabisproducten de afgelopen jaren stegen, deze trend in 2004 gestopt is. Voor sommige producten constateerden zij zelfs een lichte prijsdaling. Ons panel bevestigt dit.

Setting en scenes

West

In **Rotterdam** mag er in de meeste clubs nog wel geblowd worden, maar gebeurt het relatief gezien niet zo heel veel. In de meeste hippe clubs komt het slechts zelden voor dat panelleden een cannabislucht ruiken, behalve misschien als het gebruik van stimulantia hoger ligt –bij bijvoorbeeld snellere housemuziek - of op urbanavonden die wat meer hiphop georiënteerd zijn.

In **Den Haag** mag in de massale clubscene nog wel geblowd worden, maar in de kleinere, meer trendy zaken is het 'not done'. Blowen van hasj of wiet is algemeen geaccepteerd, maar het verschaft geen status, en 'diegene die veel blowl heeft een beetje de status van 'suffe Harry'.¹¹⁷ Toch wordt er vooral in de underground en party scene nog aardig wat gerookt tijdens het uitgaan. Redelijk veel van deze

¹¹¹ Monshouwer e.a. (2004).

¹¹² Abraham e.a. (2002).

¹¹³ NDM (2004).

¹¹⁴ Korf e.a. (2004a).

¹¹⁵ Van Gelder e.a. (2004).

¹¹⁶ Niesink e.a. (2001; 2002; 2003).

¹¹⁷ Van Gelder e.a. (2004:53).

jongeren blowen ook doordeweeks, en het weekend vormt hier geen uitzondering op.

In **Amsterdam** zijn er de laatste tijd nogal wat regels ten aanzien van blowen in clubs bijgekomen of verscherpt. Dit kan overigens voor flink wat verwarring zorgen onder de bezoekers. Zo mag je in de ene club wel je zakje cannabis mee naar binnen nemen als je maar geen joint opsteekt, terwijl je in de andere club binnen wel mag blowen maar je wiet of hasj kwijt bent als de portier dit aantreft.

In de **Zaanstreek** horen we dat er voornamelijk geblowd wordt op urbanavonden.

Zuid

Ook in **Eindhoven** is het cannabisbeleid overal anders. Uitbaters beslissen zelf of er wel of niet geblowd mag worden; dit komt meestal neer op een verbod. Blowen zorgt er meestal voor dat mensen minder drinken, of dat ze "als aardappelzakken over je bar heen hangen of kotsen, wat geen van beide een goed visitekaartje is voor de zaak" (U13). Hiernaast geldt vooral voor het Stratumseind dat veel van de bezoekers nog te jong zijn voor de coffeeshop, en dat het sinds de verscherpte controle op leeftijd door middel van identiteitsbewijzen veel moeilijker voor ze is geworden om daar aan cannabis te komen. Toch zitten er aan het einde van het Stratumseind een aantal meer alternatieve kroegen, die zich op een wat ouder publiek richten. In een aantal van deze cafés mag wel geblowd worden. Deze gelegenheden worden voornamelijk bezocht door studenten van de Design Academy te Eindhoven. In het uitgaansgebied 'Dommelkwartier' bevinden zich enkele clubs waar binnen geblowd mag worden. Vooral bezoekers van hardstyle en urbanavonden maken hier gebruik van. Er zijn ook clubs die blowen verbieden als selectie voor het soort publiek dat de uitbater wil aantrekken. Blowen zou harde kern voetbalsupporters en groepjes jongeren op zoek naar problemen aantrekken. Deze eerste groep heeft overigens mede door problemen die hun aanwezigheid in de binnenstad veroorzaakte, hun eigen café gekregen tegenover het politiebureau in de periferie van Eindhoven.

In **Venlo** wordt, net als in Edam-Volendam, vooral veel geblowd door hangjongeren op straat. Volgens onze panelleden is er verder niet zo veel te doen voor jongeren in Venlo en omgeving, en worden de avonden gevuld met blowen in groepjes. In het inloophuis van de stichting Boy4ever mogen er binnen geen drugs gebruikt worden, dus ook niet geblowd. Jongeren moeten hier hun jointje buiten oproken als ze dit toch willen. Dit gebeurt nog wel, maar als het winter is en erg koud buiten kiezen veel bezoekers ervoor om toch maar lekker warm binnen een doodnormaal shaggie op te steken.

Oost

Net als in het zuiden van het land zijn er in de oostelijke regio vrij veel coffeeshops, en het daarbij horende coffeeshop toerisme. Ook hier geldt dat in veel uitgaansgelegenheden, naast de coffeeshops, blowen niet is toegestaan.

Zo horen we uit **Enschede** dat er buiten de coffeeshops eigenlijk maar één uitgaansgelegenheid is waar openlijk geblowd mag worden. Van de 150 jongeren die hier hun zaterdagavond doorbrengen blowt dan ook minstens de helft. De gedraaide muziek werkt hier ook aan mee: er wordt veel reggae, alternatieve rock en R&B gedraaid. Het publiek mag vanaf 16 jaar naar binnen, en is overwegend vrij jong.

Op de Korenmarkt in **Arnhem** is blowen helemaal niet toegestaan. Vroeger waren er nog twee gelegenheden waar het wel mocht, maar ondertussen bestaat één hiervan niet meer en heeft in de ander de eigenaar het verboden. Toch lezen we in de Tendens monitor dat er regelmatig een cannabislucht hangt in een Arnhemse club, vooral op R&B/urbanavonden. In zowel Arnhem als **Nijmegen** geldt dat als een portier of gastheer toch het gebruik van cannabis constateert, er verschillend mee omgegaan wordt. In sommige gelegenheden wordt de persoon met joint er meteen uitgezet, terwijl elders vriendelijk gevraagd wordt om de joint uit te maken. Dit alles heeft er in Arnhem en Nijmegen voor gezorgd dat er vooral ná het uitgaan thuis nog een blowtje wordt gerookt.

Noord

In **Groningen**-stad mag er in de meeste cafés niet geblowd worden. Maar het is normaal om dan even naar buiten te stappen en voor de deur je jointje op te roken. Er zijn redelijk wat coffeeshops. Zij moeten zich, in tegenstelling tot de algemene horeca in Groningen, wel aan vaste sluitingstijden houden. Aan het eind van de nacht mag er in de meeste meer alternatieve kroegen die nog open zijn wel geblowd worden, maar in de woorden van panellid (U6) "hebben de meeste mensen dan al zo veel vodka'tjes op dat het met het blowen op dat tijdstip meestal wel mee valt." In de kraak/underground scene in Groningen wordt nog stevig en stabiel doorgeblowd. Dit in tegenstelling tot de studentenverenigingen waar volgens ons panel het cannabisgebruik met stigma's van luiheid en domme mensen omgeven is.

Risico's cannabisgebruik

Dagelijks blowen

Uit de hoek van Limburgs preventiewerk horen we dat dorpsjongeren veel blowen. In de binnenstad van Venlo roken groepjes hangjongeren joints als sigaretten en volgens gezondheidswerker (G6) is dat vaak uit verveling. Het maakt ze niet uit op

welk tijdstip van de dag er geblowd wordt of waar. Voor of na school, in de pauzes of op straat, het 'hoort er gewoon bij'.

THC-gehalte

De concentratie THC in cannabis heeft de laatste tijd veel in de belangstelling gestaan. Uit onderzoek bleek dat het THC gehalte van nederwiet zoals deze wordt verkocht in de Nederlandse coffeeshops steeg van 15% in 2001/2002 naar 18% in 2002/2003 en 20% in 2003/2004.¹¹⁸ In het algemeen lijkt deze toegenomen sterkte de kans op meer gebruik en afhankelijkheid van cannabis te vergroten. Gebruikers gaan echter niet allemaal op dezelfde manier om met de toegenomen sterkte. Sommige zijn bijvoorbeeld overgestapt op hasj en anderen doen van sterke wiet minder in hun joint, nemen er minder trekjes van en/of inhaleren de rook minder diep.¹¹⁹

Intoxicaties en cannabis

Het aantal informatieverzoeken betreffende potentiële intoxicaties met cannabis-producten bij het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum is tussen 2000 en 2001 flink gestegen, van 71 naar 129, maar is de afgelopen jaren vrij stabiel gebleven met 141 in 2002 en 144 in 2003.¹²⁰ De meeste meldingen hadden betrekking op orale inname van cannabis, bijvoorbeeld in spacecake of hasjbonbons en gingen bovendien relatief vaak over mogelijke intoxicaties van dieren.

Trends in cannabisgebruik

Het gebruik van cannabis door jongeren lijkt definitief uit de taboesfeer weggehaald; blowen is in hoge mate genormaliseerd en constant. Hierdoor wordt de suggestie gewekt dat het gebruik van cannabis niet aan zo veel veranderingen onderhevig is. Toch horen we van ons panel terug dat er wel degelijk voorzichtige ontwikkelingen zijn aan te geven in cannabisgebruik, al zijn deze dan niet zo opvallend als we bij veel partydrugs zien. Cannabisgebruik varieert van netwerk tot netwerk, zoals we al konden zien in de regio's, maar landelijk kunnen we toch de volgende trends destilleren.

- In sommige clubs in de Randstad wordt een **lichte toename** van blowen geconstateerd. Een mogelijke verklaring die hiervoor wordt gegeven is de prijsverhoging van alcoholische dranken waardoor mensen geneigd zijn om als substituut een jointje op te steken.

---

¹¹⁸ Niesink e.a. (2002; 2003; 2004).

¹¹⁹ Korf e.a. (2004b:95).

¹²⁰ Velzen e.a. (2004).

- De vermoedens die sommige panelleden hebben dat er substantieel meer geblowd wordt op **urban en R&B feesten** wordt, met uitzondering van de rauwere hiphop en gangsta rap feesten, niet direct bevestigd door onze veldobservaties.
- Het hipper, en meer chique uitgaanspubliek **beoordeelt** cannabis steeds **negatiever**. Vooral de zware geur van wiet is hier debet aan, maar ook de werking – het stoned gevoel – wordt niet gewaardeerd.
- Nu de populariteit van zogenaamde afterparty's in clubs tanende is, sluiten veel mensen hun nacht af met een select groepje vrienden thuis. Dit kan puur de gezelligheid zijn, maar ook een meer praktisch nut dienen waarbij cannabis gebruikt wordt als een soort **slaapmutsje**. Dit laatste kan vooral de motivatie zijn na gebruik van stimulantia.
- Er blijkt veel verwarring te zijn over de **regelgeving** omtrent cannabis en uitgaan. De regels kunnen per uitgaansgelegenheid in een zelfde regio flink variëren. Vooral clubs hanteren niet een eenduidig beleid waardoor bezoekers bij de ingangscntrole niet weten welke regels er gelden of dat oude regels zijn verscherpt.

7 ECSTASY

Ecstasy blijft vooral onder jonge stappers nog steeds populair, maar de opwinding van de collectief beleefde extase op party's en clubs heeft na ruim vijftien jaar zijn (voorlopige) grens bereikt. Deze kentering begon eind jaren negentig en viel ongeveer samen met een tijdelijke inzinking in 1997 van de kwaliteit en zuiverheid van de Nederlandse ecstasymarkt.¹²¹

Door de jaren heen zijn er in de Amsterdamse panelstudie verklaringen gegeven voor het veranderende ecstasygebruik. Behalve dat gebruikers door de fluctuaties van de ecstasykwaliteit beducht werden voor onbetrouwbare pillen, zagen de slikkers van het eerste uur de magie van het nieuwe 'utopiaat' met de jaren verbleken. Veel clubgangers waren vanwege een toenemende ecstasymoetheid niet meer zo gecharmeerd van de tijdelijke 'vaagheid' die ecstasy oproept. Te stoned in een club rondlopen werd langzaamaan 'not done'. Het gebruik transformeerde van frequent naar calculerend en ceremonieel. Maar ook de nieuwe club- en partygeneratie lijkt over het algemeen een matiging in gebruik te prefereren. In Trendwatch 2003/2004 signaleren panelleden een matiging van ecstasygebruik in clubs. Op grote megaparty's daarentegen komt een jonger publiek dat meer ecstasy gebruikt dan de doorsnee clubganger. Toch is er volgens gezondheidswerkers en uitgaanders die de partycultuur nauwgezet volgen, ook op party's een stabilisering van gebruik gaande. In deze tweede Trendwatch bekijken we hoe de ecstasymarkt zich verder ontwikkelt.

Prevalentie

Er zijn geen recente trendgegevens over ecstasygebruik in de algemene bevolking. De piek in ooit gebruik lag in 2001 bij 20-24 jarigen; hetzelfde geldt voor het huidig gebruik (= laatste maand). Onder scholieren in het voortgezet onderwijs lijkt het ecstasygebruik licht te dalen. Bij bezoekers van trendy clubs in Amsterdam is het ecstasygebruik de afgelopen jaren gedaald. Het ecstasygebruik onder jonge stappers in de regio Noord kan per gemeente aanzienlijk fluctueren.

---

¹²¹ Planije e.a. (2001)

Tabel 6: Prevalentie gegevens ecstasy

Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Huidig
Landelijk onderzoek scholieren voortgezet onderwijs (Peilstations) ¹²²	2003	12-18	2.9%	1.2%
Landelijk onderzoek algemene bevolking 12 jaar en ouder (NPO) ¹²³	2001	12+	2.9%	0.5%
		16-19	5.5%	1.6%
		20-24	13.6%	2.5%
		25-29	7.1%	0.8%
Lokale bevolkingsonderzoeken ¹²⁴	2002-03	~ 14-23	3-10%	1-6%
Bezoekers trendy clubs Amsterdam ¹²⁵	2003	Med. 26 jaar	52.7%	19.4%
Uitgaanders Den Haag ¹²⁶	2003	15-35 jaar	17%	35%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord	2004	12-24	14.7%	6.3%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord	2005	16-24	10.7%	1.6%

Markt: prijs en zuiverheid

De prijs van één ecstasypil fluctueert tussen de 3 en 8 euro. Er zijn geen onderling grote prijsverschillen tussen de regio's. De meeste panelleden zeggen dat de aankoop van één pil rond de 5 euro kost bij een thuisdealer.

In 2004 bevatte 21 % van de als ecstasy gekochte tabletten meer dan 140 mg MDMA. De gemiddelde hoeveelheid MDMA was 82,1 mg, het maximale gehalte MDMA was 225mg. 92% van alle als ecstasy aangekochte tabletten afkomstig van de consumentenmonsters bevatte alleen MDMA, MDA en/of MDEA.¹²⁷

Diverse panelleden zien zowel in verschillende regio's, als op de grote landelijke feesten in toenemende mate ecstasy poeder en kristallen verschijnen. In 2001 viel in Amsterdam voor het eerst een duidelijke toename van MDMA poeder te bespeuren.¹²⁸ Vooral in het 'lokale hippe' segment van trendsetters was opeens meer poeder in omloop. Het kreeg een hoge status en lovende kritieken. Typisch was dat de 'poederpuristen' een duidelijk onderscheid maakten tussen ecstasy pillen en MDMA poeder, dat het predikaat zuiver kreeg toebedeeld. Dit lijkt vooral een kwestie van distinctie te zijn, want de kwaliteit van de zogenaamde 'ordinaire lo-gopillen' is eerder verbeterd dan verslechterd. MDMA poeder is anno 2004 overal in de regio's verkrijgbaar en de reacties zijn over het algemeen lovend. De roes

¹²² Monshouwer e.a. (2004).

¹²³ Abraham e.a. (2002).

¹²⁴ NDM (2004).

¹²⁵ Korf e.a. (2004a).

¹²⁶ Van Gelder e.a. (2004).

¹²⁷ DIMS (2004).

¹²⁸ Korf e.a. (2002: 90).

wordt doorgaans ervaren als puur, en de 'lieve mooie' en 'leuke gevoelens' die het oproept worden actief gezocht. Vergeleken met pillen wordt het MDMA poeder doorgaans als zuiverder ingeschat omdat vooral kristallen moeilijker te doseren zouden zijn.

Setting en scenes

West

Het gebruik van ecstasy vindt in **Rotterdam** voornamelijk plaats in de clubs en op party's. Gebruik in cafés en andere kleine horecalocaties komen niet tot zelden voor. Uit een enquête onder house- en technobezoekers in Ahoy blijkt dat ecstasy, op grote afstand gevolgd door cannabis, cocaïne, amfetamine en GHB, op zulke feesten de meest populaire drug blijft.¹²⁹ Een indicatie dat ecstasy ook in de clubs domineert is het percentage pillen dat in de drugskluizen wordt aangetroffen. "Het entactogene effect van ecstasy hoort gewoon nog steeds bij het uitgaan om een optimaal plezier te krijgen." (G3) Ecstasy wordt door de recreatieve gebruiker als energiegelver geroemd. Ook de positieve beleving van de mellow roes en de lust om te dansen, wordt door veel stappers gewaardeerd. In de woorden van twee Rotterdamse panelleden: "Ecstasy wordt nog steeds gezien als een middel dat positieve gevoelens versterkt op een setting waar je graag vertoeft." (U9) "Ecstasy geeft mensen een lekker gevoel. Het is heerlijk om op te dansen tot 6 uur in de morgen; iedereen is aardig tegen elkaar en je maakt makkelijk vrienden." (U11) Op clubavonden met veel autochtonen wordt doorgaans het meeste ecstasy gebruikt. Op de door hip geduide 'bijzondere' feestjes wil er zelfs nog wel eens een bescheiden ecstasy uitspatting zijn. "Op zo'n avond lijkt het wel of stappers met elkaar hebben afgesproken om die nacht samen drugs te gebruiken. Van tevoren worden er voorraden pillen, maar ook cocaïne en een beetje ketamine geregeld." (U9)

Doordat er, net als in Amsterdam, in Rotterdam een muzikale spoeling in de clubs plaatsvindt, lijkt druggebruik in toenemende mate te worden bepaald door het publiek en de gedraaide muziek. Technopubliek bijvoorbeeld experimenteert meer met verschillende drugs dan hardcorepubliek, maar op beide feesten blijft ecstasy nummer één. Het druggebruik is meestal verbonden met een muziekstroming en de 'tribe' die er op dat moment aanwezig is. Volgens insiders is het repeterende druggebruik op vaste clubavonden minder voorspelbaar en nadrukkelijk aanwezig dan enkele jaren geleden. Clubs zijn sinds de opkomst van de urbanmuziek geen blanke bolwerken meer. Uitgaanders wijzen er op dat zwart getinte urban clubavonden (nog steeds) nagenoeg pillenvrij zijn. Geen enkel Rotterdams panellid ziet een toename van ecstasy in clubs en op party's.

---

¹²⁹ De Mik (2004).

“XTC begint ouderwets te worden. Vroeger werd er nog stevig gediscussieerd over de zin en werking van XTC. Nu beperkt veel informatie zich alleen tot de kwaliteit: of playboys beter zijn dan mercedessen. Er is een afnemende belangstelling voor de effecten en de werking. Dat merk je doordat er minder postings over gebruikerservaringen of intenties zijn zoals “Ik ga een pil slikken! Wat moet ik precies doen?” Het lijkt wel of ze geen topic meer durven openen met: “Ik heb een pil. Wat moet ik doen?” Ik lees vaker verhalen van gebruikers die aankondigen dat ze gaan minderen en XTC voor speciale momenten bewaren!” (U7)

Ook in **Den Haag** is het gebruik van ecstasy het meest wijd verbreid van de illegale (niet gedoogde) genotmiddelen.¹³⁰ Het gebruik van ecstasy is ‘helemaal geaccepteerd’ in ruim driekwart van de uitgaansscenes. Het gebruik van ecstasy heeft zich gestabiliseerd en is ook in sterke mate genormaliseerd. Naast het imago van dancdrug concludeert de Haagse panelstudie dat het gebruik van ecstasy zich in de afgelopen jaren heeft verspreid naar andere uitgaansscenes buiten de houseparty’s. Bovendien is het gebruik van genotmiddelen vóór en na het stappen gaandeweg steeds belangrijker geworden en vervangt het soms zelfs het uitgaan. Uitgaan lijkt steeds minder een activiteit op zich te worden. Het toeleven naar het eigenlijke uitgaansmoment (bijvoorbeeld bij iemand thuis ‘indrinken’) en het na afloop gezamenlijk afbouwen (‘het afteren’) heeft meer aandacht gekregen onder stappers in Den Haag. Het valt een lokale DJ op dat er meer rekening wordt gehouden met de dosering dan eind jaren negentig. “Ze gebruiken nu wat ze lekker vinden. Het gaat nu ook meer om het plezier dan alleen maar om de stonedheid.” (U7)

Ecstasy blijft op de grote party’s in de periferie van **Amsterdam** de boventoon voeren, maar gebruikers nemen minder hoge doseringen. Panelleden signaleren een soberheid in druggebruik onder de clubgangers. Onder notoire stappers is het niet meer vanzelfsprekend om ecstasy te slikken als je uit gaat. In alle netwerken zijn gebruikers vertegenwoordigd die ecstasy slechts nog ‘sporadisch’ (hooguit een paar keer per jaar) nemen. Vooral de 25-plussers zijn voorzichtiger geworden. Ze calculeren hun roes vaker in dan vroeger omdat een weekend ecstasy het alledaagse ritme kan verstoren. Ook stappende 20-plussers betrachten een grotere voorzichtigheid met ecstasy.

Vingerende poederpuristen en ecstasymaagden

Ecstasy wordt meestal geslikt in pilvorm of als pure MDMA in capsules. Soms wordt dit MDMA poeder ook opgelost in sap (‘MDMA-punch’) en gedronken, of wordt er ‘gevingerd’ door simpel een natte vinger te dopen in het zakje met poeder of kristallen. Vergeleken met het ruim gesorteerde pillenaanbod nemen de poeders echter een bescheiden plaats in.¹³¹ Onder Amsterdamse clubgangers is

---

¹³⁰ Van Gelder e.a. (2004).

¹³¹ Korf e.a. (2003).

het lukraak slikken van pillen niet meer in de mode. In de lokale hippe netwerken merken panelleden dat gebruikers kieskeurigheid prevaleren boven losbandigheid. Het publiek heeft op urban trendy clubavonden, waar een mix van house en urban ten gehore wordt gebracht, vaker een nuchtere houding. Stappers beginnen met een halfje voor de 'lichtvoetigheid' en willen controle houden, want 'knauwend door de club gaan' kan echt niet meer. Volgens panelleden komen er steeds meer 'ecstasymaagden' in de clubs. Uit de interviews valt te destilleren dat een deel van de gebruikers sceptischer en kritischer staat tegenover ecstasy. Je wordt er 'te zweverig, duf of vaag gespaced' van. Zo hier en daar is er zelfs cynisme te bespeuren. Naast de scepsis zijn er ook netwerken waar de liefde voor ecstasy nog onverminderd groot is en geconsumeerd wordt voor het 'love gevoel' of om gewoon 'lekker los' te gaan.

Ook in **Zaanstad** horen we van panellid (P1) dat het excessieve gebruik van ecstasy steeds minder vaak voorkomt bij jonge groepen uitgaanders. Een stapper (U2) ziet dat op hardcoreparty's ecstasy in de feestrituelen nog steeds gebruikt wordt, maar niet meer zo hevig als voorheen.

Het gebruik van ecstasy en cocaine is volgens een onderzoek van het IVO in **Edam-Volendam** op zaterdagavond betrekkelijk normaal geworden.¹³² Het gebruik van uitgaansdrugs is hier niet persé gerelateerd aan speciale dansfeesten en clubs, maar gebeurt ook gewoon in het café. Daarnaast vindt gebruik ook plaats op de straat en thuis tijdens de voor- en nazitjes.

Zuid

Alhoewel ecstasy in **Eindhoven** nog steeds de meest populaire partydrug is, blijft het gebruik in de clubs en op feesten redelijk stabiel. Een uitzondering hierop zijn de hardstyle- en hardcoreparty's. Deze groep gebruikt meer en vaker ecstasy, soms wel oplopend tot vijf a zes pillen per avond. De 'speedy' werking wordt meer gewaardeerd dan de bewustzijnsveranderende werking. Er is een groeiende groep 35-plussers die op feesten en in cafés ecstasy slikken. Het gaat daarbij deels om experimenterende stappers die uit nieuwsgierigheid willen weten hoe het is om stoned te zijn. Een deel van hen kiest voor het café omdat ze vinden dat ecstasy niet persé exclusief voor party's en clubs geldt. Deze 'laatbloeiërs' beginnen nu pas de feesten en de ecstasy te ontdekken. Het oudere publiek dat al geruime tijd meedraait in het uitgaansleven wordt steeds sceptischer over ecstasy. Volgens een medewerkster van een grote feestorganisatie onder de rivieren (U12) gaan sommigen zo ver dat ze ecstasy met onvolwassenheid gaan associëren. Ze zijn zelf als trouwe bezoekers al vroeg met ecstasy begonnen en zijn er nu op uitgekeken. Maar niet alleen ouderen lijken voorzichtiger te worden. Ook het gebruik onder jongeren is minder extreem geworden. Een partyorganisator (U13) ziet bij jongeren minder vaak 'knauwende kaken'.

---

¹³² Stoele e.a. 2004.

Venlose jongeren vinden dat ecstasy vooral bij uitgaan hoort. Doordeweeks wordt er nauwelijks ecstasy geslikt. De gabbers willen nog wel eens doorhalen na het weekend, maar gebruiken dan vooral amfetamine en soms cocaïne. Volgens de gezondheidswerkster (G6) zijn veel gabbers uit Blerick en Venlo niet zo extreem als men doorgaans verwacht. Veel jongeren die drugs gebruiken zijn naar aanleiding van enkele incidenten voorzichtiger geworden met gebruik.

Oost

Ook in **Enschede** horen we dat ecstasy nog steeds als de meest gebruikte illegale uitgaansdrug telt in clubs en op feesten. "Het is makkelijk in te nemen, makkelijk mee te nemen, en het maakt de hele nacht net even ietsie meer bijzonder" aldus (U16) die een fanatieke bezoeker van hardcore/hardstyle feesten is. Hij vertelt hoe een typische stapavond eruit ziet:

"Vaak staat het al van tevoren vast naar welk feest we gaan. De kaartjes zijn bijna altijd al in de voorverkoop gehaald, en de anticipatie is meestal hoog. Er is al weken lang rond gebeld wie er dit keer allemaal mee gaat, en de nodige auto's met dito Bobs zijn vaak al geregeld. Negen van de tien keer wordt er eerst bij vrienden thuis ingedronken. Soms wordt er een trein gepakt. Ons vriendengroepje bestaat uit zo'n 25 man, waarvan er meestal zo rond de 12 gezamenlijk gaan stappen. Diegene die terug moet rijden houdt het die nacht rustig. Van tevoren wordt er meestal door één iemand pillen gehaald, vaak bij dezelfde 'dealer'. Deze worden dan uitgedeeld, hier komt meestal geen geld aan te pas. Het wordt eerder in drankjes teruggegeven ofzo. Verder nemen we eigenlijk nooit onze drugs voordat we daadwerkelijk binnen zijn. Dit om te voorkomen dat het een 'onwijs bagger feest' blijkt te zijn en we stuiterend en voor niks rondlopen." (U16)

Ook in **Gelderland** blijft ecstasy in uitgaansnetwerken, met uitzondering van de hokers, de meest gebruikte en populairste harddrug.¹³³ Het gebruik vindt vooral plaats in grote clubs en op party's. Redenen hiervoor zijn: de hardere muziek waardoor je er echt 'in zit', de langere duur van de nacht, en het 'samen' willen ervaren van de drug. De lage prijs en het 'onschuldige' imago van een milde harddrug dragen bij aan de brede verspreiding en populariteit van ecstasy die de dancecultuur overstijgt. Ook probleem- en buurtjongeren en voetbalsupporters slikken pillen en niet alleen als ze naar feesten gaan. In netwerken van probleemjongeren wordt zelfs fors gebruik geconstateerd.

Noord

Het gebruik van ecstasy in **Groningen** neemt zeker niet af volgens de panelleden. Het gebruik blijft vrij stabiel maar de invloed van cocaïne doet zich gelden. Sommigen zien dit als bewijs voor de verharding van de maatschappij. "Mensen willen

---

¹³³ Roomer en Poelmans (2005).

niet meer dat 'lovely dovely' gevoel van ecstasy." (U5) De vraag naar 'strakke' pillen, het liefst met een tikkeltje speed, neemt toe. Anderen ambiëren juist liever pure MDMA capsules omdat er meer genot aan te beleven valt dan aan een pil. Panelleden constateren een ontwikkeling dat meer stappers thuis indrinken of zelfs helemaal thuis blijven. Als ze besluiten om toch te gaan stappen, wordt er vaak thuis eerst een pilletje geslikt. Maar ook als er helemaal niet meer buiten de deur wordt gestapt, wordt er thuis net zo goed, of soms zelfs meer, ecstasy geslikt. Het samen tegelijk innemen en opkomen van ecstasy wordt als sociaal bindend en gezellig ervaren (U15). Toch geldt ook in Groningen dat ecstasy voornamelijk een drug voor speciale gelegenheden blijft.

Risico's ecstasy

Over de hele linie zien we dat het riskant gebruik van ecstasy tanende is. Er wordt voorzichtiger gebruikt. Zelfs op de hardcore party's, waar het gebruik vergeleken met andere party's nog steeds hoog is, doen zich minder ongevallen voor. Een stapper (U2) die de hardcorefeesten veelvuldig bezoekt merkt dat de sfeer 'leuker en frisser' is. De nieuwe generatie slikt voorzichtiger. Er is minder behoefte om stoer te doen of extreem gedrag te tonen. "Lekker uit je dak op minder pillen! Dat valt mij tegenwoordig vooral op. Het komt de sfeer zeker ten goede als niet iedereen er als een zombie bij loopt. Misschien is het ook de invloed van meisjes die nu vaker op hardcorefeesten zijn." In alle regio's zien panelleden dat jongeren voorzichtiger zijn met ecstasy. In de afgelopen jaren is er mede door voorlichtingscampagnes een toenemend besef ontstaan dat het gebruik van ecstasy risico's met zich meebrengt. De aan ecstasy gerelateerde klachten worden deels beïnvloed door externe factoren als: warmte, vochtigheid, voeding en soort kleding.¹³⁴ Hoe groter de hoeveelheid ecstasy die de gebruiker slikt en hoe hoger de temperatuur waarbij wordt geslikt, des te groter de kans op hyperthermie en op (langdurige) serotonerge beschadigingen in de hersenen.¹³⁵ Gebruik van ecstasy houdt langetermijnrisico's in voor de gezondheid. Volgens panelleden lijkt er een toenemend besef te zijn onder jongeren voor mogelijke hersenschade bij te hoge doseringen. Desalniettemin blijven zich problemen voordoen met ecstasy. We onderscheiden:

- fysieke uitputting na te lang dansen, of in slechte conditie vóór de aanvang van het feest;
- excessief gebruik, stapelen van ecstasypillen;
- te stoned na gebruik van hoog gedoseerde ecstasypillen;
- onduidelijke inhoud van ecstasy pillen of ecstasy in combinatie met alcohol.

---

¹³⁴ Konijn e.a. (1997).

¹³⁵ Pennings e.a. (2004:6).

Vooral de verschillende logo's van ecstasy pillen blijven voor verwarring zorgen. Er wordt aangenomen dat "die oranje pil met dat tulpje erop die de vorige keer niet zo sterk was", dat een paar weken later ook niet zal zijn. Dit terwijl kleur en stempel van een pil zo op het oog niets zeggen over de kwaliteit. Ook het feit dat de werking van sommige pillen langer op zich laat wachten, zeker als er gedacht wordt dat het dezelfde ecstasy is die de keer daarvoor al wel na een half uur insloeg, zorgt ervoor dat jongeren soms meer gebruiken dan de bedoeling is, waardoor ineens een dubbele dosis inslaat.

Trends in ecstasygebruik

- Ecstasy blijft voor jongeren de meest favoriete **partydrug** en wordt nog steeds als een mellow en sfeerverhogend middel gezien. Het gebruik van ecstasy wordt aangewend om de maximalisering van het plezier en genot in de spectaculaire vrije tijdsbesteding te verhogen.
- Ecstasy is in veel uitgaansscenes (party's, underground en clubs) grotendeels geaccepteerd. Het gebruik ervan is in hoge mate **genormaliseerd**. Veel jongeren in het dancecircuit hebben ecstasy standaard op zak tijdens het stappen.
- Het uitgaanscircuit in Nederland bevindt zich na de opkomst van de dance eind jaren tachtig in een '**postrave**' fase. De dominantie van dancemuziek en het daarmee verwante gebruik van ecstasy is als gevolg van een toenemende etnische gemêleerdheid in trendsettende clubs tanende. Vooral in de grote steden is sprake van een popularisering van urban, een op zwarte muziek geënte muziekstroming. Urban integreert ecstasy niet in haar uitgaansbeleving.
- In alle regio's is echter sprake van een stabilisering, dan wel lichte afname van het gebruik van ecstasy in **clubs, disco's en poppodia**. Dit geldt ook voor de uitgaanscentra in de grote steden.
- Op de **grote events** en in **verschillende (sub)scenes**, behorende tot de dancecultuur, is over het algemeen sprake van een stabilisering van gebruik. Dit laat onverlet dat er in sommige subscenes in sommige regio's sprake kan zijn van een lichte toename van gebruik.
- In diverse regio's wordt een **verbreding** van ecstasygebruik buiten de traditionele dancescene waargenomen. Ook het gebruik van ecstasy in thuissettings schijnt normaler te worden.

- Op zowel de grote landelijke feesten als in de clubs wordt een **matiging in gebruik** geconstateerd. Het riskant gebruik van ecstasy neemt over de hele linie, excessen uitgezonderd, af. Wie 'naar de klote' is wordt steeds vaker door medegebruikers ter verantwoording geroepen.

Tabel 7: Ecstasy trends in de verschillende regio's

Ecstasy	Uitgaanscentra/Cafés	Clubs/disco's/lounges	Party regionaal	Party landelijk
West	= (-)	= (-)	= (-)	= (+) dance
Oost	= (-)	=	= (-)	= kinky
Noord	=	=	+	= illegaal
Zuid	= (+)	= (-)	= (+)	= hardstyle/hardcore 0 urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   -Afname   + Toename

Sommige kleine en grote scenes hebben een transregionale dynamiek en zijn daarom ondergebracht in de kolom 'party landelijk'. Als er één teken (0 = - +) in de kolom staat dan duidt dit op een zelfde trend in de gehele regio of in het land. Staan er twee tekens, dan staat eerst de heersende trend en daarna tussen haakjes de hiervan afwijkende trend op kleinere schaal, binnen specifieke subgroepen.

8 COCAÏNE

De opmars van cocaïne¹³⁶ in het uitgaanscircuit is de afgelopen jaren niet onopgemerkt gebleven. Zowel in de als 'hip' aangeduide trendy clubs, als in de mainstream clubs, meldden panelleden in Trendwatch 2003 een toenemend gebruik van cocaïne.¹³⁷ De popularisering van cocaïne bleef niet alleen beperkt tot het clubcircuit. Ook in lounges, (dans)cafés en in thuissettings werd meer cocainegebruik waargenomen. Kwalitatieve panelstudies constateerden een voortschrijdend cocaïnegebruik in het uitgaanscircuit.¹³⁸

Op de grootschalige party's daarentegen was cocaine beduidend minder populair dan ecstasy. De stimulerende feestkwaliteiten van ecstasy werden op de langdurende feesten effectiever beoordeeld en hoger gewaardeerd dan de betrekkelijk korte roes van cocaïne.¹³⁹ Dit betekent overigens niet dat feestgangers *buiten* de party's geen cocaïne snuiven. De specifieke beleving van de roes wordt, net als bij veel andere drugs, ook bij cocaïne duidelijk door de setting bepaald. Snuiven op een grote party is niet zo normaal en vanzelfsprekend als het slikken van een ecstasypil. We bekijken in welke mate het cocaïnegebruik zich in deze tweede meting van Trendwatch verder ontwikkelt en verspreidt in het uitgaansleven en of er verschillen zijn tussen de regio's.

Prevalentie

Er zijn geen recente trendgegevens over cocaïnegebruik in de algemene bevolking. De piek in ooit gebruik lag in 2001 bij 20-24 jarigen; hetzelfde geldt voor het huidige gebruik (= laatste maand). Onder scholieren in het voortgezet onderwijs lijkt het cocaïnegebruik licht te dalen. Bij bezoekers van trendy clubs in Amsterdam is het cocaïnegebruik de afgelopen jaren gedaald. Het cocaïnegebruik onder jonge stappers in de noordelijke regio kan per gemeente aanzienlijk fluctueren.

---

¹³⁶ Met cocaïne bedoelen we snuifcoke, tenzij we het apart benoemen als base coke of crack.

¹³⁷ Nabben en Korf (2004).

¹³⁸ Korf e.a.(2003); Van Gelder e.a. (2003); Roomer en Poelmans (2004).

¹³⁹ Nabben en Korf (2004); Van Gelder e.a. (2004).

Tabel 8: Prevalentie gegevens cocaïne

Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Huidig
Landelijk onderzoek scholieren voortgezet onderwijs (Peilstations) ¹⁴⁰	2003	12-18	2.2%	0.8%
Landelijk onderzoek algemene bevolking 12 jaar en ouder (NPO) ¹⁴¹	2001	12+	2.9%	0.4%
		16-19	2.7%	0.9%
		20-24	8.6%	1.6%
		25-29	4.6%	0.8%
Lokale bevolkingsonderzoeken ¹⁴²	2002-03	~ 18-24	2-7%	0.4 - 2%
Bezoekers trendy clubs Amsterdam ¹⁴³	2003	med. 26 jaar	39.4%	13.7%
Uitgaanders Den Haag ¹⁴⁴	2003	15-35 jaar	23%	10%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord A	2004	12-24	11.3%	6.3%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord B	2005	16-24	7.2%	2.4%

Markt: prijs en zuiverheid

De prijs van cocaïne komt volgens panelleden van zowel Trendwatch als de regionale panelstudies (Amsterdam, Den Haag en Gelderland) grotendeels overeen. De prijs van een gram cocaïne in de grote steden in alle regio's schommelt tussen de 40 en 50 euro. Hoewel cocaïne verkregen in het uitgaansleven het duurst is, is het verschil in prijs met de thuisdealer minimaal. Volgens een survey uit 2003, afgenomen onder bezoekers van trendy clubs in Amsterdam, bedroeg dit verschil toen net iets meer dan een euro per halve gram.¹⁴⁵ Volgens ons panel is dit verschil overal wel ongeveer hetzelfde, maar horen we hier ter nuancering bij dat de 'thuisdealer' in de praktijk meestal niet dealt vanuit het eigen huis, maar de pakjes cocaïne komt brengen op een opgegeven adres. Met deze service erbij komt de prijs vaak iets hoger uit, maar nog steeds is het prijsverschil verwaarloosbaar. Dit in tegenstelling tot de kwaliteit van de aangeboden cocaine, die flink fluctueert. Van de 368 ingeleverde cocaïnepoeder monsters die door het DIMS in 2004 zijn onderzocht bevatte 92% daadwerkelijk cocaïne met een gemiddelde van 56 %. Monsters die getest worden lopen uiteen van 10% tot 80% zuiverheid. Het meest wordt cocaïne versneden met witte poeders die erop lijken, zoals bakpoeder, poedersuiker en manitol (een soort suiker). Ook wordt er nog wel eens cafeïne of lidocaine (een lokaal verdovingsmiddel veel gebruikt door tandartsen) in de

¹⁴⁰ Monshouwer e.a. (2004).

¹⁴¹ Abraham e.a. (2002).

¹⁴² NDM (2004).

¹⁴³ Korf e.a. (2004a).

¹⁴⁴ Van Gelder e.a. (2004).

¹⁴⁵ Korf e.a. (2004a).

samples gevonden. Hiernaast blijkt steeds meer cocaïne versneden te zijn met fenacetine, een stof die tot 1984 als pijnstillertje was geregistreerd maar vanwege mogelijke kankerverwekkende eigenschappen uit de handel is genomen. In 2003 bevatte 16,2% van de als cocaïne gekochte poeders fenacetine, in 2004 was dit al 37,8%.¹⁴⁶ Ten tijde van onze data analyse (eind 2004), zijn in Nederland circa twintig mensen acuut met vergiftigingsverschijnselen opgenomen door het gebruik van met atropine vervuilde cocaïne. Zij bevonden zich zo ver uiteen als Lelystad, Roosendaal, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Het is nog niet bekend hoe deze vervuilde cocaïne de markt heeft weten te bereiken, omdat atropine in principe niet geschikt is als versnijdingsmiddel, en in zeer kleine dosis al gevaar voor de gezondheid oplevert. Wel is bekend dat atropine een hallucinogene werking heeft, waardoor het niet onvoorstelbaar is dat het door dealer of producent aan cocaïne is toegevoegd om mogelijkwijs het effect iets interessanter te maken.

Setting en scenes

West

Panelleden in **Rotterdam** zijn vrijwel unaniem over de popularisering van cocaïne in trendsettende clubnetwerken. Gezondheidswerkers (G2) die in het weekend in clubs werken krijgen uit informele gesprekken met stappers te horen dat het licht stimulerende effect van cocaïne tegenwoordig meer op prijs wordt gesteld omdat de roes minder ingrijpend en langdurig is dan ecstasy. De 'nuchtere oppepper' lijkt terrein te winnen op de 'stonede oppepper'. De politie (P4) hoort van portiers dat er in de horeca veel cocaïne wordt gebruikt. Volgens portiers en barpersoneel is er een 'normalisering' gaande van cocaïnegebruik. Het snuiven van een lijn of sleutelpuntje lijkt meer geaccepteerd onder snuivers én niet snuivers die op dezelfde setting vertoeven. Bovendien wordt cocaïne steeds minder beleefd als een échte harddrug. Een gezondheidswerker (G3) maakt uit periodieke gesprekken met portiers op dat cocaïne populairder is geworden in clubs met een bovengemiddeld creatief publiek. Naast de popularisering en normalisering van cocaïne is er ook enige scepsis. Een partyorganisator (U9) vangt in het hippe cafécircuit geluiden op van stappers die juist beducht zijn voor de verslavende eigenschappen van cocaïne. En een fervente stapper (U11) die trendsettende clubs bezoekt laat weten dat er, ondanks de toename, veel experimentele en potentiële snuivers huiverig tegenover cocaïne blijven vanwege de verslavende eigenschappen. Cocaïne wordt door veel bezoekers niet als een ideale clubdrug gezien.

---

¹⁴⁶ NDM (2004).

'Cocaïne het nieuwe huiskamergeluk'

Als er één drug is die tot de verbeelding spreekt, dan is het wel cocaïne. Er gaat vrijwel geen dag voorbij of de mediagenieke cocaïne wordt wel ergens genoemd of getoond. Dagbladen, opiniebladen en TV actualiteitenprogramma's hebben in 2004 ruim aandacht besteed aan onder andere de Oudkerk affaire, de bolletjeshandel en bolletjesslikkers op Schiphol en Curaçao, de detentie van bolletjesslikkers in Nederland, de atropine versnijding of het alarmerende cocaïnegebruik in de vissersdorpen Urk en Volendam. En als cocaïne dan een keer niet in het nieuws was, dan glinsterde het wel op TV in Hollywoodproducties als: Scarface, Blow, Less than zero, Showgirls, Goodfellas, Boogy nights, Pulp Fiction,..... Behalve in films speelt cocaïne ook een, soms zelfs prominente, rol in populaire TV series als Nip Tuck (promiscue cokesnuivende plastisch chirurg), Noppen en Naaldhakken (cokesnuivende succesvolle voetballervrouw) en Absolutely Fabulous (wipe your nose, Pats!). Tussendoor zien we pardoes de controversiële nieuwe zomerreclamecampagne van D.E. Caffiato koffie, waarin drie meisjes op een luxe jacht met een rietje drie lijntjes ijskoffie opzuigen.¹⁴⁷ Later op de avond zappen we naar Beau van Erven Dorens om te zien hoe hij bij RTL Boulevard insinuerende opmerkingen maakt over het snuifgedrag van BN-ers en krijgen hierbij ook nog terloops te horen dat Donatella Versace cocaïne snuift vanaf een Picasso schilderij. Kan het nog decadenter vragen we ons af? Gisteren was het ook al raak toen Ozzy Osborne op de BBC voor miljoenen kijkers zijn met cocaïne geschreven naam flux van een spiegel snoof. Nee, dan onze eigen Gerard Joling die zonder een spier te vertrekken ruim twintig minuten in beeld is met een levensgroot T-shirt waarop staat geprint: Narcotica Traffico. Pablo Escobar staat met vette letters op de mouwen. We schieten in de lach van zo'n schaamteloze promotie en grappen dat we trek krijgen in een ijsje van Pablo's ijscoobar. Murw van de gratis cocaïne reclames zetten we de TV maar uit. Ter verpozing en verstrooiing bladeren we voor het slapengaan nog even door de beschaafde Marie Claire. Turend naar de glossy inhoud valt ons oog op een reportage met als titel: "Cocaïne, het nieuwe huiskamergeluk!" Misschien is het maar beter om te gaan slapen. Als we er tenminste niet over gaan dromen...

In het naburige **Haagse** uitgaansleven neemt het cocaïnegebruik volgens de panelstudie zeker niet af. Panelleden benadrukken de aanhoudende populariteit van cocaïne. In enkele netwerken is naast een toename ook het gebruik van cocaïne 'helemaal geaccepteerd'. Een stapper (U7) zegt zich te verbazen over de brede verspreiding van cocaïne in het Haagse uitgaansleven. Stiekem snuiven op het toilet komt weliswaar nog steeds voor in de Haagse horeca, maar het imago van de 'junkendrug' die cocaïne in de jaren negentig had is weg. De elitaire sfeer rond cocaïne is eveneens minder geworden. Niet alleen de 'hippe vogels' lopen met pakjes rond maar ook het 'normale stapvolk'. Hij verbaast zich geregeld over

---

¹⁴⁷ De Caffiato campagne is na klachten van kijkers door de reclamecodecommissie beoordeeld. Ze heeft beslist dat het gewraakte fragment van het koffieschuim zuigen niet meer vertoond mag worden.

mensen, die bekennen wel eens een 'nakkie'¹⁴⁸ te nemen, zonder dat hij ze direct zou associëren met druggebruik. In de Haagse panelstudie wordt de populariteit van snuifcoke bevestigd.

Ook in de **Amsterdamse** panelstudie wordt frequent cocaïnegebruik waargenomen in en rond trendsettende cafés en lounges in de binnenstad. Uit de in beslaggenomen monsters, die via de portiers in de 'disco kluisjes' belanden, blijkt dat op het Leidseplein percentueel meer cocaïne wordt aangetroffen dan op het Rembrandtplein. Het cocaïnegebruik in de trendsettende clubs lijkt echter over zijn hoogtepunt te zijn. Portiers treffen substantieel minder lege cocaïnewikkels aan op het toilet en de controles aan de voordeur zijn verscherpt. Een veranderend clubleven met een tanende invloed van house en een toenemende invloed van urban dansmuziek is mogelijk van invloed op het gebruik in het nachtleven.

Een politieman (P1) in het nabijgelegen **Zaanstad** merkt dat cocaïne prominenter aanwezig is in het uitgaansgebied rond de Dam in Zaandam. Er is steeds vaker stappend volk uit alle leeftijdscategorieën op de monitor te zien, die op het plein een snuif nemen alvorens een horeca-instelling te betreden. Er is een duidelijke toename van cocaïneverkoop in en rond het uitgaanscentrum. Het aantal cocaïneveroordelingen is gestegen. Het panellid constateert echter dat dit niet tot een noemenswaardige gedragsverandering onder de snuivers in de cafés heeft geleid. Een medewerkster (U8) van een populaire Zaanse club merkt dat er meer te doen is rond cocaïne in haar etablissement. Bij de ingang worden vaker wikkels in beslag genomen en een, bij de club bekende, cocaïnedealer liet weten dat hij meer omzet heeft.

Een stapper (U2) in **Haarlem** ziet dat vriendengroepen discreet cocaïne gebruiken in cafés door per toerbeurt 'stiekem' op het toilet te snuiven. Cocaïne wordt niet als een stoer middel beschouwd, maar eerder als een 'handig middel' voor een 'vlotte babbel' tot in de late uurtjes. Het parttime gebruik is fulltime weekendgebruik geworden. Volgens een andere stapper (U8) is het in Haarlem vrij makkelijk om aan coke te komen: "je kan het halen bij 06 dealers die het komen brengen, bij dealers die zich in het uitgaanscentrum ophouden, of in sommige kroegen zelfs gewoon via de barman."

Op de grote **danceparty's** die naar verhouding het meest in de Randstad plaats vinden, ziet bijna geen enkel panellid een substantiële verandering van cocaïnegebruik. In de Amsterdamse panelstudie blijkt telkenmale dat partygangsters cocaïne geen ideale drug voor deze setting vinden. Het gebruik van cocaïne ten opzichte van ecstasy is nog steeds gering. Dat geldt zeker ook voor de illegale party's in Amsterdam en Rotterdam. Cocaïne wordt volgens een Rotterdamse feestorganisa-

---

¹⁴⁸ Een nakkie is een snuif cocaïne. De term nakkie wordt ook gebruikt door Amsterdamse snuivers.

tor (U10) van illegale party's gezien als een dure en 'egocentrische yuppdrug'. De in stoer gedrag resulterende 'egoboost' past niet binnen de alternatieve en maatschappijkritische partycultuur. Ook in de illegale Amsterdamse partycultuur worden dergelijke geluiden opgevangen.

Een portierscoördinator (P5) ziet uitsluitend op landelijke tranceparty's een toename van cocaïne. Op de populaire hardstyle- en hardcoreparty's wordt weinig cocaïnegebruik waargenomen. Stapper U11 signaleert als een van de weinige panelleden een toenemend cocaïnegebruik op kinky- en fetisj feesten die met enige regelmaat voornamelijk in de Randstad plaats vinden. Hier is cocaïne overigens slechts één van de drugs die er worden gebruikt.

Zuid

De politieman (P3) in **Eindhoven** ziet net als zijn collega in Rotterdam de populariteit van cocaïne toenemen in populaire uitgaanszones. Het 'ontnuchterend' effect van het snuiven tijdens het alcoholgebruik zou een belangrijke reden zijn voor de populariteit in cafés. Een ander voordeel is dat de roes beter te maskeren is dan die van ecstasy (U12). Cocaïne maakt volgens een gezondheidswerkster (G4) en een feestorganisator (U12) ook een stevige opmars in het (after)clubcircuit. Het valt beiden op dat cocaïne onder trendsettende urban en house clubgangers meer geaccepteerd lijkt, wat de drempel om te snuiven tijdens het clubbezoek verlaagt.

Een gezondheidswerker (G7) in het zuidelijker gelegen **Venlo** krijgt, in tegenstelling tot enige jaren geleden, meer verhalen uit het horecawezen te horen over een verhoogd cocaïnegebruik. De politie houdt meer dealers aan die actief zijn in en rond de kroegen. Café-uitbaters nemen vaker contact op met het plaatselijke preventiewerk met de vraag wat ze tegen het gebruik van klanten kunnen ondernemen. En ook met de cocaïne-atropine affaire stroomden de vragen en meldingen binnen bij de plaatselijke preventie. Gezondheidswerkster (G6) merkt juist dat cocaïne voor jongeren uit de hardcorescene een te duur middel is. Cocaïne wordt als een echte 'luxe artikel' gezien. Het snuiven van amfetamine (speed) is in deze kringen een goedkoop en efficiënt alternatief, en verdient zowel qua prijs als werking de voorkeur.

Zowel in **Eindhoven** als **Venlo** is geen sprake van een substantiële toename van cocaïne op de razend populaire hardstyle- en hardcoreparty's. Veel partygangers vinden cocaïne doorgaans geen handig middel op feesten. De werking is kort en de wc is vaak te ver weg of te druk. Maar thuis, na afloop van een party, wordt een 'lijntje sos'¹⁴⁹ niet geschuwd. Een Eindhooftse politieman (P3) maakt zich ech-

---

¹⁴⁹ Sosa of sos wordt vaak als een pseudoniem gebruikt voor cocaïne. In sommige delen van het land refereert het aan een mix van cocaïne en speed, maar dit komt niet vaak voor. Sosa is genoemd naar de gelijknamige Columbiaanse cocaïnebaron Mr. Sosa in de film Scarface (1984). Sos of sosa is inmiddels ingeburgerd in het Nederlandse snuiverslang. Tijdens ons 'hardcore' veldwerk zagen we drie maal een t-shirt met de opdruk 'Sos

ter grote zorgen over het, zoals hij zelf zegt, explosieve cocaïnegebruik onder de harde kern voetbal supporters. De politie ondervindt vanwege de agressie en intimidatie veel problemen op party's, in en rond het stadion, en in het uitgaansleven.

Noord

In **Groningen** zien panelleden (G5 & U6) vooral een fors cocaïnegebruik onder studenten. Cocaïne stelt hen in staat om (nog) meer alcohol te drinken tijdens studentikoze drinkgelagen. Een Groningse dealer (G5) verklaart dat hij het drukker heeft dan ooit. En een ander panellid (U15) kreeg nog niet zo lang geleden van een dealer te horen dat de bestelde coke nog wel even op zich kon laten wachten, omdat het doordeweeks drukker zou zijn met de bestellingen van studenten dan in het weekend. Juist op de vrijdag en zaterdag zaten al deze studenten rustig bij hun ouders thuis, en had de dealer weer tijd om aan 'gewone' mensen te leveren. Alhoewel cocaïne steeds meer een in brede kring gebruikte drug is geworden en in heel uiteenlopende scenes wordt gebruikt, maken studenten het volgens ons panel wel het bontst. "Het spul is verrassend populair en soms niet aan te slepen als ze loos gaan" (U14). Dat cocaïnegebruik zo explosief is gegroeid had deze dealer twee a drie jaar geleden niet durven bevroeden.

Het is opmerkelijk dat alle panelleden Groningen op een zelfde manier typeren. De in de stad vertegenwoordigde scenes bestaan uit alto's, hippe kakkers, hiphoppers, stappers, hardstylers, en studenten, die vermoedelijk de grootste groep vormt. Kenmerkend is dat deze (sub)scenes elkaar in wisselende samenstelling in diverse clubs treffen. Een andere overeenkomst is dat in vrijwel alle scenes een toename van cocaïne wordt gesignaleerd, met uitzondering van de alto's en de hiphoppers.

Groningen vormt geografisch nou niet meteen het partymiddelpunt van Nederland. Slechts een paar keer per jaar is er een grootschalig dancefeest in de stad. Partyliefhebbers uit Groningen en omgeving gaan dus vaker op reis naar het westen of het zuiden. Panelleden die contacten hebben met hardstyle partygangers zien een toenemend gebruik van cocaïne in deze (sub)scene.

Oost

De **Gelderse** panelstudie laat eenzelfde beeld zien als de uitgaanscentra elders in het land. Zowel uit **Nijmegen** als **Arnhem** komen vergelijkbare berichten van portiers, uitgaanders en politie over de popularisering van cocaïnegebruik. Diverse panelleden zien vooral een toenemend gebruik in de zomerperiode, waarschijnlijk omdat er dan meer wordt gedronken, de dagen langer zijn, en de dorst naar cocaïne onder snuivers toeneemt. Rond de kerst- en feestdagen is het volgens een

---

is datgene wat ik niet wil als ik Pepsi' voorbijkomen, en in de teknoscene wordt steeds vaker de populaire 'dj NakkieSos, live from Greece' op flyers aangekondigd.

dealer traditioneel druk. De portiers treffen vaker cocaïnewikkels aan bij horeca-bezoekers. Sommige horecaondernemingen willen het tij keren en hebben inmiddels voorzieningen getroffen om het cocaïnegebruik terug te dringen. Zo heeft de eigenaar van een bar-dancing camera's en ventilatiesystemen op de wc's geplaatst en blacklights opgehangen om het snuivers zo lastig mogelijk te maken. Cocaine is populair in de stad omdat je 'niet van het padje' raakt, je 'door kunt blijven drinken' en 'uiterlijke herkenning' redelijk kunt camoufleren.

Het cocaïnegebruik concentreert zich net als in de andere regio's vooral in de cafés en clubs en minder op party's. In enkele Gelderse metal- en tekno netwerken heeft cocaïne een negatieve connotatie. Cocaine wordt geassocieerd met 'egocentrisme' en 'claimend' gedrag en past hierdoor niet in de (sub)partycultuur waar iedereen alles met elkaar deelt.

In **Enschede** blijkt cocaine vooral in mainstream cafés - die in het weekend vaak dienst doen als discotheek - een populair middel. In de zogenaamde ski-hut setting ligt het percentage bezoekers die coke gebruiken op een drukke zaterdag zelfs rond de 40%, waarbij de alcoholomzet fors zou zijn (G8). Ook hier geldt weer dat de jongeren die in deze gelegenheden coke gebruiken de ontzuisterende werking en 'uitgelaten stemming' roemen. "Het is voor de jeugd een goed middel om in het weekend even alle sores van het saaie werk te kunnen vergeten", aldus een politiemann (P2).

Risico's cocaïnegebruik

Doordeweeks gebruik

Cocaine wordt in uitgaanskringen steeds meer te pas en te onpas gebruikt. Panelleden zien dat het gebruik van cocaine ook door de week plaatsvindt. Gezien de sociale omgangsvormen zijn er meer locaties die zich lenen voor het gebruik van cocaine, en gebruikers vinden het vaak moeilijker om van cocaine af te blijven dan van ecstasy. De obsessie om te snuiven, en dat desnoods stiekem in je eentje te doen, is groter dan bij ecstasy.¹⁵⁰

Individualisering

Een stapper (U2) merkt dat jonge cafégangsters steeds eerder zin in coke krijgen omdat het schijnbaar normaler wordt om ook tijdens het stappen te gaan snuiven. "Vroeger werd het pakje gedeeld en werd er ook nog gedebatteerd of ze wel cocaine zouden bestellen. Nu is het: 'ik heb zin! ik haal'. Ze regelen hun eigen pakje. Het is individueler geworden."

---

¹⁵⁰ Korf e.a (2004a:60-61).

Beter voor het lichaam?

Een gezondheidswerkster (G4) uit Eindhoven merkt dat jongeren vrij laconiek over cocaïne doen. Ze geloven dat cocaïne vanwege de korte roes minder slecht is voor het lichaam. De depressie die na gebruik van ecstasy een paar dagen kan aanhouden, wordt met coke niet zo ervaren. In de ogen van veel jongeren betekent dit dat het dus minder schadelijk is.

Basecoke

Een gezondheidswerker (G7) uit Venlo hoort dat sommige jongeren experimenteren met basecoke oftewel crack. Ook komt het op bescheiden schaal voor in enkele netwerken van probleemjongeren in Gelderland. Het taboe om cocaïne te roken is minder groot dan bij heroïne. Baserokers zien de drug – overigens terecht - als een bewerking van snuifcoke en schatten de risico's hierdoor lager in. Zij appreciëren de heftige rush.

Confrontatie met negatieve kanten

In menig netwerk van snuivers bevinden zich gebruikers die problemen ondervinden met cocaïne. In de *Amsterdamse* panelstudie lijkt de keerzijde van cocaïne zich duidelijker af te tekenen. Positieve geluiden over gezellig snuiven, de helderheid van de roes en de volgende dag geen katers, maken langzaam plaats voor enige scepsis, irritaties en bezorgdheid jegens snuivers die moeite hebben met hun snuifgedrag. Minder snuiven is een wens die aan het einde van het jaar bij een deel van de gebruikers zelfs tot de goede voornemens is gaan behoren.

In de *Rotterdamse* uitgaansscene is beroering ontstaan naar aanleiding van het overlijden van een bij velen bekende stapper. Hij zou gestorven zijn aan een acute hartstilstand als gevolg van excessief cocaïnegebruik. Stappers realiseren zich dat het gebruik van cocaïne niet zonder risico is. Ook de atropinekwestie¹⁵¹ heeft de gemoederen onder snuivers flink bezig gehouden en de zuiverheidmythe van cocaïne geschaad.

Ook *Haagse* panelleden uiten hun zorgen omtrent het toenemende cokegebruik. Snuifcoke wordt in tegenstelling tot ecstasy geassocieerd met agressie omdat cocaïne niet altijd relaxed uitwerkt en soms zorgt voor een opgefokte houding en haantjesgedrag.¹⁵²

Lange termijn effecten

Vooraf de gezondheidswerkers uit ons panel constateren dat menige jongere kampt met problemen na aanhoudend en soms langdurig cocaïnegebruik. 'Paranoïde en egoïstisch gedrag', en 'in jezelf gekeerd' zijn hier de meest evidente mani-

---

¹⁵¹ De cocaïne atropine affaire die omstreeks december 2004 aanving, begon net na de interviewperiode.

¹⁵² Van Gelder e.a. (2004:61).

festaties van. Het gevaar bestaat dat het excessieve gebruik uitsluiting bevordert en op langere termijn verandert in geïsoleerd gebruik.

Intoxicaties

Het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum¹⁵³ zag het aantal informatieverzoeken betreffende cocaïne intoxicaties stijgen van 150 meldingen in 2000 naar 247 in 2003.¹⁵⁴ Eind 2004 meldde de inspectie voor de Gezondheidszorg 25 (vermoedelijke) gevallen van vergiftiging door cocaïnepoeder vermengd met atropine.¹⁵⁵ Hoe hoog deze actuele cijfers liggen na de recente atropinekwesitie is nog onduidelijk.

Trends in cocaïnegebruik

- De gestage opkomst van cocaïne in het uitgaansleven is onderhand een feit. Zowel in de **uitgaanscentra** als in de **trendsettende clubs** van grote steden, met uitzondering van het kennelijk verzadigde Amsterdam, melden politie, gezondheidswerkers en uitgaanders een toenemende populariteit van cocaïne. Cocainedealers bevestigen dat hun nering drukker is geworden. Cocaïne is een van de meest 'gedemocratiseerde' middelen binnen het illegale drugspectrum en allang niet meer alleen beschikbaar voor de excentrieke uitgaanselite.
- Op de grootschalige landelijke party's wordt over het algemeen geen toename van het gebruik van cocaïne geconstateerd. Reden hiervoor is dat veel jongeren cocaïne niet als een geschikte partydrug zien. Dit wil overigens niet zeggen dat er geen cocaïne in omloop is. Op specifieke feesten waar volgens portiers een ouder meer gefortuneerd publiek komt wordt cocaïne in toenemende mate en ook zichtbaarder op de dansvloer onder vriendengroepen gedeeld.
- De populatie die cocaïne snuift wordt over het algemeen iets ouder ingeschat dan de actuele ecstasygebruikers. Menigeen spreekt over een **normalisering** van cocaïne. Het stigma is eraf. Het ontvullende en oppeppende effect van coke is voor de 'natte snuivers'¹⁵⁶ in combinatie met alcohol een populaire mix in cafés, lounges, op terrassen en in privé-settings.

---

¹⁵³ Het NVIC van het RIVM registreert het aantal informatieverzoeken van artsen, apothekers en overheidsinstellingen over (potentiële) acute vergiftigingen door lichaamsvreemde stoffen, zoals drugs.

¹⁵⁴ Van Velzen e.a. (2003:37-39).

¹⁵⁵ NDM (2004).

¹⁵⁶ Natte snuivers combineren alcohol altijd met cocaïne en zijn bovendien geneigd om ook meer alcohol te gaan drinken.

- De toenemende populariteit van cocaïne wordt door ons panel vaak toegeschreven aan de overmatige consumptie van alcohol in het uitgaansleven. Vanwege het **'ontnuchterende' effect** kan er meer en langer doorgedronken worden. De 'nuchtere upper' van cocaïne leidt in tegenstelling tot de 'stonede upper' van ecstasy minder tot decorumverlies. Ook zou het gebruik van cocaïne in het weekend volgens velen minder gevolgen hebben voor de week erna dan ecstasy. De beruchte 'dinsdagdip' wordt hierdoor omzeild.
- Cocaïne blijkt tevens ook een populair middel voor **thuisgebruik** te zijn. De stress van het snuiven in uitgaanssettings wordt hierdoor vermeden. Cocaïne wordt in toenemende mate thuis gebruikt voor en na het stappen.
- Cocaïne is **niet populair** in subscenes (metal, goa-trance, tekno, hardcore etc.) van het uitgaanscircuit die voornamelijk a-commercieel of meer alternatief zijn georiënteerd. Cocaïne heeft hier het imago van een dure egodrug die kameraadschappelijke verbanden zou ondermijnen.
- Er wordt in sommige omliggende regio's van de grote steden door zowel gezondheidswerkers als uitgaanders een stijgend gebruik van cocaïne waargenomen onder de **dorpsjeugd**. Vooralsnog spreekt men van tijdelijke 'epidemietjes'.
- In sommige netwerken van de plattelandsjeugd lijkt er een 'stille stijging' te zijn van het gebruik van **basecoke**. Deze rookbare cocaïne zou aantrekkelijk zijn omdat het een heftiger rush geeft dan snuifcocaïne.

Tabel 8: Cocaïne trends in de verschillende regio's

Cocaïne	Uitgaanscentra/Cafés	Clubs/disco's/lounges	Party regionaal	Party landelijk
West	+	+ (-)	=	= dance
Oost	+	+	=	= (+) kinky
Noord	+	+	+	0 illegaal
Zuid	+	+	+ (=)	+ hardstyle/hardcore 0 (+) urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Sommige kleine en grote scenes hebben een transregionale dynamiek en zijn daarom ondergebracht in de kolom 'party landelijk'. Als er één teken (0 = - +) in de kolom staat dan duidt dit op een zelfde trend in de gehele regio of in het land. Staan er twee tekens, dan staat eerst de heersende trend en daarna tussen haakjes de hiervan afwijkende trend op kleinere schaal, binnen specifieke subgroepen.

9 AMFETAMINE

In Trendwatch 2003 constateerden we dat amfetamine (speed) in de meeste Nederlandse clubs en disco's sporadisch voorkomt. Maar er zijn ook scènes waar stappers amfetamine nemen omdat het goedkoper en effectiever is dan cocaïne. In het grootschalige partycircuit speelt amfetamine een kleinere rol dan ecstasy, wat overigens niet wegneemt dat speed in sommige jeugdsbiculturen het favoriete stimulerende middel is. Uitgaanscircuits waar (sub)culturen als punk, metal, rock, tekno en hardcore zijn vertegenwoordigd zijn meer ontvankelijk voor speedgebruik. Vooral op landelijke illegale teknoparty's en op hardcore en hardstyle party's is speed naast ecstasy de brandstof voor urenlang feesten. In de tweede meting van Trendwatch 2004 verkennen we hoe het amfetaminegebruik zich ontwikkelt in de verschillende regio's.

Prevalentie

Er zijn geen recente trendgegevens over amfetaminegebruik in de algemene bevolking. De piek in ooit gebruik lag in 2001 bij 20-24 jarigen; hetzelfde geldt voor het huidige gebruik (= laatste maand). Onder scholieren in het voortgezet onderwijs is het amfetaminegebruik gedaald. Bij bezoekers van trendy clubs in Amsterdam is het amfetaminegebruik de afgelopen jaren gedaald.

Markt: prijs en zuiverheid

De prijs van een gram amfetamine varieert volgens panelleden van Trendwatch en de panelleden van de regionale panelstudies (Amsterdam, Den Haag en Gelderland) tussen de 5 en 15 euro.

Van de 490 speedpoeders die door het DIMS in 2004 zijn onderzocht bevatten er 456 amfetamine en 12 methamfetamine. In totaal bevatte 91,5 % van de door gebruikers als speed gekochte poeders amfetamine. Toch is speed vrijwel nooit zuivere amfetamine: door het DIMS onderzochte speedmonsters bevatten gemiddeld zo rond de 35% zuivere amfetamine. Een populair versnijdingsmiddel is cafeïne, bijna 60% van de onderzochte speedmonsters bevat dit in meer of mindere mate. In 4,5% van de als speed gekochte poeders is helemaal geen (meth)amfetamine aangetroffen.¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ DIMS (2005).

Tabel 9: Prevalentie gegevens amfetamine

Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Huidig
Landelijk onderzoek scholieren voortgezet onderwijs (Peilstations) ¹⁵⁸	2003	12-18	2.2%	0.8%
Landelijk onderzoek algemene bevolking 12 jaar en ouder (NPO) ¹⁵⁹	2001	12+	2.6%	0.2%
		16-19	3.9%	0.7%
		20-24	9.5%	0.9%
		25-29	4.2%	0.2%
Lokale bevolkingsonderzoeken ¹⁶⁰	2002-03	~ 18-23	3-6%	~ 1%
Bezoekers trendy clubs Amsterdam ¹⁶¹	2003	Med. 26 jaar	33.7%	6.7%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord	2004	12-24	10.5%	3.8%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord	2005	16-24	8.7%	2.0%

Methamfetamine geruchten

De meeste geruchten gingen over methamfetamine. De synoniemen die panelleden opvangen, zijn: ice, chrystal of yaba. Een gezondheidswerker (G1) wordt zo nu en dan gebeld door journalisten of er al ice op de markt is. Een politieman (P1) hoort vagelijk wat over yaba, net als een clubuitbaatster (U8) in dezelfde regio. Een gezondheidswerker (G3) uit Rotterdam hoorde van speedgebruikers dat er chrystal/ice op de markt was. In de vermoedelijke ice-samples bleken echter geen methamfetaminesporen voor te komen. In Eindhoven zijn jongeren volgens een gezondheidswerker (G4) op zoek naar 'yabaah'.

Setting en scenes

West

Panelleden zien in **Rotterdam** weinig tot geen amfetaminegebruik in clubs. In de illegale en meer alternatief georiënteerde partyscene is amfetamine veel bekender. "Speed is gewoon dé drug bij ons!" aldus een underground dj (U10). "Speed is juist zo populair omdat het een slecht imago heeft." De kwaliteiten die amfetamine krijgt toebedeeld liggen vooral op het energieke vlak. De opwekkende werking van pep, zoals het middel ook wel liefkozend wordt genoemd, is populair. Amfetamine wordt doorgaans gesnoven, in drinken opgelost of als een bomme-

¹⁵⁸ Monshouwer e.a. (2004).

¹⁵⁹ Abraham e.a. (2002).

¹⁶⁰ NDM (2004).

¹⁶¹ Korf e.a. (2004a).

tje¹⁶² geslikt. Net als in de Rotterdamse clubs, wordt er ook op de doorsnee danceparty's weinig amfetamine gebruikt. Op een groot dance event in de Ahoy komt amfetamine pas na alcohol, cannabis, ecstasy en cocaine.¹⁶³ Op hardcorefeesten daarentegen is amfetamine populairder.

Tijdens onze interviews in Rotterdam vingen we berichten op dat er op Goeree de laatste tijd opvallend veel amfetamine wordt gebruikt. De lokale epidemie werd volgens een preventiewerker door een huisarts opgemerkt die opeens verontruste ouders op zijn spreekuur kreeg. Hij kreeg verhalen te horen over jongeren die sterk vermagerd of onhandelbaar waren geworden. Na bemiddeling van GGD, politie, gemeente en de hulpverlening is er contact opgenomen met Delta Bouwman. Volgens een preventiewerker (G3a) was het aanvankelijk niet eenvoudig om informatie in te winnen aangezien Goeree een redelijk gesloten gemeenschap is waar de opvoedingsproblematiek tussen ouders en kinderen niet aan de grote klok wordt gehangen. Om het ijs te breken werd er een eilandelijke bijeenkomst georganiseerd om te spreken over 'het geheim van Goeree'.

Het geheim van Goeree

Het amfetaminegebruik onder jongeren in Goeree dateert al vanaf de jaren '70. Volgens ingewijden loopt de aanvoer traditiegetrouw vanuit Brabant en Rotterdam en volgens de politie ook vanuit Hellevoetsluis, dat 20 km verderop ligt. Twee jaar geleden zijn er diverse brommerdealers in Hellevoetsluis door de politie aangehouden. Uit gesprekken met intermediairs en jongeren blijkt dat het speedgebruik voorkomt onder jongeren en jong volwassenen tussen de 14 en 30 jaar, maar vooral onder 16 en 17-jarigen populair is.

Speed wordt als een opwindend tijdverdrijf gezien op het eiland omdat er 'geen ene moer' te doen is. Er worden bommetjes geslikt in cafés, auto's en op hangplekken. Sommigen vinden het een kick om samen met vrienden in een auto op een verlaten terrein onder invloed van speed en alcohol naar hardcore muziek te luisteren.

Uit gesprekken met jongeren blijkt dat veel conflicten voortkomen door het afzetten tegen de rigide familiestructuren en het dominante geloof eveneens als 'beknellend' wordt ervaren. Niet zelden zijn er verhalen over jongeren die door de familie uit huis zijn gezet en bij vrienden onderdak moeten vinden. Het gebruik van speed beperkt zich niet alleen tot het weekend, maar wordt ook door de week; in de vrije tijd en op school gebruikt. Ondanks het feit dat er al jarenlang amfetamine in omloop is, bestaat er recentelijk meer bezorgdheid over. Er is ook ecstasy in omloop, maar de inschatting is dat het gebruik doorgaans beperkt blijft tot de spaarzame feesten die jongeren bezoeken. Niet duidelijk is welke feesten zij bezoeken en hoe vaak, maar gezien hun keuze voor hardcoremuziek is het aannemelijk dat ze het liefst naar feesten gaan waar deze harde muziekvariant wordt gespeeld.

---

¹⁶² Een bommetje is een beetje amfetamine gewikkeld in een vloeipapiertje dat tot een propje wordt gedraaid en doorgeslikt.

¹⁶³ De Mik (2004).

Amfetaminegebruik wordt al lang in het **Haagse** uitgaansleven waargenomen.¹⁶⁴ Het aantal gebruikers ligt in de uitgaansscene lager dan bij cocaïne en ecstasy. Een exponent van de undergroundscene meent dat speed niet populair is omdat veel gebruikers het rotzooi vinden. De groep die wel duidelijk de voorkeur heeft voor speed, zegt het lekkerder te vinden, maar het is vooral een geldkwestie. In de Haagse hardcore/hardstyle scene is het verschil in speedgebruik tussen mannen en vrouwen nagenoeg te verwaarlozen omdat vrouwen ('rave-teven') vaak niet onder willen doen. Slechts in twee uitgaansnetwerken, waarvan één underground, wordt methamfetamine gesignaleerd. Het gerucht dat het middel net als in Thailand en Engeland zou doorbreken is niet uitgekomen.

Hoewel amfetamine in **Amsterdamse** uitgaanskringen over het algemeen een negatief imago heeft ('ranzig gabberspul') en aanzienlijk minder wordt gebruikt dan ecstasy en cocaïne, lijkt hier in enkele scenes (club- en techno) verandering in te komen. De euforische vrolijkheid, snelle communicatie en het baldadig gedrag na een lijntje speed, worden zeer op prijs gesteld. Het gebruik van amfetamine staat voor ongecompliceerd uit je dak gaan. Een panellid uit de technoscene ziet dat meer stappers speed gaan waarderen omdat het niet zo zweverig is als ecstasy en langer werkt dan cocaïne.¹⁶⁵

Ook op techno- en hardstyleparty's lijkt amfetamine bezig aan een voorzichtige comeback. Partygangers willen niet zozeer een loved up gevoel en bewustzijnsveranderende werking zoals door ecstasy, maar gewoon pure energie. Ook de lage prijs en de intensiteit ten opzichte van cocaïne worden als voordeel gezien. Op grond van de verhalen lijkt er in uiteenlopende netwerken sprake te zijn van een lichte toename. In de tekoscene is amfetamine overigens altijd populair gebleven. Niet zelden wordt er bij het krieken van de dag na een nacht feesten omgeroepen wie er nog speed wil of heeft!¹⁶⁶

Volgens een politieman (P1) is er in **Zaanstad** niet wezenlijk veel veranderd: amfetamine blijft voornamelijk populair onder jeugdigen die van snelle muziek houden. Een stapper (U2) die veel hardstyle- en hardcore party's bezoekt, bespeurt een positievere houding jegens amfetamine. Ze hoort minder vaak dat pep rotzooi is. Amfetamine is een ideaal middel voor langdurig feesten en is vergeleken met cocaïne spotgoedkoop. Op party's wordt speed soms met behulp van een sleutel gesnoven of als bommetje geslikt. Amfetamine wordt in kringen van hardcore jongeren ook doordeweeks gebruikt.

---

¹⁶⁴ Van Gelder e.a. (2004:62).

¹⁶⁵ Korf e.a. (2004a:49).

¹⁶⁶ Ibid (2004, 1:86).

Zuid

In het uitgaanscentrum van **Eindhoven** is amfetamine vrijwel afwezig, maar op hardstyle- en hardcore feesten wordt het middel weer populairder. Amfetamine wordt meestal gesnoven of als bommetje of capsule geslikt. Een partyorganisator (U13) die de feesten in Eindhoven en omgeving volgt, merkt dat de ritmes weer sneller worden. Vooral de jeugdige stappers zijn enthousiast over het hardcore genre. Speed is zeer doeltreffend om op deze muziek te dansen. Ook onder het oudere 'old school' publiek is speed populair.

Verder suggereren sommige panelleden dat een deel van de –vooral jongere - partygangers voor amfetamine kiest omdat cocaïne een dure aangelegenheid blijft. In **West Brabant** vangt een gezondheidswerker (G4A) berichten op over toenemend speedgebruik bij groepjes dorpsjongeren. Hij hoort verhalen van jongeren die doordeweeks amfetamine snuiven, baldadig worden en/of niet meer kunnen slapen.

Ook in **Noord Limburg** is speed onder hardcore jongeren het meest populaire middel. De oudere gebruikers die veel gabberfeesten in de jaren negentig bezochten hebben hun gebruik inmiddels gematigd, maar de jonge garde snuift er volgens een gezondheidswerker (G7) weer naar hartelust op los. Het gebruik van amfetamine, ook wel 'schnatz'¹⁶⁷ of 'snatch' genoemd, stijgt vanwege het probate 'instant effect' en omdat ze in het algemeen ecstasy pillen niet vertrouwen en speed daarom veiliger vinden, aldus gezondheidswerkster (G6).

Deze aanname is overigens niet gebaseerd op de testresultaten, want pillen worden er nauwelijks getest. In sommige jeugdgroepen nabij **Venlo** en **Blerick**, wordt op zodanige wijze speed gebruikt dat er geen sprake meer is van experimenteren. Amfetamine wordt enigszins als een 'vergeten middel' beschouwd, terwijl het wel degelijk aanwezig is. Volgens gebruikers past speed goed bij deze dansfeesten. Bijkomend voordeel is dat het goedkoop is en zeer effectief. In het weekend worden er ook lijntjes speed genuttigd tijdens het rondhangen op straat.

Oost

Het amfetamine gebruik in **Gelderland** komt zowel voor in het uitgaanscircuit als in scènes van straat- en probleemjongeren. Toch speelt amfetamine, vergeleken met ecstasy en cocaïne, een marginale rol in het Gelderse uitgaansleven. Speed wordt doorgaans negatief beoordeeld. Slapeloosheid, tandenknarsen en te strak staan, worden genoemd als nadelige effecten. In de metal-, tekno- en hardhousescene daarentegen spelen deze negatief beoordeelde effecten nauwelijks een rol van betekenis. Amfetamine wordt juist geroemd vanwege de langdurige stimulerende werking ('adrenalinekick') en is bovendien betaalbaar. De voorkeur voor speed gaat in deze netwerken gepaard met negatieve beeldvorming over cocaïne,

---

¹⁶⁷ Burhenne (2003).

dat als een egoïstische en decadente drug wordt gezien.¹⁶⁸ Ook jongeren uit **Enschede** die naar hardcorefeesten gaan gebruiken speed tijdens het feesten. (U16)

Noord

Het amfetaminegebruik in **Groningen** lijkt welhaast afwezig. Zowel in danceclubs als in het uitgaanscentrum wordt speed slechts sporadisch aangetroffen. In de hiphop-, kakkers- en studentennetwerken wordt zelfs helemaal geen amfetamine gebruikt. In het underground netwerk van 'alto's' (alternatievelingen) is speed stabiel gebleven. Een uitgaander (U6) meldt dat er veel alcohol wordt gedronken onder invloed van amfetamine. Alleen in de undergroundscene blijft speed een redelijk constant en betrekkelijk populair middel. Tevens duikt het vaker op bij hardcore- en hardstyle feesten die overwegend buiten Groningen-stad plaatsvinden.

Trends in amfetaminegebruik

- Het gebruik van amfetamine in Nederland is **redelijk constant** en **niet breed verspreid**. De aanwezigheid van amfetamine in uitgaanscentra, clubs en op danceparty's is, zeker in vergelijking met ecstasy en cocaïne, nagenoeg verwaarloosbaar.
- Speed heeft over het algemeen een **negatief imago**. Veel jongeren zijn er niet geïnteresseerd in vanwege het middel ('chemische rotzooi'), de lage status (gabberdrug, krakers etc), of negatieve effecten (vermagering, opgefokt gedrag, slapeloosheid, hevige nasleep etc.).
- Speed komt het meeste voor in **underground-, tekno- en kraakscenes**. Tevens is het middel vanwege het energieke effect populair onder jongeren die **hardcore, oldskool en hardstyle** party's bezoeken. Speed wordt gezien als een probate vervanger voor de 'knuffelige' pillen, 'slome MDMA', of 'arrogante' coke. Door de nog immer toenemende groei van deze muziekstromingen (zie hoofdstuk 4) en de door meerdere panelleden geconstateerde huidige versnelling van het ritme, is het niet onwaarschijnlijk dat het speedgebruik weer zal toenemen onder jonge stappers. Hoe sneller de muziek, hoe groter de kans op speedgebruik.
- Uit de portiersbranche komen berichten dat speed, als gevolg van stringente toegangscontroles, op hardcorefeesten populairder wordt. Jongeren verzinnen volgens de portiers telkens nieuwe manieren om de amfetamine

---

¹⁶⁸ Roomer en Poelmans (2005:28).

mee naar binnen te **smokkelen** omdat dit makkelijker zou gaan dan bijvoorbeeld pillen.

- Het gebruik van speed heeft ook een **financiële grondslag**. Met name voor experimenterende armlastige jongeren is speed, naast ecstasy, een van de goedkoopste middelen uit het illegale spectrum. Het cocaïnegebruik is eerder weggelegd voor de oudere en meer gefortuneerde stappers.

Tabel 10: Amfetamine trends in de verschillende regio's

Amfetamine	Uitgaanscena/Cafés	Clubs/disco's/lounges	Party regionaal	Party landelijk
West	= / 0	0 (=)	= (+)	= dance
Oost	= (-)	=	= (+)	= kinky
Noord	=	0	0 (=)	+ illegaal
Zuid	0 (=)	0	= (+)	= (+) hardstyle/core 0 urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Sommige kleine en grote scenes hebben een transregionale dynamiek en zijn daarom ondergebracht in de kolom 'party landelijk'.

Als er één teken (0 = - +) in de kolom staat dan duidt dit op een zelfde trend in de gehele regio of in het land. Staan er twee tekens, dan staat eerst de heersende trend en daarna tussen haakjes de hiervan afwijkende trend op kleinere schaal, binnen specifieke subgroepen.

10 NARCOSEMI DDELEN

Een farmacologisch enigszins aan elkaar verwante groep drugs zijn de narcosemiddelen: GHB, ketamine en lachgas. Alhoewel deze middelen lang niet zo populair zijn als stimulantia, hebben ze in de afgelopen jaren in toenemende mate een plek weten te verwerven in het uitgaanscircuit. Voordat we in dit hoofdstuk de nieuwste ontwikkelingen volgen van het gebruik van narcosemiddelen in het uitgaanscircuit, staan we eerst nog even stil bij de belangrijkste conclusies uit Trendwatch 2003.

GHB (gamma-hydroxy-boterzuur) is het meest bekende en gebruikte narcosemiddel in Nederland.¹⁶⁹ De aanvankelijke verspreiding van GHB in de clubmilieus van Eindhoven, Amsterdam en de Zaanstreek is gestabiliseerd.¹⁷⁰ Tegenover een huidige stabilisering in deze clubmilieus leek het GHB-gebruik in Rotterdam en Groningen nog licht te stijgen. In Twente en Maastricht werd slechts sporadisch GHB-gebruik gerapporteerd. Naast het homo- en trendsettende clubcircuit kwam het gebruik van GHB zowel in cafés, lounges en autodisco's¹⁷¹ voor, als aan het strand van Bloemendaal en Scheveningen. Het gebruik op hardcore en hardstyle feesten lag niet persé voor de hand aangezien GHB ongeschikt zou zijn voor de razendsnelle dansritmes en niet zou passen binnen deze 'rauwe uitgaanscultuur'. Anderzijds zou GHB volgens anderen juist de werking van stimulantia kunnen neutraliseren. Er leek een afnemende belangstelling te zijn voor GHB onder trendsetters.

Naast de schaarse verifieerbare verhalen, gonsde het vooral van de geruchten over **ketamine** in Trendwatch 2003. In diverse regio's en in veel verschillende scenes zou met ketamine worden geëxperimenteerd. Getuige de verhalen van insiders werd ketamine geleidelijk aan bekender, maar bleef het middel vaak moeilijk verkrijgbaar voor geïnteresseerden. Vergeleken met GHB genoot ketamine een soort 'cult-imago'.¹⁷² Er was een toenemende interesse voor Special K, zoals het middel liefkozend door adepten wordt genoemd. In de zomer van 2002 wist ketamine onder Nederlandse trendsetters op Ibiza zijn weg te vinden naar uitgaansspecifieke netwerken in Amsterdam. Het gebruik bleef voornamelijk beperkt tot semi-solitaire scenes (tekno-, en homoscene), of was gerelateerd aan alternatieve

---

¹⁶⁹ Korf e.a. (2002).

¹⁷⁰ Nabben en Korf (2004).

¹⁷¹ Autodisco's zijn locaties die voornamelijk in de periferie van steden liggen en die moeilijk te bereiken zijn met het openbaar vervoer. Korf e.a. (2002).

¹⁷² Nabben & Korf (2000).

ve, psychonautische dan wel artistieke jeugd(sub)cultuur(en). Het thuisgebruik had de voorkeur, alhoewel er ook berichten uit het trendsettende nachtleven van Rotterdam en het Zaanse afterclub-circuit kwamen. Er waren geen indicaties dat ketamine op landelijke party's circuleerde.

Tijdens de kortstondige lachgashype midden jaren negentig, werd **lachgas** onder andere aangeboden op grote party's.¹⁷³ Ballonnentappers vulden op grote indoor- en outdoorparty's de een na de andere ballon met gas voor vijf gulden (ca. 2,25 euro) per stuk. Deze praktijk werd aan banden gelegd door de politie en sindsdien wordt er vrijwel nergens meer lachgas aangeboden. Wie toch lachgas wilde proberen, maakte de grootste kans op (il)legale kraak-, tekno- of op (Goa)trance feesten. Gebruik van lachgas in clubs, disco's en lounges wordt door geen enkel panelid in Trendwatch 2003 genoemd.

Prevalentie

Er zijn geen gegevens over GHB gebruik in de algemene bevolking en onder scholieren in het voortgezet onderwijs. Bij bezoekers van trendy clubs in Amsterdam steeg het GHB-gebruik licht. GHB heeft zich ook weten te verspreiden onder jonge stappers in de regio Noord.

Tabel 11: Prevalentie gegevens GHB

Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Ooit	Huidig
Bezoekers trendy clubs Amsterdam ¹⁷⁴	2003	med. 26	17.8%	4.2%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord	2004	12-24	3.4%	1.3%
Lokaal onderzoek uitgaande jongeren, regio noord	2005	16-24	2.4%	1.2%

Markt: prijs en zuiverheid

De prijs voor een buisje GHB van 5 ml schommelt volgens panelleden van Trendwatch en de panelleden van de regionale panelstudies (Amsterdam, Den Haag en Gelderland) tussen de 5 en 15 euro. In de westelijke regio schommelt de prijs voor een liter GHB tussen de 200 en 300 euro. In de noordelijke en oostelijke regio kost een liter rond de 250 euro. Door het hele land horen we dat GHB in uitgaanscentra vooral aangeboden wordt in Flügel flesjes. Deze kosten zo rond de 25 euro per stuk, hetgeen overeenkomt met de 'normale' buisjes waarvan er ongeveer vijf in een flügel flesje passen. In vergelijking met 2001 lijkt er een tendens

¹⁷³ Nabben (1995).

¹⁷⁴ Korf e.a. (2004a).

dat de prijzen voor GHB stijgen. Een GHB buisje kostte in doorsnee 5 euro. En de prijs van een liter GHB varieerde van 140 tot 225 euro, met een doorsnee van 200 euro.¹⁷⁵

Setting en scenes

West

Het *GHB* gebruik in **Rotterdam** is volgens alle panelleden gedaald. Er vindt geen verdere verspreiding meer plaats naar nieuwe locaties of scenes in het uitgaansleven. *GHB* komt nog sporadisch voor in het thuis- en uitgaanscircuit. Ook bij de testservice wordt weinig *GHB* aangeleverd (G3).

Een partyorganisator (U10) vertelt dat *GHB* als een 'supervaag' en 'supergaar' middel wordt getypeerd in undergroundkringen, waarvan het gebruik geen navolging verdient. Een dj/partyorganisator (U9) laat enigszins verbaasd weten dat *GHB* vaker op hardcorefeesten wordt gesignaleerd.

GHB wordt wel genomen in kringen van trendy clubgangers, waar het middel vooral met ecstasy wordt gecombineerd tijdens het stappen. Volgens clubganger (U11) gaat er een glaasje met *GHB* rond op de dansvloer omdat je er ook lekker op kunt dansen. *GHB* wordt tijdens het stappen zelden alleen genomen omdat het de moeheid stimuleert. *GHB* wordt ook gereserveerd voor de periode na het stappen. "Thuis is het lekkerst op de *GHB*. Je kunt er lekker op seksen omdat je er geil van wordt. Ecstasy haalt de remming weg, maar *GHB* heeft geen remming meer" (U11). Volgens een gezondheidswerkster (G2) gaan er geruchten dat er op fetisjfeesten veelvuldig *GHB* wordt gebruikt.

Ketamine en *lachgas* komen nog minder voor dan *GHB* en zijn voornamelijk in omloop in de alternatieve-, techno- en undergroundscene. Hier wordt *ketamine* als een grappige drug gezien. Een dj/partyorganisator: "Je lacht je soms een kriek. De licht vage effecten zijn vreemd en grappig. Je raakt geestelijk van het pad. Je geniet van auditieve en tactiele sensaties en het luchtkusseneffect! Het is een obscuur en wereldvreemd middel. Ik was laatst op een thuisfeestje in een pand met een dambordvloer bestaande uit witte en zwarte marmeren tegels. De bezoekers waren onder invloed van *ketamine* en speelden denkbeeldige damstenen op het bord." (U9)

De **Haagse** clubscene loopt volgens dj/webmaster (U7) niet massaal warm voor *GHB*. Er is geen duidelijke toename van gebruik te bespeuren sinds *GHB* enkele jaren geleden in omloop kwam in enkele hippe strandtenten nabij Scheveningen. De aandacht voor het nieuwe fenomeen werd toendertijd gevoed door ambulances die op het strand assistentie moesten verlenen aan bedwelmden badgasten. Te-

---

¹⁷⁵ Korf e.a. (2002:107).

genwoordig worden er nagenoeg geen ongelukken meer gerapporteerd. Verhalen over verkrachting(en) en aanranding(en) lijken eveneens verleden tijd. GHB gebruik vindt plaats in een breed spectrum van het Haagse uitgaanscircuit¹⁷⁶, o.a. in de underground-, dance-, gay, club- & festivalscene. De verspreiding binnen de netwerken is echter gering, aangezien GHB zich meestal beperkt tot kleine groepjes. Geen enkele deelnemer noemt het gebruik van GHB 'volledig' geaccepteerd. De zegeningen van GHB worden slechts in selecte groepjes stappers uiterst positief beoordeeld.¹⁷⁷ In deze scenes lijkt sprake te zijn van enige toename.

Ketamine komt slechts in enkele netwerken sporadisch voor. Een dj en webmaster (U7) ziet dat het 'K-virus' overspringt van tekno¹⁷⁸ naar techno. Ook is er een 'toenemende prikkeling' om thuis met ketamine te experimenteren. Het gebruik van ketamine blijft net als *lachgas* nihil in het uitgaansleven.

Panelleden, waaronder een clubeigenaar (U8) en een politieman (P1), zien een duidelijke afname van *GHB* in **Zaanstad** én **Bloemendaal**. Zowel in clubs als aan het strand wordt weinig *GHB* meer gezien. De politie van Kennemerland telde in de zomer van 2004 slechts enkele incidenten en dat is wel eens anders geweest. Tijdens de hoogtijdagen in de eerste twee jaar van het nieuwe millennium waren het voornamelijk oudere gefortuneerde stappers die *GHB* op speciale clubavonden en (after) clubfeesten gebruikten. Deze groep uitgaanders, afkomstig uit het hele land, liet zich na de heropening (ten gevolge van brand) van een populaire club haast niet meer zien (U8). De nieuwe generatie stappers lijkt weinig interesse te hebben in *GHB*. Bovendien, of misschien wel deels als aanleiding hiertoe, heeft de Zaanse politie een grote *GHB* verkoper in de regio opgepakt die een voorraad van 1100 liter thuis had staan. Een uitbater van een grote Zaanse club (U8) merkt bijna niks meer van *GHB*. "Het is een positieve ontwikkeling dat de EHBO bijna niks meer te doen heeft dan af en toe wat glaswonden te verzorgen. *GHB* overdosis komt bijna niet meer voor." Ze merkt ook dat het publiek veranderd is. "Vroeger ging het publiek redelijk fris naar binnen en gingen ze verrot naar huis. Nu komen ze fris binnen en gaan ze weer redelijk fris naar buiten. Ik denk zeker dat dit komt door een afnemend gebruik van het suf makende *GHB*".

Ook in de hardcore dancescene is *GHB* niet populair omdat de werking niet stimulerend en dus ineffectief is (U2). *Ketamine* en *lachgas* zijn vrijwel onbekend in het Zaanse uitgaanscircuit.

De opmars van *GHB* in **Amsterdam** zet niet verder door. Menig lokaal panellid ziet het gebruik van *GHB* (uitgezonderd enkele club- en homoscenes) over de hele

---

¹⁷⁶ Van Gelder e.a. (2004:67).

¹⁷⁷ Ibid, (2004:67).

¹⁷⁸ De *kettors* (ketaminegebruikers) draaien tekno achterstevoren en krijgen dan: on-Ket, een geuzennaam voor het onder invloed zijn van ketamine. Uit: Nabben en Korf (2000:24).

linie afnemen. GHB wordt voornamelijk gebruikt als dans- en seksdrug, of als slaapmutsje om lekker mee weg te doezelen.

Panelleden meldden dat er al zo rond 2003 een schaarste is ontstaan op de GHB markt wat nog altijd leidt tot prijsstijgingen. De moeilijke verkrijgbaarheid loopt synchroon met waarnemingen van clubgangers en clubmedewerkers die vrijwel nergens meer lege buisjes en flesjes op de grond zien liggen in clubs en discotheken. Een plek waar we nog wel lege GHB buisjes kunnen aantreffen, zijn de vloeren van fetisj- en kinky feesten, die voornamelijk in de Randstad georganiseerd worden. Het gebruik van GHB wordt in deze scene al vanaf de opkomst gesignaleerd. Toch is het gebruik aanzienlijk minder dan tijdens de hoogtijdagen enige jaren geleden. De erotische werking van het middel oefent echter nog steeds een grote aantrekkingskracht uit op een deel van de bezoekers.

De verspreiding van *ketamine* in uiteenlopende netwerken, van clubgangers tot 'psytrance' adepten, lijkt te zijn gestabiliseerd. In kringen van Amsterdamse hippe hippies en 'technoheads' vinden kleinschalige collectieve ketaminesessies plaats. Kenmerkend in de verhalen is de fascinatie voor de 'K rush' die wordt omschreven als: 'licht trippende desoriëntatie', 'moonbootseffect' en 'korte intense rush'.

Lachgas, dat halverwege de jaren negentig een kortstondige hausse beleefde op de Amsterdamse drugsmarkt, is nagenoeg van de markt verdwenen. Een enkele volhardende ballontapper ten spijt, die het uitgaansvolk na de sluiting van cafés en clubs in het weekend van een vluchtige high voorziet in het publieke domein. In privé-kringen wordt soms sporadisch met lachgas geëxperimenteerd. De lachgas patronen die normaal gebruikt worden voor het bereiden van slagroom zijn doorgaans afkomstig uit de aan horeca gelieerde bedrijven.

Zuid

In **Eindhoven** vermoeden de politie (P3), het gezondheidswerk (G4) en een partyorganisator (U12) dat het GHB gebruik, met uitzondering van de hardstyle party's, is gestabiliseerd dan wel verder is afgenomen. De roze, in plaats van de doorgaans transparante, GHB die op de markt is waargenomen ziet er misschien leuk uit, maar heeft niet geleid tot een kortstondige hype of zelfs nieuwe trend. De scepsis jegens het middel blijft domineren. "GHB is een lefgozertje: de ene week op de EHBO en de volgende week gewoon weer uit", aldus een partyorganisator (U12). Het gebruik van GHB op hardstyleparty's is volgens een andere partyorganisator (U13) na zijn hoogtepunt in de zomer van 2001, weer enigszins gestabiliseerd. Het valt hem op dat partygangers, waaronder ook Belgen, hun kick halen door op het randje van (f)out gaan te balanceren. Ook onder de zogenaamde 'anabole' bezoekers (oudere 'opgepompte' mannen), zou GHB nog populair zijn.

Het gebruik van *ketamine* en *lachgas* wordt zelden aangetroffen. "Maar zodra er op een feest een lachgastank opduikt, is het gelijk gouden handel" (U13). Dat ke-

tamine niet een middel is dat alleen maar in artistieke en alternatieve kringen wordt gebruikt, ziet een veldwerker (G4a) tijdens zijn veldwerk in dorpen rond Breda bij experimenterende jongeren. Ook de combinatie met cocaïne, ook wel bekend als Calvin Klein (CK), is hier bekend.

In **Venlo** en **Venray** (N-Limburg) spreken gebruikers van *GHB* ook wel over 'bub-bels', vanwege de luchtbelletjes die vrijkomen bij het omkeren van de fles. Een gezondheidswerker (G7) ziet zowel in het weekend als door de week groepjes (blanke) jongeren met *GHB* flesjes hun tijd doden op hangplekken. Soms gebruiken ze met zijn allen bij iemand thuis. *GHB* wordt hier vooral als stapeldrug gebruikt in combinatie met middelen die stimulerend van aard zijn. *GHB* heeft een vaste plek veroverd op de lokale drugsmarkt en de angst om out te gaan is minder geworden. *Ketamine* en *lachgas* zijn slecht verkrijgbaar en niet gangbaar.

Oost

De **Gelderse** panelstudie bevestigt dat *GHB* in stedelijke uitgaansnetwerken (Nijmegen, Arnhem) nog immer circuleert. Op de hardstyle feesten die inmiddels ook in Arnhemse clubs worden gegeven is *GHB* in omloop. Sommigen houden het op een experiment en anderen gaan over tot regelmatig gebruik. De verwachting is dat *GHB* grotendeels tot een kleine groep beperkt zal blijven en niet fors zal groeien.¹⁷⁹ Het gebruik speelt zich voornamelijk thuis af en beperkt zich tot niches in het uitgaanscircuit. Het *GHB*-gebruik lijkt te dalen want clubmedewerkers en portiers zien in de cafés en discotheken minder buisjes op de grond liggen. Er wordt ook minder in beslag genomen aan de voordeur.¹⁸⁰ Gebruikers die positief staan tegenover *GHB* wijzen op de erotiserende, ontspannende en sociale eigenschappen. Factoren die de populariteit van *GHB* limiteren zijn: de onwenselijke combinatie met alcohol, en een negatief imago van coma en bewusteloosheid. *Ketamine* en *lachgas* zijn moeilijk verkrijgbaar en worden slechts op beperkte schaal gebruikt. Alleen uit de tekno-scene komen geluiden van ketaminegebruik op openluchtparty's en in thuissettings.

In **Enschede** wordt weinig *GHB* waargenomen in het uitgaansleven. Alleen in de homoscene is er een handjevol mensen die het gebruiken vanwege de erotiserende werking, maar het gebruik lijkt niet uit te waaiëren naar andere scenes. *Lachgas* en *ketamine* zien we ook hier alleen op illegale feesten en in de underground scene. Wel vertelt stapper (U16) dat veel mensen uit Enschede gaan stappen in Duitsland, waar lachgas nog gewoon verkocht wordt. "Voor deze bonus steken ze speciaal de grens over. Juist omdat je lachgas in je eigen land niet meer kan vinden wordt het lurken aan zo'n ballonnetje in het buitenland weer wat interessanter." (U16)

---

¹⁷⁹ Roomer en Poelmans (2005:68).

¹⁸⁰ Ibid (2005:47).

Noord

Het *GHB* gebruik in **Groningen** lijkt enigszins toe te nemen in subscenes van het uitgaansleven. In kringen van hippe kakkers, studenten en stappers is een zekere nieuwsgierigheid naar *GHB*. Een panellid wijst erop dat 'GHB nog steeds een gewild goedje is' (U14). Het middel blijft in de luwte omdat de lokale media nog geen enkel negatief bericht over *GHB* hebben geplaatst. Potentiële gebruikers zouden hierdoor minder sceptisch en eerder geneigd zijn om te experimenteren. Een dj annex stapper (U6) bevestigt dit verhaal, en wijst er ook op dat het thuisgebruik niet onderschat mag worden. Die indruk heeft ook de gezondheidswerker (G5) die van afname niet zoveel merkt. Het blijft een interessant middel om uit te proberen. Opvallend is wel dat er bij de testservice meer verontreinigde *GHB* binnenkomt of vloeistof die alleen bestaat uit GBL, een deelcomponent van *GHB*. GBL blijkt steeds vaker onder de naam *GHB* te worden aangeboden. Zowel van de lokale dealer als de gezondheidswerker horen we dat er de laatste tijd een specifieke vraag is ontstaan naar GBL in Groningen. (G5 & U14)

Lachgas en *Ketamine* lijken schaars in Groningen. Er wordt volgens een dealer (U14) wel veel gepraat over ketamine maar je ziet het nooit.

Risico's narcosemiddelen

GHB incidenten toen & nu

In Trendwatch 2003 kwamen er uit veel regio's nog berichten over onvrijwillige bedwelming en 'out' gaan na een te hoge dosering. Inmiddels is er een afname van *GHB* gerelateerde incidenten en overdoseringen in het clubcircuit. De meeste panelleden leggen een mogelijk verband tussen de afnemende populariteit en het aantal ongelukken.

GHB intoxicaties

Het aantal *GHB*-intoxicaties waarover het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) geraadpleegd werd, nam vooral tijdens de 2000-2001 piek aanzienlijk toe, van 91 meldingen in 2000 naar 174 in 2001. De jaren hierna zet de stijging minder hard door, wat in 2002 resulteerde in 194 meldingen en in 2003 in een totaal van 212 meldingen.

GHB op afterparty's

Hoewel er wat betreft *GHB* minder te doen is op de EHBO, zeker in relatie tot de vele overdoseringen uit het verleden, geldt dit niet voor alle typen feesten. Op een afterparty bijvoorbeeld, wanneer het publiek afkomstig van een grote party nog door wil gaan in de ochtenduren: "Opeens is er weer een kern van het oude publiek. Opgeblazen bodybuilders en gevolg die meteen loos willen gaan. Dan gaat

het ook direct fout..." Fout in deze zin betekent een volle EHBO-ruimte, en onderwets veel door de GHB bedwelmde bezoekers.

De date rape-drug

Verhalen van en over vrouwen die GHB in hun drankje hebben gekregen en hierdoor verkracht of aangerand zijn blijven circuleren, maar nemen volgens ons panel af. Het scenario is vaak hetzelfde: de zoute GHB wordt bij voorkeur in een zoete mixdrank gedaan om de smaak te maskeren. Vooral in combinatie met alcohol is de kans op een verminderd bewustzijn groter. De combinatie van geilheid die GHB kan veroorzaken en het feit dat veel vrouwen zich de volgende dag weinig meer kunnen herinneren, maakt hen kwetsbaar voor mannen die overigens vaak bekenden van het slachtoffer blijken te zijn.¹⁸¹

Ketamine als coke

Aangezien ketamine en cocaïnepoeder er vrijwel identiek uit zien, kan het gebeuren dat een (mede) gebruiker ketamine voor cocaïne aanziet en hierdoor een ongewenste roes beleeft die soms kan leiden tot angst, verwarring of paniek. "Het is makkelijk om ketamine te verwarren met cocaïne, en hier vervolgens een dikke lijn van te snuiven. Ik ken ook wel dealers die dit expres zo doorschuiven naar jeugdige cokepatsertjes waarvan ze vinden dat ze een lesje verdiend hebben." (U14) Jongeren die er anders niet over zouden piekeren om dit 'vage luchtkussenmiddel' (lopen en zelfs praten kan met een dergelijke hoge dosis moeilijk worden) te nemen, worden op deze manier geconfronteerd met onbekende effecten waar ze niet op kunnen anticiperen.

Laconieker met GHB

GHB gebruik op party's wordt volgens een gezondheidswerker (G1) eerder gerelateerd aan party's in de Randstad. Op hardcore en hardstyle party's zijn de minste problemen met GHB. "Ik heb de indruk dat er minder paniek is wanneer er iemand omgevallen is op de GHB. Er wordt laconieker door vrienden op gereageerd. De perceptie is dat het wel meevalt. Maar GHB en alcohol is een gevaarlijke combinatie en kan tot braken leiden. Ze vinden het slapen niet zo vervelend, maar ze snappen niet hoe kwetsbaar je bent. Ik merk ook dat er een toenemende recidive is van GHB slachtoffers. We komen ze op verschillende feesten tegen. Sommigen hebben we gewaarschuwd dat ze naar het ziekenhuis worden gebracht als we ze nog een keer tegenkomen. Bovendien neigen GHB slachtoffers er vaker toe om te zeggen dat iemand iets in hun drankje heeft gedaan."

---

¹⁸¹ Korf e.a. (2004a:94).

Trends in narcosemiddelen

- **GHB, ketamine en lachgas** worden beduidend **minder** vaak gebruikt dan **stimulantia**. In het algemeen worden de effecten minder gewaardeerd, en is er relatief moeilijk aan te komen.
- **GHB** blijft het **meest populaire anaestheticum** op de uitgaansmarkt, zowel in clubs als op party's. Het gebruik is in vergelijking met stimulantia als ecstasy en cocaïne echter verwaarloosbaar. Afgaande op de berichten van panelleden neemt het GHB gebruik na een aantal jaren van groeiende populariteit, tegenwoordig niet verder toe. Alleen in Rotterdam en Groningen rapporteert ons panel een voorzichtige stijging, wat in het eerste geval waarschijnlijk te maken heeft met de verkrijgbaarheid en in het geval van Groningen met het feit dat er nog niet zoveel negatieve berichten in de media zijn geweest als elders.
- In de **kinky- en homoscene** is **GHB** nog steeds een populair middel. Het erotische imago van GHB is hier in belangrijke mate verantwoordelijk voor.
- Op de grote **danceparty's** lijkt **GHB** over het hoogtepunt heen te zijn, alhoewel gezondheidswerkers op deze party's met name in de Randstad nog geen duidelijke afname van ongelukken zien. Over het algemeen lijken gebruikers zich meer bewust van de gevaren. Ze weten uit persoonlijke of secundaire ervaring dat GHB een moeilijk te hanteren recreatief middel is. Een hiermee samenhangende reden is de negatieve aandacht van GHB in de media, alsmede de zichtbare ongelukken (ambulance, out-gaan etc.) naar aanleiding van GHB.
- Ook in de **clubscene** is de belangstelling voor **GHB**, op enkele uitzonderingen na, aan het verflauwen: zowel gebruikers als medewerkers in het clubcircuit zien minder gebruik en lege GHB flesjes. Panelleden blijven echter sporadische ongelukken met GHB rapporteren. Out gaan na een te hoge dosering, vooral in combinatie met alcohol, wordt het meest waargenomen.
- Op de **internetfora** van www.phono.nl en www.partyflock.nl is er, naast de indianenverhalen, een serieuze toenemende aandacht voor verhalen, ervaringen en vragen over **ketamine**. Het middel lijkt zich hiermee in Nederland niet meer alleen tot de undergroundscene te beperken. Of deze interesse zich ook daadwerkelijk omzet in gebruik valt echter nog te bezien. Het aanbod van ketamine is schaars en de door menigeen beschreven bizarre en dissociatieve effecten lijkt een grote toekomst als 'nieuwe' partydrug in de weg te staan.

- Het is nog te vroeg om de vraag of het **imago van ketamine** verschuift van cult naar cool en hip te beantwoorden, maar op grond van allerlei, deels vluchtige, signalen lijkt de markt vooral in de grote steden meer in beweging te zijn dan enkele jaren geleden.
- **Lachgas** valt officieel vanaf halverwege de jaren negentig onder de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening. Hierdoor is lachgas, behalve sporadisch op underground locaties, besloten feesten en in privé-settings nagenoeg **uit beeld** verdwenen. Alleen in het oosten van het land gebruiken stappers wel eens lachgas als ze uitgaan in Duitsland waar het nog gewoon verkrijgbaar is.

Tabel 12: GHB trends in de verschillende regio's

GHB	Uitgaanscen- tra/Cafés	Clubs /disco's/ lounges	Party regionaal	Party landelijk
West	-	-	=	= dance
Oost	=	+	0	= (+) kinky
Noord	+	+	0 (+)	0 illegaal
Zuid	- (=)	=	= (-)	= hardstyle/hardcore 0 urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Sommige kleine en grote scenes hebben een transregionale dynamiek en zijn daarom ondergebracht in de kolom 'party landelijk'.

Als er één teken (0 = - +) in de kolom staat dan duidt dit op een zelfde trend in de gehele regio of in het land. Staan er twee tekens, dan staat eerst de heersende trend en daarna tussen haakjes de hiervan afwijkende trend op kleinere schaal, binnen specifieke subgroepen.

11 PSYCHEDELICA

Tot de psychedelica behoren onder andere: LSD, paddo's, DMT, en mescaline. Deze middelen zijn aan elkaar verwant doordat ze hallucinogene eigenschappen hebben. Hoewel er een uitgebreide keuze aan psychedelica is, spelen ze in het uitgaanscircuit over het geheel genomen nauwelijks een rol van betekenis. Party's en clubs zijn in de regel geen ideale settings voor psychedelische experimenten. Slechts weinig stappers hebben er ook daadwerkelijk ervaring mee, en als ze dit al hebben gaat het meestal slechts om een sporadisch experiment met paddo's. Typische gebruikers van psychedelica worden wel psychonauten genoemd. Hét handboek voor de (jonge) polderpsychonaut: *Uit je Bol*, geeft een gedetailleerd overzicht van paddo's en LSD tot exotische middelen als salvia divinorum en ibogaine.¹⁸²

Paddo's

Hallucinogene paddestoelen worden vooral gekocht in smartshops.¹⁸³ Een doorsnee smartshop biedt alleen nog maar verse paddo's aan, meestal de Colombiaanse, Mexicaanse en Hawaïaanse variëteiten. Als de dagen beginnen te lengen en de zomer zich aandient worden er hier traditioneel meer van verkocht. Paddo's zijn makkelijker verkrijgbaar, milder en hanteerbaarder dan het illegale LSD. Ze worden in de regel oraal ingenomen, hoewel ze in gedroogde vorm ook eventueel gerookt kunnen worden. De meeste gebruikers eten ze 'puur', maar er wordt ook wel thee mee gezet of soep van gemaakt. Paddo's zijn inmiddels zo'n tien jaar op de commerciële markt. Vanaf het begin is het gebruik vooral experimenteel geweest; regelmatig gebruik komt weinig voor.

Een deel van de (uitgaande) jeugd blijft nieuwsgierig naar paddotrips. Ruim een derde van de trendy clubbezoekers in Amsterdam heeft wel eens paddo's gebruikt. Het afgelopen jaar heeft 10% paddo's gebruikt en in de afgelopen maand nog maar 1%.¹⁸⁴ Het paddogebruik blijft voor de meeste gebruikers experimenteel. Terwijl jonge toeristen op de paddo's in het uitgaanscentrum van Amsterdam vertoeven, zijn paddo's voor de inwoners favoriet voor bos- en duintripjes. De voorkeur onder deze laatste gebruikers blijft in de regel een natuurlijke omgeving in plaats van een artificiële 'glammy club'. En wie eens wat anders wil dan verse

---

¹⁸² Hellinga en Plomp (2005).

¹⁸³ In 2002 bepaalde de Hoge Raad dat gedroogde paddo's als illegale, bewerkte preparaten moeten worden beschouwd. Paddestoelen in gedroogde vorm mogen daarom sinds 1 januari 2004 niet meer in smartshops worden verkocht.

¹⁸⁴ Korf e.a. (2004a: 109).

paddos, kan tegenwoordig ook een reepje *paddochoco*¹⁸⁵ proberen. In Amsterdam is de paddochoco inmiddels in een paar netwerken geïntroduceerd. Volgens een insider heeft de markt creatief geanticipeerd op het verbod van gedroogde paddestoelen. Van de niet verkoopbare partijen gedroogde paddestoelen, wordt een deel verwerkt in chocoladerepen die vervolgens weer in het feestcircuit worden verkocht. Er zijn nog geen berichten van paddochoco's uit andere regio's.

LSD

LSD oftewel Lysergzuur-diethylamide is een chemische bewerking van een stof die in de moederkoornschimmel zit. Vaak wordt een druppel van dit middel op een papiertje aangebracht (papertrip) of verwerkt in kleine pilletjes (microdots), maar het kan ook direct vanuit een flesje op de tong of eerst op de muis van de duim gedruppeld worden en vloeibaar ingenomen (liquid). Het gebruik van LSD in het clubcircuit is gering zoals een Amsterdams onderzoek onder trendy clubgangers laat zien. Minder dan 2% is recente gebruiker (laatste jaar) en slechts een half procent huidige gebruiker (laatste maand).¹⁸⁶ Het gebruik is zeer settingafhankelijk waardoor het grotendeels buiten het reguliere uitgaanscircuit plaatsvindt.

LSD-gebruik komt zowel in de Amsterdamse als in de Haagse panelstudie vooral voor in de psychedelisch getinte trancescene en de teknoscene. Onze panelleden bevestigen dit ook vanuit Groningen, Rotterdam en Eindhoven. Omdat deze internationaal georiënteerde underground scenes vrij mobiel zijn, ook over de grens, kan men in deze circuits vaak iets eenvoudiger aan LSD komen.¹⁸⁷

Een organisator van illegale party's in Rotterdam ziet het gebruik stijgen: "LSD is een echte teknodrug want de lange werking op dat soort party's is perfect. Het is makkelijk om te smokkelen naar party's in het buitenland" (U10). Ook in Groningen blijft LSD vrij constant aanwezig op 'psychedelic party's' binnen een kleine maar actieve 'psy-scene' (U14).

In Eindhoven en Venlo merken gezondheidswerkers dat er interesse is voor psychedelica, maar dat de drempel om te nemen heel hoog is. De groepjes dorpsjongeren die ervaring hebben met tripmiddelen, beperken hun gebruik tot slechts een enkele keer.

Ook de portierscoördinator (P5) die wekelijks op grote party's door het hele land staat, zegt dat er op een enkele toevallige vondst van in LSD gedoopte papertrips na, geen enkele aanwijzing is dat LSD een revival gaat beleven op de feesten zoals hij ze ziet. Hallucinogenen worden volgens hem meestal als te 'heftig' ervaren.

---

¹⁸⁵ De paddochoco bestaat uit een reep chocolade met daarin opgeloste psylocibe. De reep bevat zes blokjes chocolade. Twee blokjes zouden voldoende zijn voor een trip.

¹⁸⁶ Korf e.a. (2004a: 109).

¹⁸⁷ De prijs voor een papertrip in Amsterdam is de afgelopen jaren wegens schaarste gestegen van 2-3 euro naar 5-7 euro. Vloeibare LSD is ook verkrijgbaar en kost ongeveer 250 euro per flesje met een inhoud van 100 druppels.

Jongeren beschouwen psychedelica doorgaans niet als een partydrug en experimenteren er hoogstens thuis of in de natuur mee.

DMT

De chemische benaming van het kort werkende tripmiddel DMT is n,n-dimethyltryptamine. Het is op de drugsmarkt doorgaans verkrijgbaar in de vorm van wit, geel of bruin-oranje poeder. DMT wordt meestal gerookt in een dosis van rond de vier of vijf milligram in een speciaal base-pijpje. De vrijkomende witte rook wordt na verhitting geïnhaleerd. De geur van DMT is buitengewoon krachtig en ruikt nog het meest naar verbrand rubber. Een DMT-trip kan, hoewel kort, bijzonder hevig zijn.

DMT is in Nederland de laatste jaren enigszins bekender geworden buiten het traditionele psychonautische circuit. Volgens Amsterdamse panelleden bestaat er in sommige 'hipvip' kringen inmiddels enige ervaring met de rookbare tryptamine. De sessies vinden in privé-settings plaats of gebeuren spontaan na afloop van een feest in een groepje van psychedelische fijnproevers. Een DMT trip is een 'mind-blowing experience' van ongeveer 10 minuten. Juist vanwege de korte maar intense roes ('betoverende arabesken' en 'geometrische figuren'), wordt DMT ook wel eens de *businessmen-* of *lunchtrip* genoemd, omdat je het bij wijze van spreken om kwart over twaalf in je middagpauze kunt gebruiken en om één uur weer nuchter op kantoor bent. Voor personen die geen urenlange trip willen ondergaan is DMT een goed alternatief, temeer omdat de roes ook niet zoals met LSD en paddo's allerlei fysieke reacties oproept. DMT is doorgaans moeilijk te krijgen en kost rond de 150-200 euro per gram in Amsterdam.

Ook in Den Haag en Rotterdam komt DMT gebruik in de psychonautische en undergroundscene voor. Volgens een gebruiker valt het niet mee om DMT te roken. "Het blijft een heel gedoe om te nemen en is een heel duur tripmiddel!" (U10).

Trends in psychedelica

- Psychedelica blijven een marginale rol in het reguliere club- en partycircuit spelen. In sommige regio's bestaat er in experimenterende kringen belangstelling voor exotische psychedelica, maar de drempel om te nemen blijft hoog vanwege onder andere de onvoorspelbare effecten. Het gebruik van psychedelica blijft voornamelijk experimenteel van aard.
- Zodra de dagen beginnen te lengen en de temperaturen stijgen neemt de consumptie van paddo's in Nederland toe. Gebruik vindt vooral in de buitenlucht plaats; weinig in het uitgaansleven.

- Op de illegale en undergroundfeesten worden psychedelica - naast de anaesthetica en stimulantia - relatief veel gebruikt. Het gebruik van LSD blijft grotendeels beperkt tot specifieke trance- tekno- en psychonautische (sub)culturen.
- DMT en Ayahuasca wekken de belangstelling voor spiritueel druggebruik bij psychonautisch georiënteerde fijnproevers. De bekendheid van DMT is inmiddels ook doorgedrongen tot de hippe, aan dance gerelateerde netwerken. Er lijkt een lichtgroeiende interesse naar kortdurende trips en de werking van verschillende tryptaminen in het algemeen. De berichten beperken zich voornamelijk tot Amsterdam.

Hortensia-high?

Afgelopen december (2004) is Nederland kort in verwondering gebracht over hortensia's en hun vermeende psychoactieve werking. Uit de berichten in de media zouden delen van de tuinplant in Friesland en Drenthe met enige regelmaat worden gestolen. Ook in Utrecht en Limburg zouden hortensiastralers actief zijn.

Als gevolg van de toegenomen interesse werd in december de vraag aan smarthops gesteld of hortensia's eventueel een hallucinogene werking zouden hebben. En ging het hier misschien ook niet om een nieuwe bestseller in het assortiment!? Maar de hype werd al snel ingehaald na een verklaring van de woordvoerder van het Trimbosinstituut. Volgens hem zou er inderdaad een hortensia soort bestaan die gebruikt kan worden als drug. Het zou hier gaan om de *Hydrangea paniculata*, die oorspronkelijk uit China en Japan afkomstig is. Deze zou een marihuana-achtige high geven wanneer je hem rookt. Dit wordt echter sterk afgeraden omdat bladeren en wortels de giftige substantie cyanide bevatten.

De woordvoerder benadrukte echter dat hij niet meende dat de Nederlandse hortensia's om deze reden gestroopt zouden worden. Immers: er zijn zoveel plantensoorten die psychoactief werken en ook gewoon in de natuur groeien of in de supermarkt verkrijgbaar zijn. Nootmuskaat en maanzaad zijn hier goede voorbeelden van.¹⁸⁸

Tabel 13: Psychedelica trends in de verschillende settings

Psychedelica	
Goa-trance	+
Tekno	=
Privé settings	+

¹⁸⁸ www.azarius.nl (10-01-2005).

12 OVERIGE MIDDELEN

Naast de stimulantia, narcosemiddelen en hallucinogenen zijn er ook nog middelen die we niet tot de bovenstaande farmacologische groepen hebben gerekend, maar die wel een zekere populariteit genieten in het uitgaanscircuit. Een deel van de middelen is overigens niet psycho actief van aard.

Energiedranken

Energiedranken zijn allang niet meer exclusief voorbehouden aan het nachtleven. Ze worden al geruime tijd aangeboden in (sport)winkels, supermarkten en benzinstations. **Red Bull** is een cafeïnedrank die een vaste plaats verworven heeft in het uitgaansleven. De fabrikant sponsort ook kleine en grote feesten. Red Bull is en blijft in het hele land een populair alternatief ter aanvulling of vervanging van stimulerende drugs. "Hardcore jongeren die het een beetje hebben gehad met het (vaak al jarenlange) gebruik van speed op feesten zie je nu vaker grijpen naar een Red Bulletje om het toch een nachtje vol te kunnen houden" (G7). Verder is er een keur aan vergelijkbare dranken als **Liquid X** en **Supernova** die ook in smartshops worden verkocht. De organisatie van hardstyle feesten in Nederland heeft zelfs haar eigen energiedrankje, dat bovendien ook nog eens afrodiserende eigenschappen zou hebben, op de markt gebracht, en verkoopt het grif op de vele eigen feesten. Uit de Amsterdamse, Haagse en Gelderse panelstudies blijkt dat energiedranken onder jongeren mateloos populair zijn én blijven. De snelle te loorgang van de eens zo hippe Breezer gaat niet op voor Red Bull, vooral gemixed met vodka blijft deze in heel Nederland een groot succes.

Ephedra en stackers

Ephedra en ephedrahoudende producten hebben dankzij onder andere smartshops en sportscholen grote bekendheid gekregen. Ephedra en de daarvan afgeleide producten worden als afslankmiddel gebruikt, maar vooral ook als 'energieboost' waarmee op feesten langer door gegaan kan worden. Het middel wordt vaak gezien als een natuurlijk (en ten onrechte daardoor veiliger) alternatief voor de klassieke, illegale partydrugs. De oppeppende werking en rusteloze roes wordt echter niet altijd als even prettig ervaren, en verschillende panelleden vertellen over klachten als hartkloppingen en zweetaanvallen.

Ephedra is een plantaardig product met een stimulerende werking en wordt om die reden wel 'herbal ecstasy' genoemd. In korte tijd werd het middel één van de populairste producten van de smartshop, waar het soms puur, soms aangevuld met bijvoorbeeld cafeïne, guarana of ginseng, in capsule vorm werd aangeboden.

Buiten het gebruik als geneesmiddel is ephedra in Nederland sinds april 2004 verboden en mag dus niet meer verkocht worden.

Ook de zogenaamde '**stackers**' (vetverbranders) bevatten ephedra, veelal in wisselende doseringen. Stackers komen voor in het uitgaansleven en het sport-schoolcircuit. In de sport- en bodycultuur, die deels verweven is met het uitgaansleven, worden stackers aangeboden en gebruikt door jonge vrouwen die (versneld) willen afvallen tijdens het sporten en feesten. Volgens de portierscoördinator (P5) worden ephedra en stackers ook na het verbod nog regelmatig aangetroffen bij controles aan de deur. In het Rotterdamse uitgaansleven worden sinds het verbod minder ephedra(producten) en stackers aangetroffen in de 'drugskluis' (G3). In het Eindhooftse uitgaanscircuit is de populariteit eveneens afgenomen volgens de politie (P3). Volgens het Rotterdamse politie panellid (P1) zijn stackers of andere ephedra houdende producten nog altijd 'onder de toonbank' verkrijgbaar in bepaalde sportschoolmilieus.

Gebruikers reageren wisselend op het verbod. Volgens een dj/webmaster (U7) malen lang niet alle consumenten om het verbod zoals blijkt uit de soms hevige polemieken op internetsites. Een deel wijst naar de onplezierige bijeffecten als slapeloosheid en hartkloppingen. Anderen betreuren het verbod omdat er, behalve de chemische stimulantia, geen vergelijkbaar alternatief meer is. De smartshop-branche zoekt naarstig naar een vervangbaar middel, maar is daar tot nu toe nog niet goed in geslaagd. Een gezondheidswerkster uit Brabant: "Er blijft vraag naar ephedra, verboden of niet! Vooral stappers die niet meer het nare gevoel na ecstasy of speed willen zijn op zoek naar alternatieven" (G4).

Erectogenen

Uit gesprekken met panelleden blijkt dat **Viagra**¹⁸⁹ ook zijn weg vindt in het 'reguliere' clubcircuit. Al spoedig na het op de markt brengen van Viagra circuleerde het erectogeen in de Amsterdamse homo- en fetisjscene. Allerlei wilde verhalen deden in het begin de ronde over dj's die zich lieten fluffen (pijpen) tijdens het optreden. Viagra behoorde al snel tot het pakket nieuwe middelen waar de innoverende hedonist van tijd tot tijd mee experimenteerde. In 2002 was reeds in de helft van alle Amsterdamse panelnetwerken Viagra of een Viagra-achtig middel in omloop.¹⁹⁰ Ook in Den Haag en Rotterdam deed Viagra zijn intrede in het hedonistische nachtleven.

Een gerucht uit Trendwatch 2003, dat Viagra in het Rotterdamse clubcircuit te koop werd aangeboden, wordt voor 2004 door een stapper bevestigd. In tenminste één trendy club wordt Viagra aangeboden of verkocht aan bezoekers. Er wordt

---

¹⁸⁹ Viagra is een niet-psychoactief geneesmiddel. Viagra wordt in strips van 50mg en 100mg aangeboden en voor ongeveer 5 a 6 euro per stuk verkocht.

¹⁹⁰ Korf e.a. (2003).

in vriendenkringen ook onderling geruild of weggegeven. (U11) Bezoekers van kinkyparty's gebruiken drugs én Viagra om hun grenzen te verleggen; de seksuele handelingen zijn explicieter en de seksuele beleving wordt als meer intens ervaren.¹⁹¹ Een portierscoördinator (P5) weet dat Viagra niet alleen op kinky feesten, maar ook elders wordt gebruikt. Er wordt naar verhouding meer Viagra aangetroffen op fetisj getinte feesten. Het valt portiers van een Zaanse club op dat zij tijdens het fouilleren vaker Viagra bij bezoekers aantreffen (U8). Overigens valt het te betwijfelen of Viagra ook veel tijdens het stappen wordt geconsumeerd; dat is toch vooral voor daarna. Stappers houden Viagra achter de hand om de eventuele verminderde seksprestaties of tijdelijke impotentie na het gebruik van stimulerende middelen te compenseren (G4). Ondertussen horen we ook van ons panel uit de Randstad dat het middel Cialis beperkt in omloop zou zijn. Cialis behoort tot de nieuwe generatie van geavanceerde erectogenen en belooft een langere werking (24 tot 36 uur) dan Viagra. De Mr Blue pil, zoals hij op internet al liefkozend wordt genoemd, is ruimschoots verkrijgbaar bij verschillende aanbieders, "je moet ze alleen wèl weten te vinden." (U11)

'Natuurlijke' erectogenen van de smartshop

Geruime tijd voor de introductie van Viagra had het smartcircuit al een keur aan producten in haar assortiment die grotendeels gebaseerd waren op het krachtige *yohimbe*¹⁹². In de landelijke smartshops verkopen deze natuurlijke erectogenen al jaren stabiel en goed. In meerdere dubbel blind studies is dan ook aangetoond dat yohimbine werkt als een afrodisiacum en potentieverhogend middel.¹⁹³ Toen *Sigra* op de markt kwam waren de reacties van gebruikers eveneens lovend. Sigra werd door gebruikers geprezen als de Viagra onder de herbals. De consumenten zaten dichterbij de waarheid dan ze vermoedden, want behalve yohimbe bevatte Sigra ook *sildenafil*, het werkzame bestanddeel van Viagra. Een reden voor VWS om Sigra uit de handel te laten halen. Inmiddels is er een vernieuwde Sigra op de markt dat samen met libido forte (45 euro voor 5 pillen) wordt aangeboden in smart- fetisj- en seksshops.

Poppers

Ondanks het recente verbod op poppers, zien panelleden in de grote steden nog weinig tekens van schaarste. De geelkleurige *Rush* flesjes zijn misschien dan aan het oog onttrokken, volgens panelleden levert een simple navraag naar poppers of 'roomodorizers' vrijwel direct resultaat op. De prijs voor een flesje Rush bedraagt in het zwarte circuit tussen de 5 en 10 euro. Poppers worden volgens panelleden vooral gebruikt in het homoseksuele- en kinky uitgaansmilieu. Onder invloed van poppers worden seksuele handelingen intensiever ervaren.

---

¹⁹¹ Rochemont (2003). Een interne notitie over het drugsgebruik op kinkyparty's.

¹⁹² In farmaceutische preparaten wordt yohimbe-extract gebruikt als afrodisiacum en in preparaten tegen impotentie. Alleen yohimbine bevattende geneesmiddelen zijn op recept verkrijgbaar, terwijl producten met yohimbebast zoals Sextra vrij verkrijgbaar zijn.

¹⁹³ Beltman e.a. (1999).

Slaap- en kalmeringsmiddelen

In de Amsterdamse panelstudie worden in verschillende netwerken *benzodiazepines* en andere slaap- en kalmeringsmiddelen gebruikt. Vooral bij de 'doorstappers' zijn het geliefde middelen om de roes uit te slapen. De politieman (P1) uit Zaanstad zegt substantieel meer benzodiazepinen aan te treffen in de discokluis. Net als met Viagra zijn deze middelen vooral bedoeld voor na het uitgaan. Een stapper (U6) uit Groningen ziet dat slaap- en kalmeringsmiddelen vaker worden verhandeld en gebruikt: "Na een heel weekend op de uppers, is het zondag tijd voor de downers". Ze bevestigt hiermee een Gronings gerucht van een gezondheidswerker uit Trendwatch 2003, dat stimulantiagebruikers vaker geneigd zijn om naar normison te grijpen.

Trends in overige middelen

- **Energiedrankjes** blijven dankzij hun energetische effect populair tijdens het uitgaan. Vooral de mix vodka-Red Bull wordt door het hele land veel gedronken.
- Sinds de vrije verkoop van **ephedra** per april 2004 bij de wet **verboden** is, zijn de smartshops één van hun meest populaire producten kwijt. De inkomstenderving wordt door een deel van de smartshops onder andere opgevangen door de uitbreiding van parafernalia als *coke-grinders*, weegschaaltjes, en versnijdingmiddelen.
- Jongeren die **ephedra** (houdende) producten tijdens het uitgaan gebruiken als extra energie, naast of als alternatief voor stimulantia als ecstasy of amfetamine, zijn nu meer aangewezen op energiedrankjes, die soms hoge cafeïneconcentraties bevatten. Een gezondheidswerker op grote landelijke party's, merkt een toename van **cafeïne** gerelateerde **gezondheidsproblemen**.
- **Slaap- en kalmeringsmiddelen** lijken zich onder stappers in een toenemende belangstelling te mogen verheugen om na het uitgaan makkelijker in slaap te kunnen vallen. Dit gaat vooral op als er tijdens het stappen stimulantia zijn gebruikt.
- Het gebruik van **Viagra** heeft zich, naast de popularisering in het homo- en fetisjccircuit, ook meer weten te verspreiden in het club- en partycircuit. Het wordt voornamelijk door mannelijke singles meegenomen voor een potenti-

eel seksueel contact na het stappen en om eventuele tijdelijke impotentie, door stimulantia veroorzaakt, op te heffen.

- Ondanks het recente verbod op **poppers**, is er in de grote steden nog geen gebrek van schaarste gerapporteerd.

13 COMBIGEBRUIK

De kwalitatieve en kwantitatieve data van panelleden en drugsstudies waarop we ons beroepen, bestrijken grotendeels het veld van jeugdige en jong volwassen stappers die in het weekend incidenteel dan wel frequent drugs gebruiken en daarbij eventueel ook combineren. Het verschil tussen combigebruik, serieel gebruik en polydruggebruik is echter diffuus. In alle drie de gebruikspatronen is er immers sprake van het gebruik van meer dan één drug door dezelfde persoon.

Bij *polydruggebruik* is er doorgaans geen beperking aan de tijdsperiode waarbinnen verschillende drugs worden gebruikt. De tijdsperiode kan kort zijn, maar ook enkele weken en zelfs jaren duren. Bij *serieelgebruik* is er eveneens sprake van meer dan één drug door dezelfde persoon, maar binnen een tijdsspanne die langer is dan bij het combigebruik. De effecten van het gebruik overlappen elkaar vanwege een langere tijdsperiode niet. *Combigebruik* is het gebruik van meer dan één drug of drugcategorie door éénzelfde persoon op hetzelfde moment of binnen een nauwe tijdspanne. Bij combigebruik is er sprake van drugsgebruik binnen een (zeer) korte tijdsperiode waarbij een interactie wordt verondersteld tussen de effecten van de verschillende drugs.¹⁹⁴ Omdat de meeste publicaties over alcohol en andere middelen betrekking hebben op gecombineerd gebruik van alcohol met stimulantia en/of hallucinogene middelen¹⁹⁵ en onze focus voornamelijk is gericht op de recreatieve gebruikersmarkt spreken wij daarom het liefst van combigebruik.

Om de deels subjectief beleefde effecten en motieven van combigebruik beter te begrijpen, kunnen we de interactieve effecten van (min of meer) simultaan gebruik categoriseren in drie klassen: *synergetische*, *antagonistische* en *additieve reacties*.¹⁹⁶

- Bij **synergie** zijn de effecten 'samenwerkend'. Het effect van de combinatie is groter dan de som van de effecten van de afzonderlijke producten. Deze synergetische interactie kan ook wel uitgedrukt worden als $1+1=3$.
- **Antagonistisch** betekent 'tegen elkaar werkend', waardoor het effect van de combinatie kleiner is dan dat van de afzonderlijke producten ($1+1=1$). De combinatie van alcohol en cocaïne kan hiertoe worden gerekend. De gebruiker tracht het (dronken) gevoel van de alcohol te veranderen en op te

---

¹⁹⁴ Laudens (2005).

¹⁹⁵ Leccese e.a. (2000:60).

¹⁹⁶ Berenbaum (1989).

heffen door middel van het snuiven van cocaïne. Andersom wordt het hyperactieve effect van cocaïne gedempt door er alcohol bij te drinken. In beide gevallen probeert de gebruiker het effect te neutraliseren door de toevoeging van een ander middel.

- o Effecten zijn **additief** als het uiteindelijke effect de som is (of verschil in geval van elkaar tegenwerkende effecten) van de afzonderlijke effecten.¹⁹⁷ Effecten versterken of remmen elkaar indien het uiteindelijke effect groter of kleiner is dan verwacht op grond van sommering van de afzonderlijke effecten. Dit additieve interactiepatroon kan worden voorgesteld door de vergelijking $1+1=2$. Het mixen van verschillende stimulanten heeft als doel om de energieke roes te behouden en/of te verlengen.

Overigens worden de uiteindelijke effecten mede beïnvloed door de dosis, de verwachting van de gebruiker en de setting waar het drugsgebruik wordt beleefd.¹⁹⁸

Omgevings- en persoonlijke factoren

Niet alleen gecombineerd druggebruik kan leiden tot problemen. Ook de omgevingsfactoren hebben hier invloed op. Een gezondheidswerker (G1) constateert dat er minder incidenten zijn op outdoor- dan indoorfeesten, terwijl outdoorfeesten (12-14 uur) gemiddeld een paar uur langer duren dan indoorfeesten (9-12 uur), en er juist hier vaak verschillende middelen met elkaar gecombineerd worden. Omgevingsfactoren als temperatuur en luchtvochtigheid zijn mede bepalend voor het aantal incidenten. Ook persoonlijke problemen kunnen van invloed zijn op de beleving van druggebruik. Het valt de gezondheidswerkers (G2) op dat de hulpbehoevenden die zij in de clubs op de EHBO spreken, relatief vaak ook andere problemen hebben. Een relatie is bijvoorbeeld net beëindigd of ze lijden een eenzaam bestaan.

Een extra complicerende factor is wanneer blijkt dat een persoon méér dan twee middelen met elkaar combineert. Dat geldt zeker als alcohol en medicijnen ook worden meegerekend. Uit gesprekken met panelleden blijkt dat met name een deel van het publiek op fetisjfeesten veel verschillende en contrasterende middelen door elkaar gebruiken.

“Combi’s als Viagra met cocaïne en ecstasy, maar ook ecstasy met GHB, of Viagra met GHB kom je op fetisj en kinky gerelateerde feesten vaker tegen. En aangezien het een oudere groep betreft, komt er ook vaker extra medicatie bij zoals anti-depressiva en middelen tegen hoge bloeddruk, chronische bronchitis etc. Deze primaire problemen zorgen ervoor dat het combineren met drugs leidt tot riskant gedrag. Dat maakt het voor ons nog gecompliceerder bij het vaststellen van de juiste anamnese omdat ze het ons meestal niet zeggen.” (Gezondheidswerker: G1)

---

¹⁹⁷ Leccese e.a. (2000).

¹⁹⁸ Zinberg (1984).

We gaan allereerst in op het combigebruik in het algemeen en meer specifiek op de gangbare en populaire combinaties in het uitgaanscircuit. De risico's die met het combigebruik vergezeld gaan zullen daarna worden besproken.

Combigebruik in uitgaanssettings

Het combineren van middelen in het uitgaansleven komt frequent voor.

- In een *Belgisch* onderzoek naar bezoekers (N=645) van *clubs en dansevenementen*¹⁹⁹ met een gemiddelde leeftijd van 22 jaar zegt ruim driekwart (76,9%) ooit wel eens alcohol met een illegale drug te hebben gecombineerd. Van hen heeft bijna de helft (47,5%) ooit wel eens verschillende soorten illegale drugs met elkaar gecombineerd.
- In een onderzoek onder *Rotterdamse* partygangers op een dance-event²⁰⁰ (N=78) met een doorsnee leeftijd van 25,6 jaar, zegt 65% wel eens alcohol te combineren met een ander middel. Alcohol in combinatie met ecstasy, hasj/wiet en cocaine is favoriet. Iets meer dan de helft (52%) gebruikte die avond ecstasy en dronk daar bijna altijd ook alcohol bij.
- In een onderzoek onder *Amsterdamse* clubgangers²⁰¹ (N=404) met een doorsnee leeftijd van 28 jaar, heeft 55% het afgelopen jaar ervaring met een combinatie van tenminste twee middelen (alcohol en blowen meegerekend).

Wat in dergelijk onderzoek vaak onderbelicht blijft, zijn de keuzes en eventuele specifieke voorkeuren voor bepaalde combinaties. In een onderzoek naar gecombineerd druggebruik blijkt dat gebruikers aan een bepaalde combinatie, bijvoorbeeld alcohol en cannabis, zowel prettige als onprettige effecten toedichten. Combigebruik kan intentioneel zijn: de gebruiker wil de gewenste of ongewenste effecten van een middel versterken, afzwakken of verlengen door er eenzelfde of juist een andere drug aan toe te voegen.²⁰² In verschillende onderzoeken waar gebruikers gevraagd wordt naar favoriete, of prettig beleefde combinaties valt telkens op dat alcohol en cocaïne hoog scoort.²⁰³

Maar vaak blijkt ook dat gebruikers de verschillende drugs lang niet altijd doelbewust en weloverwogen met elkaar mixen, en lang niet altijd alle effecten overzien. Niet zelden wordt er uit gewoonte gecombineerd, zoals bijvoorbeeld alcohol met cannabis, zonder dat er een uitgesproken motief aan ten grondslag ligt of een specifiek effect wordt nagestreefd.

---

¹⁹⁹ Van Havere (2004).

²⁰⁰ De Mik (2004).

²⁰¹ Korf e.a. (2004a).

²⁰² Nabben en Korf (2000).

²⁰³ Decorte (1997); Nabben & Korf (2000); Van Gelder. (2004); Korf e.a. (2004a).

“Per middel weten de meeste mensen nog wel wat het met je lichaam doet, en hoe je je hier op in kan stellen. Maar in combinatie met andere middelen is dit veel moeilijker in te schatten. Dat bijvoorbeeld alcohol een downer is en daarom beter niet met bepaalde middelen gecombineerd kan worden weet bijna niemand en houdt hier dan ook geen rekening mee.” (stapper: U2)

Aan de panelleden is gevraagd welke combinaties en gebruikspatronen zij waarnemen in het uitgaanscircuit. Antwoorden in de trant van ‘alles-met-alles wordt gecombineerd’, zijn niet verwerkt in de analyse, aangezien het onduidelijk is om welke middelen het precies gaat. Overigens geeft het wel indirect aan dat er in de betreffende scene kennelijk een grote bereidheid is om uiteenlopende drugs met en door elkaar te mixen. Een partyorganisator (U10) uit Rotterdam: “Ik zie vaak gelegenhedsmixen omdat er weinig favoriete combinaties zijn op illegale feesten. Waaruit die combi’s bestaan is moeilijk te zeggen als er zoveel verschillende drugs in omloop zijn.” In een trendy Rotterdams netwerk (U11) daarentegen wordt er door stappers wel een keuze gemaakt welke middelen zij meenemen tijdens het uitgaan.

Clubben in Rotterdam

“Als we écht goed gaan stappen spreken we eerst bij iemand thuis af en gaan dan met zijn tienden om een uur of 12 uur naar de club. Iedereen kent elkaar van het uitgaansleven. De meesten zijn nog vrijgezel. Een jongen regelt meestal een ruime hoeveelheid GHB en pillen van tevoren. Niet voor een weekend, want dat is teveel gedoe. Voor het vertrek delen we de GHB, ecstasy en poppers. Cocaine nemen we nooit mee want dat is onze drug niet. Als we in de club zijn nemen we eerst een wodka-redbull of een biertje. Daarna slikken we de pillen en om 1 uur is het écht gezellig!!! Als het niet heel druk is, dan besluiten we om tussen vier en vijf uur met de auto naar iemands huis te gaan. Soms nemen we nog een halve pil met wat GHB erbij. Dan komen de verhalen, wat we hebben meegemaakt, en rusten we natuurlijk uit. Vroeger gingen we nog naar een afterparty tot 4 uur de volgende middag. Nu blijven we meestal hangen tot 9-10 uur ‘s ochtends. We worden echt verstandiger haha!” (Stapper: U11)

Uit alle regio’s komen berichten van panelleden over het toenemende combigebruik in het uitgaanscircuit. Een gezondheidswerkster (G4) uit **Eindhoven** vindt dat jongeren slecht op de hoogte zijn van de risico’s van roekeloos combineren. “Ze vinden het stoer om zoveel mogelijk door elkaar te gebruiken”. Een gezondheidswerkster (G6) in **Venlo** ziet het vooral mis gaan als jongeren alleen nog maar bij elkaar komen om zoveel mogelijk drugs door elkaar te gebruiken.

Tussen de regels door horen we ook van ons panel dat het normaal is geworden om minder water of koolzuurhoudende dranken en meer alcohol te drinken naast het gebruik van drugs. Dit beeld wordt bevestigd door Educare. In 1996 was ongeveer een kwart van de incidenten op de EHBO het resultaat van een combinatie van ecstasy en speed en slechts 4% een combinatie van ecstasy en alcohol. Deze

verhouding is in de loop der jaren drastisch veranderd. Een kwart van alle EHBO incidenten is ecstasy en alcohol gerelateerd en slechts 4% is ecstasy en speed gerelateerd.²⁰⁴

Dat combigebruik gelieerd is aan bepaalde netwerken en (sub)scenes komt keer op keer uit de interviews met ons panel naar voren. Een gezondheidswerkster (G6) uit Venlo kent veel 'gabbers' die er hun hand niet voor omdraaien om meerdere drugs op een zelfde avond te nemen. Omdat het een zeer mobiele groep is, kunnen ze ook aan middelen komen die in de directe omgeving niet direct verkrijgbaar zijn.

Het publiek op kinky- en fetisjfeesten is niet goed vergelijkbaar met het gabberpubliek. Afgezien van het generatieverschil ligt de nadruk op fetisjfeesten eerder op de erotische shows en mogelijk seksuele omgang met andere bezoekers, dan op de muziek. Ook de voorkeur voor middelen is eerder scenespecifiek. Toch bestaat er een zekere overeenkomst vanwege het feit dat er op beide feesten lustig wordt gecombineerd en dat een deel van de stappers geen sjoerge heeft van mogelijke riskante combinaties.

Populaire combinaties

Het is niet verbazingwekkend dat er veel combinaties genoemd worden met alcohol. Alcohol wordt simpelweg het meest genuttigd in het uitgaanscircuit. Omdat het alcoholgebruik meer specifiek in hoofdstuk 5 aan de orde komt, laten we hier in het midden of het om veel of weinig alcohol gaat. Dit geldt ook voor de genoemde drugs waarmee wordt gecombineerd. Alcohol maakt vaak deel uit van een 'fatale' combinatie als het mis gaat. Dat is overigens niet zo verwonderlijk want, zoals gezegd, alcohol is het populairste middel in het uitgaanscircuit.

"Laatst nog een jongen in de club die met spoed naar de EHBO werd gebracht. Hij spoelde zijn pillen eerst weg met tequila en is daarna margarita's blijven drinken met een paar met GHB gevulde flugelflesjes" (G2).

"Een meisje dat ik ken mixt veel wodka met pillen en GHB. Het is nu al een paar keer gebeurd dat ze op de EHBO komt" (U11).

Alcohol + cocaïne

De combinatie van alcohol en snuifcocaïne wordt het meest gewaardeerd, komt in alle regio's veelvuldig voor en wordt ook in de meest actuele panelstudies²⁰⁵ tot de favoriete combinatie gerekend. Opvallend is dat deze combinatie een sterk intentioneel karakter heeft om de opkomende alcoholroes te onderdrukken door er, soms in een later stadium, cocaïne bij te snuiven. De grootste groep snuivers die

---

²⁰⁴ Pijlman e.a. (2003:68).

²⁰⁵ Antenne (2004); More (2004); Tendens (2005).

altijd combineren met alcohol, rekenen we tot de 'natte snuivers'. De 'droge snuivers', die cocaïne zonder alcohol combineren, vormen een kleine minderheid. De combinatie alcohol + cocaïne wordt voornamelijk waargenomen in de uitgaanscentra, cafés, het clubcircuit en thuis, en in mindere mate op grootschalige party's. De combi wordt om de volgende redenen geapprecieerd:

- Het werkt ontnuchterend (G6; G2; U8; U6; U14 en P3).
- Je wordt minder dronken en blijft langer wakker (U11; G3; U7; U6 en U14).
- Je kunt juist veel blijven drinken met cocaïne erbij waardoor de avond ook als gezellig en intenser wordt ervaren (P4; P3; G6 en G5).
- Sommigen stappen daarna makkelijker achter het stuur (P4).
- Alcohol is de gangmaker en cocaïne de doorzakker (U2).
- Opzettelijk door het lint gaan met zijn allen door veel te snuiven en te drinken (P1).
- Drank haalt de al te scherpe kantjes van cocaïne af, waardoor er meer coke genomen wordt en hierdoor ook weer meer gedronken kan worden (U15).

De verwachting is dat deze combinatie verder aan populariteit wint. Het 'in control' blijven en toch alcohol blijven slempen en coke snuiven oefent een grote aantrekkingskracht uit op gebruikers. In Groningen is de combinatie bijvoorbeeld zeer populair onder studenten (U6). Afgezien van de studentikoze bacchanalen wijzen panelleden ook op de directe risico's en regelovertreding. Een aparte groep die de Eindhovense politie handen vol met werk bezorgt zijn de voetbalsupporters. Een fanatieke supporterskern veroorzaakt, mede door te veel alcohol in combinatie met cocaïne, veel problemen in het uitgaanscircuit. Een politiemann: "Als ze zo in de lorem zijn valt er niet meer mee te praten. Gummiknuppels voelen ze dan ook niet meer" (P3). Volgens een gezondheidswerker laten de registraties van de spoedeisende hulp een duidelijke toename zien van de alcohol + cocaïne problematiek (G1).

Alcohol + cannabis

Deze combinatie is beducht vanwege de onverwacht plots opkomende stronkenschap.²⁰⁶ De gezondheidswerkers (G2&G3) in Rotterdam hebben niet de indruk dat jongeren moedwillig stronken worden, maar dat de combinatie deels ongelukkig valt. Volgens gezondheidswerkers in Noord Limburg beschouwen dorpsjongeren deze standaardcombinatie als een tijdverdrijf. Er ligt geen expliciete reden achter want het 'hoort nu eenmaal zo'.

Ook de panelstudies²⁰⁷ reppen van een gewoontecombinatie. In Gelderland en Noord-Limburg lijkt de combinatie voornamelijk voorbehouden aan rondhangende

---

²⁰⁶ Nabben en Korf (2000). In het Amsterdamse onderzoek naar gecombineerd middelengebruik, spreken verschillende gebruikers over een stronken (stoned én dronken) roes na het gebruik van alcohol met cannabis. Ook in andere regio's spreken uitgaanders over stronkenschap.

²⁰⁷ Antenne (2004); Tendens (2005) en Uit je dak (2004).

straat- en probleemjongeren. Stronkenschap dat wordt ervaren als een misselijk gevoel met een drang om over te geven, komt relatief vaak voor bij onervaren of incidentele drinkers of blowers (G2).

Alcohol + XTC

In tegenstelling tot met cocaïne hebben stappers met ecstasy op vaak de neiging juist minder alcohol te drinken tijdens hun roes. Volgens panelleden (U11 & G3) wordt er alcohol bij gedronken als de sapjes gaan vervelen of wanneer een beetje alcohol juist als een rush wordt gezien die het stoned effect van de ecstasyroes weer wat versterkt. Maar het tegenovergestelde kan ook het geval zijn als alcohol juist wordt gedronken om de stonedheid of 'scherpe kantjes' van ecstasy te dempen (U7). Overigens is de combinatie van champagne met MDMA poeder in hipvip kringen een zeer geliefde cocktail: "het is lekker rozig en geeft een sprankelende rush"!

Op de grote party's zien gezondheidswerkers in toenemende mate klachten van de combinatie alcohol + ecstasy, en in vergelijking met enkele jaren geleden zien ze veel hieruit voortvloeiende incidenten binnenkomen op de EHBO (G1). Een stapper vertelt hoe het mis kan gaan.

"Door de ecstasy kan je blijven drinken, en merk je ook minder van je pil. Dan ga je weer bijslippen, en nog meer drinken etc. Voor je het weet heb je eigenlijk teveel pillen op en heb je meteen weer de halve week last van een chemische depressie. Of de pillen werken eerder uit dan de alcohol die je de hele nacht bent blijven drinken en dan blijkt dat je opeens zo dronken als een torretje bent" (U15).

Alcohol + Amfetamine

Deze combinatie is qua werking enigszins vergelijkbaar met alcohol + cocaïne, maar veel minder populair. De combinatie is vooral gangbaar in subscenes waar amfetamine wordt gebruikt en ook veel alcohol wordt gedronken. In Groningen zijn het voornamelijk jonge stappers met weinig geld die het een ideale combinatie vinden om de nacht door te komen. Ook op hardcore dansfeesten geeft het veel energie. Bovendien haalt alcohol de wat al te harde, strakke, kantjes van amfetamine af (U14).

In de Amsterdamse en Gelderse panelstudies wordt deze combinatie waargenomen in alternatieve subscenes als metal en tekno. Speed maakt dorstig, zo wordt geredeneerd, en moet daarom worden geblust met alcohol.

Alcohol + GHB

Het gezondheidswerk (G4) in Eindhoven vangt op dat deze beide middelen wel eens tijdens het stappen worden genuttigd. In Rotterdam heeft slechts een klein gedeelte van de stappers in een trendsettende club ervaring met deze combinatie (G2). In de Amsterdamse panelstudie wordt deze combinatie door (ervaren) gebruikers genuttigd die geen angst hebben om out te gaan. De preventieslogan:

GHB + alcohol = coma, wordt dan voor lief genomen. Toch zijn de meeste stap-pers beducht voor deze riskante combinatie en zijn niet van plan om alcohol met GHB te mixen, aangezien alcohol veruit favoriet blijft en boven GHB is te prefere-ren. Een panellid ziet dat het vooral thuis mis gaat met deze combinatie (U14).²⁰⁸

Ecstasy + Cannabis

"Echt te lauw"²⁰⁹, aldus een partyorganisator uit Rotterdam (U10). In de Haagse panelstudie wordt deze combinatie enerzijds gezien als een optimalisering van de roes die ook langer aanhoudt en anderzijds voor de regulering om de ecstasy rush met behulp van een joint enigszins te dempen.²¹⁰ Blowen na gebruik van ecstasy is volgens gebruikers een probate manier om zacht neer te komen op aarde én een goede remedie om in slaap te vallen (U2).

Ecstasy + GHB

Een betrekkelijke nieuwe combinatie die een grotere landelijke bekendheid heeft gekregen. In verschillende regio's wordt deze combinatie vooral gezien in het trendsettende clubcircuit en op homo-, fetisch- en kinkyfeesten. GHB zou de ecsta-syroes verlengen en de mix wordt volgens uitgaanders gewaardeerd vanwege het 'geile, warme en stonede' effect (G2; U11; U7; U6). Ook is het geschikt om lekker op te kunnen dansen, want van GHB alleen word je sloom (U11).

De meeste ecstasygebruikers combineren niet met GHB. Maar uit onderzoek blijkt dat GHB gebruikers daarentegen wel veel ervaring hebben met deze combina-tie.²¹¹ Dit wordt ook geconstateerd in de Amsterdamse panelstudie. De energieke werking van ecstasy wordt gemixt met de tactiele en rustgevende GHB. De com-binatie is dan ook populair ter bevordering van de seksuele escapades in huiselijke kringen.

Ecstasy + Amfetamine

Deze combi wordt in verschillende regio's toegedicht aan hardcore en hardstyle partygangers die cocaïne te duur en bovendien niet effectief genoeg vinden om een nacht lang door te gaan. "Gebruikers nemen speed om op te frissen als ze wazig of sloom worden van ecstasy of nog naar huis moeten rijden" (U2). Panelle-den die contact hebben met hardstyle en hardcore netwerken vermelden er expli-ciet bij dat deze combinatie ook vaak met alcohol (bier) wordt genuttigd. Panel-studies in Amsterdam, Gelderland en Den Haag bevestigen het beeld dat deze mix vooral populair is in jeugdige partystromingen als hardcore en hardstyle. "MDMA is voor de space en pep voor de energie. Speed alleen is soms te hard en onrus-

---

²⁰⁸ Aangezien de meeste panelleden alleen zicht hebben op het uitgaanscircuit is er zeer waarschijnlijk sprake van een onderrapportage van incidenten in een huiselijke setting.

²⁰⁹ Lauw is een nieuw synoniem voor cool. De term komt uit de hiphop scene.

²¹⁰ Van Gelder (2004:84).

²¹¹ Korf e.a. (2002).

tig. In combinatie met MDMA wordt het wat 'wolliger', wat vriendelijker en minder opgefokt" (U16).

Een partyorganisator ziet dat deze specifieke combinatie leidt tot de meeste problemen op hardcoreparty's. Omdat de muziek snel en hard is, gaat het primair om de 'wakkerheid' met behulp van ecstasy te stapelen. Omdat het niet intrinsiek om bewustzijnsveranderende effecten gaat, wordt er ook amfetamine bij gesnoven (G4).

Ecstasy + Cocaine

Deze combinatie lijkt ambivalent gezien de status die beide middelen hebben en is lang niet altijd geliefd. Ecstasy wordt doorgaans geassocieerd als een partymiddel en een feestdrug, goed om op te dansen en te knuffelen. Cocaine wordt eerder gepositioneerd als een café, 'thuis' en clubdrug, en maakt mensen meer praat-zuchtig en helder. Cocainegebruik na ecstasy kan een uitkomst bieden om de stonedewerking van ecstasy te verminderen en/of de moeheid na een ecstasyroes te verdrijven (U7).

In de lokale/regionale panelstudies is meer bekend over deze combinatie. In Amsterdam zien gebruikers het vooral als een functionele combinatie. Cocaine na ecstasy is een alternatief voor wie gelimiteerd ecstasy slikt maar toch door wil gaan. Bovendien wordt cocaine ook gesnoven bij een te stonedewerking van ecstasy. De sloomheid van ecstasy wordt volgens gebruikers dan verdreven door de helderheid van een snuif cocaine. In de Gelderse panelstudie wordt geconstateerd dat cocaine en ecstasy met een regulerende intentie worden gecombineerd. Als ecstasy al te bewustzijnsveranderend wordt ervaren, kan cocaine deze roes afzwakken waardoor er een 'nuchterder' gevoel ontstaat.

Overige combinaties

Naast bovenstaande populaire combinaties worden er ook minder bekende genoemd. We zullen deze in het kort de revue laten passeren.

Ecstasy + Viagra

- "Impotentie van ecstasy op een kinky feest is niet leuk. Viagra erbij doet wonderen" (Rotterdam).
- "In de homoscene wordt Viagra inmiddels met alles gecombineerd" (Amsterdam).

Valium + uppers

- "Eigenlijk geldt voor valium hetzelfde motief als voor blowen, alleen de werking is rigoureuzer. Een blowtje erbij wil nog wel eens een halve 'flashback' geven zodat de pil of het lijntje weer door je lichaam giert. Maar met valium ga je geheid onder zeil. Het houdt je hoofd rustig en zorgt voor een diepe slaap" (Enschede).

- “Bij het strak staan van coke is een slaapmiddel zeer gewenst voor wie niet urenlang wakker wil blijven liggen. In snuifkringen bestaat bovengemiddelde aandacht voor slaapmiddelen” (Amsterdam).

Cocaine + ketamine (CK: Calvin Klein)

- “De combi cocaine en ketamine is populair bij kleine groepjes jongeren. Cocaine geeft helderheid en ketamine het verdoofde gevoel. Ze zijn het gaan mengen omdat ze ketamine hebben ontdekt. Cocaine snoven ze al” (dorpen rond Tilburg).
- “De CK mix in Den Haag is een lijn bestaande uit 2/3 cocaine en 1/3 ketamine” (panelstudie Den Haag).

Cocaine + GHB

- “De GHB tempert de strakheid die coke kan geven. Gespannen van de coke is niet prettig. GHB remt het opgefokte gevoel en zorgt voor een relaxt gevoel” (Groningen).
- “GHB slijpt de harde kantjes van de cocaine af. Het is ideaal om de stramme en rusteloze cocaineroes te verzachten en dient tevens ook als slaapmiddel” (Amsterdam).
- “In noodsituaties wordt bij teveel GHB wel eens cocaine gebruikt om wakker te blijven” (Amsterdam).
- “Onder de oudere ‘anabole’ feestgangers is coke, veelal in combinatie met GHB, erg populair. Het geeft een ontspannen GHB roes met de helderheid van cocaine” (Eindhoven).

Amfetamine + GHB

- “Als de inslag van GHB te erg is, word je te slaperig en stoned om nog goed te kunnen functioneren. Een lijntje speed eroverheen kan wonderen doen” (Groningen).

Amfetamine + cafeïne

- “Ik zie een toename van ‘speedachtige’ symptomen op grote party’s zoals hartklachten. Door de verhoogde concentraties cafeïne in dranken en producten wordt het risico in combinatie met amfetamine versterkt en dat baart mij zorgen. De ‘speedachtige’ effecten treden mogelijk ook op na overmatig gebruik van Red Bull” (Gezondheidswerker grote party’s).

Trends in combigebruik

Uitgaan lijkt tegenwoordig haast synoniem te zijn met het combineren van verschillende middelen, inclusief alcohol en cannabis. Een collectieve matiging van ecstasy + amfetamine heeft in de afgelopen jaren geleid tot een forse afname van deze combinatie op grote danceparty’s. Tegelijkertijd wordt er op grote danceparty’s steeds meer en vaker alcohol gedronken, met als gevolg dat er een toenevende stijging is van problemen die zich voordoen met de combinatie alcohol + ecstasy. Als de ideaaltypische ecstasygebruiker (ecstasy met vruchtensap of water

en zonder alcohol) al in grote getale bestaan heeft, dan moeten we nu constateren dat een steeds grotere groep ecstasygebruikers zijn pillen wegspoelt met bier, breezers en bubbels.

Het dominante gebruik van ecstasy en alcohol op grote events, krijgt in de reguliere uitgaanszones (clubs, cafés, lounges) en in privé-settings steeds meer concurrentie van de combinatie alcohol en cocaïne, met name in het reguliere uitgaanscircuit lijkt cocaïne onder 'natte snuivers' in toenemende mate gebruikt te worden om de opkomende dronkenschap van de alcohol te neutraliseren. In alle regio's zien panelleden een, soms zelfs forse, stijging van de combinatie alcohol en cocaïne.

Het eclectische gebruik van middelen neemt verder toe naarmate er meer middelen op de gebruikersmarkt verschijnen. Alcohol en ecstasy vormen nog steeds de grootste markt binnen de dancesector. Maar veel dance gerelateerde (sub)scenes hebben zich geëvolueerd tot verschillende smaakculturen die muzikaal, etnisch, leeftijd en sociaal economisch gedifferentieerd zijn. Als gevolg hiervan komen specifieke middelen of combinaties daarvan in verschillende scenes vaker of juist minder vaak voor. Een voorbeeld hiervan is de fetisj- en de hardcorescene. Beide scenes zijn dance gerelateerd maar liggen in het spectrum van drug, set en setting ver uit elkaar.

Panelleden uit alle regio's spreken hun bezorgdheid uit over de risico's van het impulsieve combineren van alcohol en drugs. Alcohol wordt meestal als de grootste risicofactor gezien in het combigebruik.

14 EXPLOSION

Toen we in het late najaar met de analyse en het schrijven van Trendwatch 2004 aanvingen, had geen van ons nog iets gehoord over methylone en/of Explosion²¹². Althans, niemand van de panelleden had er iets over gehoord. In de zomer van 2004 kreeg één van de onderzoekers al wel achteloos een verfrommeld papiertje toegestopt. Het was afkomstig van een welbekende chemische fijnproever uit de Amsterdamse psychonauten scene, en toonde een ruwe schets van een methylone molecule. Het commentaar erbij was dat deze chemische verbinding weliswaar nog onbekend was, maar dat daar vermoedelijk binnen afzienbare tijd verandering in zou komen als het op de Nederlandse markt zou worden gelanceerd. Vanwege alle onderzoeksbeslommeringen was het papiertje al snel weer vergeten. Het mocht bovendien wellicht geen betekenis hebben, want we vangen in de wandelgangen wel vaker iets op over 'nieuwe' chemische verbindingen die in het lab liggen te verstoffen tot het moment rijp is voor een promotie en die vervolgens nooit komt. Maar dit keer liep het toch anders dan verwacht.

Begin januari 2005 ontvingen wij via de mail een tip van een panellid die behalve een grote interesse voor de dancecultuur, ook als webmaster werkzaam is bij een dancesite. Het bleek dat er op zijn site een cyberhype onder de forumleden was uitgebroken. Er was grote belangstelling voor een nieuw chemisch middel waarvan de werking sterk aan ecstasy deed denken. Het bleek om Explosion te gaan, de populaire benaming voor methylone. We besloten tot een analyse van enkele websites.

Internetanalyse

Wij hebben onze internetanalyse van Explosion uitgevoerd aan de hand van drie verschillende webfora. Het gaat hier om twee bekende en drukbezochte dancesites, respectievelijk *Partyflock* en *Phono*, en de (internationale) website van 'the international drugs community' *Drugs-forum*. Alle drie de websites bevatten onder jongeren zeer populaire fora waar openlijk over verschillende soorten drugs wordt gesproken. Op alle drie de fora genoot methylone/Explosion de afgelopen grofweg vier maanden dan ook ongekeerde populariteit. De vele postings bevatten dientengevolge een schat aan informatie over de introductie en verdere verspreiding van

---

²¹² Methylone is de werkzame chemische verbinding die onder de naam Explosion in buisjes met als tweede stof vaniline (vanille olie) als luchtverfrisser verkocht wordt. Wij zullen de termen grotendeels door elkaar gebruiken.

een nieuw middel, en welke factoren hierop van invloed zijn. Bij onze analyse hebben we dan ook vol interesse gekeken naar het type vraag dat gesteld werd en wat de aard was van de informatie die de verschillende leden van belang achten. Ook hebben we gelet op de beoordeling van en discussie over de werking, risico's en het imago van Explosion zoals deze in de fora terugkwamen.

Op het moment van schrijven (begin mei 2005) is Explosion al niet meer verkrijgbaar in de smartshops, en ook via internet is de verkoop van methylone inmiddels gestopt. Nog dagelijks spreken een aantal leden van de verschillende fora hun ontevredenheid, maar ook de ingeschatte onafwendbaarheid van deze gang van zaken, uit. Het is nog te vroeg om de vrees dat de verkoop van methylone zich als gevolg van het op 7 april 2005 uitgevaardigde verbod naar de zwarte markt zal verplaatsen te staven, maar diverse leden hebben al aangegeven actief op zoek te zijn naar nieuwe verkooppunten of manieren.

Fora

De eerste website waarnaar we gekeken hebben is die van 'the international drugs community' getiteld **Drugs-forum**²¹³. Volgens de site wil Drugs-forum een platform zijn "where people can freely discuss recreational drugs", en dit wordt dan ook vrijuit gedaan. Hoewel het een internationale site is, is er een apart 'Nederlands Forum', waar vier hoofdfora zo'n beetje alle spectra van drugs en drugsgebruik beslaan. 'Smartdrugs & paddo's' is het forum waarin we postings over Explosion vinden, en deze staat mede door dit onderwerp dan ook op de tweede plaats in de top vier van bezichtigingen. Tegen de tijd dat we onze laatste blik op het forum laten vallen (begin mei 2005) is er 18.413 gekeken naar de 455 berichten in het mapje 'Explosion'. In het aparte mapje met de titel 'hier is Explosion te koop' zijn deze aantallen respectievelijk 4.208 en 12. Ter vergelijking: het topic waar ná deze twee mapjes het meest naar is gekeken bevat 33 berichten die in totaal 'slechts' 1.342 keer zijn bekeken. Het lijkt geen twijfel: Explosion is populair, en de verzoeken om informatie en uitwisseling van ervaringen veelvuldig.

Het tweede forum van onze internetanalyse, dat van **Partyflock**²¹⁴, bevestigt de populariteit van Explosion. Partyflock is een zeer druk bezochte site welke zich voornamelijk op de wat hardere stromingen binnen de dance, en de hiermee samenhangende party's en dj's, richt. Hoewel er in de feestagenda bijvoorbeeld ook urbanfeesten worden aangekondigd, tonen statistieken van de muziekvoorkeur van de leden een top vijf van respectievelijk hardcore, hardstyle, oldskool, hardhouse en techno. Partyflock is gemaakt door studenten van de Universiteit Twente en richt zich voornamelijk op zijn ruim 125.000 actieve leden. Er wordt veel gebruik gemaakt van het Partyflock forum waarbinnen leden, maar ook gasten, onderling berichten uitwisselen. Het is het enige forum waarvoor niet inge-

---

²¹³ www.drugs-forum.com.

²¹⁴ www.partyflock.nl.

logd hoeft te worden om het forum te kunnen bekijken. Explosion vinden we terug binnen het drugsforum, en tot begin mei zijn er 3.122 postings gemaakt, wat exceptioneel hoog is als we het vergelijken met de andere topics binnen dit forum: van de 160 actuele topics komen er slechts drie andere boven de 2.000 reacties uit. Explosion staat hierbij met een marge van ruim 300 reacties op de eerste plek.

De derde internetanalyse hebben we uitgevoerd op de website van **Phono**²¹⁵. Phono is een zogenaamde 'communizine' site met het laatste nieuws, trends en reviews op dance- en lifestylegebied. Op de site is het mogelijk om je eigen profiel samen te stellen waarbij leden foto's kunnen bewaren en berichten kunnen uitwisselen met andere Phono-leden. Het actieve forum behelst vele onderwerpen en subfora, waarbij we het topic Methylone in het narcotica forum onder 'lifestyle' kunnen terugvinden. Tot begin mei 2005 zijn er op het forum van Phono 690 postings over methylone binnen gekomen, waarmee Explosion ook op de Phono site verreweg het meest besproken onderdeel van het actuele narcotica forum is.

Topic (aanleiding)

De website waar we Explosion als zijnde een middel voor het eerst tegenkomen is die van het Drugs-forum. In eerste instantie wordt het middel op 18 december 2004 semi-achteloos door moderator *Alfa* genoemd in een forum waarin leden hun ervaringen met een ander middel uit de smartshop delen:

"...En als je echt goed uit je plaat wilt gaan dan moet je Explosion eens proberen. Ook uit de smartshop. Ik zweer je dat heb je nog niet meegemaakt. Ik zal binnenkort mijn ervaring met dat spul posten. Jezus, wat ging ik hard!"

Deze quote wordt binnen het forum ook meteen als eerste posting gebruikt voor een nieuwe topic met de naam 'Explosion'. Er wordt onmiddellijk gevraagd om extra informatie en als het even kan 'de samenstelling van het spullie'. De dagen hierop wordt een aantal positieve ervaringen met het middel gepost, en hoewel niemand nog echt zeker blijkt van de exacte bestandsdelen van Explosion, vindt er zo langzaamaan al een run plaats op de enkele smartshops die de buisjes in hun assortiment hebben. Bijna twee weken later komt er op deze site voorzichtig uitsluitsel naar de veronderstelde inhoud van die buisjes:

"Explosion is naar alle waarschijnlijkheid 'methylone' ook wel bekend als: 3,4-methylenedioxyphenyl-2-methylamino-1-propan-1-one (mdmcat), ofwel MDMA met een extra Oxide op de alpha... Hier zit nog iets bij, maar ik weet niet precies wat dat is. Gezien de vanillegeur waarschijnlijk vaniline. Of dit legaal is weet ik niet..."

---

²¹⁵ www.phono.nl.

De periode direct na deze posting wordt vooral gekarakteriseerd door discussies over de zin en onzin van het nemen van middelen zonder dat hiervan de gevolgen bekend of te overzien zijn. Het is duidelijk dat verantwoord gebruik bovenaan staat op deze site. Toch blijven de positieve verhalen binnenstromen, en groeien de nieuwsgierigheid en het aantal 'ervaringsdeskundigen' exponentieel.

De eerste posting die wordt gemaakt op het Partyflock-forum is bijna een hele maand later, op 15 januari 2005. *Chucky* opent hier het topic met de post:

"Ik ben een ervaren harddrugs gebruiker, maar nu wil ik het op de rustige manier proberen. Nu heb ik gehoord dat Explosion hetzelfde effect geeft als coke en pillen. Mastah een mix gevoel. Dus nu wil ik graag reacties van mensen die deze drugs kennen en mij kunnen vertellen waar ik het kan kopen."

Dezelfde dag nog krijgt dit bericht 39 reacties, vier zelfs van leden die op dat moment aan het middel zitten, drie die het meteen proberen te kopen (met wisselend succes, het middel wordt maar in een beperkt aantal smartshops verkocht), een aantal informatieve postings (met links naar verdere details en verkoopsite op het internet), en vooral veel nieuwsgierigheid naar het middel. Fascinerend is het verschil in zwaartepunten binnen de twee fora die in de loop van de tijd duidelijk worden. Waar het op Drugs-forum vooral gaat over het algehele aanbod van producten uit de smartshop en het experimentele gebruik van Explosion in experimentele huiselijke setting, heeft het topic binnen Partyflock meer betrekking op de vraag of smartdrugs überhaupt harddrugs zouden kunnen vervangen en op welke feesten met welk effect Explosion is gebruikt. Dienaangaande kunnen we het forum van Phono, waar het middel als laatste geïntroduceerd wordt, overwegend tussen deze twee fora in plaatsen. Er zijn duidelijk minder 'experts' aan het woord, en de discussie gaat ook minder over de vraag of het middel een nieuwe feestdrug zou zijn of meer voor thuisgebruik geschikt is. Het gaat puur om ervaringen met de werking van het middel.

Op de dancesite Phono opent lid *Emjay* op 9 januari 2005 het topic 'Methylone':

"Iemand ervaring met Methyleen? Is vrij nieuw geloof ik, en is (nog) legaal verkrijgbaar in de smartshop. Lees er wel leuke dingen over... Any1?"

Op deze openingspost komen die dag 22 reacties binnen, waarvan vooral het volgende ervaringsverhaal veel respons oproept.

[...] "Ik moet zeggen dat dit wel een aparte drug is. Voor de prijs van één dosis krijg je meer dan 24 uur effect. Dit is zeker een stof die ik verder wil verkennen, omdat de praktische waarde ervan erg hoog is. Van amfetaminen krijg ik nog wel eens dat ik wel wil praten, maar dat ik alsnog niks te melden heb. Hierbij is dat anders: alles klikt opeens in mijn hoofd, en ik voel me zoals ik op een goede dag volkomen nuchter 'in the flow of conversation' zit.

Tegelijk had ik wel een beetje het gevoel dat ik strak stond, wat zeker niet onaangenaam was. Ik merkte dat de body load stukken minder was dan bij amfetaminen; mijn hart klopte maar een klein beetje sneller dan normaal aan het einde van de avond. Bij amfetaminen heb ik vaak dat ik mijn hart letterlijk in mijn keel kan horen bonken. Dat was hier bijna niet het geval, op één of twee uitschieters na. Het 'opgefokte' effect dat ik van amfetaminen krijg was wel enigszins aanwezig, maar stukken minder dan als ik een evenredige hoeveelheid pep zou hebben gebruikt in plaats van Methyleen. Ook verdween dit weer snel, omdat ik gewoon teveel bezig was met praten.

Mijn oordeel is positief. Geniale party drug, ook handig in andere omstandigheden. Zou heel goed bruikbaar zijn bij mondelinge tentamens (nu het nog als een smart drug geldt).

Zo gauw ik wat meer weet over de tolerantie t.o.v. Methyleen ga ik een voorraadje inslaan, in ieder geval. Als ik weer eens twee nachten moet werken in de discotheek zal Methyleen mijn o zo saaie uren wel zo aangenaam maken."

Productinformatie

Vooraf in de eerste weken wordt er op de fora veel informatie gevraagd en uitgewisseld over de chemische formule, naam en samenstelling van Explosion. Er vindt met name verhitte discussie plaats over de exacte bestanddelen, waarover blijkbaar nogal wat onduidelijkheid bestaat. *Chemikill* schrijft bijvoorbeeld: "De naam van het goedje klopt niet in ieder geval: 'methyleen' is de benaming voor een -CH₂- groep in de chemie en die kan 'los' niet bestaan, hij moet tussen/aan andere atomen vast zitten". De verwarring over het feit dat Explosion verkocht wordt als luchtverfrisser en er expliciet 'do not ingest' op het flesje staat is groot, hoewel het aanbod "in smartshops en niet de Blokker" geen twijfel laat bestaan over het eigenlijke nut van het goedje. In de loop van de tijd verplaatst de discussie zich meer naar het werkzame bestanddeel methylone en hoelang en in welke vorm deze nog verkrijgbaar gaat zijn.

Verkrijgbaarheid

Vooraf in het begin als het middel nog redelijk onbekend is, en aan het eind als het middel al half verboden is, wordt er veel gepraat over de praktische verkrijgbaarheid van dit middel. De leden wisselen onderling informatie uit over landelijke verkooppunten in de vorm van smartshops; wanneer en waar nieuwe ladingen binnenkomen, uitverkocht zijn etc. Ook de verschillende internetsites waar het middel verkocht wordt krijgen uitgebreid aandacht, compleet met bezorgdata en voorbeeldfacturen. Op Phono verwijderd moderator *Kevf* de replies met persoonlijke gegevens van de eigenaar van www.room-odoriser.com van de site²¹⁶. Zo zegt hij: "ten eerste is de legaliteit van het goedje nogal discutabel en ten tweede zijn die gegevens niet bestemd voor een algemeen forum." De vrije verkrijgbaarheid van Explosion wordt al snel als tijdelijk gezien, en het feit dat haast geboden is bij

---

²¹⁶ Dit geeft aan dat de moderators van het forum serieus omgaan met de regels die vastgelegd zijn.

de aanschaf wordt op alledrie de fora benadrukt. Zo zegt *Sam* op Phono: "Sam gaat een aardig zootje inkopen daar dit waarschijnlijk binnenkort op de lijst met verboden middelen komt te staan." En op Partyflock meldt *Svensson*: "Hahaha, nu is 't snel gebeurd met de legaliteit van Explosion nu er hier aandacht aan besteedt wordt." Doordat Explosion op veel plaatsen al is uitverkocht wordt er gesproken over een hype. *Freako*: "in Zwolle kost zo'n buissie 12,50 maar hij was al weer bijna uitverkocht. T wordt een hype denk ik (of issut al)."

Prijs

Ook over de prijs wordt veel gesproken. Veel leden omschrijven het product als duur, vooral in vergelijking met een ecstasy pilletje. *Chris* verwoordt het sentiment van veel leden op Partyflock als hij over Explosion stelt: "zelfde vrolijke resultaten; zelfde rare bij-effecten (bek, pupillen); ook chemisch; 10x zo duur als een gewone pil. Waarom zou je in godsnaam overstappen op die dingen?" In de loop van de maanden overheerst vooral op de Phono en Partyflock site steeds vaker de gedachte dat methylone vast goedkoper zal worden in de illegaliteit, omdat "XTC immers ook niet meer dan 3 euri kost."

Er blijkt tevens uit de vele berichten dat de prijzen van Explosion onderling behoorlijk variëren. Zo kan je in Arnhem voor 10 euro (exclusief 10% vaste klant korting!) een buisje krijgen, en betaal je hier in Leiden 15 euro²¹⁷ voor. Via internet liggen de prijzen zo tussen 12 tot 17 euro. Op Partyflock kunnen we lezen dat de adviesprijs op de 12 euro ligt, en dat de leverancier belooft iets te doen aan smartshops die het voor veel meer dan dit bedrag aanbieden. Overigens kan het middel via de website www.room-odoriser.com in kwantum hoeveelheden tegen een lagere prijs aangeschaft worden.

Smaak en geur

Zoals gezegd wordt Explosion verkocht als luchtverfrisser met de geur van vanille, en ruikt en smaakt het volgens unaniem alle leden op de fora vreselijk. *Bodytobody*: 'Het smaakt errug vies, en ik heb het dan ook in een glas jus d'orange gedaan. Maar zelfs dan proef je de chemie er af druipen. Het is gewoon vloeibare XTC'. Net als hier, blijkt uit de meeste berichten wel dat veel leden gewend zijn aan de vieze smaak van drugs in het algemeen. 'Recepten' aangaande de beste manier om Explosion weg te krijgen worden dan ook uitgewisseld alsof het gaat om de lekkerste bereiding van grootmoeders appeltaart. *Euphoric*:

"Bij mij werkt de volgende aanpak het best, bij alle viezigheid trouwens, of het nu poedertjes, kristalletjes of vloeistofjes zijn. Ik neem een slokkie van iets met een extreme smaak in me mond (heb jij ooit wel eens iets gevonden wat door de smaak van Red Bull heen komt? nou, ik ook niet) dan neem ik een dippie of likkie of wat voor goors dan ook, prop dit bij het slokje wat ik al in me mond heb en slik-

---

²¹⁷ Dit is later veranderd naar 12 euro.

ken maar. Hierna snel, snel nog een 'zuiverende' gulp vocht erna, en klaar is Klara. Werkt feilloos!"

Ervaring en effecten

Het spreekt voor zich dat er op alledrie de fora volop ervaringen worden uitgewisseld. Alles wordt besproken: de lichamelijke effecten (droge mond, stijve kaken, grote pupillen, veel plassen); geestelijke effecten (euforisch, mellow, intensivering muziek en geluid, geilheid); werkingsduur ("waar ligt dat toch aan dat alles bij mij niet meer dan 1,5 uur lijkt te werken" versus "het is nu 24 uur later en ik voel het nog steeds in m'n systeem") en de nawerkingen ("over de kater: slapen na gebruik lukt erg moeizaam, je ligt trouwens wel heerlijk in je bed, je slaapt heel licht en redelijk kort, maar bent niet moe als je opstaat"). Vooral deze nawerkingen worden veel genoemd, omdat ze blijkbaar in vergelijking met andere stimulantia overwegend positief ervaren worden. De kater en chemische depressie zouden nagenoeg afwezig zijn, en de dag erna is eerder helder dan brak te noemen. Iets wat veel interesse in het middel opwekt bij de andere leden, vooral omdat de chemische depressie na andere stimulantia allesbehalve positief zou zijn. Toch kunnen we naast deze positieve geluiden ook langzaam enkele negatieve bijklanken horen. Deze gaan vooral over het feit dat Explosion eerder verslavend zou werken, juist omdat de afstraffing als het ware niet komt. Vooral op Phono lezen we hier een uitgebreide discussie over, en sluiten toch wel wat mensen zich aan bij deze mening.

Positief versus negatief

Explosion maakt je energierijk, euforisch, vol liefde en geeft een relaxed gevoel. Maar aan de andere kant zorgt het ook voor gespannen kaken, hoofdpijn, slape-loosheid en rusteloosheid. De effecten verschillen per persoon. Zo omschrijft *Loveless* enkele negatieve effecten: "de rest van de nacht met een ongelooflijk hongergevoel gelopen, en wel de kut-effecten zoals stijve kaken en droge bek, dus kon ook niks eten, heel fijn, 06u in me bed, 09u uit bed, stijve benen, spierpijn, kramp, misselijk, nog steeds hongergevoel, geen droge mond meer maar as er iets voor me neus stond kon ik toch niet eten." Terwijl *Wesz* juist bericht: "een warm gevoel in mijn borst en wat lichte tintelingen vertelde mij dat er iets begon te werken. Nog geen vijf minuten later begon de euforie: ik werd supervrolijk en kreeg een lulkick. Ik was nog niet energiek. Dat kwam 10 minuten later pas. Vindt dit middel echt fantastisch..." *Miss Terious* post een uitgebreid verslag van haar, nogal negatieve, ervaring op Phono.

Miss Terious:

"Na wat twijfelen en piekeren heb ik bij deze het besluit genomen om toch maar een verslagje te doen van mijn ervaring. Niet veel mensen hier kennen mij omdat ik toch wel een behoorlijke tijd afwezig ben geweest en misschien dat het daarom ook wel wat makkelijker is om zo maar mijn verhaal hier te vertellen. Afgelopen vrijdag heb ik samen met mijn vriend Explosion gebruikt. Ik had er al behoorlijk

veel over gelezen, onder andere hier op Phono en m'n vriend en ik dachten: Waarom niet? Vorige week dinsdag naar de smartshop gereden waar ik vier buisjes heb gekocht. Nog een tijdje staan ouwehoeren met de verkoper en hij was er zelf ook wel erg benieuwd naar. De naam van het chemische goedje deed me erg aan speed denken maar goed, dat heb ik ooit ook wel eens gebruikt en dat is goed gegaan al moet ik zeggen dat het absoluut niet m'n favoriete energizer is geweest op feestjes. Op feestjes neem ik meestal een pilletje. Getest en al. Gedurende die week heb ik op verschillende sites nog een beetje rondgesnuffeld en ik las veel geslaagde verslagjes. Die vrijdag hebben we om acht uur het eerste buisje genomen en een filmpje aangezet. Na een half uurtje begon ik wat te voelen. Het bekende gapen en uitrekken, eigenlijk hetzelfde wat er gebeurt als ik een pilletje neem. Daarna begon ik me wel chill te voelen. Ook een beetje energiek en eigenlijk voelde het gewoon lekker. De tijd ging langzaam... Ik weet niet meer precies hoe laat maar ongeveer rond een uur of tien namen we het tweede buisje. Ik weet het, heel stom om zo snel nog een buisje te nemen maar het begon gewoon een beetje uit te werken en we waren toch wel wat gewend. Rond een uur of elf begon de ellende eigenlijk. Eerst werd ik misselijk en later begon m'n lichaam te tintelen. Het was nog niet heel erg naar maar m'n lichaam werd op een gegeven moment gewoon helemaal gevoelloos. Van top tot teen voelde ik m'n hele lichaam niet meer! Bovendien kreeg ik ontzettend veel moeite met ademen. Ik kreeg het steeds meer benauwd en ik voelde een soort band om m'n borstkas. Wat later kreeg ik enorme pijnscheuten in m'n armen en benen en later zelfs wat pijnscheuten in m'n hartstreek. Het ademen ging steeds moeilijker en ik voelde dat ik mijn bewustzijn begon te verliezen. M'n vriend zat naast me en probeerde me gerust te stellen. Hij zag ondertussen ook wel dat het niet goed ging. Ik trok af en toe gewoon echt weg en ik moest de grootst mogelijke moeite doen om niet bewusteloos te raken. Toch omdat het een nieuwe drug was heeft mijn vriend de ambulance gebeld omdat ik steeds vaker weg trok en ik gewoonweg geen zuurstof meer binnenkreeg. In het ziekenhuis is er een ECG gemaakt en heb ik spray gekregen om te inhaleren. Er is bloed afgenomen op de normale manier en uit m'n slagaders. Uit die bloedgas test bleek dat ik astma zou hebben. Dit heb ik overigens in m'n jeugd gehad maar hier ben ik al lang overheen gegroeid. Waarschijnlijk heeft de Explosion toch op de 1 of andere manier een astma-aanval veroorzaakt. Met m'n hart was alles goed. M'n bloeddruk was wel hoog (normalitair altijd erg laag) en bij de minste beweging steeg m'n hartslag in een paar seconden naar 180. Een paar uur nadat ik in het ziekenhuis was aangekomen mocht ik weer weg. Het ziekenhuis wist op dat moment absoluut niet wat ik had ingenomen. Ik heb wel het buisje laten zien en wat namen genoemd van wat ik dacht dat er in zat. Ze hebben op internet gezocht maar niks gevonden (volgens mij hebben ze gewoon niet goed gezocht).

Ik ben in ieder geval erg geschrokken. Nog nooit ben ik bad gegaan van pillen, coke, ephedra of wat dan ook. Dit is de eerste keer dat het mis is gegaan en ik vind het een enge gedachte dat het op dit moment in de smartshop te krijgen is. Dit verhaal is niet om mensen af te schrikken. Ik heb immers te veel genomen (twee buisjes) dus dit was mijn eigen fout maar denk er toch even bij na als je het wilt gebruiken en denk er niet te lichtzinnig over."

Hierop wordt geschokt gereageerd. *Emjay* zegt: "Nare ervaring zeg!" en *Floornoiz*: "zo... heftig verhaal! niet voor mensen met ademhalingsproblemen dus... ik zal in elk geval uitkijken voor ik nog een 2e dosis neem!" De meeste deelnemers aan het forum zien het verslag van *Miss Terious* als goede waarschuwing om niet meer dan 1 buisje te gebruiken. Uit de verschillende gebruikerservaringen concludeert *Robbie*: "Maar als ik het een beetje doorzie hebben we hier dus te maken met een spulletje waarvan het effect nogal kan verschillen".

Combinaties

Hoe langer het middel in omloop is en hoe meer mensen er ervaring mee hebben, hoe meer de mogelijke combinaties worden getest en besproken. Leden zijn nieuwsgierig naar ervaringen met het gebruik van Explosion in combinatie met onder andere XTC, GHB, alcohol en blowen, en ervaringen hiermee worden steeds uitgebreider en meer gespecificeerd beschreven. De reacties blijken van persoon tot persoon nogal te verschillen, wat ook weer de nodige discussies oproept. Zo brengt *Wen* bijvoorbeeld de discussie over de combinatie Explosion en alcohol op gang: "by the way, combineren met alcohol schijnt dus niet echt de werkzaamheid van Explosion te bevorderen? nja, dat scheelt weer een fles Baileys bij de boodschappen, donderdag." *Bass-O-Holic* reageert hierop: "donateur! Geen idee, ik raad drank en drugs combineren sowieso af."

Mithrandirrr laat medio april 2005 weten dat hij "zaterdag eens de combi van Explosion + mdma op een drum 'n bass feestje [gaat] proberen, eerst Explosion en dan na 1 à 1.5 uur pilletje(s) van 130mg er achteraan, damn veel zin in!" Een goede aanleiding om eens te kijken naar hoe de reacties op zo'n posting lopen: *Progje*: "ik ben benieuwd, vroeg me altijd al af hoe die combi zou werken!" *Anoukforza*: "Juist, ik ben ook benieuwd naar de combi! Misschien dat je met een halfje Explosion en 1 pilletje die slapeloosheid niet zo erg hebt." *I Love Techno*: "Combi is okay. Na een heel buisje twee halfjes gedropt en dat was wel te doen. Het kwam wel een stuk minder hard aan. Gewoon lekker wazig." *LostFormat*: "en nog wel energie?" *Mithrandirrr* weer: "slapeloosheid heb ik toch wel... lig al tot 10-11 uur 's morgens wakker na 2-4 ephedra caps als ik die om 22.00 uur pak de vorige avond. maarja, hoort er een beetje bij denk ik dan maar." *TheWilliedockSaints*: "ik lig ook wakker als ik niks pak." *Junkiexp*: "MELATONINE!" *Lucy in the Sky whit Diamonds*: "werkt ook niet echt." *Junkiexp*: "Bij mij anders prima." *TheWilliedockSaints*: "hoeveel mg heb jij? en hoeveel pak je er dan?"

En zo gaat het 'gesprek' nog wel even door. Dit kleine fragment toont wel aan hoe jongeren informatie uitwisselen via deze fora en hoe interactief deze informatie is.

Waardering

Bij de waardering gaat het ons erom wat de leden op de drie fora nu uiteindelijk van Explosion vonden. Over het algemeen zijn de berichten positief. *Greppeltor*: "...Voor herhaling vatbaar dus." *Anmo*: "Conclusie het spul is tot nu toe erg grappig en bevat als vervanger van xtc behoorlijk goed (daar ik dus sowieso geen pil-

len meer slik en kan slikken vanwege een veel te grote nasleep)." *JP*: "Conclusie: leuk om eens te proberen maar de hype is eigenlijk onterecht." *Wesz*: "Al met al een aanrader!" Maar het kan ook anders: *Ex-Stasis*: "Ik begin zo langzamerhand toch wat minder enthousiast te raken over dit goedje. Die verhalen over dat het zo hard en onprettig kan inslaan, dat de piek zo kort is en dat je er klote van slaapt daarna, nemen nu echt de overhand. Ben blij dat ik niet al te veel besteld heb." De reacties hierop laten echter wel zien dat deze mening in het algemeen absoluut niet gedeeld wordt: *Gert*: "Joh, waar heb je het over en welke site heb je bekeken? die negatieve verhalen vallen hier volgens mij nog altijd ontzettend mee, en voor mij geldt juist dat alleen het moeilijke slapen een nadeel is, maar voor de rest ben ik heel helder, fit, scherp en geen dip de dagen erna." In het algemeen kunnen we stellen dat het middel overwegend positief wordt beoordeeld en dat de pluspunten zwaarder wegen voor de leden dan de negatieve punten. Andere leden worden hierdoor op hun beurt weer geprikkeld Explosion te gebruiken. Een aantal van hen spreekt zelfs van een hype, wat te merken is in het feit dat het middel heel vaak op veel van de verkooppunten uitverkocht is. De teleurstelling van het uitgevoerde verbod is voelbaar groot, hoewel er ook veel berichten te lezen zijn waarin aangegeven wordt 'dan maar weer gewoon als vanouds puur aan de pillen te gaan'.

Media

Op 21 maart 2005 is het raak. De eerste berichtgeving over Explosion verschijnt in Het Parool onder de veelzeggende titel '*Nieuwe drug al populair: werkzame, nog niet verboden stof in Explosion is verwant aan MDMA in xtc*'.²¹⁸ De auteur vervolgt: "Een nieuwe drug wint gestaag aan populariteit bij bezoekers van Amsterdamse houseparty's. Het middel, dat verkocht wordt onder de merknaam Explosion, wordt sinds november 2004 in verschillende smartshops en op internet aangeboden als 'luchtverfrisser'." In het artikel kunnen we verder lezen dat er op room-oderiser.nl ondertussen al 150 buisjes per dag worden verkocht, en de populariteit nog steeds stijgt.²¹⁹ Tevens worden praktische zaken als de gelijkenis met MDMA, het vanillegeurtje en de Wet op de Geneesmiddelen besproken. De dag hierna komen Sp!ts en Trouw met artikelen, waarvan de tweede met de aanhef 'nieuwe designerdrug' al begint met het aanhalen van één van de door ons geanalyseerde sites: "Volgens de gebruikers op het forum van de internetsite PartyFlock is het effect als een combinatie van cocaine en xtc..."

Ruim een week na dit bericht slikt radiopresentator Giel Beelen op 31 maart tijdens zijn ochtendprogramma met veel bombarie 'de nieuwe drug Explosion'.

---

²¹⁸ Naar aanleiding van de eerste berichtgeving over Explosion in de media wordt ook het Bonger instituut door verschillende media (radio en pers) benaderd.

²¹⁹ Uit een bron die zeer dicht bij de producent van Explosion staat hebben we vernomen dat er in het voorjaar van 2005 ongeveer 150.000 buisjes zijn verkocht waarvan een aanzienlijk deel voor de binnenlandse markt.

Een aantal jaar geleden al presenteerde Beelen 's nachts het programma 'De Dopeshow', waarin hij tijdens de uitzendingen alle drugs die er toen op de markt te krijgen waren slikte. Met Explosion meende Beelen dat hij hiervan ook live in de ether de gevolgen moest laten horen. In zijn eigen woorden: "Een radioprogramma is natuurlijk allesbehalve de beste plek om met drugs te experimenteren. [...] Ik durf dit soort dingen als mens ook niet te doen. Maar als deejay stel ik mezelf altijd in dienst van het programma." De uitzending wordt bijgewoond door een medewerker van Unity²²⁰, die het proces van Van Beelen in de gaten houdt. In navolging van dit radiospektakel vindt er een golf van publiciteit plaats: de Telegraaf publiceert een groot artikel, en ook op tv wordt bij programma's als Papaul, RTL Boulevard en Editie NL veel aandacht besteed aan Explosion.

Op de fora wordt argwanend gereageerd op deze media aandacht, en uit veel postings blijkt wel dat Giel Beelen persoonlijk verantwoordelijk wordt gehouden voor de aandachtsrush en alle mogelijke negatieve gevolgen hiervan. *DrazTik* zegt zelfs letterlijk: "ja thanks a bunch idd Gielepiel. Laat ons ff lekker underground drugs gebruiken ofzo." En *Levithan* orakelt: "Never nooit niet de media met dit soort dingen opzoeken, kan ik je garanderen dat het spul binnen n half jr van de markt is gehaald." De leden zijn in het algemeen bang dat de media aandacht het verbod op Explosion doet versnellen. De angst wordt nog groter wanneer op 30 maart de Tweede-Kamerleden Timmer en Albayrak kamervragen hebben aan de ministers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Justitie. Zonder dit oordeel af te wachten, komt de Vereniging Landelijk Overleg Smartshops (VLOS) op 13 april al met de aanbeveling voor leden en niet-leden om 'de controversiële drug Explosion' voorlopig niet meer te verkopen. Op 21 april komt minister Hoogervorst met een antwoord op de Kamervragen, waarvan het ANP de conclusies in een persbericht samenvoegt:

"Iemand die de nieuwe partydrug Explosion verkoopt of bereidt, loopt het risico op een gevangenisstraf van maximaal zes jaar. Hoogervorst heeft de Inspectie voor de Gezondheidszorg gevraagd om samen met andere opsporingsdiensten onderzoek te verrichten naar de verkoop en distributie van Explosion. Explosion is volgens de inspectie een niet-geregistreerd geneesmiddel en die mogen niet worden verkocht."

Op alledrie de fora ontstaat meteen lichtelijk paniek, vooral als er per dag verkooppunten af blijken te vallen. De zenuwachtigheid van leden die bestellingen via internet hebben lopen groeit exponentieel mee. Vooral als de sites van methylon, room-odoriser en blutz niet meer te bereiken zijn. Velen zijn ten eerste bang dat hun bestelde buisjes nooit meer geleverd zullen worden, en ten tweede dat ze de vooruitbetaalde bedragen nu ook kwijt zullen zijn. Begin mei 2005 gaat het groot-

---

²²⁰ Unity is een 'peer education project' gesteund door Jellinek Preventie in Amsterdam. Op de grote party's hoorden Unity medewerkers verhalen van Explosion gebruikers die niks voelden omdat ze dachten dat de *room odorizer* alleen geschikt was om te snuiven en niet om te drinken.

ste deel van de discussie eigenlijk nog over restitutie en de 'domheid van dit overheidsbeleid'.

Dynamiek

Als er gekeken wordt naar de productinformatie valt op dat hier voornamelijk de eerste paar weken over gepraat wordt. Explosion is net nieuw en de leden willen weten hoe het product heet en eruit ziet, wat de samenstelling is en waar het verkrijgbaar is. Over de legaliteit wordt de hele periode wel constant gesproken, en vooral het feit of het nou wel of geen geneesmiddel zou zijn trekt, zeker met het oog op de juridische gevolgen hiervan, in de loop van de tijd veel aandacht, zoals in het volgende bericht wel heel duidelijk wordt: "Explosion wordt beschouwd als geneesmiddel, voldoet aan de definitie van een geneesmiddel, is echter blijkbaar niet als geneesmiddel geregistreerd, maar smartshops mogen het toch niet verkopen omdat het een geneesmiddel is! Wie snapt het nog???!!!!....***"

Hoewel er nogal wat nuanceverschillen zijn tussen de postings op de verschillende fora, kunnen we in het algemeen stellen dat hoe meer mensen ervaring hebben met het middel, hoe belangrijker de effecten worden en hoe minder belangrijk de exacte bestanddelen. Die laatste zijn dan ook wel duidelijk, net als verkooppunten en prijs. In het begin wordt er hierbij nog veel meer vergeleken met andere soorten drugs, wat ook logisch is omdat er toch vergelijkingsmateriaal moet zijn om Explosion te kunnen plaatsen. Later wordt er meer nadruk gelegd op de combinatie van Explosion met andere middelen, waarbij duidelijk wordt dat mensen gesteund door positieve ervaringen steeds verder de grenzen van het gebruik af tasten. Vanaf april, eigenlijk vanaf het moment dat de media Explosion ontdekt, heerst er het grote gevoel van het dreigende verbod, en hebben de verschillende discussies steeds meer betrekking op de illegale toekomst van het middel en mogelijke manieren om nog snel aan het middel te komen voor het te laat is.

Blutz: de volgende hype?

Het is 13 april als *Natlee* een nieuw forum op Partyflock opent met de titel 'Blutz ipv Explosion'. Zij had een tijdje daarvoor namelijk 'gewoon' Explosion besteld, maar kreeg tot haar verbazing een buisje 'Blutz' thuisgestuurd.

Al snel regent het reacties, en iemand scant het briefje dat bij zijn bezorgde buisjes Blutz zat en waarop we kunnen lezen: "NEW! BETTER! DIFFERENT! Explosion of odor, which will leave a wonderfull melon scent in your house. From now on we serve you BLUTZ i.s.o. Explosion! Same ingredients, better formula."

Het ziet er naar uit dat Blutz grote overeenkomsten kent met Explosion, alleen is er aan de methylone nu een meloengeurtje in plaats van vanille olie toegevoegd. Op de Blutz site, die meteen gelanceerd is, wordt gebruik gemaakt van de nodige humor. Zo is er te lezen: "Heren journalisten: laat u niets wijs maken, wij verkopen flacons met een lekker luchtje! Hoewel er geruchten zijn dat er lieden zijn die onze luchtverfrisser opdrinken, WIJ raden het ze in elk geval af, al was het maar

om de smaak." Even denken wij als onderzoekers dan ook nog dat het hier zeker om een parodie, een 'hoax', moet gaan, maar dit blijkt toch echt van niet.

Veel leden van de fora hebben ondertussen hun Blutz buisjes binnen, en de discussie richt zich onmiddellijk op de verschillen en overeenkomsten met Explosion. Op Partyflock test zelf iemand de hoeveelheid methylone in de beide buisjes, en die blijkt bij Blutz iets hoger te liggen (179 mg tegenover 199 mg). De prijs van Blutz lijkt ook hoger, iets waar *Natlee* meteen over klaagt: "op methylone.nl betaalde ik €12 per buisje, op blutz.nl kost een buisje al €15. Belachelijk, hier worden heel wat mensen rijk van." Verder vinden de meeste leden het effect wel ongeveer hetzelfde: "Blutz was net zo heerlijk als Explosion. Ik had het om 10 uur ingenomen en ben pas de volgende ochtend om half 8 gaan slapen. Ik had 1 buisje op in combinatie met wiet en wijn. Echt top!"

Blutz is echter geen lang leven beschoren; de site is al vrij snel van de lucht. Op 13 mei 2005 lezen we nog een posting over alweer een volgend buisje met de naam 'Gun', wat zojuist bij de smartshop gehaald is. Volgens de verkoopster wordt het blijkbaar door dezelfde producenten als van Explosion geproduceerd; het wordt ook als luchtverfrisser verkocht; tevens is het vloeibaar en chemisch. De nieuwsgierigheid is wederom groot. Wij wachten af...

Concluderend: drie fasen in een hype

Methylone alias Explosion heeft ons een unieke kans gegeven om op de voet te volgen hoe de introductie en verspreiding van een nieuw middel verloopt. Hoewel de drie fora die wij voor onze internetanalyse hadden uitgekozen onderling absoluut nuanceverschillen vertoonden, vonden we het vooral van belang om de hoofdlijnen van de discussies onder de leden te volgen, zonder ons te verliezen in al teveel details of onderlinge discrepanties. Dit maakte het mogelijk om de geposte berichten op een tijdslijn grofweg in drie fasen op te delen.

- Tijdens de introductiefase blijken het toch vooral de psychonauten te zijn die ontvankelijk zijn en het middel als eerste willen uitproberen. Wellicht is het *maven* type²²¹ hier het best van toepassing. Het grote publiek is zeer nieuwsgierig, maar wil duidelijk wat meer informatie over de bestanddelen van het middel. Ook zorgt de moeilijke verkrijgbaarheid ervoor dat de mystiek en veronderstelde exclusiviteit van het middel stijgt. De *connector* wordt ook in deze fase actief. Er worden veel berichten uitgewisseld over verkooppunten en e-mailadressen waar Explosion is te bestellen, en de vraag naar het nieuwe middel bij de smartshops zorgt ervoor dat er per

---

²²¹ De maven, connector en salesman types zijn in hoofdstuk 2 beschreven als invloedrijke trendsetters.

week meer plekken bijkomen waar het gekocht kan worden, waardoor het afzetgebied exponentieel groeit. Deels jubelende ervaringsverhalen van de *salesman* wisselen elkaar in steeds sneller tempo af, wat de nieuwsgierigheid van nog meer leden weet aan te wakkeren. Op de fora wordt het middel frequent vergeleken met andere middelen, vooral ecstasy. Er is in deze introductiefase vrij duidelijk een hiërarchie aan te geven van 'ervaringsdeskundigen' (trendsetters) die veel specifieke informatie weten te brengen over het middel, en de 'leek' (trendvolgers) die dit aanhoort en in de regel voor zoete koek aanneemt.

- Tijdens de middenfase, waarin de populariteit van Explosion gaat stijgen, komen ook langzaam de eerste negatieve ervaringen aan bod. Na de initiële euforie over heldere zondagen en legale verkrijgbaarheid, wordt er nu door sommige gebruikers meer nadruk gelegd op het fysieke ongemak en het feit dat het al met al toch een slap aftreksel van 'echte' stimulantia zou zijn. Hoewel er nog steeds heel veel gepost wordt op de diverse Explosion fora, lijken de berichten steeds vaker af te dwalen. Er lijkt een soort status quo bereikt te zijn waarin de legaliteit en de experimentele waarde van het middel zeker nog wel genoemd worden, maar waar het allerergste nieuwtje er wel een beetje van af is. In plaats van de effecten van het middel zelf, wordt er veel nadruk gelegd op effecten van mogelijke combinaties. In deze fase overheerst het gevoel dat de legale verkoop niet eeuwig zal duren, iets dat ervoor zorgt dat veel jongeren het als een hype gaan zien waar ook zij onderdeel van uitmaken.
- Dit verandert in de derde fase als de *cyberhype* ontdekt wordt door de media. Op het moment dat het Parool verslag doet van de verkoop op een houseparty en Giel Beelen de inhoud van een buisje Explosion in zijn ochtendprogramma live op de ether tot zich neemt, weten de meeste leden al zeker dat het nu binnenkort gedaan is met de legale verkoop hiervan. Los van het feit of dit met betrekking tot de effecten van het middel nu een groot verlies is of niet, zorgt het voor veel commentaar op het als stupide beschouwde overheidsbeleid en de media in het algemeen. Het lijkt erop dat de interesse in het middel verder aangewakkerd wordt, hoewel nu op een welhaast fatalistische manier. Het sentiment dat het 'nu of nooit' is domineert veel discussies, en zorgt voor een fikse run naar de smartshops en internetsites waar het middel verkrijgbaar is. Als na een hiervoor bedoeld advies van de VLOS²²² steeds minder smartshops het middel te koop aanbieden, ligt er weer net als in de introductiefase veel nadruk op de verkrijgbaarheid en verkooppunten. Als laatste stuiptrekking horen we nog even over Blutz, die in plaats van Explosion te koop wordt aangeboden,

---

²²² Vereniging Landelijk Overleg Smartshops.

maar ook dit is geen lang leven beschoren. Hoewel een handjevol mensen nog hun Koninginnedag op de methylole doorbrengt, is het middel na een negatieve uitslag van de Tweede Kamer vanaf begin mei 2005 niet meer te krijgen. Op de diverse fora overheerst de teleurstelling.

15 CONCLUSIES

Trends op de uitgaansmarkt

Ruim vijftien jaar na de stormachtige entree van house en ecstasy laat de nieuwe generatie zich moeiteloos assimileren in de huidige feestindustrie, die in het laatste decennium sterk is geprofessionaliseerd. Mede door nieuwe, innovatieve en snelle communicatiestromen is de huidige online generatie mobiel, flexibel en goed op de hoogte van de allerlaatste ontwikkelingen die de cultuurindustrie hen te bieden heeft. Jonge trendsetters onderscheiden zich door een grote actieradius en hoge mobiliteit die transregionaal van aard is. De trendsettende Randstad heeft jongeren een ruime selectie te bieden van innoverende feesten, de nieuwste mode, muziek en drugs.

Muziek is een belangrijke factor om de dynamiek van het druggebruik binnen jongeren(sub)culturen die participeren in het gedifferentieerde uitgaanscircuit te duiden en te begrijpen. In de partycultuur blijkt het uitgaan vaak samen te gaan met druggebruik. De favoriete muziekstroming en het daaruit voortvloeiende specifieke druggebruik zijn essentiële elementen van de uitgaanscultuur waarin het spektakel bijdraagt aan een maximalisering van het collectief beleefde genot en plezier.

Onze etnografische verdieping naar, de momenteel zeer populaire muziekgenres, hardcore/ hardstyle en urban brengt contrasterende werelden binnen de uitgaanscultuur aan het licht. Ondanks het feit dat beide genres een grote landelijke spreiding hebben, zijn er grote onderlinge verschillen in set en setting. De aanhang van de hardere muziekgenres is overwegend wit, begin 20, laaggeschoold en grotendeels afkomstig van buiten de grote steden of juist wonend in de periferie daarvan. De extreme muziek staat vaak op weerspannige voet met de smaak van clubexploitanten waardoor veel party's in de periferie van grote steden worden georganiseerd of underground gaan. Urban daarentegen maakt een ongekende bloeiperiode door in de trendsettende uitgaanscentra van grote steden in de Randstad en weerspiegelt de huidige sociaal-demografische veranderingen en nieuwe verhoudingen. De oorspronkelijk witte culturele bolwerken (clubs, lounges, cafés etc.) hebben in toenemende mate te maken met een actieve participatie van succesvolle allochtone jongeren, met als gevolg dat ook de ritmes, rites en codes veranderen. Er wordt meer Caraïbisch, latin en urban geprogrammeerd in clubs die voorheen voornamelijk dance draaiden. Er is hier sprake van een typische win-win situatie. Clubexploitanten ontdekken het culturele en economische kapitaal van allochtone jongeren en zien dit als een zegen om de ontvolking in de clubs als gevolg van de economische malaise een halt toe te roepen. Voor allochtone jongeren is de drempel aanzienlijk verlaagd, waardoor het voor hen eenvoudiger is om

het clubmekka te betreden. Een interessant gegeven is dat de urbangeneratie een representatie is van de populaire beeldcultuur met MTV, The Box en TMF als belangrijke exponenten. De clipgeneratie is gespist op herkenbare melodieën en identificeert zich sterk met de geëtaleerde 'bling' of hiphop leefstijl van specifieke kleding en drankmerken, en de daarbijbehorende lichaamscultus die wordt uitgebeeld door piercings, gadgets en innoverende haarstijlen. Een kanttekening hierbij is overigens dat voornamelijk Marokkaanse jongens hinder blijven ondervinden van hun problematische imago en minder hartelijk worden verwelkomd.

Binnen het trendsettende sjieke clubcircuit van hippe smaakmakers en artistieke dj's, wordt urban en dance getransformeerd tot een eclectische melange die de muziek uit de jaren '80 tot op heden bestrijkt. De vernieuwing is de retro van witte en zwarte ritmes. Op de grote party's buiten de Randstad wordt urban inmiddels als zelfstandig muziekgenre geprogrammeerd.

Er zijn ook spraakmakende subculturen die binnen het dancecircuit een niche-markt vertegenwoordigen. Met name de fetisj- en kinkyfeesten, die voornamelijk in de Randstad worden georganiseerd, lijken verder uit te dijen. Oorspronkelijk afkomstig uit de underground manifesteren erotische feesten zich steeds vaker in mainstream georiënteerde clubs. Het doorgaans oudere, gefortuneerde publiek en afkomstig uit heel Nederland, vormt een poliseksueel amalgaam van homo- en heteroscenes. Erotisch en 'porno-chic' getinte shows warmen het publiek op dat alle ruimte krijgt om haar latente seksuele verlangens en wensen op vrijwillige basis in praktijk te brengen met de partner, vrienden of toevallige passanten.

Andere en kleine subculturen, met eveneens een landelijke spreiding, zijn de (psy)trance- en de teknoscene die vooral in studentensteden de meeste aanhang hebben. Deze scènes hebben een grote behoefte aan autonome locaties en kenmerken zich door hun negatie en argwaan voor het commerciële feestcircuit waar ID&T als de Albert Heijn van de dance de scepter zwaait.

Trends op de alcohol en drugsmarkt

Alcohol

Met het langzaam wegebben van ecstasy uit de trendsettende clubs lijkt alcohol meer terrein te veroveren. De alcoholfabrikanten en clubexploitanten die eind jaren tachtig nog steen en been klaagden, omdat de opkomst van ecstasy de bieromzet zogenaamd drastisch deed kelderen, beleven zonnige tijden. Door grote innovaties van mixdranken, met de breezer als voormalige trendsetter, krijgt de alcoholmarkt, mede door het verbieden van sigarettenreclames, een groeiende invloed door actieve sponsoring op grote events en weet zij haar afzetmarkt in toenemende mate te verbreden. Een resultante hiervan is onder andere dat de problemen van de combinatie alcohol + ecstasy al jaren een stijgende lijn vertoont op de EHBO'S op grote party's. Het binge- en indrinken onder vooral beginnende stappers, baart in het gehele land de nodige zorgen. Het alcoholgebruik in

het uitgaansleven is stabiel met een stijgende tendens in de Randstad, met name in de regio's Noord en Zuid.

Cannabis

Ondanks de groeiende politieke interesse en media-aandacht voor illegale thuis-kwekerijen en de achterdeurproblematiek van coffeeshops, lijkt het gebruik van cannabis onder jongeren zich te stabiliseren. Doorgaans geldt de regel: hoe ouder en hipper het publiek hoe minder cannabis er wordt gerookt. De zware geur van wiet en het stoned gevoel worden in hippe kringen steeds minder gewaardeerd. In het urbangenre bespoedigt het, met dance vergeleken, tragere ritme niet bepaald het gebruik van stimulantia. Cannabis en sjieke drankjes zijn voor een deel van het overwegend zwarte publiek de belangrijkste hoofdingrediënten. In veel clubs mag overigens helemaal niet geblowd worden. De regels voor bezit en gebruik van cannabis kunnen per uitgaansgelegenheid in dezelfde regio flink variëren.

Ecstasy

De huidige postpartygeneratie, die een echo is van de eerste housefeesten, beschouwt ecstasy nog steeds als haar feestmanna, maar gaat er tegelijkertijd 'nuchterder' mee om. Het ongebreidelde hedonisme tegen het einde van het millennium lijkt plaats te maken voor een gereguleerd hedonisme dat wellicht het best kan worden getypeerd als de 'nieuwe nuchterheid'.

In de meeste clubnetwerken wordt een stabilisering, en in grote steden zelfs een afname, van ecstasy waargenomen. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de jarenlange dominante invloed van dance tanende is en daarmee ook de ecstasyconsumptie. De bereidheid om drugs te nemen tijdens het stappen is minder pregnant aanwezig. De 'ecstasygolf' trekt zich verder terug uit het clubcircuit naarmate er andere muziekgenres worden geprogrammeerd die een publiek weten te verleiden dat minder op dance is gefixeerd en meer op urban. De klassieke housemantram 'Can you feel it!' is van toon veranderd in 'Can you see it!' dat de visuele coolness van de zwarte cultuur weerspiegelt.

De huidige feestgeneratie groeit op in een tijdperk waarin in toenemende mate wordt geappelleerd aan de risico's van mogelijke hersenschade na inname van hoge doseringen ecstasy. Het groeiend besef van matiging, dat ook op de dance georiënteerde populaire internetsites breed wordt geventileerd, vertaalt zich in een landelijke stabilisering van ecstasy met een dalende tendens in dosering en frequentie van gebruik. Een resultante van deze collectieve matiging is een stabilisering dan wel lichte afname van ecstasygerelateerde ongelukken op grote landelijke party's en een meer nuchtere sfeer in de clubs. Alleen in Zuid en op regionale party's is er nog een toename van ecstasy binnen specifieke subculturen. Het gebruik van ecstasy in thuissettings schijnt normaler te worden.

Cocaïne

De gestage hernieuwde opkomst van cocaïne in het uitgaansleven is onderhand een feit en vertoont overwegend een stijgende trend. De populatie die regelmatig cocaïne snuift is iets ouder dan de actuele ecstasygebruikers. Zowel de uitgaanscentra als trendsettende clubs in grote steden laten een toenemend gebruik van cocaïne zien. Op de grootschalige landelijke party's wordt over het algemeen geen toename geconstateerd. Veel jongeren zien cocaïne niet als een geschikte partydrug.

Het mediagenieke middel is binnen het illegale drugspectrum allang niet meer alleen beschikbaar voor de excentrieke uitgaanselite. Menigeen spreekt inmiddels over een 'normalisering' van cocaïne. Cocaïne wordt in toenemende mate ook thuis gebruikt voor en na het stappen of geldt als een populair thuismiddel voor wie de snuifstress in het uitgaansleven wil vermijden. Cocaïne is niet populair in subscenes (metal, goa-trance, tekno, hardcore etc.) van het uitgaanscircuit. De dure 'egodrug' zou kameraadschappelijke banden ondermijnen.

In sommige omliggende regio's van grote steden wordt een toename van cocaïne waargenomen onder de dorpsjeugd. Er lijkt in kleine kring ook sprake van een 'stille stijging' van het gebruik van basecoke. Deze rookbare cocaïne zou aantrekkelijk zijn omdat het een heftiger rush geeft dan snuifcocaïne. Recreatieve snuivers uiten in toenemende mate hun zorgen over medesnuivers die hun gebruik niet meer kunnen reguleren.

Het 'ontnuchterende' en oppeppende effect van coke is voor de 'natte snuivers' in combinatie met alcohol een populaire mix in cafés, lounges, op terrassen en in privé-settings. De toenemende populariteit van cocaïne wordt onder andere toegeschreven aan de overmatige consumptie van alcohol en als substituut voor het verminderde ecstasygebruik.

Amfetamine

Amfetaminegebruik is, voor zover het voorkomt in uitgaanscentra, clubs en op danceparty's, overwegend stabiel. Er is een stijgende trend binnen specifieke subgroepen zoals underground, tekno en kraakscenes.

Tevens is het middel vanwege het energieke effect ook populair onder jongeren die hardcore, oldskool en hardstyle party's bezoeken. Speed wordt gezien als een probate vervanger voor de 'knuffelige' pillen, 'slome MDMA', of 'arrogante' coke. Binnen het harde genre geldt de regel: hoe sneller de muziek, hoe gestimuleerder het publiek. Het gebruik van amfetamine laat, vergeleken met andere muziekgenres in het uitgaanscircuit, een hogere frequentie zien. Desalniettemin lijkt het druggebruik minder excessief te zijn dan halverwege de jaren negentig tijdens het hoogtepunt van de gabber.

Het gebruik van speed heeft ook een financiële grondslag. Met name voor experimenterende armlastige jongeren is speed, naast ecstasy, een van de goedkoopste middelen uit het illegale spectrum.

Als gevolg van stringenter toegangscontroles op party's anticipeert een deel van de gebruikende bezoekers hierop door zijn roesmiddelen nog beter te verstoppen of op zodanige wijze te verpakken dat deze niet door de portiers worden getraceerd. Een toename van speed op hardcoreparty's wijst mogelijk op deze ontwikkeling, aangezien poederpep moeilijker te herkennen is.

Narcosemiddelen

Het **GHB**-gebruik vertoont een gemêleerd beeld. Het gebruik laat na jaren van groeiende populariteit in de Randstad (West) een dalende trend zien met als sterkste contrast een stijgende trend in Noord. Het gebruik verplaatst zich vaker naar private settings.

In de kinky- en homoscene geniet GHB nog enige populariteit. Het erotische imago van GHB is hier in belangrijke mate verantwoordelijk voor.

Op de grote danceparty's lijkt GHB over het hoogtepunt heen te zijn, alhoewel er met name in West nog geen duidelijke afname van ongelukken is te zien. Over het algemeen zijn gebruikers uit persoonlijke of secundaire ervaring zich er beter van bewust dat GHB een moeilijk te doseren recreatief middel is. Een hiermee samenhangende reden is de negatieve aandacht van GHB in de media, alsmede de zichtbare ongelukken (ambulance, out-gaan etc.) naar aanleiding van GHB.

De belangstelling voor GHB in de clubscene is aan het verflauwen: zowel gebruikers als medewerkers in het clubcircuit zien minder gebruik en lege GHB flesjes.

Op populaire internetfora is een toenemende belangstelling voor verhalen over en ervaringen met **ketamine**. Het middel lijkt zich niet meer alleen tot de undergroundscene te beperken. Ondanks de interesse blijft het aanbod van ketamine schaars. De dissociatieve effecten van ketamine staan een grote toekomst als 'nieuwe' partydrug in de weg. Op de ketaminemarkt in de grote steden in West is meer activiteit dan enkele jaren geleden.

Lachgas is vrijwel geheel uit het beeld verdwenen en wordt alleen nog sporadisch op underground locaties en op besloten feesten en privé-settings gebruikt. In Oost gebruiken stappers die uitgaan in Duitsland lachgas, waar het nog redelijk eenvoudig verkrijgbaar is.

Psychedelica

Het gebruik van psychedelica (o.a. LSD, paddo's en DMT) komt weinig voor in het uitgaansleven, met uitzondering van specifieke scènes als de (goa)trance- en de teknoscene, 'psychonauten' en de witte culturele elite in West. Er is een toename van thuisgebruik. In experimenterende kringen is er belangstelling voor exotische psychedelica, maar de drempel om te nemen is voor de meesten te hoog vanwege onder andere de onvoorspelbare effecten. Het gebruik van psychedelica blijft grotendeels experimenteel van aard. De bekendheid van DMT is inmiddels ook doorgedrongen tot de hippe, aan dance gerelateerde netwerken in West. Er lijkt een

lichtgroeiende interesse naar kortdurende trips en de werking van verschillende tryptaminen in het algemeen. De berichten beperken zich voornamelijk tot Amsterdam.

Overige middelen

Energiedrankjes blijven populair dankzij hun opwekkende effect. Vooral de mix vodka-Red Bull is in het hele land bekend.

Wegens het verbod van **ephedra** zijn de smartshops één van hun meest populaire producten kwijt. De inkomstenderving van de smartshops leidt tot een uitbreiding van nieuwe parafernalia als *coke-grinders*, weegschaaltjes, en versnijdingsmiddelen. Gebruikers die ephedra (houdende) producten tijdens het uitgaan gebruiken als alternatief voor illegale stimulantia zijn nu aangewezen op energiedrankjes, die soms hoge cafeïneconcentraties bevatten. Op grote landelijke party's is een lichte toename van cafeïne gerelateerde gezondheidsproblemen.

Er is een lichte toename van het gebruik van **slaap- en kalmeringsmiddelen** na het uitgaan.

Viagra heeft zich, naast de popularisering in het homo- en fetisjccircuit, verder weten te verspreiden in het club- en partycircuit. Mannelijke singles hebben het op zak voor een eventueel potentieel seksueel contact na het stappen. Viagra wordt ook gebruikt om de tijdelijke impotentie veroorzaakt door stimulantia op te heffen.

Poppers zijn ondanks het verbod in de grote steden nog redelijk eenvoudig te krijgen.

Combigebruik

Uitgaan lijkt tegenwoordig haast synoniem te zijn met het combineren van verschillende middelen, inclusief alcohol en cannabis. Als de ideaaltypische ecstasy-gebruiker (ecstasy met vruchtensap of water en zonder alcohol) al in groten getale bestaan heeft, dan moet nu worden geconstateerd dat een steeds groter deel van de gebruikers zijn pillen wegspoelt met alcohol.

Het dominante gebruik van ecstasy + alcohol op grote landelijke events krijgt in de reguliere uitgaanszones (clubs, cafés, lounges) en in privé-settings steeds meer concurrentie van de combinatie alcohol + cocaïne. In alle regio's is er, soms zelfs fors, een stijging van de combinatie alcohol + cocaïne.

Het gecombineerd gebruik van middelen neemt toe naarmate er meer middelen op de gebruikersmarkt verschijnen. Alcohol en ecstasy vormen de grootste markt binnen de dancesector. Maar veel dance gerelateerde (sub)scenes hebben zich geëvolueerd tot verschillende smaakculturen die muzikaal, etnisch, leeftijd en sociaal economisch gedifferentieerd zijn. Als gevolg hiervan komen specifieke mid-

delen of combinaties daarvan in verschillende scenes vaker of juist minder vaak voor.

In alle regio's is bezorgdheid over de risico's van het impulsieve combineren van alcohol en drugs. Alcohol wordt meestal als de grootste risicofactor gezien.

Explosion

Methylone (alias Explosion) heeft enkele maanden voor opschudding gezorgd op een overigens conservatieve synthetische markt, waar voornamelijk alleen nog ecstasy (MDMA) wordt aangeboden. Na een aanvankelijke cyberhype op enkele populaire internetfora was het middel enkele maanden verkrijgbaar in tientallen smartshops in Nederland. Pas als de media deze hype ontdekken en erover gaan berichten ontstaat er een fikse run op de smartshops vanuit het besef dat Explosion geen lang leven meer beschoren is. De verwachting is dat in de toekomst vaker designerdrugs op de markt gebracht zullen worden die een kortstondige populariteit en omloopsnelheid zullen hebben.

Drugstrends in het Nederlandse uitgaanscircuit

Tabel 14: Alcohol trends in verschillende regio's

ALCOHOL	Uitgaanscircuit/Cafés	Clubs/disco's/Lounges	Party's regionaal	Party landelijk
West	= (+)	= (+)	= (-)	= (+) dance = kinky = illegaal + hardstyle/hardcore = (+) urban
Oost	=	=	=	
Noord	+ (=)	=	= (+)	
Zuid	+ (=)	=	=	

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Tabel 15: Ecstasy trends in verschillende regio's

ECSTASY	Uitgaanscircuit/Cafés	Clubs/disco's/Lounges	Party regionaal	Party landelijk
West	= (-)	= (-)	= (-)	= (+) dance = kinky = illegaal = hardstyle/hardcore 0 urban
Oost	= (-)	=	= (-)	
Noord	=	=	+	
Zuid	= (+)	= (-)	= (+)	

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Tabel 16: Cocaine trends in verschillende regio's

COCAÏNE	Uitgaanscen- tra/Cafés	Clubs/disco's/ Lounges	Party re- gionaal	Party landelijk
West	+	+ (-)	=	= dance
Oost	+	+	=	= (+) kinky
Noord	+	+	+	0 illegaal
Zuid	+	+	+ (=)	+ hardstyle/hardcore 0 (+) urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Tabel 17: Amfetamine trends in verschillende regio's

AMFETA- MINE	Uitgaanscen- tra/Cafés	Clubs/disco's/ lounges	Party re- gionaal	Party landelijk
West	= / 0	0 (=)	= (+)	= dance
Oost	= (-)	=	= (+)	= kinky
Noord	=	0	0 (=)	+ illegaal
Zuid	0 (=)	0	= (+)	= (+) hardstyle/core 0 urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Tabel 18: GHB trends in verschillende regio's

GHB	Uitgaanscen- tra/Cafés	Clubs /disco's/ Lounges	Party re- gionaal	Party landelijk
West	-	-	=	= dance
Oost	=	+	0	= (+) kinky
Noord	+	+	0 (+)	0 illegaal
Zuid	- (=)	=	= (-)	= hardstyle/hardcore 0 urban

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Tabel 19: Psychedelica trends in verschillende settings

PSYCHEDELICA	
Goa-trance	+
Tekno	=
Privé settings	+

0 Geen/nihil gebruik   = Stabiel   - Afname   + Toename

Alcohol en drugstrends in de verschillende regio's. Sommige kleine en grote scenes hebben een transregionale dynamiek en zijn daarom ondergebracht in de kolom 'party landelijk'.

Als er één teken (0 = - +) in de kolom staat dan duidt dit op een zelfde trend in de gehele regio of in het land. Staan er twee tekens, dan staat eerst de heersende trend en daarna tussen haakjes de hiervan afwijkende trend op kleinere schaal, binnen specifieke subgroepen.

BIJLAGE I

OVERZICHT PANELLEDEN TRENDWATCH

In de eerste Trendwatch bestond het panel uit 16 deelnemers. In de tweede editie zijn dit er inmiddels 26 geworden. De panelmutaties kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën: **nieuwe (N)** panelleden, die nieuwe lokaties en/of netwerken vertegenwoordigen; **vervangen (V)** panelleden, die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en **uittredende (U)** panelleden die niet vervangen zijn omdat er geen geschikte opvolger is. De volgende mutaties hebben zich voorgedaan.

Nieuwe panelleden

Er zijn 13 nieuwe panelleden bijgekomen. Zij zijn onder andere geworven na tips van andere panelleden, of zijn op basis van eigen veldwerk benaderd.

Vervangen panelleden

Een persoon (G3) heeft als preventiewerker elders een baan gevonden. Zijn vervanger was bereid om zijn positie in het panel over te nemen.

Uittredende panelleden

In totaal zijn er 3 personen uit het panel getreden die niet vervangen konden worden.

U1: heeft te kennen gegeven weinig meer uit te gaan en zodoende geen contact meer te hebben met de feestscene in Limburg en de landelijke teknoparty's.

U4: is gestopt als programmeur van clubavonden en outdoor festivals in Eindhoven en omstreken.

U5: is met de noorderzon vertrokken. Uit navraag blijkt dat hij voor onbepaalde tijd naar het buitenland is. Hij organiseerde (after)party's in de Randstad.

Tabel 20: Panelleden Trendwatch 2004-2005

Gezondheidswerkers	
G1 man landelijk	Verpleegkundige en in die hoedanigheid veelvuldig werkzaam op grote danceparty's. Als organisatie bij de meeste grote danceparty's betrokken en verricht daar zo nodig medische hulp in noodsituaties. Jaarlijks aanwezig op ongeveer 30 grote party's.
G2 (man/vrouw) West	Duo. Drijvende kracht achter een vrijwilligersteam dat eerste hulp verricht op housefeesten. Voornamelijk Noord en Zuid Holland. In 2002 op zo'n 90 evenementen met elk 1.000 - 5.000 bezoekers.
G3 (V) vrouw West	Preventiewerker in de regio Rotterdam-Rijnmond. Betrokken bij o.a. dance-events, overleg met horeca, portiers en clubuitbaters. Medeauteur van verschillende rapportages over party's en tienerdisco's.
G4 (vrouw) Zuid	Preventiewerker in Brabant. Legt contact op party's, op straat, in coffee-shops, cafés etc. Is tevens betrokken bij het pillentesten en is voornamelijk actief in het uitgaansleven van Den Bosch en omstreken.
G5 (man) Noord	Preventiewerker in Groningen. Werk behelst o.a.: voorlichting en pillentesten. Ook begeleiding van vrijwilligers die vertellen over het drugsgebruik in het uitgaansleven.
G6 (N) (vrouw) Zuid	Oprichter van de stichting 'Boy4ever' naar aanleiding van het overlijden van haar zoon na een fatale drugscocktail. Stichting in Blerick (Venlo) heeft een laagdrempelig inloophuis waar jongeren zeven dagen per week terecht kunnen voor informatie, voorlichting of gezelligheid. Er wordt ook drugsvoorlichting gegeven op hardcoreparty's en dance-events.
G7 (N) (man) Zuid	Werkt als preventie en veldwerker in Noord-Limburg. Heeft onlangs een onderzoek gedaan naar onder andere het alcohol- druggebruik in platte-landsdorpen.
G8 (N) Vrouw Oost	Preventiewerker in Enschede onderhoudt contacten met het veldwerk en café en clubuitbaters in het uitgaanscentrum.
Politie	
P1 (man) West	Ervaren drugsrechercheur in de Zaanstreek. O.a. signalerende functie op party's en in andere segmenten van het uitgaansleven, waardoor hij goed op de hoogte blijft van ontwikkelingen in middelengebruik.
P2 (man) Oost	Werkzaam in Twente. Stapt zelf. Werkt met goed in uitgaanswereld ingevoerde informanten. Onderhoudt tevens contacten met collegae uit andere regio's.
P3 (N) (man) Zuid	Netwerkinspecteur te Eindhoven, afdeling centrum. Volgt ontwikkelingen met betrekking tot het Eindhofse uitgaanscentrum op de voet en onderhoudt nauwe banden met alle betrokken partijen.
P4 (N) (man) West	Politieman, onder andere belast met openbare orde en veiligheid in de binnenstad van Rotterdam. Onderhoudt ook contacten met portiers en uitbaters van horeca- en clubgelegenheden.
P5 (N) (man) Landelijk	Manager van de dance en horeca tak van de grootste landelijke beveiligingsorganisatie die zorg draagt voor de beveiliging van circa alle grote evenementen in Nederland.

Uitgaanscircuit	
U2 (vrouw) West	Studente én stapper in Zaanstreek. Al vanaf de middelbare school bezoekt ze samen met haar vrienden allerlei feesten. Signaleert al in een vroeg stadium waar risico's zich aandienen.
U3 (man) Landelijk	Party-organisator. Coördineerde als bedrijfsleider reeds op 20-jarige leeftijd grote feesten. Werkt nu bij de op één na grootste allround dance-organisatie van Nederland en organiseert landelijke trance- en hardstyle feesten (ca. 180.000 bezoekers per jaar).
U6 (man) Noord	DJ en werkt bij een boekingskantoor. Weet veel van het uitgaansleven in Groningen. Koos voor de ruige richting in de housemuziek en bekeerde zich tot fanatieke gabber. Heeft nu een eigen radioprogramma.
U7 (man) West	DJ en webmaster van een dance website. Oorspronkelijk vooral georiënteerd op Den Haag. DJ carrière loopt voorspoedig. Draait op uiteenlopende locaties.
U8 (vrouw) West	Heeft een eigen club in de Zaanstreek, maar is niet eenkennig en weet goed wat er ook elders in de uitgaanswereld te doen is. Organiseert speciale avonden en afterparty's.
U9 (man) West	DJ-promotor en partyorganisator. Leven vol avontuur, hachelijke momenten en bovenal wilde feesten. Aan de basis van een tot op heden toonaangevende organisatie in Rotterdam.
U10 (N) (man) West	Is goed op de hoogte van de (semi) illegale uitgaansscene in Rotterdam en omstreken. Organiseert party's en draait als DJ in verschillende clubs.
U11 (N) (vrouw) West	Frequente stapper die veel uitgaat naar trendsettende Rotterdamse clubs. Heeft zicht op een groot uitgaansnetwerk.
U12 (N) (vrouw) Zuid	Is projectbegeleidster bij één van de grootste en meest populaire dance-organisaties van 'onder de rivieren'. Hiernaast gaat zij zelf ook nog geregeld op stap in en om Eindhoven.
U13 (N) (man) Zuid	Organiseert voornamelijk feesten, en een heel groot outdoor zomer festival, die qua muziek wat meer de harde kant van house opgaan. Sinds kort tevens organisator van vier vast clubavonden in Eindhoven.
U14 (N) (man) Noord	Dealt al bijna tien jaar in Groningen-stad. Wordt gebeld voor bestellingen en brengt deze rond op de scooter. Weet hierdoor precies waar vraag naar is en door wie. Organiseert ook feesten.
U15 (N) (vrouw) Noord	Is al jaren fanatiek aan het stappen in Groningen en omgeving. Heeft een goed oog voor nieuwe ontwikkelingen in het gedifferentieerde uitgaanscircuit.
U16 (N) (man) Oost	Gaat sinds zijn vijftiende verjaardag naar hardcore en hardstyle feesten door het hele land. Draait en maakt zijn favoriete muziek inmiddels ook zelf.

BIJLAGE II

Het muzieklexicon²²³

- Ambient:** Instrumentale, meestal elektronische omgevingsmuziek, bedoeld om zowel bewust als onbewust een ruimtelijk en rustgevend effect te bewerkstelligen. Karakteristiek zijn dan ook de lang uitgesponnen tijdsduur van de stukken en het gebrek aan beats en dynamiek. Wordt veel gedraaid in de relaxruimte op feesten en evenementen. Ook wel chill (out) genoemd.
- BPM:** Beats per minute, de tempoaanduiding die het aantal beats per minuut weergeeft.
- Breakbeat:** Muziek met versnelde hiphopritmes waarbij het accent niet op de tel ligt (i.t.t. de monotone vierkwartsmaat van house). De breakbeat is de ritmische basis van verschillende populaire stijlen als hiphop, drum 'n bass en electro maar als genre-aanduiding wordt het ook gebruikt voor de oorspronkelijke, op funk gebaseerde dansmuziek en rechtstreeks afgeleide substromingen als big beat, chemical beats, nu skool breakz en broken beats.
- Clubtrance:** Luchtige variant van trance met vrolijke melodieën en simpele teksten. Dankzij bekende DJ's doorgestoten naar de hitparades.
- Dance:** Hoewel veel popmuziek betiteld kan worden als dansmuziek, heeft dance als genre specifiek betrekking op grotendeels elektronische muziek die speciaal bedoeld is om de dansvloer vol te krijgen en die zich richt op de bijbehorende clubcultuur. Die cultuur ontstond in de discotheken van de jaren zestig en kreeg in het daaropvolgende decennium een eigen soundtrack met de komst van de discomuziek. Als genre-aanduiding werd de term dance pas gemeengoed in de jaren tachtig, toen nieuwe stijlen als house en zijn afgeleiden hun intrede deden.
- Drum 'n Bass:** In de jaren negentig ontwikkelde, grotendeels instrumentale breakbeat variant, gekenmerkt door een snel ratelend ritmepatroon, overvloedig samplegebruik en een extreem laag basgeluid. In een vroeg stadium jungle geheten en later opgesplitst in een aantal varianten als de duistere darkcore, de experimentele artcore of jazzstep en de populaire jump up of hardstep.
- Dub:** Variant van reggae die ontstond toen Jamaicaanse producers de B-kanten van hun singles begonnen op te vullen met (grotendeels) instrumentale versies. Typische kenmerken zijn veel echo -en filtereffecten, instrumenten die voortdurend invallen en weer verdwijnen en een klemtoon op zware, diepe bassen en drums.
- Electro:** Muziek die eind jaren zeventig/begin jaren tachtig ontstaat, als synthesizers voor het eerst intensief worden gebruikt om popmuziek te maken. De syn-

---

²²³ Een deel van de muziekstromingen is gebaseerd op Junte (2002) en op definiëring zoals gevonden op www.muziekweb.nl en www.kwadratuur.be.

thesizermuziek die de ritmes van funk uit de jaren zeventig als uitgangspunt neemt, wordt electro genoemd. Het vroege electro geluid ligt aan de grondslag van de latere housevariant techno. Aan het begin van het nieuwe millennium vindt er een revival van de oude electro plaats: de electroclash.

- Gangstarap:** Agressieve vorm van hiphop. Teksten hebben vaak betrekking op het harde leven 'in da hood', en zijn soms politiek getint.
- Goa-trance:** Ook wel bekend als psychedelic trance, of simpelweg 'psy'. In de jaren zeventig opgekomen stroming onder de toenmalige hippies in Goa, India. Verwijst in het algemeen vaak naar een zeer actieve en intieme subcultuur, met wereldwijde feesten en festivals. De bijbehorende muziek wordt gekenmerkt door een ritme tussen de 130 en 150 BPM, met een stevige 4/4 kick, die echter vaak diep verborgen is tussen de vele letterlijk psychedelische loops, samples en geluidseffecten.
- Hardcore:** De hardste, snelste en meest duistere van alle housestijlen. Vroeger bekend als gabber, nu ook als hardstyle.
- Hardhouse:** Harde snelle variant op clubhouse die het vooral goed doet op grote feesten. Meestal zonder zang, hoewel samples van zang wel voorkomen.
- Hardtrance:** Harde, snelle en instrumentele variant van trance, eveneens populair op grote feesten.
- Hip Hop:** Schokkerige, funky muziekstijl die geconcentreerd is rond het rappen en waarin vaak gebruik wordt gemaakt van samples.
- House:** Toegankelijke elektronische dansmuziek met stuwende maar niet te snelle vierkwartsmaat, al dan niet met zang. (Ook wel gebruikt als verzamelnaam voor subgenres als NY garage, speedgarage, deep house of acid.)
- Jungle:** Extreem snelle variant van drum 'n bass, zeer populair aan het eind van de 20ste eeuw.
- Lounge:** Relaxte mix van house, ambient en wereldmuziek (dub, latin) waarin veelvuldig traditionele instrumenten als blazers en percussie zijn te horen. Leent zich om te dansen én te chillen.
- MC:** Master of Ceremony is een andere benaming voor een rapper, en refereert meestal naar een persoon die 'live' over muziek heen 'praat' of rapt. De term is oorspronkelijk afkomstig uit de reggae, waar de mc of toaster ritmisch rijmt op de gespeelde muziek.
- Progressive:** Sterk percussieve mix van house en techno, verwant aan hardhouse. Ook wel melodieuze techno genoemd.
- Rap:** Een vocale techniek waarbij de tekst ritmisch wordt voorgedragen in plaats van gezongen. Wordt veel gebruikt in hiphop.
- R&B:** Verwarrende term: in essentie de afkorting van rhythm & blues, maar na de negentiger eerder de eigentijdse variant van soul te noemen, waarbij meerstemmige zang, ballades, een gladde productie en elektronische begeleiding belangrijke kenmerken zijn. Door het inpassen van raps en beats wordt de scheidslijn met hiphop regelmatig overschreden.
- Samples:** Geluidsfragmenten, al dan niet afkomstig van bestaande platen, die bewerkt worden tot ritmetrack (beat), melodelijn of decoratie.
- Techno:** Monotone ritmes, abstracte melodieën en het ontbreken van zang zijn de kenmerken van deze gecomputeriseerde muziek.

- Tekno:** Keiharde industriële technovariant, populair op illegale feesten.
- Trance:** Pompeuze house met dwingende vierkwartsmaat die wordt begeleidt met dromerige melodieën en psychedelische effecten, afgewisseld met drumclimaxen.
- Turntablism:** Muziek die draait om het virtuoos manipuleren van draaitafels en waarbij de techniek van de dj dus centraal staat. Term wordt vaak gebruikt in wedstrijdverband.
- 2-Step:** Bruisende mix van drum 'n bass, house en R&B die eind jaren negentig overwaarde uit Londen. Ook populair vanwege luxe imago met merkkleding en champagne.
- Urban:** Containerbegrip en (nieuwe) verzamelnaam waaronder bestaande 'zwarte' muziekstromingen als hiphop, dancehall, R&B, new soul en ragga vallen. Urban is ondanks deze omschrijving van 'zwarte' muziek echter niet gebonden aan kleur.

LITERATUUR

- Abraham, M.D., Kaal, L.H. & Cohen P.D.A. (2002). *Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001*. Amsterdam: Mets en Schilt/Cedro.
- Adelaars, A. (1991). *Ecstasy: de opkomst van een bewustzijnsveranderend middel*. Amsterdam: In de Knipscheer.
- Alvarez, J., Bello, P.Y., Faasen, I., Feijão, F., Karachaliou, K., Kontogeorgiou, K., Lagerqvist, J., Mickelsson, K., Siamou, I., Simon, R. & Vaissade, L. (2003). *Emerging drug phenomena. A European manual on the early information function for emerging drug phenomena*. Parijs: Observatoire francais des drogues et des toxicomanies.
- BG-magazine (2003). *Underground issue nr. 7*. Amsterdam.
- Beltman, W., van Riel, A.J.P.H., Wijnands-Kleukers, A.P.G., Vriesman, M.F., van den Hengel-Koot I.S., de Vries, I. & Meulenbelt, J. (1999). *Smartshops. Overzicht van producten, geclaimde werking en hun medisch-toxicologische relevantie*. RIVM rapport 348802017. Bilthoven: RIVM.
- Bennett, A. (2000). *Popular music and youth culture*. Hampshire: Palgrave.
- Berenbaum, M.C. (1989). What is synergy? *Pharmacological reviews*, 41, 93-141.
- Burhenne (2003). Jeugd neemt vaker speed. *Dagblad de Limburger*, 7 november.
- Cauter, L. de (2004). De capsulaire beschaving. De stad in het tijdperk van transcendentiaal kapitalisme. Uit: *De capsulaire beschaving. Over de stad in het tijdperk van de angst*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Cauter, L. de (1995). *Archeologie van de kick*. Amsterdam: de Balie.
- Calafat, A., Fernández, C., Juan, M., Anttila, A., Bellis, M.A., Bohrn, K., Fenk, R., Hughes, K., Kerschl, A.V., Kokkevi, A., Kuussaari, K., Leenders, F., Mendes, F., Siamou, I., Simon, J., Wijngaart, G. van de & Zavatti, P. (2004). *Cultural mediators in a hegemonic nightlife. Opportunities for drug prevention*. Palma de Mallorca: Irefrea.
- Cohen, H. (1975). *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Alphen aan den Rijn: uitgeverij Samson.
- Collin, M. (1997). *Altered State. The story of ecstasy culture and acid house*. London: Serpent's tail.
- Coumans, A.M. & Knibbe R.A. (2002). *Druggebruikers in Parkstad Limburg: Trends en profielen*. Mad 20. Rotterdam / Maastricht: IVO.
- Decorte, T. (2000). *The Taming of cocaine. Cocaine use in European and American cities*. Brussel: VUB University press.
- Diemel, S. & Blanken, P (1999). *The feasibility of data sources for the detection, tracking and understanding of changes in drug consumption patterns in the Netherlands*. Rotterdam: IVO studie 20.

- Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2005). *Jaarbericht 2004 DIMS*. Utrecht: Trimbo-instituut.
- Forsyth, A.J.M. (1996). Places and patterns of drug use in the Scottish dance Scene. *Addiction*, 91 (4), 511-521.
- Forsyth, A.J.M., Barnard, M. & Mc Keganey, N.P. (1997). Musical preferences as an indicator of adolescent drug use. *Addiction*, 92 (10), 1317-1325.
- Fromberg, E. (1991). *XTC: harddrug of onschuldig genotmiddel?* Amsterdam/ Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Fros, I.E.A. & Jongerden, J.G. (1996). *Gabbers; Jeugdbende of jeugdtrend?* Amsterdam: Politie Amsterdam-Amstelland.
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997). *Young people and social change: individualization and risk in late modernity*. Philadelphia: Open university press.
- Gans, H. (1974). *Popular culture and high culture*. New York: basic books.
- Gelder, P. van, Reinerie, P. & Burger, I. (2003). *Uit (je dak) in Den Haag 2002. Uitgaande jongeren en genotmiddelengebruik*. Den Haag: Parnassia en More.
- Gelder, P. van, Reinerie, P. & Burger, I. (2004). *Uit (je dak) in Den Haag 2003. Uitgaande jongeren en genotmiddelengebruik*. Den Haag: Parnassia en More.
- Gladwell, M. (2000). *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.
- Goffman, E. (1963). *Behavior in public places: notes on the social organization of gatherings*. New York: Mac Millan.
- Graaf, I. de, Wildschut, J. & Mheen, D. van de (2000). *Utrechtse druggebruikers: een jachtig bestaan*. IVO: Utrecht.
- Griffiths, P., Vingoe, L., Hunt, N. (1999). *Detecting, tracking and understanding emerging trends in drug use. Conceptual, practical and methodological issues*. Final report, Vol.1. Lisbon: European monitoring centre and drugs addiction (EMCDDA) Lissabon.
- Grin, R. (2005). *Quickscan in Noordholland onder uitgaande jongeren*. Alkmaar: Brijder verslavingszorg.
- Hall, S. & Jefferson, T. (1977). *Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain*. University of Birmingham: Huthchinson.
- Havere, T. van (2004). *Partywise. Kwantitatief onderzoek naar trends en druggebruik in het uitgaansleven*. Brussel: VAD.
- Hebdige, P. (1979). *Subculture: the meaning of style*. London: Methuen & Co.
- Hellinga, G. & Plomp, H. (2005). *Uit je bol*. Amsterdam: Prometheus.
- Hermans, M. (2004). *Onderzoeksgegevens GHB in het uitgaansgebied van Eindhoven*. Eindhoven: Novadic/Kentron.
- Howes, D. (1996). Introduction: Commodities and cultural borders. In: D. Howes (ed.), *Cross-cultural consumption: Global markets, local realities* p.1-18. London: Routledge.

- Hunt, G. (2003). *Drugs and dancing: a cross-national exploration*. Unpublished Paper.
- Julien, R.M. (2001). *A primer of drug action. A concise nontechnical guide to the actions, uses, and side effects of psychoactive drugs*. New York: Freeman and company.
- Junte, J. & Driel, A. van (2002). Exclusief voor de massa. *Volkskrant kunstkatern*, 27 juni.
- Konijn, K.Z., Pennings E.J.M. & Wolff, F.A. de (1997). *XTC: klinische en toxicologische aspecten*. Leiden: Leids Universitair Medisch Centrum.
- Koninklijke Horeca Nederland (2003). *De discotheek in de maatschappij*.
- Korf, D., Blanken, P. & Nabben T. (1991). *Een nieuwe wonderpil? Verspreiding, effecten en risico's van ecstasygebruik in Amsterdam*. Amsterdam: Jellinekreeks nr.1.
- Korf, D. & Steenhoven, P. van der (1994). *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2002). *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2003). *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Benschop, A. (2004a). *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T., Leenders, F. & Benschop A. (2002). *GHB: tussen extase en narcose*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Wouters, M., Benschop A. & Ginkel, P. van (2004b). *Sterke Wiet: Een Onderzoek naar Blowgedrag, Schadelijkheid en Afhankelijkheid van Cannabis*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- KPMG (2002). *Dance in Nederland. De betekenis en impact van dance op de Nederlandse economie en maatschappij: een verkenning*. Amstelveen: KPMG services.
- Laudens, F. (2005). *Dossier Combigebruik*. Brussel: VAD.
- Leccese, A.P., Pennings, E.J.M. & Wolff, F.A. de (2000). *Combined use of alcohol and other psychotropic drugs. A review of the literature*. Leiden: LUMC
- Leland, J. (2004). *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Loor, A de (1999). *GHB een nieuwe drugtrend?* Amsterdam: Stichting Adviesbureau Drugs.
- Maffesoli, M. (1996). *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*. Thousand oaks: Sage.

- Malbon, B. (1998). 'The club: Clubbing: consumption, identity and the spatial practices of every-night life'. In T. Skelton, & G. Valentine (ed.), *Cool places. Geographies of youth culture*, pp. 266-286. London and New York: Routledge.
- Mc Donald, M. (1994). *Gender, drink and drugs*. Oxford: Berg Publishers.
- Metz, T. (2002). *Pret! Leisure en landschap*. Rotterdam: NAI uitgevers.
- Mik, de. P. (2004a). *Carl Cox and friends. Middelengebruik en attitude onder Bezoekers*. Rotterdam: Preventie, Delta Bouwman.
- Mik, de. P. (2004b). *Tienerdisco Commedia Maassluis. Middelengebruik en attitude onder bezoekers*. Rotterdam: Preventie, Delta Bouwman.
- Monshouwer, K., Dorsselaer, S. van, Gorter, A., Verdurmen, J. & Vollebergh, W. (2004). *Jeugd en riskant gedrag: Kerngegevens uit het peilstation onderzoek (2003). Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2004). *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2003*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2000a). *Ketamine*. Amsterdam: Thelathesis.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2000b). *De combiroes. Gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, xtc en amfetamine*. Amsterdam: Thelathesis.
- Nabben, T. (1995). Let it be as free as the air we breathe. *Amsterdams Drugstijdschrift*.
- NDM (2005). *Nationale drugsmonitor Jaarbericht 2004*. Utrecht: NDM (Trimbos-Instituut).
- Niesink, R.J.M., Rigter, S. & Hoek, J. (2004). *THC-concentraties in wiet, nederwiet en hasj in Nederlandse coffeeshops (2003-2004)* Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Niesink, R.J.M., Rigter, S. & Hoek, J. (2003). *THC-concentraties in wiet, nederwiet en hasj in Nederlandse coffeeshops (2002-2003)* Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Niesink, R.J.M., Rigter, S. & Hoek, J. (2002). *THC-concentraties in wiet, nederwiet en hasj in Nederlandse coffeeshops (2001-2002)* Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Parker, H., Aldridge, J. & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: The normalization of adolescent recreational drug use, adolescence and society*. London: Routledge.
- Pennings, E.J.M., Eilering, J.B.G., Wolff, F.A. de (2004). *Langetermijneffecten van XTC*. Leiden: LUMC.
- Pijlman, F.T.A., Krul, J. & Niesink, R.J.M. (2003). *Uitgaan en veiligheid: feiten en fictie over alcohol, drugs en gezondheidsverstoringen*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Pine, J.B., Gilmore, J.H. (1999). *The experience economy*. Massachusetts: Harvard Business school Press.

- Planije, M.P., Niesink, R.J.M. & Spruit (2001). *Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Verslag 1998 – 2000*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Poel, A. van der, Hennik, M., Barendregt C. & Mheen, D. van de (2004). *Jongeren & basecoke, leidt gebruik van basecoke tot marginalisering?* Rotterdam: IVO Bulletin: nr 1, jaargang 7.
- Polhemus, T. (1996). *Stylesurfing. What to wear in the 3rd millennium*. London: Thames and Hudson.
- Reynolds, S. (1997). *Energy flash. A journey through rave music and dance culture*. London: Picador.
- Robertson, R. (1995). 'Glocalization: time-space and homogeneity-heterogeneity'. In: M. Featherstone, S. Lash and R. Robertson (eds), *Global modernities*, pp. 25-44. London: Sage publications.
- Rochemont, S. de (2003). *Drugsgebruik op kinkyparty's*. Ongepubliceerd.
- Rogers, E.M. (1995). *Diffusion of innovations* (fourth edition) New York: The free press.
- Roomer, A. & Poelmans, I (2005). *Tendens 2004. Alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Gelderland*. Arnhem: De Griff.
- Roomer, A. & Poelmans, I (2004). *Tendens 2003. Alcohol- en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Gelderland*. Arnhem: De Griff.
- Shapiro, H. (1988). *Waiting for the man. The story of drugs and popular music*. New York: William Morrow and Company.
- Sikkema, P. (2001). *Jongeren 1991 t/m Jongeren 2001*. Amsterdam: Interview/NSS.
- Spruit, I.P. (1997). *XTC in Nederland. Een samenvatting van de bevindingen van zes projecten*. Den Haag: Sdu uitgevers.
- STAP (2005). *Indrinken op eigen erf. Landelijk veldonderzoek naar jongerenontmoetingsplekken in een semi-particuliere omgeving*. Utrecht: Stichting Alcoholpreventie.
- Stip, D.J. (2004). Erotiek voor de massa. *ID&T Magazine* 7: 24-31.
- Stoele, M., Verdurmen, J. & Maalsté, N. (2004) *Edam - Volendam ontnuchtert. Een kwalitatief onderzoek naar uitgaansleven en middelengebruik in Edam-Volendam*. Rotterdam: IVO, reeks 31.
- Ter Bogt, T., Engels, R., Hibbel, B., Wel, F. van, & Verhagen, S. (2002). Dances-tasy: dance and MDMA use in Dutch youth culture. *Contemporary drug problems*, 29(1), 157-181.
- Terphoven, A. van & Beemsterboer, T. (2004). *Door! Dance in Nederland*. Amsterdam/Antwerpen: Contact.
- Thornton, S. (1995). *Club cultures. Music, media and subcultural capital*. Cambridge (UK): Polity Press.
- Vance, C. (1991). *Anthropology Rediscovered Sexuality: a theoretical Comment*. *Social Science and Medicine* 33: 875-884 (CSS:39-54).

- Vanovermeire, J. (2004). 'Radicalisation of pleasure and experience of identity within the ecstasy-culture'. In: T. Decorte and D.J.Korf D.J. (ed.), *European studies on drugs and drug policy. Selected readings from the 14th international conference of the European society for social drug research (ESSD)*, pp. 195-216. Brussel: VUB pers.
- Veen, G. van (2004). *Release. Het verhaal van ID&T. deel 1*. Amsterdam: Vessalucci.
- Veen, G. van (2002). Undergroundparty's: feesten in de bunker. *ID&T*, 1 (5), 33-37. Amsterdam.
- Veen, G. van (1996). *Welcome tot the future*. Amsterdam: platina paperbacks
- Velzen, A.G. van, Gorcum, T.F. van, Riel, A.J.H.P. van, Meulenbelt, J. & Vries, I. de (2004). *Acute Vergiftigingen bij mens en dier. Jaaroverzicht 2003. Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- Verhagen, S. (2000). Gabbers in de media. Van volkse reischoppers tot brave burgers. Uit: Ter Bogt, T. & Hibbel, B. (2000) *Wilde jaren. Een eeuw jeugdcultuur*. Utrecht: Lemna.
- Wal, H. van der & Bleeker, M. (1997). *Hakkûh & strak staan. Het gabbergevoel*. Amsterdam: Prometheus.
- Wijngaart, G.F. van de, Braam, R., Bruin, D. de, Fris, M., Maalsté, N. & Verbraeck, H. (1997). *Ecstasy in het uitgaanscircuit. Sociaal-epidemiologisch onderzoek naar de aard, omvang en risico's van gebruik van XTC en andere uitgaansdrugs op houseparty's*. Utrecht: Centrum voor Verslavingsonderzoek.
- Wesselink, K. (2002). *Vrouwelijke vibes. Dames en drugs in de dancescene*. Doctoraalscriptie Culturele Antropologie, Universiteit van Amsterdam.
- Wermuth, M. (2002). *No sell out. De popularisering van een subcultuur. Amsterdam: aksant*.
- Wester, F. (1991). *Strategiën voor kwalitatief onderzoek*. Muiderberg: Coutinho.
- Westbrook, A. (2002). *Hiphoptionary. The dictionary of hip hop terminology*. New York: Random house.
- Zinberg, N. (1984). *Drug, set, and setting. The basis for controlled intoxicant use*. Londen: Yale University Press.